NÉPSZERŰ TÖRTÉNELEM

V. J. ZUBAKOV

OSTROM-GYŰRŰBEN

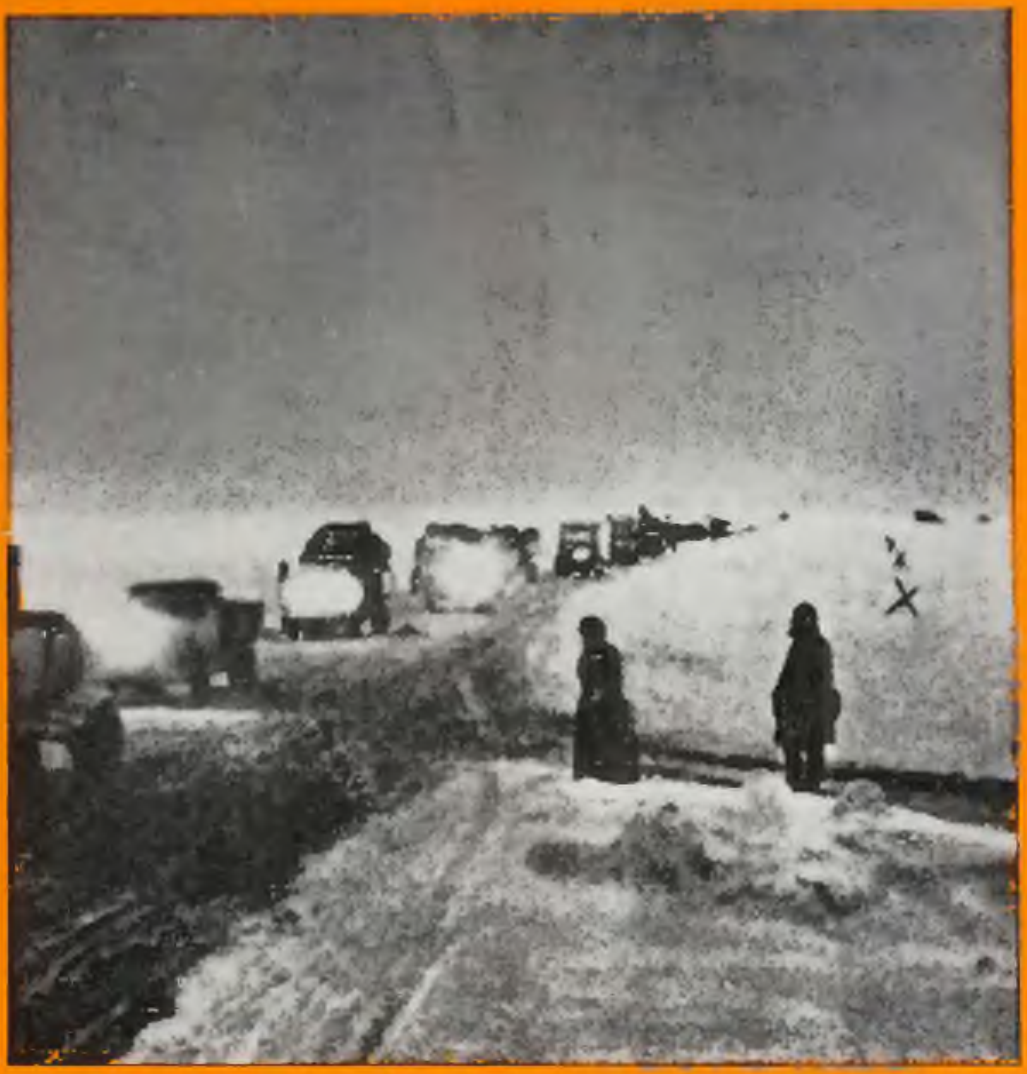

NÉPSZERŰ TÖRTÉNELEM

V. J. ZUBAKOV

OSTROMGYŰRŰBEN

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ/1974

A MŰ EREDETI CÍME:
ЗУБАКОВ, ВАСИЛИЙ ЕФИМОВИЧ
ГЕРОИЧЕСКИЙ ЛЕНИНГРАД
ВОЕНИЗДАТ МОСКВА 1972

FORDÍTOTTA: GERŐ ERNŐ
LEKTORÁLTA: HONFI JÓZSEF
SZAKLEKTOR: SÖRÖS LAJOS ALEZREDES
A SOROZATOT SZERKESZTI: RÉZ MIKLÓSNÉ

ISBN 963 09 0132 3

© GERŐ ERNŐ 1974

A német fasizmus által a Szovjetunióra kényszerített Nagy Honvédő Háború a szocializmus legnagyobb katonai összecsapása volt az imperializmus támadó erőivel, s kemény próbája volt a szovjet társadalom és szovjet állam életképességének, fegyveres erői harcképességének.

A párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány már a háború első napjaiban kidolgozta azokat a rendszabályokat, melyekkel a nép erőit és valamennyi anyagi erőforrásait az ellenség ellen mozgósította. Az országot egyetlen akarat vezérelte, hogy szétzúzza és kiűzze a szovjet földről az ellenséget.

A végső győzelemhez jelentősen hozzájárultak a leningrádi csata résztvevői, Leningrád lakosai, élükön a városi és megyei, valamint a hadsereg és a hadiflotta pártszervezeteivel. Megesküdtek, hogy megvédik a Néva-parti dicső várost, és megtartották esküjüket: a várost bevehetetlen erőddé változtatták.

Leningrádot csaknem két és fél éven át lőtte az ellenség nehéztüzérsége, s barbár módon bombázták a fasiszta fenevadak. Az éhségtől és a hidegtől az emberek ezrei haltak meg. De a hős város élt és harcolt, kitartott és győzött! A párt Központi Bizottsága, az Állami Honvédelmi Bizottság, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása országos méretű segítséget szervezett az ostromlottaknak, ellátta őket mindennel, ami az ellenség szétzúzásához szükséges volt.

Leningrád lakosai és a város fegyveres védelmezői

a történelemben addig szinte ismeretlen hősi magatartást, vasszilárdságot és fegyelmet tanúsítottak. Nemcsak a legkegyetlenebb blokádot állták ki, hanem szét is zúzták a sok ezer főnyi fasiszta csapatokat.

Több mint negyedszázad telt el azóta, amikor az ellenséges blokádtól való teljes felszabadulás örömére ünnepi tűzijátékkal fény árasztotta el Leningrád egét. De a szovjet emberek újból és újból visszaemlékeznek a hős Leningrád feledhetetlen napjaira. Minél inkább távolodnak az időben a Nagy Honvédő Háború zord esztendei, annál fényesebben mutatkozik meg a leningrádiak hőstette, akik meg tudták védelmezni a szovjet nép féltve őrzött kincsét, a forradalmat.

„Senkiről nem feledkezünk meg, és semmit sem feledünk el" — mondja Leningrádban a piszkarjovói emléktemető gránitfalának a felirata.

A kommunista párt és a szovjet kormány nagyra értékelte a leningrádiak hőstettét. Az SZKP Központi Bizottságának „A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50 esztendeje" című téziseiben a következő áll: „Fővárosunk — Moszkva — dicső védelmezőinek, Breszt és Szevasztopol, Leningrád és Sztálingrád, Odessza, Kijev s más városok hőseinek nagy tette a szovjet emberek odaadó merészségének és bátorságának a példája marad."[1]

A NAGY OKTÓBER BÖLCSŐJE

Leningrád különleges helyet foglal el a szovjet nép történetében. Mindannyian szeretjük e várost dicső forradalmi múltjáért, azért, mert Oroszország népei felszabadító harcának egyik központja volt, azért, mert hosszú ideig itt élt és dolgozott a nagy Lenin. Szeretettel nevezik e várost a Nagy Október bölcsőjének.

Leningrád a világ egyik legszebb városa. Olyan tehetséges építészek építették és díszítették, mint Bazsenov, Zemcov, Rastrelli, Rossi, Sztarov, Guarengui, Zaharov, Boronyihin, Scsuszev és sokan mások. A széles, egyenes sugárutak és utcák, a szép terek, a bővizű Néván átívelő csipkerácsos hidak, a nagyszámú csatorna, palota és park gyönyörű építészeti együttest alkotnak.

Csodásan rajzolódik az égboltozatra az Izsák-székesegyház sziluettje, az Admiralitás tűhegyes tornya, a Péter-Pál-erőd, a Szmolnij, az Ermitázs. A Kresztovsziget, a Nyári-kert, az ősrégi Puskin-park, a Gatcsina, Pavlovszk, Duderhof, Petrodvorec (Peterhof), Lomonoszov (Oranienbaum) fáinak terebélyes koronái árnyékot nyújtanak a város lakosainak és a nagyszámú turistának.

S a Néva-parti város csaknem három évszázad óta a progresszív gondolkodás egyik fellegvára, a haladó kultúra és művészet egyik központja. Nagyszámú tudományos intézményében, palotájában, múzeumában és színházában összegyűjtötték annak legjavát, melyet egyrészt a tehetséges orosz nép a világnak adott, másrészt a világ civilizációjának kiemelkedő alkotásait.

E városban alapították meg a Tudományos Akadémiát, itt élt és alkotott a tudomány korifeusa, Lomonoszov, itt alkottak világszerte ismert olyan vegyészek, mint Mengyelejev és Butlerov, olyan fiziológusok, mint Szecsenov és Pavlov, a sebész Pirogov és a rádió feltalálója, Popov, a biológus Mecsnyikov és a botanikus Tyimirjazev, a csillagász Bregyihin, a matematikus Csebisev, a hajóépítő Krilov és a flottatervező Makarov.

Pétervárott alkották halhatatlan műveiket Puskin, Lermontov, Dosztojevszkij, Gogol, Nyekraszov, Szaltikov-Scsedrin, Turgenyev, Krilov, Gribojedov, Gorkij, Majakovszkij nagy orosz írók és költők, innen áradtak szét Glinka, Borogyin, Muszorgszkij, Rimszkij-Korszakov muzsikájának elbűvölő hangjai, itt kerültek először a nézők elé Repin és Szurikov nagyszerű vásznai.

Leningrád gazdag forradalmi hagyományokban. Minden utcája, úttesteinek minden kőkockája sokat mesélhet a jövő nemzedékeinek. 1825. december 14-én itt ment végbe az első oroszországi forradalmi akció — a dekabristák felkelése. Pétervár volt a XIX. század hatvan-hetvenes éveiben a forradalmi narodnyikok tevékenységének központja. Itt terjedtek el Belinszkij, Herzen, Dobroljubov, Csernisevszkij, Piszarev eszméi, akik az orosz demokraták nemzedékeit nevelték fel. Itt hozta létre Blagojev, Tocsisszkij és Brusznyev az első oroszországi forradalmi köröket, Obnorszkij és Halturin pedig az orosz proletariátus első forradalmi szervezetét — „Az Orosz Munkások Északi Szövetségét".

Az első oroszországi munkástüntetés résztvevői 1876 december elején itt Leningrádban, a kazanyi székesegyház melletti téren hallgatták először G. V. Plehano-

vot, a marxizmus kiemelkedő népszerűsítőjét és terjesztőjét. A pétervári proletariátus tüntetései, sztrájkjai, munkabeszüntetései, barikádharcai ezek után hatalmas hullámokat verve fenyegető visszhangként terjedtek szerte Oroszországban.

A város forradalmi történetének külön szakasza kezdődött 1893-ban, amikor megérkezett ide Vlagyimir Iljics Lenin. Amikor Nyikolaj Petrovics (Lenin ez idő tájt felvett álneve) a Narvai-sorompónál levő marxista munkáskörben megjelent, fellépései rögtön mutatták, hogy ő lesz az oroszországi proletariátus vezére. 1895 őszén pedig Lenin Pétervár valamennyi marxista körét a „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" nevű szervezetben egyesítette. Bolsevik szervezetek keletkeztek a gyárakban és az üzemekben. A bolsevikok vezetésével felvirradt az 1905—1907. évi orosz forradalom hajnala. 1917 februárjában pedig megdöntötték a cárizmust.

Az 1917 októberi napokban a bolsevik párt vezette munkások és parasztok, katonák és matrózok fegyveres felkelésének eredményeként, Leninnel az élén, Oroszországban győzött a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. A Szmolnijból, a forradalom főhadiszállásáról, Lenin az egész világnak meghirdette: „A munkás- és parasztforradalom, amelynek szükségességéről a bolsevikok mindig is beszéltek, végbement."[2] Az emberiség történelmének új korszaka kezdődött — a világ forradalmi megújításának, a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenetnek a korszaka.

A belső ellenforradalom és a nemzetközi imperializmus féktelen haragra lobbant, amikor Oroszországban győzött a szocialista forradalom. A külföldi katonai intervenció s a fehérgárdisták támadása egybeolvadt

az eszerek, a mensevikek, a burzsoá pártok híveinek az összeesküvéseivel.

Hogy megvédjék a világ dolgozóinak első szocialista hazáját, a katona-, munkás- és parasztküldöttek szovjetjeit, az egész, valóban demokratikus rendet, meg kellett óvni a forradalom vívmányait, népi hatalmunkat... a nép valamennyi ellenségével szemben.[3]

Pétervár forradalmi munkásai nemegyszer védelmezték, fegyverrel a kézben, szeretett városukat, visszaverve az ellenség támadását, amely megkísérelte, hogy behatoljon a szovjetköztársaság szívébe.

A Nagy Október előestéjén, 1917 augusztus végén, kirobbant Kornyilov tábornok ellenforradalmi lázadása. Kornyilov csapatait Pétervár ellen küldte, hogy nyílt katonai diktatúrát vezessen be, s hogy a forradalom fegyveres erőit szétzúzza. A bolsevikok hívó szavára harcba indultak a kornyilovisták visszaverésére a pétervári proletárok, a katonák és a matrózok. Néhány nap alatt a város 25 ezer munkása lépett be a Vörös Gárdába. Egymaga a Putyilov-üzem tíz — puskával és ágyúkkal felfegyverzett — osztagot küldött. A lázadást gyorsan felszámolták.

Pétervár munkásainak már néhány nappal az Októberi Forradalom győzelme után ismét akcióba kellett lépniük, hogy szovjetellenes lázadást verjenek le. A Pétervárról megszökött Kerenszkij parancsára Krasznov tábornok kozákhadtestének csapatai a frontról a főváros ellen indultak. A Pétervári Katonai Forradalmi Bizottság körülbelül 12 ezer vörösgárdistát, balti-tengeri matrózokat s a pétervári helyőrség forradalmi katonáit küldte a lázadók szétzúzására. Kronstadtból megérkeztek a Balti-tengeri Flotta hadihajói.

A vörös zászlóaljak védelmi állást foglaltak el a Pulkovói magaslatoknál és Carszkoje Szelónál. Éhesen,

részben rongyos csizmában, vékony munkászubbonyban maguk voltak kénytelenek cipelni az egész lőszermennyiséget, mert hadtápjuk nem volt. Emellett a hideg őszi esők a mocsaras síkságot nehezen járható, poshadt tóvá változtatták. De a lelkesedés s a készség, hogy életüket áldozzák a szovjetköztársaságért, minden nehézség leküzdésében segített. 1917. október 30-án, feltartóztatva az ellenséget, a vörös harcosok támadást kezdtek, és szétzúzták a lázadó csapatokat. Ugyanebben az időben Pétervár munkásai, a baltitengeri matrózokkal együtt, leverték a hadapródok lázadását.

A főváros védelmének és az ellenforradalmi lázadás leverésének a megszervezését különbizottság irányította, melyet Lenin vezetett. Az ő erélye és hajthatatlan akarata, a győzelembe vetett meggyőződése lelkesítette a Forradalmi Katonai Bizottság tagjait és tömörítette a forradalom harcosait. P. N. Lepesinszkij, a kommunista párt veteránja, visszaemlékezik, hogy Lenin „tervekkel és térképekkel vette magát körül, türelmetlenül hallgatta az ügyben jelentést tevő, a forradalom katonai vezetésével foglalkozó tapasztalt elvtársak magyarázatait és terveit", de mindig saját maga, önállóan döntött.

1918 februárjában is sokat jelentett a pétervári dolgozók segítsége, amikor az imperialista Németország csapatai — amelyek a demoralizált régi orosz hadsereg részéről szinte semmiféle ellenállással nem találkoztak — Pszkovon és Narván keresztül a forradalmi Pétervár felé törtek.

Válaszként „Veszélyben a Szocialista Haza!" lenini dekrétumra: Pétervár felfegyverzett munkásai, akiket az üzemek, a gyárak, a mozdonyok és a Balti Flotta hajóinak riasztó szirénái mozgósítottak, a Szmolnijhoz

siettek. „A hóban, a lombjukat vesztett hársfák körül — írta M. D. Boncs-Brujevics — tábori konyhák, kétkerekű lőszeres kocsik, vörösgárdisták — bekecsben és kopott munkásfelöltőben, egyesek valamiféle kacabajkában, mások vásott katonaköpenyben, ki ebben, ki amabban... Tábortüzek lobognak s fáklyák füstölnek, melyekkel sokan az üzemekből érkeztek."[4] A város minden kerületében összeírták az éppen megalakuló Vörös Hadseregbe jelentkező önkénteseket. Ebben az időben Pétervárott összesen mintegy 60 ezer ember fogott fegyvert. Közülük 20 ezret azonnal az arcvonalba küldtek.

Pszkovhoz, a Vörös Hadsereg A. I. Cserepanov parancsnoksága alatt álló 2. ezrede és a helyi vörösgárdisták osztagának a megsegítésére sürgősen elindult Pétervárról G. I. Pehlevanov parancsnoksága alatt egy összevont osztag. Gdovhoz megérkezett a Putyilov-gyári munkások osztaga, élén J. F. Fabriciusszal.

1918. március 3-ára visszaverték az ellenségnek arra irányuló minden kísérletét, hogy áttörjön a fiatal szovjetköztársaság fővárosához. Pétervár irányában stabilizálódott a helyzet.

A pétervári proletariátus ugyanolyan megingathatatlan bátorságot és rendíthetetlen állhatatosságot tanúsított a város védelménél, mint Jugyenyics tábornok fehérgárdista csapatai első és második támadásának a visszaverésekor.

Rodzjanko tábornok Északi Hadteste, a fehérgárdista finn és észt csapatok az angol flotta támogatásával körülbelül 1919. április végén—május közepén kombinált támadást indítottak Pétervár ellen.

Az OK(b)P városi pártbizottsága 1550 kommunistát és komszomolistát, valamint nagyszámú pártmunkást küldött a Pétervárt védelmező 7. hadsereg csapataiba.

A Putyilov-üzem, a gatcsinai, a luzsinszki és néhány más kerület pártszervezete teljes létszámban a frontra ment. Pétervárról az olonyecki arcvonalszakaszra irányították a finn és az észt kommunisták, valamint a katonaiskolai hallgatók osztagát — meg egy munkászászlóaljat.

Az OK(b)P Központi Bizottsága javaslatára Pétervárott megtörtént a munkások teljes mozgósítása. Csupán május 20-tól június 11-ig, a városban és a kormányzóságban 21 ezer ember lépett be a Vörös Hadseregbe. A városban maradt lakosság keményen dolgozott az erődítési munkálatokon, hogy létrehozza a Pétervár belső védelme szempontjából különösen fontos megerődített körzetet. Fokozták a hadianyagtermelést. A belső védelem egész szervezetét közvetlenül Vlagyimir Iljics irányította.

Május végén a pétervári munkásosztagokkal és a balti-tengeri tengerészosztagokkal megerősített 7. hadsereg csapatai néhány erős csapást mértek az ellenségre. Augusztusban pedig támadásba mentek át, és felszabadították Jamburgot (Kingiszeppet). A 15. hadsereg csapatai rövidesen bevonultak Pszkovba. Jugyenyics csapatainak maradványai a burzsoá Észtország területére menekültek, s ezeket Narva és a Csud-tó partjaihoz szorították.

1919 őszén Jugyenyics hadserege, amelyet az emigrációból visszatért fehérgárdistákkal erősítettek meg, s amelyet a külföldi imperialisták szereltek fel, újból megkísérelte a vörös Pétervár elfoglalását. Október 17-én a fehérgárdisták eljutottak a pulkovói magaslatokig. A forradalmi várost halálos veszély fenyegette, Lenin arra szólított fel, hogy „Pétervárt az utolsó csepp vérig védelmezzék, egyetlen talpalatnyi földet se en-

gedjenek át az ellenségnek, s a harcot a város utcáin folytassák".[5]

És újból Pétervár dolgozói siettek a Vörös Hadsereg segítségére. Annak ellenére, hogy a pétervári munkások tízezrei a polgárháború más frontjain harcoltak az ellenséggel, október—novemberben a város újabb 28 ezer harcost adott a frontnak, akik között 4 ezer kommunista és 2 ezer komszomolista volt. Serény munka folyt a gyárak és az üzemek műhelyeiben s a védelmi terepszakaszokon. A Putyilov-üzem e napokban bocsátotta ki az első öt szovjet harckocsit.

A vörös Pétervár valósággal páncélba öltözött — emlékezett vissza később N. I. Podvojszkij, a Köztársaság Védelmi Tanácsának meghatalmazottja. A város néhány nap alatt bevehetetlen forradalmi erődítménynyé változott. Ha a vörös frontcsapatok nem tudtak volna ellenállni Jugyenyics bandája nyomásának, akkor Pétervárott semmisítették volna meg őket. A veszély óráiban lehetett megérteni s megérezni e hatalmas város igazi nagyságát.

November közepére Jugyenyics csapatait szétzúzták, maradványaikat pedig Észtországba vetették vissza, melynek burzsoá kormánya, attól tartva, hogy területére lép a Vörös Hadsereg, sietett lefegyverezni csapataikat.

A pétervári proletariátus hazánk más vidékein is rendkívül sokat tett a szovjethatalom megteremtéséért és megvédelmezéséért. Pétervári munkások százezrei harcoltak a polgárháború szinte valamennyi arcvonalán. A proletárforradalom eszméit terjesztették, és segítették létrehozni a helyi szovjethatalmat.

A kommunista párt és a szovjet kormány nagyra értékelte a pétervári proletariátusnak a polgárháború éveiben tanúsított hősiességét. 1919 decemberében az

Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság zászlajával és a harci Vörös Zászló Renddel tüntették ki Pétervárt. 1924-ben pedig, Iljics halála után, a hős várost Leninről nevezték el.

Lenin városa szakadatlanul fejlődött, 1940-re hatalmas ipari központtá vált, melynek ipara az egész ország iparának több mint 10 százalékát adta.

Leningrád mint kulturális központ is rendkívül jelentős volt. A Nagy Honvédő Háború előestéjén 60 felsőfokú tanintézet működött, amelyekben 85 000 diák tanult, volt itt 101 technikum, 35 000 diákkal, száznál több tudományos kutatóintézet, 28 színház, 146 klub és művelődési ház, továbbá 722 tömegkönyvtár és 43 múzeum.

Leningrád fontos szerepet játszott mint a Szovjetunió második legnagyobb városa s mint nagyjelentőségű hadászati pont hazánk északnyugati részén. Leningrádból 12 vasútvonal indult ki, s köztük a legjelentősebb volt az Októberi-vasút (Moszkva—Leningrád) és az Ukrajnába s az ország északi részébe vezető vasútvonalak. A leningrádi kereskedelmi kikötő volt az ország egyik legnagyobb kereskedelmi kikötője, a haditengerészeti támaszpont réveiben és kikötőiben horgonyoztak a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti-tengeri Flotta hadihajói. A hajógyárak és a dokkok jelentős számú különféle hadi-, kereskedelmi és utasszállító hajót adtak a hazának.

Ilyen volt Lenin városa a Nagy Honvédő Háború előestéjén.

VESZÉLYBEN LENIN VÁROSA

AZ ELLENSÉG LENINGRÁD FELÉ TÖR

1941. június 22-ének hajnalán a fasiszta Németország hitszegően megtámadta a Szovjetuniót. A német fasiszta csapatok betörtek hazánkba. Az ellenséges légierő sok nagyvárost, repülőteret, haditengerészeti támaszpontot, vasúti csomópontot bombázott. Megszakadt népünk békés alkotó munkája. Elkezdődött a háború.

A német fasiszta hadvezetés, figyelembe véve a város óriási politikai, gazdasági és hadászati jelentőségét, a Barbarossa-tervben — a Szovjetunió elleni háború tervében — agressziója egyik legközelebbi céljaként a város elfoglalását jelölte meg. Hitler úgy vélte, hogy a forradalmat szimbolizáló város vereségének súlyos következményeként alapjában megrendül a szovjet nép harckészsége. A fasiszta parancsnokság Leningrád elestében lehetőséget látott arra, hogy közvetlen kapcsolatot létesítsen a finnekkel, hogy uralomra tegyen szert a Balti-tengermelléken és a Balti-tengeren, hogy megsemmisítse Balti-tengeri Flottánkat, s szabaddá tegye balszárnyán levő hadseregeit arra, hogy Szmolenszken keresztül frontális támadást indítva, Novgorodon és Kalinyinon át csapást mérjen Moszkvára.

A „Közép" elnevezésű hadseregcsoportnak, amelynek a Moszkva elleni támadás volt a rendeltetése, előzően fel kellett számolnia a Belorussziában levő szov-

jet csapatokat, s megteremtenie az előfeltételeket ahhoz, hogy „hatalmas, mozgékony erőket fordítsanak északra abból a célból, hogy a Kelet-Poroszországban a Leningrád elleni főirányban támadó »Észak« hadseregcsoporttal együttműködve, megsemmisítse az ellenfélnek a Baltikumban működő erőit. Csupán e halasztthatatlan feladat megvalósítása után, Leningrád és Kronstadt elfoglalása után kell hozzáfogni a Moszkva elfoglalására irányuló hadműveletekhez."[6]

A balti országokon keresztül megvalósítandó Leningrád elleni támadásra létrehozták az „Észak" hadseregcsoportot (a 16. és a 18. hadsereget, a 4. páncélos csoportot és az 1. légiflottát); a Balti-tengermelléki Különleges Katonai Körzet csapatai elleni első csapásban részt kellett vennie a „Közép" hadseregcsoport erői egy részének is (a 3. páncélos csoportnak és a 9. hadsereg fő erőinek). Ez az egész csoportosítás 42 hadosztályból állott, a többi között 7 páncélos- és 6 gépesített hadosztályból; körülbelül 725 ezer katonát és tisztet, továbbá 13 ezernél több löveget és aknavetőt, s mintegy 1500 harckocsit és 1070 repülőgépet foglalt magában.

Ezenkívül Leningrád irányában kellett támadniuk a finn csapatoknak, melyek elé azt a feladatot tűzték, hogy „lehetőleg gyorsan foglalják el a Hanko-félszigetet, és fedezzék a német csapatok szétbontakozását Észak-Finnországban, s hogy nem később, mint amikor az »Észak« hadseregcsoport csapatai átkelnek a Dvina folyón, támadják meg a szovjet csapatokat, s a főcsapást a Ladoga-tótól keletre vagy nyugatra mérjék, aszerint, amint a Wehrmacht főparancsnoksága követeli (minden valószínűség szerint a Ladoga-tótól keletre), s az ellenség megsemmisítésében támogassák az »Észak« hadseregcsoport csapatait".[7]

A finnországi Mannerheim-féle vezetők két hadsereget összpontosítottak határaikon. Egyik, a Délkeleti, azt a feladatot kapta, hogy semmisítse meg a szovjet csapatokat a Karéliai-földszoroson, s hogy együttműködve a fasiszta német csapatokkal, foglalja el Leningrádot. A másiknak, a Karéliai Hadseregnek, az Onyega- és a Ladoga-tó között kellett támadnia, a Szvir folyónál egyesülnie kellett a hitleri csapatokkal, s velük együtt Leningrádtól északkeletre meg kellett semmisítenie a szovjet csapatokat.

Ily módon az ellenséges hadvezetés kombinált csapással akarta elfoglalni Leningrádot északkelet felől — a finn csapatokkal s délről és délkeletről — a német „Észak" hadseregcsoport erőivel.

1941. június 22-én, éjjel fél egykor a Leningrádi Katonai Körzet haditanácsa táviratot kapott Sz. K. Tyimosenko marsalltól, a Szovjetunió honvédelmi népbiztosától és G. K. Zsukov hadseregtábornok, vezérkari főnöktől. A távirat rámutatott arra, „lehetséges, hogy a németek június 22—23-án meglepetésszerűen támadnak".[8] A Körzet parancsnokságának biztosítania kellett, hogy a csapatok titokban foglaljanak állást az országhatáron levő erődítményekben, hogy a csapatokat és a kötelékeket teljes harci készültségbe helyezze, hogy a légierőt szétossza a tábori repülőterekre, s gondosan álcázza, és hogy megvalósítsa a városok és a fontos objektumok légvédelmét szolgáló szükséges rendszabályokat.

A törzs személyi állományát riasztották. Mialatt a csapatok M. M. Popov altábornagy megérkezését várták, aki úton volt Murmanszkból, a törzsfőnök, D. N. Nyikisov vezérőrnagy kiadta a szükséges parancsokat a hadseregeknek, meghallgatta az osztályok és a szol-

gálati ágak vezetőinek a jelentéseit, s figyelmesen tanulmányozta a helyzetet.

A távirat tartalmáról azonnal tájékoztatták a városi és a területi pártszervezetek vezetőit. A. A. Kuznyecov, a városi pártbizottság titkára, a haditanács tagja, összehívta a párt kerületi bizottságainak titkárait s a városi párt- és szovjet szervek felelős munkatársait. A tanácskozás résztvevői reggel 5 órakor tudomást szereztek a háború kezdetéről, s azonnal kerületeikbe siettek, hogy megtegyék a halaszthatatlan intézkedéseket. Néhány órán belül pedig A. A. Kuznyecov utasítására a Körzet törzsébe megérkeztek a városi pártbizottság képviselői, akiket azzal bíztak meg, hogy tisztázzák a csapatok szükségleteit a védelemhez szükséges robbanóanyagból, harckocsiaknákból, szögesdrótból, s hogy utasítást adjanak a leningrádi üzemeknek ezek előállítására.

A szoros kapcsolat egyrészt a városi és a területi pártszervezetek, másrészt pedig a Körzet, majd pedig a front katonai parancsnoksága között is biztosította a város dolgozói és a csapatok teljes akcióegységét, hozzájárult Leningrád hős védelmének sikeréhez.

Június 22-én délben a lakosság ezrei gyűltek össze a Leningrád utcáin és terein elhelyezett hangszórók előtt. A haza, szeretett Leningrádjuk sorsáért érzett mélységes aggodalommal hallgatták a szovjet kormány felhívását. A leningrádiak megértették, az elkezdődött kegyetlen háborúban vizsgázniuk kell állhatatosságból, a haza iránti hűségből.

Noha vasárnap volt, az emberek munkahelyükre siettek. A gyárakban és az üzemekben, az intézményekben és a tanintézetekben gyűléseket és tömeggyűléseket tartottak. A leningrádiak megesküdtek: minden erejüket, s ha szükséges, életüket is adják a

gyűlölt ellenség szétzúzásáért. „Egy emberként készen állunk bármily munka elvégzésére. A párt és a szovjet kormány rendelkezésére állunk első hívó szavára, és szeretett hazánkért az utolsó csepp vérünkig bátran harcolunk, s megvédelmezzük sérthetetlenségét”[9] — írták határozatukban a „Krasznij Viborcsec” gyár munkásai, mérnökei és technikusai.

A Leningrádi Katonai Körzet és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti-tengeri Flotta harcosai és matrózai hűséget esküdtek a Hazának, s fogadalmat tettek, hogy odaadóan teljesítik katonai kötelességüket. „A Vörös Hadsereg — mondotta a 70. lövészhadosztály egyik alosztályának gyűlésén elfogadott határozat — Pszkovnál visszaverte a német csapatokat, s kiűzte őket Ukrajnából. Még súlyosabb sors vár a fasiszta sakálokra. A szocializmus országa a fasiszta bandával szemben a teljes győzelemig fogja folytatni az igazságos Honvédő Háborút.”[10]

Még ugyanezen a napon, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének törvényerejű rendeletével, Leningrádban, a Leningrádi Területen és az ország nyugati területein kihirdették a hadiállapotot. A mozgósítás kezdetét június 23-a reggelére tűzték ki, de a város lakosainak követelésére a legtöbb mozgósítási központ kapuját már 22-én este ki kellett nyitni. Törzsökös munkások jöttek, akik 1917—1919-ben védelmezték Pétervárt, jött a fiatalság, bebizonyítva jogát arra, hogy apáival és bátyjaival vállvetve harcoljon.

A Leningrádi Konzervatórium több mint kétszáz hallgatója és előadója nyilvánította ki akaratát, hogy fegyvert fogjon. A jelentkezők között voltak D. D. Sosztakovics zeneszerző, P. A. Szerebrjakov zongoraművész, M. O. Rejzen énekművész, N. Sz. Tyihonov,

V. M. Szajanov, A. A. Prokofjev, A. J. Resetev írók s a kultúra és a művészet sok más képviselője.

Csupán június 22-én és 23-án a katonai parancsnokságok gyülekező helyein — idézéssel és idézés nélkül — körülbelül 100 ezer leningrádi jelentkezett. Valamennyien azt követelték, hogy küldjék őket az arcvonalba. 1941. június 23-ától október 1-ig Leningrád körülbelül 180 ezer embert adott a Vörös Hadseregnek (nem számítva a népfelkelés, a megsemmisítő zászlóaljak, a partizánosztagok és más önkéntes alakulatok harcosait). A háború első napjaiban Leningrád 29 ezer kommunistája és 18 ezer komszomolistája öltött katonai egyenruhát.

A háború Leningrádtól néhány száz kilométer távolságban folyt, de a város képe a felismerhetetlenségig megváltozott. Az utcákon és a tereken katonák és újoncok oszlopai meneteltek, lövegeket vontató gépkocsik haladtak. A levegőben szakadatlanul járőröztek a vadászgépek, az eget a város fölött záróléggömbök vették körül, a légvédelmi tüzérség tüzelőállásaiban éjjel-nappal ott volt az ügyeletes kezelőszemélyzet.

Június 23-án éjjel az ellenséges bombázó repülőgépek két csoportja — összesen mintegy 14—18 gép —, a Karéliai-földszoros irányából igyekezett betörni Leningrád fölé. A 2. légvédelmi hadtest tüzelőállásaiban kihirdették az első harci riadót, Leningrádban pedig az első légiriadót. A város lakosai hallották a szirénák riasztó üvöltését, amit átvettek a gyárak, az üzemek, a hajók, a mozdonyok dudái és sípjai, a rádióban pedig a bemondó figyelmeztetett: „Figyelem! Figyelem! A város helyi légvédelmi törzse beszél. Légiriadó! Légiriadó!" E szavak a blokád folyamán a leningrádiak állandó kísérői lettek, s egész életükre emlékezetükbe vésődtek.

Az ellenséges bombázó repülőgépek, amelyek Gorszkaja és Szesztroreck környékén a légvédelmi tüzérség erős zárótüzébe ütköztek, megoszlottak: az egyik csoport Kronstadt felé indult, a másik pedig továbbrepült Leningrád irányába. De a várost elérnie nem sikerült. A 115. és a 194. légvédelmi ezredek tüzérei útját állták az ellenségnek.

E harcban kitűnt A. T. Pimcsenkov alhadnagy ütege. Ágyúinak első össztüze után egy Junkers—88-as fekete füstszalagot bocsátott ki magából, s a tüzelőállástól nem messzire kényszerleszállást hajtott végre. Az ellenségnek ezek a pilótái voltak a Leningrádnál elsőként ejtett foglyok. Pimcsenkov alhadnagy, Kocjub törzsőrmester, Garov tizedes s Baskatov, Uszenko, Szemjonov és Popljujev közkatonák pedig — a légvédelem harcosai közül az első harci érdemrenddel és érdeméremmel kitüntetettek.[11]

Június 23-án A. V. Csirkov, a 158. vadászrepülőezred hadnagya, elfogott és megsemmisített egy ellenséges felderítő repülőgépet. Másnap ugyanezen ezred egy másik repülője, P. A. Pokrisev főhadnagy, aki később a légiharc kiemelkedő mesterévé vált s a Szovjetunió kétszeres hőse lett, lelőtte az ellenség egyik repülőgépét.

Hogy gyengítse az ellenség északi légicsoportosítását és meghiúsítsa Leningrád elleni támadásait, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolta, hogy az Északi Front[12] s a Balti-tengeri és az Északi-tengeri Flotta repülőerői mérjenek tömeges csapásokat Finnország és Észak-Norvégia repülőterei ellen. Június 25-én korán reggel 236 bombázó és 224 vadászrepülőgép váratlanul megjelent az ellenfél repülőterei felett. Hat egymást követő napon át nem szü-

neteltek légitámadásaink. Több mint 130 német és finn repülőgép felismerhetetlen ronccsá változott.

Súlyos helyzet alakult ki a Baltikumon. Az Északkeleti Front[13] nem nagyszámú fedező csapatai, amelyek széles arcvonalszakaszon hevenyészett védelmet szerveztek, nem tudták feltartóztatni az ellenfél támadását.

Az ellenséges elitcsapatok, amelyek Nyugat-Európában kétéves harci tapasztalatot szereztek, s elsőrendű harci technikával voltak felszerelve, áttörték a 8. és a 11. szovjet hadsereg védelmét, és Leningrád felé nyomultak előre. A 18. német hadsereg Sjauljaj, Riga és Narva ellen intézett támadást; a 16. hadsereg és a 4. páncélos csoport Daugavpilsz (Dvinszk), Osztrov és Pszkov ellen támadott.

A hitleristák teljesen felégették a városokat és a falvakat, legyilkolták a békés lakosokat, s még az asszonyokat, az öregeket és a gyermekeket sem kímélték. A harckocsik belegázoltak a menekülők tömegébe. A fasiszta repülők mélyrepülésben, géppuskatűzzel árasztották el, s repeszbombákkal bombázták a határvidéki kerületeknek a hátországba igyekvő lakosait.

Minél inkább előrenyomult az ellenfél, annál szívósabbá vált a szovjet csapatok ellenállása, s aktívabbá lettek akcióik. Bátran harcoltak Sjauljajnál N. I. Poljanszkij ezredes 9. páncéltörő tüzérdandárjának és V. K. Gorbacsev ezredes 202. gépesített hadosztályának a harcosai, J. N. Szoljankin vezérőrnagy 2. harckocsi-hadosztálya, együttműködve a 48. és a 125. lövészhadosztály egységeivel, Rasszejnyaj körzetében az ellenség 40 harckocsiját és ugyanennyi lövegét semmisítette meg. I. D. Csernyahovszkij ezredes parancsnoksága alatt vitézül harcolt a 28. harckocsi-hadosztály.

De a határmenti övezetben az ellenséget nem sikerült megállítani. Kibontakoztatva a támadást, az ellenség gyorsanmozgó magasabbegységei június 26-án elérték a Nyugati-Dvinát. A főparancsnokság főhadiszállásának utasítása ellenére, az Északnyugati Front 8. és 27. hadserege, az ellenfél páncélos magasabbegységeinek a megérkeztéig, a folyó jobb partján nem tudta megszervezni a védelmet. Az ellenség 4. páncélos csoportjának 56. gépesített hadteste betört Daugavpilszbe, és átkelt a folyón.

Daugavpilsz környékén az elkeseredett harcok három napon át tartottak. Kezdetben az 5. légideszanthadtest, majd pedig a főhadiszállás parancsára a Moszkvai Katonai Körzetből a 27. hadseregbe megérkezett D. D. Leljusenko vezérőrnagy 21. gépesített hadteste, mely szakadatlan ellenlökéseket hajtott végre, hogy megkísérelje visszavetni az ellenséget a Nyugati-Dvina jobb partjáról, s kiűzni Daugavpilszből.

E feladatot nem sikerült végrehajtani egyes egységek és magasabbegységek (a 42. és a 46. harckocsi-hadosztály) ügyes manőverei ellenére sem. A számbeli túlsúlyban levő ellenfél nyomására, légierejének állandó csapásai alatt, a 27. hadsereg csapatai kénytelenek voltak megkezdeni a visszavonulást. De a 8. hadsereg csapatai a Nyugati-Dvinánál sem tudták tartani az arcvonalat. Az ellenség 41. gépesített hadteste június 29-én harccal átkelt a Dvinán, és Krusztpilsz környékén nagy hídfőt létesített.

A Nyugati-Dvinánál vívott harcokban az ellenfél páncélos és gépesített magasabbegységei jelentős veszteségeket szenvedtek. A szovjet csapatok aktív harci tevékenysége lelohasztotta a hitleri tábornokok gőgjét: a gyors és könnyű győzelembe vetett reményeik nem teljesültek. A hitleristák 56. és 41. gépesített had-

teste június 29-től július 1-ig a hídfőben topogott; a 18. és a 16. hadsereg csapatainak a megérkezését várták. Mannstein, az 56. gépesített hadtest egykori, ismert parancsnoka, kénytelen volt bevallani: „A cél — Leningrád — a messze jövőbe távolodott el tőlünk, a hadtest pedig kénytelen volt Dvinszknél (Daugavpilsznél) várakozni."[14]

Június 29-én a finnek Délkeleti Hadserege támadó hadműveletekbe kezdett. A Karéliai-földszoros, a Leningrád felé vezető úton újabb elkeseredett harcok tűzfészke lett.

Július 2-án korán reggel a német fasiszta csapatok is felújították támadásukat. A 27. hadsereg magasabbegységei, amelyek a Nyugati-Dvinánál vívott harcokban jelentős veszteségeket szenvedtek, nem tudtak ellenállni az ellenség hatalmas csapásainak, s kezdtek északkeleti irányban visszavonulni. Az ellenfél páncélos- és gépesített hadosztályai Daugavpilsztől Osztrov felé törtek. A Leningrádot délről fenyegető veszély óráról órára növekedett. Mindenáron lassítani kellett a hitlerista csapatok támadásának az ütemét. Időt kellett nyerni ahhoz, hogy hadműveleti tartalékokat vonjanak össze, elfoglalják az osztrovi és pszkovi megerődített körletet, és szilárdan fedezzék a leningrádi irányt.

A szovjet parancsnokság légierőt vetett be az ellenség harckocsijai ellen. Csupán egyetlen légitámadásban, július 2-án, az 58. bombázó repülőezred gépei 19 harckocsit semmisítettek meg a Lubana-tó környékén. A szovjet vadászrepülők bátran harcba szálltak az ellenfél nagyszámú bombázógépével, amelyek megkísérelték repülőtereink és visszavonuló csapataink bombázását. Az Északi Front J. Sz. Holzakov ezredes parancsnoksága alatt álló 39. vadászrepülő-hadosztályá-

nak repülői is ezekben a napokban estek át a tűzkeresztségen.

Egy alkalommal ellenséges bombázó repülőgépek jelentek meg csapatainkt felett. A 158. légiezred hat vadászgépe azonnal a levegőbe emelkedett. A csoportot D. N. Loktyuhov hadnagy vezette. A fürge I—16-osok merészen behatoltak a Junkersek soraiba, szétzúzták és üldözőbe vették őket.

Pjotr Haritonov alhadnagy kiválasztotta az egyik Junkerset s megtámadta. A harc hevében a repülő nem vette észre, hogy minden tölténye elfogyott. Az ellenség pedig menekült. Ekkor Haritonov szorosan megközelítve a bombázógépet, repülőgépének légcsavarjával összezúzta az ellenséges gép függőleges vezérsíkját. Az kormányát elveszítve, Osztrov városától északnyugatra kőként zuhant a földre. A szovjet repülő pedig szerencsésen leszállt, s rövidesen visszatért ezredébe.

Egyik repülőterünk közelében az egyik vadászgépkötelékünk ellenséges bombázógépekre bukkant. A hitleristák nem tudtak ellenállni vörös csillagos vadászrepülőink támadásának, s találomra, összevissza szórták le bombáikat, majd menekülni kezdtek. Mintegy 7 ezer méternyi magasságban Sztyepan Zdorovcev alhadnagy utolért egy JU—88-ast. Tűzpárbajra került sor. Jól irányzott sorozatlövésekkel Zdorovcev mindkét fasiszta lövészt elhallgattatta, de az ellenséges gép tovább repült nyugat felé. Zdorovcev gázt adott. S az irányzékban már megjelent a hitlerista repülő feje. Zdorovcev megnyomja a gombokat, de a géppuska hallgat: a töltények elfogytak. A vadászgép orra pedig már a Junkers farka alatt volt. A szovjet repülő maga felé rántotta a botkormányt. A vadászgép csavarja élesen csikorogva kétszer belevágott az ellenséges gép farkába. A bombázó, kormányától megfosztva, meredeken

lezuhant. Lezuhanásának helyét rövidesen fekete füstfelhő jelezte. Zdorovcev pedig, kihasználva a nagy magasságot, sérült repülőgépét szerencsésen visszavitte repülőterére.

Ugyanezen ezredből Mihail Zsukov alhadnagy harcba szállt egy Junkersszel, amely Pszkov környékén megkísérelte repülőterünk bombázását. Rövid sorozat, a repülőgép füstölni kezdett, és lefelé ereszkedett. A hitlerista megkísérelte repülőgépét egyensúlyba hozni, de a szovjet vadászgép lövedékei ezt nem engedték meg neki. A harc hevében az I—16-osnak elfogyott a lőszere. S ekkor gépét Zsukov a bombázónak irányította. Igyekezve kitérni az I—16-os elől, a bombázó a Pszkovi-tóba zuhant.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége 1941. július 8-i rendeletével M. P. Zsukov, Sz. I. Zdorovcev és P. T. Haritonov repülőket a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki. Ők voltak az első harcosok, akiket a Nagy Honvédő Háború éveiben az aranycsillaggal kitüntettek.

A szovjet légierő csapásai és a visszavonuló csapatok utóvédharcai ellenére az ellenség gyorsanmozgó magasabbegységei tovább törtek előre. Nyomásuk alatt a 8. hadsereg csapatai kénytelenek voltak észak felé, Észtországba visszavonulni, a 27. hadsereg csapatai pedig északkeletre és keletre, Opocska körletébe. Az osztrovi irány fedezetlenül maradt, ami lehetővé tette, hogy az ellenfél 1. páncéloshadosztálya már július 4-én reggel elérje a város déli szélét, elfoglalja a Velikaja folyón a fel nem robbantott hidakat, s akadálytalanul átkeljen rajta.

Az ellenséggel felvették a harcot a 11. hadsereg egységei. Az 1. gépesített hadtest 3. harckocsi-hadosztálya július 5-én erőteljes csapással kiverte a hitleristákat

Osztrovból, s jelentős veszteségeket okozott neki. E hadosztály egységei, a 41. lövészhadtest 111. lövészhadosztályának alapegységeivel együtt, a következő napon visszaverték az ellenség harckocsijainak dühödt rohamait, s ellenlökéseket is indítottak ellenük. A város kétszer cserélt gazdát.

Nem tudva ellenállni az ellenfél tömeges harckocsi- és repülőcsapásainak, a 41. lövészhadtest csapatai, I. Sz. Koszobuckij vezérőrnagy parancsnoksága alatt, súlyos utóvédharcok közben, kezdtek visszavonulni Pszkovhoz, az 1. gépesített hadtest pedig, melynek M. L. Csernyavszkij, páncélos vezérőrnagy volt a parancsnoka, Porhovhoz vonult vissza.

Július 7—8-án a 41. lövészhadtest csapatai visszavonultak a Velikaja folyótól, felrobbantották maguk mögött a hidakat, és Pszkov előterében 24 órára feltartóztatták az ellenséget. Az ellenség 41. gépesített hadteste, minthogy a Velikáján nem tudott átkelni, és nem tudta a várost egycsapásra elfoglalni, július 9-én estig kelet felől megkerülte Pszkovot.

Ily módon, 1941. július 10-ig északkeleti irányban a szovjet csapatok 500 kilométert vonultak vissza, és csaknem az egész Balti-tengermelléket kiürítették. A Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta hajói kénytelenek voltak Liepajából (Libavából) és Ventszpilszből (Vindavából) Tallinnba áthelyezni támaszpontjukat, fedezve a szárazföldi csapatok tengermelléki szárnyát, s nem engedve meg, hogy az ellenség tengeri erői benyomuljanak a Finn-öbölbe. A német fasiszta erők betörtek a Leningrádi Területre.

A Szovjet Fegyveres Erők Legfelsőbb Főparancsnokságának Főhadiszállása, figyelembe véve az Északnyugati Front csapatainak nagy veszteségeit s azt, hogy megerősítésére nem álltak rendelkezésre tartalékok, to-

vábbá ezzel kapcsolatban azt a veszélyt, hogy az ellenfél Lugához tör előre, elhatározta: az „Észak" hadseregcsoport elleni hadműveletekbe bevonja az Északi Frontot.

Az Északi Front haditanácsa július 4-én parancsot kapott, hogy „haladéktalanul foglaljon el védőállást a Narva—Luga—Sztaraja Russza—Borovicsi-arcvonalon". Másnap pedig ezt követte a parancs, hogy Leningrád s a délről és délnyugatról hozzá vezető legfontosabb irányok fedezésére „építsenek ki védelmi terepszakaszt a Kingiszepp (kizárva)—Tolmacsevo—Ogorjoli—Babino—Kirisi-vonalon, továbbá a Volhov folyó nyugati partján. Reteszállást pedig a Luga—Simszk terepszakaszon".[15]

Az Északi Front haditanácsa — M. M. Popov altábornagy volt a parancsnok, a haditanács tagjai pedig N. N. Klementyev hadtestkomisszár, továbbá A. A. Kuznyecov, T. F. Stikov s a vezérkar főnöke, D. N. Nyikisov vezérőrnagy voltak — a Leningrádi Pártszervezet vezetőivel együtt, már a háború első napjaiban kidolgozta a Lugai Védelmi Övezet, a Krasznogvargyejszk és a Szluck—Kolpino Megerődített Körletek, Leningrád külső és belső védőövének a tervét.

A Lugai Védelmi Övezet több mint 250 kilométer hosszúságú volt, s a Finn-öbölnél kezdődött, és délkelet felé Luga, a Msaga és a Selony folyók északi partján egészen az Ilmeny-tóig húzódott. Június végén a front műszaki, utász- és pontonos csapatai érkeztek ide, aztán pedig Leningrád s a közeli városok és falvak lakói. Nagy lendülettel folyt a munka.

Ennek az övezetnek a védelmére a főhadiszállás utasításának megfelelően, K. P. Pjadisev altábornagy parancsnoksága alatt, létrehozták a Lugai Hadműveleti Csoportot. A harctevékenység kezdetén a csoportok a

177. és a 191. lövészhadosztály, a leningrádi 1. és 2. népfelkelő hadosztály, a leningrádi gyalogsági s lövészgéppuskás iskola, az 1. önálló hegyi lövészdandár s az Északkeleti Front 11. hadseregétől átadott 41. lövészhadtest tartozott. A lövészhadosztályoknak sikerült védelemre berendezkedniük, mielőtt az ellenség odaért volna, s a népfelkelő hadosztályok részenként, menetből léptek harcba.

Abból a célból, hogy rugalmasabban lehessen a harctevékenységet vezetni, s hogy egybehangolják az Északnyugati, az Északi Front s a Balti-tengeri és az Északitengeri Flotta erőfeszítéseit, az Állami Honvédelmi Bizottság 1941. július 10-én létrehozta az Északnyugati Irányfőparancsnokságot. Főparancsnoknak K. J. Vorosilovot, a Szovjetunió marsallját, s a katonai tanács tagjául az SZK(b)P KB, a Leningrádi Városi és Területi Pártbizottság titkárát, A. A. Zsdanovot, törzsfőnökké pedig M. V. Zaharov vezérőrnagyot nevezték ki.

Július 10-én az ellenség 4. páncélos csoportja, nem várva be a 18. és a 16. hadsereg gyalogos egységeinek megérkezését, a Velikaja és a Cserjoha folyók vonaláról megújította támadását Leningrád és Novgorod ellen. Luga irányában, a Pszkov—Luga-műút mentén, a 41. gépesített, Novgorod irányában pedig az 56. gépesített hadtest támadott.

Ugyanezen a napon a finnek 100 ezer főnyi karéliai hadserege az Onyega- és a Ladoga-tó közötti földnyelven ment át támadásba. Elérve a Ladoga-tó partját, a finnek Petrozavodszk, Olonyec és Szortavala irányában nyomultak előre. De a szovjet csapatok aktív védelme az ellenfelet a támadás megállítására kényszerítette.

Leningrádtól délre ádáz harcok folytak.

Az ellenség 41. gépesített hadteste elérte a Pljussza

folyót, ahol az Északnyugati Front visszavonuló csapatainak és a Lugai Hadműveleti Csoport előrevetett osztagainak szívós ellenállásába ütköztek. Sok falu és fontos ellenállási támpont többször gazdát cserélt.

E védelmi harcokban különösen kitüntették magukat a 177. lövész- és a 24. harckocsi-hadosztály csapatai, valamint annak a különleges tüzércsoportnak az alegységei, melynek a parancsnoka G. F. Ogyincov ezredes (jelenleg tüzérségi marsall) volt. Csupán egyetlen összecsapásban Szinyavszkij százados tüzérosztálya 37 harckocsit, Jakovlev főhadnagy ütege pedig 10 harckocsit semmisített meg. A szárazföldi csapatoknak jelentős segítséget nyújtott a légierő. Kizárólag július 11-én és 12-én a repülők megsemmisítették az ellenfél 60 harckocsiját és gépesített gyalogságának mintegy 100 gépkocsiját.

Az ellenség 41. gépesített hadteste, minthogy nem tudott Luga városához áttörni, északnyugati irányban bontakozott szét, és Kingiszepp irányában nyomult előre. Július 14-én e területen elérte a Luga folyót, átkelt rajta, s a jobb parton két hídfőt létesített: az egyiket Ivanovszkoje és Porecsje falvaknál, a másikat pedig Bolsoj Szabszktól nyugatra.

Az Ivanovszkojénál és a Porecsjénél levő hídfőnél az ellenséggel élethalálharcba bocsátkozott az éppen akkor odaérkezett 2. népfelkelő hadosztály, N. Sz. Ugrjumov parancsnoksága alatt, a tisztek továbbképzésére szolgáló harckocsitanfolyam harckocsi-zászlóalja. A Bolsoj Szabszknál levő hídfőnél vitézül harcoltak a Kirovról elnevezett Leningrádi Vörös Zászló Renddel kitüntetett Gyalogsági Iskola parancsnokai és hallgatói, amely iskola parancsnoka G. V. Muhin ezredes volt. Példátlan hősiességükért a támadásban és állhatatosságukért a védelemben, sok kirovista kapott kor-

mánykitüntetést, az iskola zászlajára pedig felkerült a második harci Vörös Zászló Rend.

A lövészeknek, a tüzéreknek és a harckocsizóknak nagy segítséget nyújtottak az utászok. B. V. Bicsevszkij alezredesnek, az Északi Front műszaki csapatai parancsnokának közvetlen parancsnoksága alatt az utászok aknákkal és drótakadályokkal megbízhatóan lezárták védelmünk előterét.

A szárazföldi csapatokat a levegőből a leningrádi repülők oltalmazták. Bátorságuk és hősiességük oly nagy volt, támadásaik pedig oly hevesek, hogy az ellenfélnél téves kép alakult ki az erőviszonyokról. Halder tábornok, Németország szárazföldi csapatainak vezérkari főnöke, a helyzet elemzése alapján, amelyet von Brauchitsch tábornagynak az „Észak" hadseregcsoportnál tett látogatása idején (1941. július 17-én) végzett, szolgálati naplójába a következőt írta: „A légifölény az ellenfélé."[16] De a valóságban abban az időben a repülőerő-viszonyok körülbelül 2:1 volt az ellenség javára.

Nem kevésbé feszült helyzet alakult ki a novgorodi irányban, ahol az ellenség 56. gépesített hadteste támadott. Július 13-án, a hadtest előrevetett egységei elfoglalták Szolcit, másnap pedig Simszk körletében kijutottak a Msaga folyóhoz — a Lugai Hadműveleti Csoport balszárnyára. Reális volt a veszély, hogy az ellenség áttör Novgorodhoz, aztán pedig Leningrádhoz.

Az Északnyugati Irány főparancsnoka megerősítette a 11. hadsereget, és megparancsolta neki, hogy mérjen ellencsapást az áttört ellenségre. A Szolci környékén július 14—18-án megvalósított ellencsapás következtében az ellenség 56. gépesített hadteste nagy veszteségeket szenvedett, a 8. páncéloshadosztály pedig, a

főerőktől elvágva, csak óriási veszteségek árán tört ki a bekerítésből. A beékelődött ellenfél szét volt zúzva, maradványait pedig délnyugat irányban 40 kilométerre vetették vissza.

Az ellenségnek a gyalogságtól elvágott 4. páncélos csoportja magasabbegységeinek nyomorúságos helyzete, amely csoport ebben az időben hadfelszerelésének mintegy felét elvesztette, arra kényszerítette Hitlert, hogy július 19-én kiadja a parancsot: „Leningrád ellen az előnyomulást csakis akkor lehet felújítani, amikor a 18. hadsereg összeköttetésbe lép a 4. páncélos csoporttal, s amikor keleti szárnyát a 16. hadsereg erői biztosítani fogják."[17] Az ellenség páncélos- és gépesített hadosztályai csaknem húsz napig kénytelenek voltak a Luga és a Msaga folyók vonalán egyhelyben topogni, s bevárni a lemaradt gyalogságot, hogy vele együtt megújítsák a támadást.

Ily módon a hitleristák gondosan előkészített előretörését Leningrádhoz, az Északnyugati és az Északi Front csapatai aktív harctevékenységgel megállították.

A SZERETETT VÁROS MEGVÉDÉSE

A szovjet csapatok elkeseredett védelmi harcai a gyakori ellenlökésekkel és ellencsapásokkal együtt a Baltikumon és Leningrád távoli előterében értékes időnyerést tettek lehetővé ahhoz, hogy megszervezzék a védelmet Leningrád közeli előterében, s hogy a város életét a hadiállapothoz idomítsák. E valóban titáni munkát a megyei és a városi pártbizottság irányította. Teljesítve a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának és az SZK(b)P Központi Bizottságának 1941. június 29-i, a Nagy Honvédő Háborúban a szovjet nép és fegyveres

erőinek feladataira vonatkozó határozatát, a leningrádi kommunisták,[18] élükön A. A. Zsdanovval és A. A. Kuznyecovval, egységes háborús táborrá tömörítették a csaknem hárommilliós város lakosságát, az embereket munka- és harci hőstettekre lelkesítették, s beléjük oltották a meggyőződést, hogy legyőzik az ellenséget.

A leningrádiak felkészítették városukat arra, hogy visszaverje az ellenség csapásait a szárazföldön és a levegőben: a meglevő óvóhelyek kiegészítéseként árkokat ástak, s a lakosság védelmére pincéket építettek át óvóhelyekké; a várost megtisztították a fából készült ideiglenes építményektől, fásszínektől, kerítésektől, farakásoktól, amelyek tűzfészkekké válhattak; homokzsákokkal és védőburkokkal védték a város műemlékeit, s az üzletek kirakatait, álcázták az értékes épületeket és építményeket, tanulták, hogyan kell harcolni a légitámadások következményei ellen, eloltani a gyújtóbombákat, elsősegélyben részesíteni a sérülteket. Az épületek tetején éjjel-nappal őrséget szerveztek.

Valamennyi gyárban és üzemben, intézményben, iskolában és házgondnokságon bevezették a kötelező általános katonai kiképzést, valamint a lakosság általános felkészítését a légvédelemre. Az utcákon plakátokat ragasztottak ki: „A Szovjetunió állampolgárainak általános katonai kiképzése erősíti védelmünket. Szovjet hazafiak! Sajátítsátok el a katonai ismereteket! Készüljetek fel arra, hogy a haza hozzáértő védelmezői legyetek!" Napi 12—14 órai megfeszített munka után az emberek tanultak lőni, szuronnyal bánni, kézigránátot dobni, harckocsikat felgyújtani, s megtanulták, hogyan álcázzák és ássák be magukat.

Esténként sötétségbe borult a város. Kikapcsolták

az utcai lámpákat és az üzletek lámpáit, minden belső világítást pedig a külvilágtól elsötétítettek. A lépcsőkön, a lépcsőházakban, a villamosokban és a trolibuszokban halványan pislogtak a kék lámpácskák. A fényálcázás minden leningrádi számára szigorúan kötelező volt. Valamennyi házban a lakók éjjel-nappal ügyeletet tartottak. Éjfélkor megszűnt a gyalogosok és a személyszállító járművek forgalma. Az utcák kihaltak. Az óvatos csendet csak az őrjáratok ütemes léptei s a légiriadó jelzései zavarták meg.

A Leningrádi Városi Szovjet Végrehajtó Bizottsága június 27-én határozatot hozott, hogy bevezeti Leningrád, Puskin, Kolpino, Peterhof és Kronstadt lakosai munkakötelezettségét. Elhatározta továbbá, hogy beszünteti a leningrádi metró, az erőművek és más objektumok építését, s a szabaddá váló munkaerőt, a műszaki személyzetet, a felszerelést és a gépkocsikat a védelmi munkára irányítja.

A leningrádi pártszervezet felhívására munkások és alkalmazottak, háziasszonyok s diákok, tudósok és művészek százezrei mentek építeni az erődítéseket. A leningrádi pályaudvarokról mind sűrűbben indították útnak a munkahadsereg szerelvényeit. A város minden olyan lakosa, aki nem a hadiiparban dolgozott, részt vett e grandiózus építőmunkában. A védelmi munkálatok súlyát legnagyobbrészt a nők viselték.

A leningrádiak és a környező városok és községek lakosai beton és fa-föld kiserődöket építettek, árkokat és lövészárkokat ástak, harckocsiakadályokat és szögesdrótakadályokat állítottak fel, rönktorlaszokat emeltek. A város utcáin barikádokat és a házakban tűzfészkeket létesítettek. Az Izsorszki, a Kirov- és az Ordzsonikidze-gyárban, a Fémművekben, a Lenin nevét viselő Névai Gépgyárban és más üzemekben a

munkások, mit sem törődve a munkaidővel, páncél- és összeszerelhető vasbeton kiserőd-elemeket készítettek, s ezeket aztán a védelmi terepszakaszokra állították fel.

Leningrád lakosai 1941-ben a védelmi munkálatokon mintegy 15 millió munkanapot dolgoztak. Az általuk elkészített gyalogsági és harckocsiakadályok hossza háromszorosa volt a Moszkva és Leningrád közötti távolságnak.

A leningrádiak nagyszerű tettekkel bizonyították hősiességüket a mindennapi munkában is. Megváltoztatták az emberi lehetőségekre és teljesítménynormákra, az építési határidőkre vonatkozó szokásos elképzeléseket.

Így például M. Karelina, a dohánygyár 57 éves munkásnője, brigádjának öt tagjával együtt 17 napon keresztül napi 12 órát dolgozott, és túlteljesítette a feladatot. Ez a bátor asszony levéllel fordult a leningrádi nőkhöz, s ebben a következőt írta:

„Mi, tősgyökeres pétervári munkásnők, sokat átéltünk életünkben. Még elevenen élnek emlékezetemben az 1905-ös esztendő sztrájkjai, az Októberi Forradalom, a polgárháború. A cárizmus alatt saját bőrünkön tapasztaltuk a nyomort, a jogtalanságot és az elviselhetetlen sérelmeket.

Ti, a szovjet nemzedék, erre nem emlékezhettek. De egy pillanatra sem szabad megfeledkeznetek arról, hogy a véres kezű Hitler kegyetlen szenvedéseket és még súlyosabb sorsot hoz a szovjet nőkre, mint amilyen a cárizmus idején volt.

E napokban minden leánynak, minden asszonynak fel kell vetnie maga előtt a kérdést: vajon tegnap és ma megtettem-e mindent Lenin városának a védelmére?

A munkaidő egyetlen perce se menjen veszendőbe! Mindvégig teljesíteni fogjuk a haza iránti szent kötelességünket."[19]

Az „árokásók", így nevezték azokban a napokban a munkahadsereg tagjait, mindennap halálos veszélyben forogtak. Az ellenséges repülőgépek bombákat szórtak rájuk, s géppuskából lőtték őket. Gyakran a dolgozóknak el kellett hagyniuk a még be nem fejezett védelmi berendezéseket, s az ellenség puska- és géppuskatüzében visszavonulni; a berendezéseket pedig azonnal csapatok foglalták el. Az egyik lövészárokban, egy cövekre erősített deszkára ezt írták: „Drága harcos elvtársak! Verjétek kíméletlenül az ellenséget. Védelmezzétek meg a várost. Legyen földünk az ellenség sírjává. Itt a villamos vasút dolgozói dolgoztak. Írta valamenynyiük megbízásából Alekszej Kotyelnyikov brigádvezető."[20]

Azt mondják, ha az egész nép sóhajt, akkor szél kerekedik. S valóban: viszonylag rövid idő alatt Leningrád körül és magában a városban hatalmas védelmi övezetet teremtettek.

A mozgósítás első napjaitól a leningrádiakat átható hazaszeretet lehetővé tette, hogy gyorsan és szervezetten a hadseregbe és a hadiflottához irányítsák a hadköteleseket és az önkéntesek egy részét. De a katonai kiegészítő parancsnokságokra és a mozgósítási központokba a haza védelmezőinek soraiba belépni kívánó hazafiak tízezreinek a kérvényei érkeztek. A kialakult helyzet is sürgősen megkövetelte, hogy a reguláris alakulatok mellé önkéntes alakulatokat szervezzenek, és a reguláris alakulatok segítségére az arcvonalba küldjék őket.

Az Északi Front haditanácsa és a Leningrádi Pártbizottság 1941. június 27-én elhatározta, hogy megszer-

vezi a Leningrádi Népfelkelő Hadsereget. Minden városi kerületnek 10—12 ezer főből álló hadosztályt s néhány különleges rendeltetésű egységet kellett létrehoznia. Az üzemek és a gyárak megszervezték a maguk századait, zászlóaljait, ezredeit. A Leningrádi Népfelkelő Hadsereg parancsnokává A. I. Szubbotyin vezérőrnagyot nevezték ki.

A népfelkelés híre villámgyorsan elterjedt a városban. Az önkéntes alakulatokba való jelentkezés olyan tömegben nőtt, hogy nemcsak a kerületekben kellett sorozóbizottságokat felállítani, hanem a nagyüzemekben is. Leningrád hős munkásosztálya, hasonlóképpen, mint a polgárháború éveiben, fegyverrel védte szeretett városát, a szocialista hazát.

P. A. Szolovjov, egy öreg Putyilov-gyári munkás, 1919-ben Pétervár védelmének hős résztvevője, a harci Vörös Zászló Rend tulajdonosa, a kiegészítő parancsnokságon kijelentette: „Öt évvel ezelőtt a fiam önként belépett a Vörös Flottába. S most, amikor ilyen a helyzet, amikor az aljas fasiszta banda ellen folyik a harc, én sem maradhatok, nem ülhetek otthon."[21]

Rövid idő alatt az Októberi kerület lakóitól 13 ezer, a Szverdlov kerületből mintegy 15 ezer, a Viborgi kerületből pedig 12 ezer kérvény érkezett. A Kirov nevét viselő üzemben körülbelül 15 ezer kérvényt adtak be. Aktívan folyt az önkéntesek összeírása a Fémművekben, a Balti-üzemben, a „Bolsevik"-gyárban, a Krasznij Viborzsecben, az Izsorszki, az Admiralitási, az „Orosz Diesel", az „Elektroszila" gyárakban és más üzemekben. A Leningrádi Állami Egyetem előadói, hallgatói és alkalmazottai közül 1941-ben 2,5 ezren mentek az arcvonalba. Leningrád lakosaiból összesen 200 ezer kérvény érkezett azzal a kérelemmel, hogy benyújtóikat küldjék harcolni.

Már július második felében három népfelkelő hadosztály harcolt a Luga védelmi vonalon. A hitleristák támadásának legsúlyosabb napjaiban Leningrád összesen 10 népfelkelő hadosztályt s 14 géppuskás és tüzérzászlóaljat adott a frontnak, továbbá az ellenség hátországába 7 partizánezredet és 67 partizánosztagot küldött, 90 megsemmisítő és 79 munkászászlóaljat szervezett, s ezek közül sok részt vett a harci cselekményekben. A hadkiegészítő parancsnokságok által mozgósítottakkal együtt Leningrád 1941. június 23-tól október 1-ig 431 ezer embert küldött az arcvonalba.

A népfelkelés lelke és szervezője a leningrádi pártszervezet volt. A kommunisták jelentős politikai munkát végeztek a tömegek között; az önkéntesek kiválasztása, a népfelkelő egységek és alakulatok szervezése, felfegyverzésük, kiképzésük, felszerelésük és ellátásuk mind-mind az ő irányításuk alatt ment végbe.

Ebben az időben a harcolni indulók soraiban 54 ezer kommunista és 93 ezer komszomolista volt. Köztük a városi pártbizottság és a kerületi pártbizottságok titkárai, osztályvezetői és instruktorai, az SZK(b)P KB nagyvállalati szervezői, gyárak, üzemek s tanintézetek igazgatói, pártbizottsági titkárok, tudósok és előadók, mérnökök, alkalmazottak és munkások.

A. A. Zsdanov, az SZK(b)P KB Politikai Bizottságának tagja, a párt Leningrádi Területi és Városi Bizottságának titkára, T. F. Stikov és G. H. Bumagin, a Területi Pártbizottság titkárai, N. V. Szolovjov, a Területi Szovjet VB-elnöke, A. A. Kuznyecov, J. F. Kapusztyin, A. D. Verbickij, A. P. Szmirnov és mások, a frontok, a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta s a hadseregek haditanácsainak voltak tagjai.

A frontra érkezett kommunistákat a legveszélyesebb és a legfelelősebb arcvonalszakaszokra, rendszerint a

peremvonalba irányították. A népfelkelő hadosztályokba 11 386 leningrádi kommunista került, s közülük csak 986 fő töltött be politikai posztot, a többiek politikai harcosokká váltak. A politikai harcosok a parancsnokok, a politikai megbízottak és politikai vezetők legközvetlenebb segítői voltak. Növelték az önkéntes alakulatok szilárdságát és aktivitását, erősítették a személyi állomány erkölcsi és harci szellemét. A politikai harcosok a Vörös Hadsereg katonáinál gyorsan tekintélyt szereztek rettenthetetlen bátorságukkal és kezdeményező képességükkel.

A Leningrád irányában kialakult fenyegető helyzet arra kényszerítette a párt- és a szovjet szerveket, hogy rendszabályokat hozzanak a haditermelésben nem foglalkoztatottak, különösen a kisgyermekes asszonyok, a munka rokkantjai, a betegek, az öregek, a háziasszonyok, valamint néhány gyár, üzem és intézmény evakuálására. Leningrád lakossága ugyanis mindinkább növekedett. A város tulajdonképpeni két és félmilliónyi lakosságát megnövelték a menekültek, valamint azok, akiket Lettországból, Karéliából s Leningrád frontvidéki területeiről evakuáltak.

Június 29-től lakosokkal és javakkal megrakott szerelvényeket indítottak keletre. Július elején a fasiszta repülőgépek támadni kezdték e szerelvényeket. A hitleristák kíméletlenül, a hivatásos gyilkosok hidegvérével bombázták az asszonyokat és gyermekeket szállító szerelvényeket, s az égő vagonokból menekülő emberekre géppuskatüzet zúdítottak.

Az evakuáció kezdetétől számított két hónap múlva, augusztus 29-én, a szétrombolt Mga állomáson áthaladt a két utolsó evakuációs szerelvény. Két nap múlva a német fasiszta gépesített csapatok az állomást elfoglalták. Megszakadt Leningrád vasúti összeköttetése

az országgal.[22] Eddig az időpontig a vasutasok rendkívüli állhatatossága és hősiessége révén sikerült Leningrádból 636 203 főt elszállítani, a többi között 220 ezer gyermeket, s ezen kívül 86 gyárat és üzemet is.

A Leningrádban maradt ipari vállalatok az arcvonalnak leginkább szükséges termékek gyártására tértek át. Termelésük megnőtt. A gyárak és az üzemek tervezőirodáiban sietve kidolgozták a fegyveres harchoz szükséges eszközök új gyártási technológiáját, s termelésükre eredeti munkagépeket állítottak elő. A munkások, a mérnökök és a technikusok segítségével, a háború előttinél sokkal kisebb erővel s rövidebb idő alatt, készítettek új fegyvereket és harci technikai eszközöket. Például a Kirov-gyár, miközben már elkezdődött a szakmunkások, a mérnökök és a felszerelés egy részének az evakuálása, augusztusban képes volt a hadra kelt seregnek 207 db KV jelzésű harckocsit adni.

A gyárak és az üzemek minden tartalékukat mozgósították. Takarékoskodtak a nyersanyaggal, az anyagokkal, a villamos energiával, a fűtőanyaggal. A közös ügytől senki sem maradt távol. Az „Elektroszila" gyár villamos erőművi felszerelés helyett kezdett aknákat gyártani különféle űrméretű aknavetők számára; a bútorgyárak harckocsi- és gyalogsági aknákhoz szállítottak fadobozokat; még a Grim-parfümgyár is megszervezte a gyalogsági aknák gyártását.

A leningrádiak hősies munkájának eredményeként csupán 1941 második felében az arcvonal több ezer aknavetőt és géppisztolyt, 3 milliónál több lövedéket és aknát, több mint 40 ezer reaktív lövedéket, körülbelül 42 ezer repülőbombát, s a lövészfegyverekhez nagymennyiségű lőszert kapott. A város üzemei az arcvonalból visszaszállított 491 harckocsit és 317 löveget javítottak meg.

De már a háború első hónapjaiban éles formában vetődött fel a káderek kérdése. A szakképzett munkások vagy beálltak a haza fegyveres védelmezői közé, vagy pedig üzemeikkel együtt az ország belsejébe evakuálták őket. A város pártszervezeteinek felhívására a gyárakba mentek háziasszonyok, nyugdíjasok, serdülőkorúak, olyan ifjak és leányok százezrei, akik azelőtt hivatalokban és intézményekben dolgoztak. A vállalatok komszomolistái védnökséget vállaltak az újoncok felett, és segítették őket abban, hogy lakatos, esztergályos, marós, idomkészítő és más szakmát sajátítsanak el.

Sok olyan szakmunkás, aki különböző intézményekben dolgozott vagy már nyugalomba vonult, visszatért a gyárakba, s az üzemekbe, s a munkapadhoz állt. Ebben példát mutattak olyan öreg törzsökös munkások, mint I. N. Bobin, T. I. Ivanov, I. Sz. Pegov, T. Sz. Szemjonov, M. A. Nyesztyerovics és mások. Tapasztalatukat és termelési jártasságukat szívesen adták át az ifjúságnak.

A termelésben dolgozó idős munkások, Leningrád védelmezőihez fordulva, a következőt írták: „Lankadatlanul dolgozunk számotokra, a front megsegítésére. Tudjuk, hogy az általunk előállított termékek minden kilogrammja csapás az elállatiasodott ellenségre. Erőnket nem kímélve a továbbiakban is segíteni fogunk titeket a győzelem elérésében. Zúzzátok szét az ellenséget! Mi megadunk nektek mindent, ami az ellenség megsemmisítéséhez szükséges. Bármely pillanatban készen állunk arra, hogy fegyverrel a kezünkben is segítségetekre siessünk... Súlyos megpróbáltatások állnak előttünk. De szilárdan kitartunk. Meghalunk, de Leningrádot oda nem adjuk!”[23]

A vállalatok többségében a munkások 24 órában

2—3 műszakot dolgoztak le anélkül, hogy elhagyták volna a műhelyeket. Széleskörűen kibontakozott a sok gépen dolgozók mozgalma. Mérnökök és műszaki dolgozók gyakran 12—15 órát töltöttek a rajztáblánál, azután pedig a műhelybe mentek, s beálltak a munkapadokhoz dolgozni. A komszomolisták kezdeményezésére a gyárakban és az üzemekben frontbrigádokat szerveztek, amelyek az arcvonal különleges megrendeléseit teljesítették. E megrendelések külön ellenőrzés alatt állottak, s az egész kollektíva harcolt azért, hogy határidőre teljesítsék őket.

A város lakói között a védelmi alapra széles körű gyűjtés indult. A munkások határozatokat hoztak, hogy a háború végéig havi egynapi vagy kétnapi keresetüket adják erre a célra. Feltalálók és ésszerűsítők az alapnak juttatták prémiumaikat, a város lakosai pedig megtakarításaikat, kötvényeiket, arany- és ezüsttárgyaikat. A megye kolhozistái a védelmi alap részére húst, tejet, főzelékfélét, szénát adtak, s lemondtak nyereségükről a fogyasztási szövetkezetekben.

N. I. Markelov, öreg munkás, a gyűjtőhelyre ment, s aranygyűrűt, brossot, karperecet és ezüsttárgyakat adott be. Aztán, kissé elgondolkozva, kivette zsebéből ezüstóráját, s e szavakkal adta oda az átvevőnek: „Hadd kerüljön e számomra emlékezetes holmi is a védelmi alapba."

„Kérem, fogadják el tőlem ezeket az arany- és ezüsttárgyakat. Szeretem hazámat, szeretem a Vörös Hadsereget, hiszek benne, s minden értéket, amivel rendelkezem, a védelmi alapba adok" — írta O. V. Szokolova háziasszony a „Leningradszkaja Pravda" című újságnak.

1941. szeptember 22-ig a leningrádiak 587,5 millió rubel értéket juttattak a védelmi alapnak.[24]

A megszállás első napjaitól kezdve a Pszkovi, a Novgorodi és a Leningrádi Terület[25] járásaiban kezdett kibontakozni a partizánmozgalom. A szovjet emberek, akik nem akartak megbékélni a fasiszta rabsággal, a párt felszólítására a városokból és a falvakból a környező erdőkbe mentek. Itt osztagokba szervezkedtek, amelyeknek parancsnokaivá és politikai megbízottaivá a párt járási bizottságainak titkárait, járási szovjetek elnökeit, vállalatok és szovjet szervek felelős munkatársait, a Vörös Hadseregnek az ideiglenes megszállási területen maradt parancsnokait és politikai tisztjeit nevezték ki.

Az ideiglenesen megszállott területeken megvalósítandó akciókra a katonailag és fizikailag leginkább felkészült embereket válogatták ki; közülük sokan részt vettek a polgárháborúban és a finn fehérgárdisták elleni harci akciókban. Voltak közöttük munkások, diákok, szovjet- és pártmunkások. Ezeknek az alakulatoknak a parancsnokaivá a határőrség hivatásos tisztjeit nevezték ki, politikai megbízottaivá pedig olyan pártmunkásokat, akiknek volt tapasztalatuk az ellenség hátországában végzett munkában. Az ezredek és az osztagok alapvető része, miután teljesítette feladatát, visszatért Leningrádba, és beolvadt a front csapataiba. De egyesek elvegyülve a helyi partizánosztagokkal, a Leningrádi Terület teljes felszabadításáig működtek az ellenség hadtápterületén.

A partizánmozgalom megszervezésére és a népi boszszúállók harci akcióinak az irányítására a párt Leningrádi Területi Bizottsága mellett 1941 júliusában G. H. Bumaginnak, a területi pártbizottság titkárának vezetése alatt operatív csoportot szerveztek. Az ellenséges arcvonal mögötti területre, földalatti munkára, a leningrádi kommunisták csoportját küldték.

1941 július közepén a Szmolnijban összegyűltek a partizánezredek és -osztagok parancsnokai és politikai megbízottai, a Kirovról elnevezett kultúrpalotában pedig az egyszerű harcosok. A népi bosszúállók letették a partizánesküt, s ünnepélyesen megfogadták, hogy fáradhatatlanul irtani fogják a hódítókat, megsemmisíteni az ellenség harci technikáját, s a hódítók számára elviselhetetlen viszonyokat fognak létrehozni.

A leningrádi kommunisták, az összes dolgozók arra irányuló óriási munkája, hogy Leningrád életét hadivágányra állítsák át, fontos szerepet játszott a város védelmi képességének a megerősítésében.

A HÓDÍTÓKAT MEGÁLLÍTOTTÁK

1941. július 20-a körül az egész szovjet—német arcvonalon elkeseredett harcok folytak. A német fasiszta csapatok nem voltak képesek döntő sikert elérni. Az ellenfél elitezredei és elithadosztályai Szmolenszk és Kijev vidékén óriási veszteségeket szenvedtek, sőt egyes arcvonalszakaszokon, a szovjet csapatok csapásai következtében, kénytelenek voltak támadásukat megállítani. A villámháború terve összeomlott.

Hitlernek minden oka megvolt arra, hogy elégedetlen legyen az északnyugati irány hadászati helyzetével is. Csődöt mondott az a kényszerképzete, hogy mindenekelőtt birtokába vegye a Balti-tenger medencéjét és Leningrádot. Sőt, Hitler a 3. páncélos csoport magasabbegységeit a moszkvai irányból a leningrádi irányba szándékozott küldeni. De... egyelőre még a 4. páncélos csoport csapatainak a támadását is le kellett állítani.

A Führer nem a szovjet csapatok hősies ellenállásá-

nak tulajdonította, hogy hadászati tervei nem váltak valóra, hanem alárendeltjeinek rossz szervezőképességét okolta. Minthogy javítani akart a helyzeten, 1941. július 20-án maga is meglátogatta az „Észak" hadseregcsoportot. A maga elképzelése szerint rendbeszedve a csapatokat, július 30-án Hitler aláírta a 34. számú utasítást, amely az „Észak" hadseregcsoportnak megszabta, hogy „folytassa a támadást Leningrád irányában, s mérjen főcsapást az Ilmeny-tó és a Narva folyó közötti területre azzal a céllal, hogy körülzárja Leningrádot, s kapcsolatot hozzon létre a finn hadsereggel".[26] De a 3. páncélos csoport gépesített magasabbegységeinek felhasználása Leningrád mélységben való megkerülésére, lehetetlennek bizonyult az óriási veszteségek miatt, amelyeket a „Közép" hadseregcsoport csapatai a július 10-én elkezdődött szmolenszki ütközetben elszenvedtek. Az ellenséges hadvezetés kénytelen volt parancsot adni arra, hogy ne vessék be az ütközetbe a 3. páncélos csoportot „mindaddig, amíg teljesen helyre nem állítják a páncélos alakulatok harc- és akcióképességét".[27]

Ennek ellenére az ellenfél Leningrád elleni támadása megújítására szolgáló csapatainak, pl. a gyalogságnak a létszáma a szovjet csapatoknak 1,5-szerese, a tüzérségből és a harckocsiból pedig 2-szeresen annyiuk volt, mint Leningrád védőinek.[28] A kingiszeppi arcvonalszakaszon az ellenség páncélos erői például tizenötszörte voltak nagyobbak a mieinknél. Az 1. német légiflotta, amelyet a 8. zuhanóbombázó hadtesttel megerősítettek, teljesen uralkodott a levegőben.

A Leningrád elleni döntő támadás céljából az ellenfél három csapásmérő csoportosítást szervezett.

Az északi csoportosításnak — amelyhez két páncélos-, egy gépesített és két gyalogoshadosztály (egyikük

a Pljussza folyótól a Csud-tóig terjedő széles arcvonalon működött), a 41. gépesített és a 4. páncélos csoport 38. hadteste tartozott — az Ivanovszkoje és Bolsoj Szabszk hídfőkből kiindulva kellett csapást mérnie, s a támadást Krasznogvargyejszk (Gatcsina), majd pedig Leningrád irányában kellett továbbfejlesztenie.

A lugai csapásmérő csoportosítás két gyalogoshadosztályból és a 4. páncélos csoport 56. gépesített hadtestéből állott. Ennek a csoportosításnak a Luga—Leningrád műút mentén kellett támadnia. Az ellenfél ugyanitt akarta ütközetbe vetni a 8. tartalék páncélos-hadosztályt is.

Délebbre, a Novgorod—Csudovo irányban, szétbontakozott a 16. hadsereg 1. és 28. hadtestének hat gyalogos és 1 gépesített hadosztálya. Ezeknek keletről kellett Leningrádot megkerülniük, át kellett vágniuk a várost az országgal összekötő valamennyi vasútvonalat és közutat, s a finn csapatokkal egyesülve, blokád alá kellett helyezniük Leningrádot.

A 18. hadsereg öt hadosztálya azt a parancsot kapta, hogy törje meg 8. hadseregünk ellenállását, foglalja el Észtországot, ezután pedig kezdje meg az előrenyomulást Leningrád irányában.

Egyidejűleg a finn csapatok két csoportjának meg kellett újítania támadását: az egyiknek a Karéliai-, a másiknak pedig az Onyega—Ladoga-tavi földszoroson. Azt a feladatot tűzték eléjük, hogy vágják el a Leningrádot az ország északi és északkeleti részével összekötő közlekedési vonalakat, s hogy egyesüljenek a Novgorod—Csudovo irányban harcoló hitleri csapatokkal, és velük együtt teljesen zárják körül Leningrádot.

Fanatikus gyűlölettől eltelve Leningrád, a város iránt, amelyben a forradalom született, Hitler nem

egyszerűen arra törekedett, hogy elfoglalja, hanem arra, hogy letörölje a föld színéről, s kiirtsa lakosságát. Halder tábornok még 1941. július 8-án naplójába a következőket írta: „A Führer kategorikusan aláhúzza, hogy Moszkvát és Leningrádot a földdel kívánja egyenlővé tenni. Ezt az ő szavai szerint, a légierő segítségével lehet elkezdeni, megvalósítani . . ."[29] Július második felében az ellenséges bombázó-repülőgépeket a Leningrádhoz közeli repülőterekre telepítették át, s elkezdték a város rendszeres bombázását.

A légi ellenséggel bátran szembeszálltak vadászrepülőgépeink, légvédelmi tüzéreink, a VNOSZ-istáink[30] és Leningrád légvédelmi csapatainak fényszórósai. 1941 júliusában és augusztusában a fasiszták 17 csoportos támadást hajtottak végre Leningrád ellen. De a város ellen küldött 1614 repülőgépből csak 28 bombázó tört keresztül. Ez alatt az idő alatt a repülők és a légvédelmi tüzérek az ellenség 232 repülőgépét lőtték le. A harcokban különösen kitűnt I. A. Sapovalov, a 192. vadászrepülő-ezred századosa, I. D. Pidtikan, a 195. vadászrepülő-ezred hadnagya, A. P. Szavuskin alhadnagy, I. A. Bogoljubov százados, I. Sz. Jasin főhadnagy, M. Sz. Andrejev, N. A. Puzenko és D. I. Utocskin hadnagyok a 44. vadászrepülő-ezredből, amely később a 11. gárda vadászrepülő-ezred nevet kapta.

Elsőként a finn csapatok újították meg támadásukat Leningrád ellen. Július 31-én a Délkeleti Hadsereg csapást mért a Karéliai-földszoroson. A Front haditanácsának határozata alapján, amelyet a főhadiszállás is jóváhagyott, a nagy veszteségeket szenvedett 23. hadsereget szeptember 1-re a Karéliai Megerődített Körletbe, arra a vonalra vonták vissza, amely az 1939. évi államhatár volt. Körülbelül 40 ezer szovjet harcost, akiket az ellenség Szortavala, Kekszholm és Kojviszto

körzetében a Ladoga-tó és a Finn-öböl partjaihoz szorított, a Ladogai Katonai Flottilla és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti-tengeri Flotta hajói Leningrádba evakuáltak. Mannerheim hiába követelte ismételten, hogy a finn csapatok folytassák támadásukat, ezek a régi államhatáron nem tudták leküzdeni a szovjet csapatok védelmét. Az arcvonal itt egészen 1944 júniusáig stabilizálódott.

A Karéliai-földszoroson vívott harcokban a szovjet csapatok nagy hősiességgel küzdöttek. A Ladoga-tó északi partján A. L. Bondarjov ezredes parancsnoksága alatt, a 168. lövészhadosztály csapatai negyvenöt napig bátran harcoltak. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1941. augusztus 9-i rendelete e hadosztály parancsnokait és harcosait a szortavalai irányban vívott harcokért érdemrendekkel és érdemérmekkel tüntette ki.

Az egyik ellenséges támadás visszaverése alkalmával A. A. Kokorin harcost hat finn fehérgárdista körülfogta. Ketten már földreteperték, hogy megkötözzék, de a bátor harcos ügyesen kirántott táskájából egy kézigránátot, s ezt kiáltva: „A csekisták meg nem adják magukat!", felrobbantotta magát. N. M. Rugyenko politikai elsőtiszt, aki súlyos sebesülten a közelben feküdt, a robbanás helyén látta a hős holttestét, s mellette két finn fehérgárdista feküdt. A. A. Kokorint, a haza bátor fiát, 1941. augusztus 26-án, halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki. E magas kitüntetést később N. M. Rugyenko politikai tiszt is megkapta.

Két hónapon keresztül (augusztus—szeptemberben) elkeseredett harcok folytak az Onyega—Ladoga-tavak közötti földszoroson is. A finnek Karéliai Hadserege, amelyet a Délkeleti Hadsereg magasabbegységeivel és egységeivel erősítettek meg, szakadatlanul csapáso-

kat mért a Petrozavodszk és Olonyec irányban. A finn fehérgárdisták mindenáron teljesíteni igyekeztek német gazdáik parancsát: hogy a főcsapást a Ladoga-tótól keletre mérve, s együttműködve az „Észak" hadseregcsoport csapataival, megsemmisítsék a velük szemben álló szovjet csapatokat, és északkelet felől áttörjenek Leningrádhoz.

Minthogy számbeli fölényük túlnyomó volt a 7. hadsereg csapataival szemben, melynek keretében a leningrádi népfelkelők 3. hadosztálya hősiesen harcolt, a finn fehérgárdisták szeptember 10-én elérték a Szvir folyót, 1941. október 2-án pedig elfoglalták Petrozavodszkot. De ennél többet nem sikerült elérniük. Minden kísérletüket, hogy átkeljenek a Szviren, visszaverték. Az arcvonal itt is egészen 1944 júniusáig stabilizálódott.

A fő események Leningrádtól délre bontakoztak ki, ahol 1941 augusztus—szeptemberében a legnehezebb és a legfeszültebb volt a helyzet.

Augusztus 8-án reggel az Ivanovszkojénál és a Szabszknál levő hídfőkből kiindulva az ellenség 4. páncélos csoportjának északi csoportosítása támadást indított. A 90. lövészhadosztály, a népfelkelők 2., 4. és 1. gárdahadosztályának[31] harcosai, a Vörös Zászló Renddel kitüntetett, Kirov nevét viselő Leningrádi Gyalogsági Iskola hallgatói, a balti-tengeri matrózok, a harckocsizók és a tüzérek néhány napon keresztül feltartóztatták az ellenséget.

A földi csapatokat aktívan támogatta a légierő. Csupán augusztus 10-én a leningrádi repülők, az ellenség döntő légi fölénye közepette, 803 bevetésben vettek részt, s a támadókra 1400-nál több bombát dobtak le. Már a támadás első napján az ellenség a légiharcokban 24 repülőgépet vesztett.

A német fasiszta csapatok nagy veszteségeket szenvedtek. Csak amikor az ellenség az ütközetbe bevetette a 8. páncéloshadosztályt, sikerült neki augusztus 13-án elfoglalnia a moloszkovici állomást, s elvágnia a Leningrád—Kingiszepp vasútvonalat. Reálissá vált a veszély, hogy Kingiszepp körzetében bekerítik a szovjet csapatokat, s az Észtországból visszavonuló 8. hadsereg egy részét. Ilyen feltételek között a szovjet parancsnokság a 8. hadsereg csapatait Narva alól a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti-tengeri Flotta partvédő és hajótüzérségének a fedezete alatt a Koporje-öböl—Ropsa-vonalra vonta vissza, a Kingiszeppnél védelmi harcokat folytató csapatok visszavonultak Krasznogvargyejszkhez.

Hatalmas tüzérségi előkészítés után, augusztus 10-én, elkezdődött az ellenség támadása Luga ellen. Óriási veszteségeik ellenére, az ellenséges csapatoknak nem sikerült leküzdeniük a 177. lövész- és a 24. harckocsihadosztály ellenállását, amelyeket tűzzel támogatott a G. F. Ogyincov parancsnoksága alatt álló különleges tüzércsoport. A hitleristák támadását, akik Lugán keresztül megkísérelték az áttörést Leningrádhoz, megállították.

A déli rohamcsoportosítás, amely az ellenség 16. hadseregéből állt, felhasználva a 48. szovjet hadsereggel szembeni csaknem háromszoros túlerejét, a 8. zuhanóbombázó-hadtesttől erősen támogatva, augusztus 12-én Simszk körzetében áttörte védelmünket, s Novgorod és Batyeckaja állomás felé nyomult előre.

A hitlerista csapatok áttörése a Luga-védelmi övezet szárnyain és a finn fehérgárdisták támadása a Karéliai- és az Onyega—Ladoga-tavak közötti földszoroson, rendkívül nehéz helyzetbe hozta az Északi Fron-

tot. A csapatok nagy veszteségeket szenvedtek, s minden tartalék kimerült.

1941. augusztus 6-án a legfelsőbb főparancsnokság saját tartalékából átadta az Északnyugati Frontnak a 34. hadsereget (5 lövész- és 2 megerősített lovashadosztályt) K. M. Kacsanov parancsnoksága alatt, s megparancsolta, hogy Sztaraja Russza környékén mérjen ellencsapást az ellenségre.

Augusztus 12-én reggel, nem sokkal azelőtt, hogy az ellenség Simszk körzetében áttörte a 48. hadsereg védelmét, a 34. hadsereg és a 11. hadsereg egy része, V. I. Morozov altábornagy parancsnoksága alatt, váratlanul ellencsapást hajtott végre. Két nap folyamán 60 kilométert nyomulva előre, a szovjet csapatok Sztaraja Russza körzetében a körülzárás reális veszélyét s azt a veszélyt idézték elő, hogy szétzúzzák a Novgorod ellen támadó magasabbegységek hadtápját. A csapás kivédésére az „Észak" hadseregcsoport parancsnoka kénytelen volt Novgorod és Luga alól Sztaraja Russza körzetébe átdobni az SS „Halálfejes" gépesített hadosztályt és a 3. gépesített hadosztályt, valamint átirányítani ide a 8. zuhanóbombázó-hadtest repülőerejét. Ezenkívül a hitleri parancsnokság megkezdte a 39. gépesített hadtest sürgős átdobását Szmolenszk alól Sztaraja Russza irányába.

A szovjet csapatok ellencsapása jelentősen gyengítette a Leningrád ellen délről támadó ellenség erejét, s csökkentette előnyomulásának ütemét. De az óriási túlerő, emberben és anyagi eszközökben érezhető volt. Az ellenfél elfoglalta Batyeckaja állomást, s betört Novgorodba. Ezért az ősi orosz városért vívott harcokban kitüntették magukat a 28. harckocsi-hadosztály harcosai, melynek parancsnoka I. D. Csernyahovszkij ezre-

des (később hadseregtábornok s a Szovjetunió kétszeres hőse) volt.

Augusztus 20-án a hitleristák elfoglalták Csudovo állomást, és elvágták a Leningrádot Moszkvával összekötő Októberi Vasútvonalat. A 16. hadsereg hadosztályainak lehetőségük nyílt arra, hogy délkeletről kibontakoztassák támadásukat Leningrád ellen, valamint a Ladoga-tó felé is, hogy egyesüljenek a finn csapatokkal.

Ugyanebben az időben az ellenség 18. hadseregének és 4. páncélos csoportjának alakulatai délnyugat és dél felől kitartóan törtek előre Leningrád irányában. Ily módon az ellenséges hadosztályok elérték a Leningrád —Narva műutat; augusztus 19-én két harckocsi-hadosztály harcba lépett Krasznogvargyejszk megerősített körzet élcsapataival.

Bátran harcolt a Vörös Zászló Renddel kitüntetett 1. harckocsi-hadosztály, melynek parancsnoka, V. I. Baranov vezérőrnagy, a Szovjetunió Hőse kitüntetést viselte. Különösen a KV típusú nehézharckocsik 1. zászlóaljának 3. százada tüntette ki magát Z. G. Kolobanov főhadnagy parancsnoksága alatt.

1941 augusztus közepén Kolobanov százada azt a parancsot kapta, hogy foglaljon el védelmi állást az erdőben azoknak a műutaknak a kereszteződésénél, amelyeken a hitleristák Krasznogvargyejszk felé törtek, s tartalékainak megérkezéséig mindenáron tartóztassa fel őket. A harckocsizók lesállásokba vitték és gondosan álcázták harckocsijaikat. Kolobanov főhadnagy a maga KV-ját egészen az útkeresztezésig előrevitte, s e jelentést küldte: „Ahol én állok, ott a németek nem törnek át."

Augusztus 19-én reggel feltűnt az ellenség harckocsioszlopa. A hajnalt megelőző homályból egymás után

bújtak ki az acélszörnyek. Amint az egész oszlop a szovjet harckocsizók látóterébe került, a főhadnagy tüzet vezényelt. Kolobanov legénységének őrmestere, A. M. Uszov lövegparancsnok, első lövésével eltalálta az élpáncélos oldalát. Az megállt, sűrű füstöt bocsátott ki, aztán pedig lángolni kezdett. A parancsnok utasítására Uszov a tüzet a következő harckocsira helyezte át, és két lövéssel eltalálta. A 23 harckocsiból álló oszlop megtorpant. A harckocsik, amelyek le akartak térni a műútról, megrekedtek a mocsárban.

Tűzpárbaj keletkezett. Kolobanov harckocsija füstbe burkolva, bevehetetlen erődként állott, s egymás után küldte lövedékeit az ellenségre.

Kolobanov főhadnagy 3. százada egy teljes napig verte vissza a hitleristák próbálkozásait, hogy áttörjenek Krasznogvargyejszkhez. Lesállásból harcolva, a század megsemmisítette az ellenség 38 közepes és könnyű harckocsiját, valamint néhány légvédelmi löveget és vontatóját. A. M. Uszov őrmester 22 fasiszta harckocsit gyújtott fel, Szergej hadnagy legénysége 8 harckocsit semmisített meg. 4-et Jevdokimenko hadnagy legénysége, s 2-t Lasztocskin hadnagy legénysége. 2 ellenséges tankot pedig nekirohanással összetört Jolev törzsőrmester. A századnak csak egy harckocsija sérült meg. A 3. század valamennyi harckocsizója állami kitüntetést kapott. A. M. Uszov őrmesternek Leninrendet adtak, Z. G. Kolobanovnak pedig Vörös Zászló Rendet.

Két napon át tartó elkeseredett harcokban az ellenségnek csak a Krasznogvargyejszki Megerődített Körlet külső védelmi övezetéig sikerült eljutnia; a népfelkelők 2. gárdahadosztályának csapatai minden kísérletüket visszaverték, hogy betörjenek a városba, vagy hogy délkeletről megkerüljék a várost. Ekkor az ellen-

ség mozgékony osztagai Sziverszkij felé törtek, hogy megkíséreljék a Krasznogvargyejszk—Luga vasútvonal átvágását.

Leningrád óriási félkörbe került, melynek szárnyai a Koporje-öbölre és Csudovóra támaszkodtak. Lenin városát az ellenséges csapatok betörésének közvetlen veszélye fenyegette.

Augusztus 20-án a Szmolnij történelmi termében, ahol 1917 októberében Lenin kihirdette a Nagy Október győzelmét, összegyűlt Leningrád pártaktívája. K. J. Vorosilov ismertette a jelenlevőkkel a fronthelyzetet, felszólította a város dolgozóit, hogy több lövedéket, aknát és aknavetőt termeljenek. Különösen izgalomba hozták a kommunistákat A. A. Zsdanov következő szavai: „Az ellenség a kapu előtt áll. Élet-halál kérdéséről van szó... Minden tőlünk függ. Legyünk szilárdak, szervezettek és erősek, s akkor győzni fogunk." A pártaktíva fontos határozatokat hozott, amelyek arra irányultak, hogy a várost az ellenség által bevehetetlen erősséggé változtassák. A leningrádi kommunisták megesküdtek, hogy a fasiszták lába nem fogja taposni a város utcáit.

Másnap pedig K. J. Vorosilov, a Szovjetunió marsallja, az Északnyugati Irány csapatainak parancsnoka, továbbá A. A. Zsdanov, a Leningrádi Területi és Városi Pártbizottság titkára, és P. Sz. Popkov, a dolgozók küldöttei Leningrádi Szovjetje Végrehajtó Bizottságának elnöke, a következő felhívással fordult Lenin városának minden dolgozójához:

Drága, szeretett városunkat a német fasiszta csapatok közvetlen támadásának veszélye fenyegeti. Az ellenség megpróbál behatolni Leningrádba... De ez nem fog megtörténni! Leningrád — a proletárforradalom bölcsője, országunk hatalmas ipari és kulturális köz-

pontja — sohasem volt és sohasem lesz az ellenség kezében...

Egyetlen emberként keljünk városunk, otthonunk, családjaink, becsületünk és szabadságunk védelmére! Szovjet hazafiakként teljesítsük szent kötelességünket!

Az Állami Honvédelmi Bizottság és a legfelsőbb főparancsnokság fontos rendszabályokat hozott Leningrád védelmének megerősítésére. Augusztus 23-án az Északi Frontot két frontra osztották — a Karéliaira és a Leningrádira. A Leningrádi Front haditanácsa, amely a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának közvetlen alárendeltségébe került, lehetőséget kapott ily módon arra, hogy minden figyelmét a fő feladatra — Leningrád védelmére összpontosítsa.

A Leningrádi Front balszárnyának az Északnyugati Fronttal való csatlakozása biztosítására, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának parancsára, a Volhov folyó keleti partján felfejlődtették az 54., az 52., aztán pedig a 4. hadsereget. Valamivel később nyilvánvalóvá vált a főhadiszállás elhatározásának előrelátása, amikor e hadseregek meghiúsították az ellenség kísérletét, hogy Tyihvinen és Volhovon keresztül áttörjön a Szvir folyóhoz és a Ladoga-tóhoz, hogy ott egyesüljön a finn csapatokkal és teljesen körülzárják Leningrádot. Ezenkívül július-augusztusban a főhadiszállás tartalékából négy lövészhadosztályt (118., 265., 268. és 291.), valamint 70 menetzászlóaljat küldtek Leningrád védelmére. A főhadiszállás augusztus 31-én jóváhagyta a Leningrádi Front haditanácsának javaslatát, hogy szervezzék meg a 42. és az 55. hadsereget, ami jelentősen megjavította a csapatok irányítását Leningrád déli előterében.

Augusztus második felében megérkezett Leningrádba az SZK(b)P Központi Bizottságának és az Állami

Honvédelmi Bizottságnak a különbizottsága, melynek tagjai voltak: A. N. Koszigin, a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese, N. G. Kuznyecov, a hadiflotta népbiztosa, P. F. Zsigarjov, a légierő főparancsnoka, N. N. Voronov, a Vörös Hadsereg tüzérségének főparancsnoka és mások. A bizottság rövid idő alatt rengeteget tett annak érdekében, hogy szabályozza a lakosságnak és az ipari vállalatoknak Leningrádból való kitelepítését, megerősítse a város védelmi képességét.

Ez alatt az idő alatt a Balti-tenger medencéjében olyan fontos események mentek végbe, amelyek közvetlen kapcsolatban álltak Leningrád védelmével. Tallinn, a Moonsund (Muhu) szigetvilág s a Hanko-félsziget hős védelmezői hosszú ideig lekötötték az ellenfél erőinek azt a részét, amelyet a Leningrád elleni támadásra szánt, és biztosították a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti-tengeri Flotta (parancsnoka V. F. Tribuc altengernagy volt, s N. K. Szmirnov, a haditanács tagja, hadosztálykomisszárja, J. A. Pantyelejev pedig a törzsfőnöke) fő erőinek az evakuálását Kronstadtba és Leningrádba.

Szaroma (Ősel) szigetéről a Balti Flotta repülőerői 1. akna- és torpedóvető ezredének repülői, J. N. Preobrazsenszkij ezredes parancsnoksága alatt, 1941. augusztus 8-tól szeptember 4-ig kilenc csoportos bevetésben támadták Berlint.

Magas fokú harci művészetet, nagyszerű navigációs tudást, hajthatatlan akaratot és bátorságot tanúsított e harcokban P. I. Hohlov százados, a vezérrepülőgép navigációs tisztje.

1941 augusztus végén e vidéken szokatlan forróság uralkodott. Porfelhő gomolygott a műutak és a mezei utak felett. Harckocsik, páncéltörő tüzérezredek és menetosztagok haladtak az arcvonal felé. Leningrádba

mentek az utolsó menekülők, evakuálták az arcvonal mögötti területet és az orvos-egészségügyi intézményeket. A felhőtlen égen teljes egészében az ellenséges légierő garázdálkodott, s mélyrepülésben még az egyes katonák és gépkocsik felett is hajtóvadászatot rendezett. Éjjelenként óriási tüzek lángjai világítottak — városok, falvak, a le nem aratott gabona égtek. Az arcvonal feltartóztathatatlanul Leningrádhoz közeledett.

Augusztus 22-én harcok bontakoztak ki a tengermelléki irányban. A 8. hadsereg csapatai, visszaverve az ellenség dühödt támadásait, lassan északra, Koporjéhoz vonultak vissza. A hitleristáknak sikerült Sztrelna és Urick között áttörniük a Finn-öbölhöz és elvágniuk a 8. hadsereg csapatait a front főerőitől. De nem tudták az Oranienbaumtól délkeletre fekvő kis területről az öbölbe vetni őket. A Krasznaja Gorka és a Szeraja Losagy erődök, valamint a Balti Flotta partvédő és hajótüzérségének hatalmas tüzérségi támogatásával sikerült megőrizni e tengermenti hídfőt, amely Leningrád védelmében és később a leningrádi blokád felszámolására végrehajtott tevékenységben fontos szerepet játszott.

Bonyolulttá vált a helyzet Leningrádtól délkeletre. A német fasiszta csapatok, miután elfoglalták Csudovo állomást, megtörték a kis létszámú 48. hadsereg ellenállását, majd augusztus 25-én a Moszkva—Leningrád vasútvonal és műút mentén előrenyomultak, s ebből az irányból menet közben szándékoztak betörni a városba. Erőik egy része Volhov és Mga irányában mért csapást, s igyekezett keletről elszigetelni Leningrádot. Ugyanezen a napon az ellenfél elfoglalta Ljubanyt, augusztus 29-én pedig Kolpinóig vonult előre. Leningrádig csak néhány kilométer maradt hátra.

A Leningrádi Front parancsnoksága kénytelen volt

Krasznogvargyejszk körzetéből átdobni Kolpino alá a népfelkelők P. I. Radigin parancsnoksága alatt álló 4. hadosztályát, valamint a Ladoga-tó északi partvidékéről éppen akkor evakuált 168. lövészhadosztályt. A szeretett várost foggal és körömmel védelmezték az Izsorszki üzem munkásai, akiknek élén A. V. Anyiszimov, a járási szovjet VB-elnöke és G. V. Vodopjanov őrnagy állott.

A 168. hadosztály egyik ezrede Kolpinótól délre az Izsora nyugati partját fedezte, két ezrede pedig Uljanovka irányában találkozócsapást mért az ellenségre. Hasonlóképpen, mint Szortavalánál, Kolpinó alatt is bátran harcoltak a katonák, lendületesen támadták az ellenséget, kiverték néhány községből, és felszabadították Krasznij Bort.

Egy egész hónapon keresztül se éjjel, se nappal nem szűnt meg a harci zaj Kolpinónál, Krasznij Bor és Novo-Liszin körzetében. Az ellenség 28. hadtestének parancsnoka nagy gyalogos és páncélos erőket vetett be a harcba. Repülőgépeinek százai zúdították halálos terhüket a szovjet csapatokra. Lövészeink, átengedve a harckocsikat, tüzüket a nyomukba támadó gyalogságra összpontosították, a harckocsikkal pedig a védelem mélységében a páncéltörő tüzérség bánt el. A harcosok, a parancsnokok és a politikai munkások mérhetetlen erőfeszítéseket tettek, hogy visszaverjék a fasiszták eszeveszett támadását. De kifogyott a lőszer, s akkor a kézigránátok és a szuronyok, valamint a zsákmányolt fegyverek kerültek sorra. A szovjet harcosok erőfeszítéseit siker koronázta. Szeptember 25-én a hatalmas vérveszteséget szenvedett ellenség kénytelen volt védelemre áttérni.

Az Októberi Vasútvonaltól északra és északkeletre a védelmi vonalban rés keletkezett, mivel Csudovót és

Ljubanyt az ellenség elfoglalta. E résbe benyomultak a 39. német gépesített hadtest csapatai, amelyeknek megparancsolták, hogy Kirisi, Volhov és Mga körzetében vágják el azokat az utolsó vasútvonalakat, amelyek Leningrádot az országgal összekötik, és hogy egyesüljenek a finn csapatokkal.

Mga irányában az ellenség 20. gépesített hadosztálya támadott. Az ellenség, miután augusztus 30-án elfoglalta a községet, kénytelen volt hat napon keresztül szívós harcot folytatni. Az ellenségnek csak további erők harcbavetésével és erős légi támogatással sikerült megtörnie a szovjet csapatok ellenállását, elérnie a Ladoga-tó déli partját és szeptember 8-án elfoglalnia Schlüsselburgot. A szárazföld felől Leningrád blokád alá került.

A Lugai Hadműveleti Csoport erőit Sziverszkaja, Msinszkaja és Novinka vasútállomások körzetében körülzárták. Egyes osztagok, élükön A. N. Asztanyin vezérőrnaggyal és A. F. Masosin, A. G. Rogyin, Sz. V. Roginszkij és G. F. Ogyincov ezredesekkel, szakadatlan harcokban, erdőkön és mocsarakon keresztül, több száz kilométert menetelve az ellenséges arcvonal mögött, átvágták magukat saját csapataikhoz.

Azok után, hogy a német csapatok kijutottak Kolpinóhoz és Schlüsselburghoz, s hogy a Karéliai-földszoroson a finn csapatok elérték a Szesztra folyót, Leningrád kritikus helyzetbe került. A leningrádiak, akik megesküdtek, hogy mindvégig védelmezni fogják városukat, kénytelenek voltak több rendkívüli intézkedést tenni arra az esetre, ha az ellenség betörne a város utcáira. A Leningrádi Front haditanácsának határozata alapján 75 ezer embert mozgósítottak, hogy feszített ütemben belső (városi) védőövezetet létesítse-

nek, amelyet hat szektorra osztottak fel.[32] A város felkészült az utcai harcokra.

„A párt városi bizottsága — írja B. V. Bicsevszkij, a Leningrádi Front műszaki csapatainak altábornagya — igen nagy tudósokat küldött segítségünkre. B. G. Galerkin akadémikus szinte naponta összehívta kollégáit, hogy megbeszélje velük a város korszerű erődítménynyé változtatásának konkrét technikai kérdéseit. A. A. Zsdanov, A. A. Kuznyecov és P. Sz. Popkov megvizsgálták a belső védelem általános sémáit és részleteit... Minden változat olyan új típusú barikádok építését irányozza elő, amelyek képesek a tüzérség és a harckocsik csapásainak ellenállni. Védelmi erejüket vasbetonnak, aknagyűrűknek, kő- és téglaépítményeknek kellett biztosítaniuk.

A csatornázási tröszt munkatársai kidolgozták a föld alatti csatornagyűjtő rendszer hálózatának felhasználását a barikádok közötti összeköttetésre. A Kirov-gyár és az „Elektroszila" munkásai azt javasolták, hogy ugyanezen hálózat aknáiban hozzanak létre rejtett tüzelőállásokat a harckocsik megsemmisítésére"[33].

E harcokban a város védelmének politikai és katonai vezetése területileg is egységessé vált: mindkettő a Szmolnijban helyezkedett el. A párt kerületi bizottságai, a kerületi szovjetek, a nagy üzemek és gyárak pártbizottságai igazi népi vezérkarokká váltak. Segítségükkel kidolgozták a legfontosabb ipari és védelmi objektumok elpusztításának tervét. Robbanóanyaggal láttak el „trojkákat" (három gépből álló repülőraj), amelyeket azzal bíztak meg, hogy szükség esetén megvalósítsák a tervet. E napokban a helyzet annyira fenyegetővé vált, hogy Sztálin táviratban utasította a Balti Flotta parancsnokságát: készítse elő felrobbantásra a hajókat, s ha nem lesz más kiút, robbantsa fel őket.[34]

Hitler és környezete nem kételkedett abban, hogy Leningrád néhány napon belül elesik. 1941. szeptember 6-án a Führer főhadiszállásán aláírták a 35. sz. direktívát, melynek értelmében az „Észak" hadseregcsoportnak „IX. 15-nél nem későbben a gépesített csapatok — és különösen az 1. légiflotta magasabbegységeinek s főként a 8. repülőhadtestnek — jelentékeny részét szabaddá kell tennie a »Közép« hadseregcsoport részére."[35]

Lindemann, a 18. német hadsereg parancsnoka, és Höpner, a 4. páncélos csoport parancsnoka, tisztjeikkel törzsvezetési gyakorlaton lejátszották a Leningrád ellen soron következő roham minden részletét. A város parancsnokául kinevezett Knut tábornok nagysietve speciális igazolványokat nyomatott, azután kiosztották ezeket az „Észak" hadseregcsoport magasabb parancsnokainak. Ezek az igazolványok szabad forgalmat biztosítottak gépkocsijaik részére Leningrád utcáin. „A küszöbönálló győzelem" tiszteletére katonai díszszemlét rendeltek el a Palota téren, az Astoria Szállodában pedig díszbankettet. Hogy fokozzák a csapatok harci szellemét, az ellenséges parancsnokság minden tisztnek házat, minden katonának pedig lakást ígért Leningrádban.

A német fasiszta hadvezetés — igyekezve megtisztítani az utat csapatai előtt s megrémíteni Leningrád védelmezőit, megtörni ellenállóerejüket — a város és az azt védelmező 8., 42. és 55. hadsereg csapatai ellen óriási számú repülőgépet vetett be.

Szeptember 8-án délután Leningrád felett megjelentek az ellenség nehézbombázó repülőgépei. A városra robbanó- és gyújtóbombák zúdultak. A tüzek a város egész délnyugati részét óriási lángfelhőbe burkolták. A tűz belekapott a Badajevről elnevezett élelmiszer-

raktár fából készült tárolóiba. Égett a liszt, a cukor és égtek más termékek. A tűz ellen a légvédelem tűzoltói és csapatai csaknem öt órán keresztül harcoltak. E naptól fogva Leningrád ellen rendszeresen intéztek légitámadásokat. Valamivel korábban pedig, szeptember 4-én, a várost lőni kezdte a tüzérség.

1941 szeptember elején a Leningrádi Front ellen a Koporje-öböltől a Ladoga-tóig az ellenségnek mintegy 20 hadosztálya működött. De a súlyos veszteségek s a leningrádi arcvonal széthúzódása csaknem 400 kilométerre, arra kényszerítette az „Észak" hadseregcsoport parancsnokságát, hogy a Leningrád elleni döntő támadásra csak 11 hadosztályt jelöljön ki, a fő erőfeszítéseket pedig a Ropsától Kolpinóig terjedő rövid szakaszra összpontosítsa. A 11 hadosztályból 8 hadosztály elé azt a feladatot tűzték, hogy foglalja el Krasznogvargyejszket, s délről mérjen csapást Leningrádra; 3 hadosztálynak délkeletről, Jam-Izsorán és Kolpinón keresztül kellett betörnie Leningrádba.

Az ellenség támadása a hatalmas tüzérségi és légi előkészítés után, szeptember 9-én kezdődött a központi és a krasznogvargyejszki irányban. A népfelkelők 2. és 3. gárdahadosztályának, az 1. tengerészgyalogos-dandárnak, a Krasznogvargyejszki Megerődített Körlet géppuskás-tüzérzászlóaljainak, valamint más csapatoknak hős harcosai négy napon keresztül elkeseredett harcokat folytattak. Az ellenség valamennyi kísérletét visszaverték, hogy Krasznogvargyejszken keresztül áttörjön Leningrádhoz.

Ekkor a hitlerista hadvezetés elhatározta, hogy északnyugatról megkerüli a várost, egyidejűleg kibontakoztatva csapásait Urick, Krasznoje Szelo és Puskin ellen. A krasznogvargyejszk—szkvorici rövid szakaszon ha-

A SZOVJET CSAPATOK HARCI TEVÉKENYSÉGE LENINGRÁD MEGKÖZ

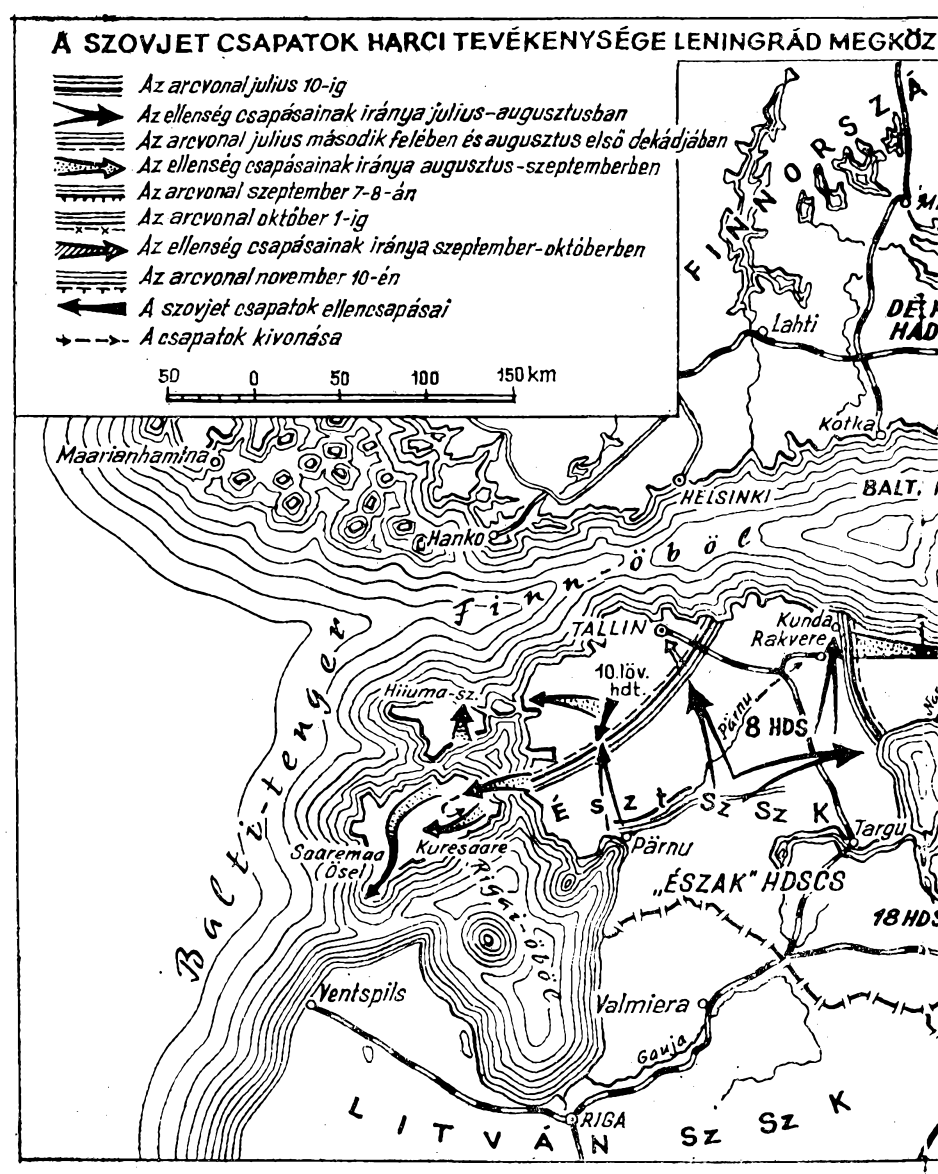

ÖZELITÉSÉRE 1941. július 10 – november 10-ig

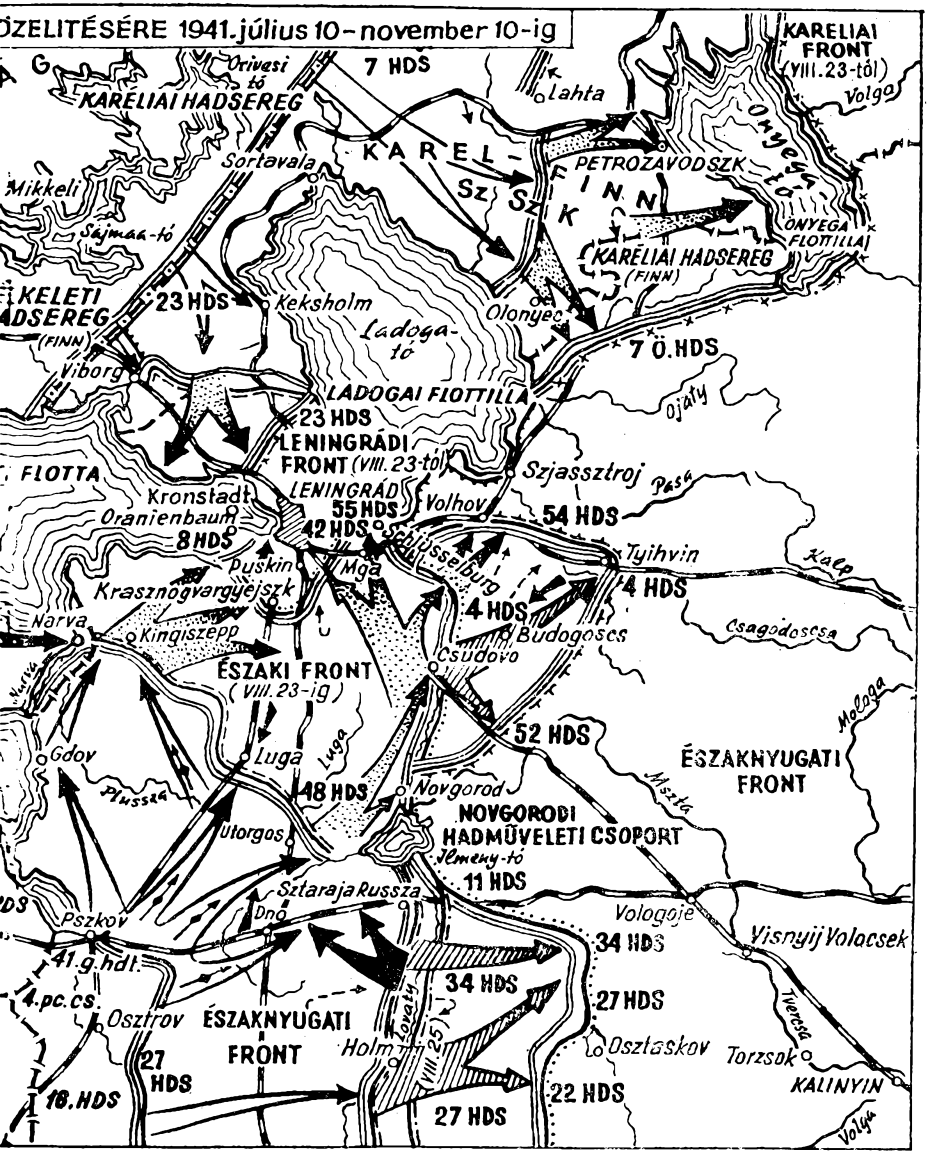

talmas erőket összpontosított és vetett harcba. Az éppen akkor megalakított népfelkelő egységek és alegységek katonai felkészültsége hiányos volt. Ezenkívül nem volt elegendő lövegük, géppuskájuk, sőt még puskájuk sem. Hősiesen harcoltak, de a számbeli túlsúlyban levő, kitűnően felfegyverzett ellenség nyomására kénytelenek voltak visszavonulni. A csapatok vezetése megbomlott, egymástól elkülönülten, fegyvereiket elhagyva vonultak vissza.

A német fasiszta csapatok, miután elfoglalták Duderhofot és Krasznoje Szelót, szeptember 13-án elérték a Pulkovói Megerődített Körletet, amelyet a 42. hadsereg kis létszámú egységei védtek. Az arcvonal egészen közel került Leningrádhoz. Reális volt a veszély, hogy a visszavonuló szovjet csapatok nyomában az ellenfél eléri a város peremét.

Hogy megállítsák az ellenséget s felszámolják a Leningrádot fenyegető veszélyt, nemcsak a város védelmezőinek határtalan fizikai és erkölcsi erőfeszítésére volt szükség, hanem hajthatatlan akaratra, óriási tekintélyre és kiemelkedő hadvezéri tehetségre is. A főhadiszállás választása G. K. Zsukov hadseregtábornokra esett, akit szeptember 10-én a Leningrádi Front parancsnokává neveztek ki.

E napokban széles körben ismertté váltak Promicsev közkatona szavai, aki társainak a következőt mondta: „Ha te meghátrálsz — megöllek, s ha én parancs nélkül meghátrálok —, akkor te ölj meg engem, de Leningrádot fel nem adjuk." Fenn kellett tartani a harcosok magas fokú erkölcsi szellemét, a veszélyeztetett irányokban az emberi erő és a harceszközök maximumát kellett összpontosítani, friss csapatokkal kellett feltölteni a védők sorait, új harci technikát és fegyvert kellett adni nekik, rendbe kellett szedni a csapatok veze-

tését, át kellett térni a passzív védelemről az aktív védelemre, s rákényszeríteni a védelem akaratát az ellenfélre. Éppen ezzel foglalkozott a Leningrádi Front haditanácsa.

„A szeptember 11-re virradó egész éjszaka — emlékezik vissza G. K. Zsukov —, együtt voltunk A. A. Zsdanovval, A. A. Kuznyecovval, I. Sz. Iszakov admirálissal, a törzsfőnökkel, a fegyvernemi főnökkel és a szolgálati ágak vezetőivel, s azt tárgyaltuk, milyen intézkedésekre van még szükség, hogy mozgósítsuk az erőket és az eszközöket Leningrád védelmére...

A haditanács, amelynek Zsdanovon és Kuznyecovon kívül még T. F. Stikov és N. V. Szolovjov is tagja volt, jó egyetértésben, alkotóan, erélyesen, időt és fáradságot nem kímélve dolgozott. Ezek az elvtársak ma már nincsenek az élők sorában. Meg kell mondanom, hogy pártunk és államunk kiváló személyiségei voltak. Minden tőlük telhetőt megtettek a harc sikere érdekében, védelmezve Lenin városát, amely halálos veszélyben forgott."[36]

A leningrádi kommunisták törhetetlen akarata, a front haditanácsa, a parancsnokok és a csapatok valamennyi tagja, a politikai munkások valóban titáni munkája eredményeként a visszavonuló csapatokat és alakulatokat harci készültségbe helyezték. A 42. hadsereg csapatai, amelyek Leningrád déli előterét fedezték, kategorikus parancsot kaptak, hogy mindenáron tartsák a pulkovói magaslatokat. A hadsereget tartalékokkal erősítették meg, s parancsnokává I. I. Fegyunyinszkij tapasztalt, erős akaratú tábornokot nevezték ki, akit a Halhin-Golnál vívott harcokért a Szovjetunió Hőse magas címmel tüntettek ki.

Egészen 1941. szeptember 27-ig a hitleristák dühödt támadásokat hajtottak végre, megkísérelték leküzdeni a

szovjet csapatok ellenállását és Leningrádhoz áttörni. De a nagy város védelmezői szentül teljesítették a front haditanácsának parancsát: „Egyetlen lépést sem hátrálni! Egyetlen talpalatnyi földet sem feladni Leningrád közvetlen közelében!" — s kitartottak mindhalálig.

A lövészcsapatok harcosai, akiket a levegőből a bátor leningrádi repülők támogattak, mintegy összenőttek a szeretett földdel, amelyet a polgárháború viharos esztendeiben Pétervár hős védelmezőinek vére öntözött. A harcosokat megbízhatóan fedezte a hatalmas tüzérségi csoportosítás tűzpajzsa. Az ellenségre megsemmisítő tüzet zúdított a csapattüzérség, különösen kitüntették magukat a 47. és a 73. hadtestközvetlen tüzérezredek és a Főparancsnoksági Tüzértartalék 101. ezrede, a hadihajók, az erődök és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta vasúti tüzérségi ütegeinek 472 nagyűrméretű lövege, valamint a honi légvédelem 2. hadtestének légvédelmi tüzérütegei. A pulkovói magaslatokon az ellenséget a legendás hírű „Aurorá"-ról odaszállított lövegek pusztították. Lenin városa sokat köszönhet V. P. Szviridov altábornagynak, I. J. Gren altábornagynak, M. Sz. Mihalkin ezredesnek, N. N. Zsdanov alezredesnek, N. P. Vitte s V. Sz. Gnyigyin őrnagyoknak és sok más tapasztalt tüzérnek, akik azokban a zord napokban rövid idő alatt hatalmas egységes tűzrendszert tudtak létrehozni s az ellenség elleni harcra a legcélszerűbben felhasználni.

A szovjet csapatok szilárd védelme, a tüzérség hatalmas tűzereje, energikus ellenlökésekkel és ellencsapásokkal együtt, hatalmas érvágást okozott az ellenségnek, s arra kényszerítette, hogy lemondjon Leningrád megrohamozásáról, és állásvédelemre térjen át. A hódítók 750 kilométert tettek meg a határtól Leningrád

külvárosáig. De az utolsó 5—6 kilométert mégsem voltak képesek leküzdeni.

Walter Schahl de Bolier tábornok, a 4. páncélos csoport vezérkarának egykori főnöke, „A 4. páncélos csoport támadása Leningrád ellen" című könyvében azt állítja, hogy Leningrádba villamossal is be lehetett volna menni, s ezt csupán Hitler homályos stratégiája akadályozta meg. Egy dologban igaza van: a leningrádi villamos végállomása 1941 szeptemberében a Kirov nevét viselő üzem bejáratánál, mindössze négy kilométernyire volt az arcvonaltól. A megvert hitleristát szajkózza Leon Goure amerikai történész, aki „Leningrád ostroma" című könyvében a német csapatoknak a névai erődítmény falainál elszenvedett kudarcát ugyancsak Hitler hibás döntéseivel magyarázza.

De a történelem kategorikusan elutasítja a rágalmazók hazug állításait, akik imperialista gazdáik kedvéért megpróbálják elfeledtetni vagy lebecsülni a szovjet nép nagy hőstettét. Ma az egész világ előtt ismeretes, hogy azért fulladt kudarcba Leningrád elfoglalásának terve, mert a Leningrádi Front harcosai, a Balti Flotta tengerészei, s a város lakosai határtalan szeretettel, hajlíthatatlan akarattal, szilárdan és példátlan hősiességgel védték szocialista hazájukat.

Még Tippelskirch, volt hitlerista tábornok is, a Leningrád alatti akkori eseményekről szólva, kénytelen-kelletlen beismerte: „A német csapatok eljutottak a város déli elővárosáig, de a védelmi csapatok rendkívül szívós ellenállása következtében, amelyeket a fanatikus leningrádi munkások megerősítettek, a várt siker elmaradt."[37] Ez az állítás egy dologban helyes: az ellenség beismerte a németek leningrádi vereségének igazi okait. De ami azt illeti, hogy „a várt siker elmaradt", úgy a tábornoknak, aki igen tájékozott a had-

művészet kérdéseiben, azt kellett volna írnia, hogy a német fasiszta hadvezetés hadászati elképzelése az Északnyugati Irányban teljesen csődbe jutott. A leningrádi munkásokat pedig nem vak fanatizmus vezérelte, hanem a haza iránti határtalan szeretetük, mély hitük a kommunisták lenini pártjának igazában.

A Balti-tengermelléken, Leningrád távoli és közeli előterében száz napig tartott az elkeseredett harc. Az Északnyugati, az Északi és a Leningrádi Front hős harcosai, akiket a balti-tengeri tengerészek támogattak, meghiúsították a hitleristák tervét, hogy megkaparintsák Leningrádot és a Balti Flottát. A német fasiszta elitcsapatok olyan súlyos veszteségeket szenvedtek, hogy az „Észak" hadseregcsoport parancsnoksága 1941. szeptember 25-én kénytelen volt a szárazföldi csapatok vezérkarának jelenteni: a rendelkezésre álló erőkkel a támadást Leningrád ellen nem tudja folytatni.

A német fasiszta hadvezetés Leningrád alól csak a 4. páncélos csoport harckocsi- és gépesített hadosztályait tudta átdobni. A csoport gyalogoshadosztályait a 18. hadseregbe osztották be, s ezek továbbra is Leningrádnál működtek. Sőt Hitler, leningrádi csapatainak teljes vereségétől tartva, Halder vezérezredesnek, a németországi szárazföldi csapatok vezérkari főnökének tanúságtétele szerint, olyan döntést hozott, hogy az „Észak" hadseregcsoport részére a „Közép" hadseregcsoportból sürgősen szállítsanak légi úton 20 ezer aknát s két ejtőernyős- és 1 gyalogosezredet. Vasúton Vityebszk alól Leningrádhoz dobták át a 250. spanyol („Kék") hadosztályt, Franciaországból pedig a 72. gyalogoshadosztályt, valamint több más egységet is.

Emberben és hadianyagban óriási veszteségeket szenvedve, az ellenséges csapatok bizonyos sikert mégis elértek. Teljesen megszállták a Balti-tengermelléket, a

Leningrádi Terület nagy részét, szovjet Karélia jelentős részét, a Balti Flotta fontos támaszpontjait, eljutottak Leningrád külvárosáig, s a szárazföld felől blokád alá helyezték a várost.

Az Onyega-tótól az arcvonal a Szvir folyó mentén a Ladoga-tóhoz húzódott, aztán pedig a Karéliai-földszoroson, az 1939. évi állami határ mentén, a Finn-öbölig. Az öböl déli részén — Kernovo, Gosztyilici és Peterhof körzetében — a tengermelléki (az oranienbaumi) hídfő volt csapataink birtokában. Uricktól az arcvonal a pulkovói magaslatokon és Jam-Izsorán keresztül a Toszno folyó torkolatához húzódott, aztán pedig a Néva bal partján Schlüsselburgig ért. A bekerítésben volt a Leningrádi Front 55., 42., 8. (hídfőben) és 23. hadserege, a Névai Hadműveleti Csoport, valamint a Balti Flotta csapatai és hajói. Az 54. hadsereg a bekerítésen kívül, Schlüsselburgtól keletre harcolt.

Leningrád alatt kifulladt az ellenséges támadás. De a hős városnak és fegyveres védelmezőinek helyzete rendkívül súlyos volt. Elkezdődött a történelemben példátlan blokád.

LENINGRÁDOT NEM ADJUK FEL!

1941 szeptember végén az arcvonalon megromlott a szovjet csapatok helyzete. A túlerőben levő ellenség nyomására a Déli Front magasabbegységei a Dnyepropetrovszk—Zaporozsje—Melitopol-vonalra vonultak vissza. Az ellenség hátában, amely Észak-Tauriszt elfoglalta és felidézte a veszélyt, hogy betör a Krímbe, hősiesen harcoltak Odessza védői. Kijevtől keletre bekerítették a Délnyugati Front csapatainak jelentős részét. Csakis a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása tartalékainak a segítségével sikerült felszámolni a védelmünkben keletkezett óriási rést. Szeptember 30-a és október 2-a között az ellenség „Közép" hadseregcsoportja, melyet a szmolenszki ütközet után emberanyaggal és haditechnikával töltöttek fel, hozzálátott a „Tájfun" hadművelet, azaz a Szovjetunió fővárosa elleni általános támadás megvalósításához.

Ebben az időpontban a 300 ezer főnyi „Észak" hadseregcsoport acélgyűrűjével teljesen körülfogta Leningrádot, a Leningrádi Front és a Balti Flotta csapatait. Csupán a Ladoga-tavon keresztül vezető keskeny vízsáv kapcsolta össze az ostromlott várost a Nagyfölddel. De még a Ladoga-tónak keskeny sávját is szakadatlan tüzérségi tűz alatt tartotta s a levegőből bombázta az ellenség.

Meggyőződve arról, hogy rohammal nem tudja elfoglalni Leningrádot, a német fasiszta hadvezetés meg-

kezdte a város tervszerű ostromát. Hitler főhadiszállásán szeptember 21-én téziseket dolgoztak ki „Leningrád blokádjáról", s ezek cinikusan a következőt mondták: „... b) kezdetben (hermetikusan) blokád alá helyezzük Leningrádot, s a várost, ha lehetséges, tüzérséggel s légierővel leromboljuk ... g) »az erődítmény helyőrségének«[38] maradványai télre ott maradnak. Tavasszal benyomulunk a városba ... s mindenkit, aki élve maradt, Oroszország belsejébe szállítunk vagy fogságba ejtünk. Leningrádot a földdel tesszük egyenlővé, és a Névától északra fekvő területet átadjuk Finnországnak."[39]

E feltételek között a Leningrádi Front haditanácsa és a városi pártszervezet előtt az a feladat állott, hogy megerősítsék a város védelmét, s bevehetetlen erődítménnyé változtassák.

A frontharcosok, a leningrádiak segítségével, éjjel-nappal mélyen tagozott, sok övezetű védelmet építettek. A fő védőövben a lövészárkok és az összekötő árkok szerteágazó hálózatát hozták létre. Az ellenség védelmét a fedett és álcázott figyelőpontok ezreiből lehetett szemmeltartani.

Különösen nagy figyelmet fordítottak a védelem szilárdságára a páncélelhárítás, a légvédelem és a tüzérség elleni védelem tekintetében. Valamennyi harckocsiveszélyes irányt nagyszámú tüzérség, harckocsiaknák, árkok, harckocsiakadályok és nehéz aknavetők fedezték. A honi légvédelem 2. hadtestének ütegeit a peremvonal közelébe vitték, hogy szükség esetén ne csak az ellenséges repülőgépekre, hanem a harckocsikra is tüzelhessenek.

A belső körvasút gyűrűjénél második védővonalat, Leningrád külső peremén pedig — a Szénkikötőn, Alekszejevkán, Avtovón, Nyikolajevszk településen, a

Farforovaja állomáson, a Lomonoszovról elnevezett üzemen keresztül — harmadik védővonalat építettek.

Ezek a vonalak, valamint a városi védelmi szektorok is, ahhoz a belső városi védelmi rendszerhez tartoztak, amelyet a Leningrádi Front haditanácsának 1941. november 15-i határozata alapján hoztak létre.[40] A belső városi védelmi rendszer parancsnokául F. Sz. Ivanov altábornagyot, 1 hónap múlva pedig Sz. I. Kabanov altábornagyot nevezték ki. A városi védelmi rendszerhez tartoztak: a 9. önálló lövészdandár, a milícia, a katonásított tűzoltóság csapatai, az általános iskolakötelezettség szervezetének lövészdandára, a Balti Flotta tengerészgyalogos alegységei s más egységek és alegységek. A belső városi védelmi rendszer csapatainak összlétszáma elérte a 45 ezer főt.[41]

Nehéz számokban kifejezni azt a kolosszális munkát, amit a leningrádiak arra fordítottak, hogy létrehozzák a város szilárd, állandó védelmét. 1941. szeptember 1-től 1942. január 1-ig a védelmi munkálatokra körülbelül 9 millió munkanapot használtak fel, melyből 88 százalék a polgári lakosságra jutott. Csupán magának a városnak 110 védelmi csomópontjában a leningrádiak 570 állandó tüzérségi és körülbelül 3600 géppuskaállást építettek, az épületekben 17 ezer lőrést létesítettek, 25 kilométernél több barikádot és 300 figyelőpontot hoztak létre, s körülbelül 12 ezer lövészárkot készítettek.

Leningrád és külvárosai hatalmas megerődített körletté változtak. Sok utcát barikádok szeltek át. A tereken s az utcakereszteződésekben fenyegetően emelkedtek a magasba a kiserődök. A város valamennyi bejáratát harckocsiakadályok és földbe vert cölöpök zárták el. A homokzsákokkal és téglafallal védett ablakokban tüzelőállások lőrései tátongtak. A városban elhelyezett

légvédelmi tüzérség, a Balti Flotta hadihajóinak és erődjeinek tüzérsége készen állott, hogy tüzét az ellenségre zúdítsa. A lakosok megesküdtek: utolsó csepp vérükig védelmezni fogják városukat. „Nem a halál szörnyű — mondották a leningrádiak —, hanem az élet a fasizmus alatt."

Hitler parancsát teljesítve, az ellenséges légierő fokozta támadásait Leningrád ellen. Kihasználva nyomasztó légifölényüket, a bombázó repülőgépek éjjel-nappal repesz- és gyújtóbombák ezreit dobálták a városra, bombázták a gyárakat és az üzemeket, a kórházakat és az iskolákat, a lakóházakat és a színházakat, a múzeumokat és a székesegyházakat. Az ellenséges légierő támadásai következtében az emberek százai pusztultak el, a világ kultúrájának és művészetének alkotásai semmisültek meg.

Amikor a német fasiszta csapatok elérték Urickot, Ligovót és Puskint, akkor nehéztüzérség kezdte lőni Leningrádot. A távolság Urick keleti szélétől, ahol az ellenség egyik tüzércsoportját összpontosították, a Kirov-gyárig mindössze 6 kilométer volt, a Palota térig pedig 14 kilométer.

A hitleristák négyzetekre osztották a város térképét, s karikákkal jelölték meg a fontos lakónegyedeket és a sűrűn lakott helyeket. A légitámadások közötti időben a tüzérségi tüzet ezekre a célpontokra irányították. A lövedékek süvítve és fütyülve csapódtak be a házak falaiba, felrobbantak az utcákon és tereken, az emberekkel zsúfolt villamosokban. „A tüzérosztály feladata — tanúsította Willy Becher, a 768. tüzérosztály 1. ütegének fogoly őrvezetője — az volt, hogy lője Leningrádot. Amikor megérkeztem a tüzérosztályba, az üteg parancsnoka a következőt mondta: »A maguk feladata — Leningrád megsemmisítése.« Mi nagyon jól

tudtuk, hogy Leningrádban sok a polgári lakos, s éppen rájuk lőttünk." Erich Kruschke, a 126. tüzérezred 1. osztályának fogoly altisztje pedig cinikusan kijelentette: „A várost lövő katonák gúnyolódva mondták: ma megint megetettük a leningrádiakat, s ezért hálával tartoznak nekünk, hiszen éheznek."[42]

1941 három őszi hónapja alatt az ellenség csaknem 25 ezer lövedéket, körülbelül 65 ezer gyújtó- és 3 ezernél több repeszbombát zúdított Leningrádra. Ez alatt az idő alatt a bombázások és a tüzérségi tűz következtében 2063 ember pusztult el és 10 569 sebesült meg.[43] Nem elégedve meg ezzel, a fasiszta barbárok új, szörnyű gaztett előkészítését kezdték meg. 1941. december 25-én Halder a következőt írta naplójába: „Brand tábornok...[44] azt a feladatot kapta, hogy állítson össze kezelőszemélyzetet vegyieszközök felhasználására Leningrád ellen..."[45]

A lakosoknak és a város gazdaságának nagy kárt okoztak a gyújtóbombák. Súlyuk nem volt nagy — 2-től 50 kilogrammig —, de amikor égtek, körülbelül 3 ezer fokos hőt fejlesztettek, ezenkívül a bombák többsége speciális gyutaccsal volt felszerelve, s ez megnehezítette hatástalanításukat.

A légi kalózok nem maradtak büntetlenek. A honi légvédelem 2. hadteste és a 7. vadász-repülőhadtest gépei, szorosan együttműködve a légvédelmi tüzérséggel és a fényszórósokkal, érzékeny veszteségeket okoztak nekik.

1941. november 5-ének éjjelén a légiriadó jelzésére a speciálisan erre a célra létrehozott 26. vadászrepülőezred ügyeletes csoportja a levegőbe emelkedett, s az ellenséges bombázógépek ellen indult. A fényszórók kék tapogató csápjai alapján tájékozódva Alekszej Szevasztyjanov alhadnagy biztosan vezette „sirályát"[46].

Leningrád nyugati körzete felett a fényszórósok körülbelül 4 kilométer magasságban „villába fogtak" egy ellenséges Heinkelt. Szevasztyjanov repülőgépét a fénykereszteződés sugaraiban látható ezüstszínű pontra irányította. Egymás után adta le rá a géppuskasorozatokat, de a hitlerista ügyesen kivezette gépét a lőtávolságból. Attól tartva, hogy a Heinkel kiszabadul a fényszórók fénykévéiből és eltűnik, Szevasztyjanov teljes gázt adott, és közeledett a bombázóhoz. A vadászgép már közvetlenül a fasiszta bombázó farkához ért. A vadászrepülő újból megnyomta a lövőgombot, de a sorozat hirtelen megszakadt. „A töltények elfogytak" — villant át a gondolat a pilóta agyán. Ekkor habozás nélkül előretaszította a botkormányt. Fémcsikorgás, éles süvítés a fülben, aztán sötétség...

Szevasztyjanov a levegőben tért magához. Kinyitotta ejtőernyőjét, s a Leninről elnevezett Névai Gépgyár területén szerencsésen földet ért. Az ellenséges bombázó repülőgép pedig a Taurisz-kertbe zuhant. A hitlerista pilóta ejtőernyővel leereszkedett, de a leningrádiak elfogták őt a Majakovszkij utcában.

A 2. légvédelmi tüzérhadtest törzsénél összegyűltek a repülők. A hitlerista, aki már egész Európát átrepülte, s több mint hússzor bombázta Londont, amikor megjelent Szevasztyjanov, felállt, és azt mondotta, hogy nagyon tiszteli a több légi győzelmet arató, bátor pilótákat. „Kénytelen-kelletlen tisztelni fogod, ha kényszerítenek rá" — válaszolta neki szárazon Szevasztyjanov.

A haza nagyra értékelte Alekszej Tyihonovics Szevasztyjanov hőstettét, s a Szovjetunió Hőse címet adományozta neki.

Aki átélte Leningrád ostromát, sohasem felejti el 1941 őszének éjszakáit. A sötétségbe boruló város fe-

lett megszólaltak a légiriadót jelző szirénák. Bizonyos idő múlva hallani lehetett az ellenséges repülőgépek erősödő motorzúgását. Aztán pedig minden egybeolvadt a bombák robbanásának, a légvédelmi tüzérség össztüzének a robajában és az összeomló épületek zajában.

Azokra a helyekre, amelyeket találat ért, haladéktalanul odasiettek a Vöröskereszt Társaság osztagai, a tűzoltó és a javító csapatok. Mialatt a tűzoltók a légvédelmisták segítségével a tüzet oltották, az egészségügyi osztag, az orvosegészségügyi szolgálat emberei és a mentő- és helyreállító részlegek harcosai kiásták azokat, akiket a romok maguk alá temettek. Minden pillanatban életüket kockáztatva, hogy mentsék a sebesülteket, a legveszélyesebb helyekre is bemásztak. A hősiesség nemcsak a légvédelem harcosainak, hanem az egész lakosságnak magatartási normájává vált.

J. Sz. Lagutkin vezérőrnagy, aki e napokban Leningrád légvédelmének parancsnoka volt, a következőkre emlékezik vissza:

„November 20-án a Nyevszkij sugárút 30. sz. házára nagykaliberű bomba esett. E ház egyik lakóját a romok 4 méter mélyen betemették. A romok lebontására hosszú időre volt szükség, ezért elhatározták, hogy kis átmérőjű aknát készítenek. Ennek megvalósítását G. K. Hlevnyikovra, a légvédelem 334. zászlóaljának harcosára bízták. Kockáztatva, hogy a romok minden pillanatban agyonnyomhatják, Hlevnyikov óvatosan kiemelte a köveket a mintegy négy méter vastagságú romokból, eljutott a betemetett emberhez, és egy Drozdov nevű társa segítségével a felszínre hozta. A légvédelemnél teljesített szolgálata alatt G. K. Hlevnyikov 72 leningrádi életét mentette meg.

Csupán a negyvenegyes esztendő 4 hónapja alatt a

légvédelem harcosai 3279 embert emeltek ki az épületek romjai alól, s mentették meg életüket, továbbá 16 000 leningrádit részesítettek orvosi segítségben".[47]

A haza drága városa iránti határtalan szeretetről tett tanúbizonyságot Raisza Butrova, a légvédelem harcosa. E bátor leány száznál több leningrádit mentett meg, de saját maga is súlyosan megsebesült. Amikor mindkét lábát elveszítve kikerült a kórházból, Raisza nem hagyta el harci őrhelyét, s a háború végéig a város védelmezőinek soraiban maradt.

A harcra az ellenség nehéztüzérsége ellen, amely a blokád kezdetén szinte büntetlenül rombolta nehéz lövedékeivel a várost, a Leningrádi Front parancsnoksága szeptember végén kidolgozta a tüzérség és a légierő egységes akciótervét. Az ütegek elleni harcra két különleges tüzércsoportot szerveztek, amelyek 2—3 tüzérosztályból állottak. A hadsereg és a flotta tüzérségi eszközei parancsnokságát közvetlenül a front tüzérfőnökének a kezében összpontosították.

Az ütegek elleni harc megszervezésében a blokád első napjaiban fontos szerepet játszott N. N. Voronov vezérezredes, a Vörös Hadsereg tüzérparancsnoka, aki a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának megbízásából 1941 őszén Leningrádban tartózkodott, továbbá V. P. Szviridov, a Leningrádi Front tüzérfőnöke, valamint I. I. Gren altábornagy, a Balti Flotta tüzérfőnöke.

Az ellenséges ütegek elleni harc tüzérei növelték mesterségbeli tudásukat. Tökéletesítve a harc módszereit, kezdték gyorsabban felfedezni a célpontokat, és hatékony választüzet nyitottak rájuk. De a nehéztüzérség és -lövedékek elégtelensége 1941 őszén arra késztette őket, hogy védelmi taktikát alkalmazzanak — hogy csak az ütegek semlegesítése végett tüzeljenek.

Abban az időben sem a rendelkezésre álló erőből, sem pedig az eszközökből nem futotta többre.

Az egész ország riadalommal figyelte a leningrádiak hősies harcát. Nagy hazánk minden sarkából, a városokból és a vidékről, a kozák falvakból és a közép-ázsiai településekről, a gyárakból és az üzemekből, a bányákból és az aknákból, a Nagy Honvédő Háború minden frontjáról mentek Leningrádba a levelek, az üdvözletek, a felhívások, a táviratok. A szovjet emberek el voltak ragadtatva a Nagy Október bölcsője védelmezőinek bátorságától és állhatatosságától, kifejezték készségüket, hogy bármilyen segítséget megadnak nekik.

A „Sarló és kalapács" nevű moszkvai üzem munkásai és alkalmazottai a következőt írták: „E vészterhes órában szeretett hazánk valamennyi dolgozója kész egyetlen emberként veletek együtt védelmezni Lenin városát."[48]

Dzsambul, a híres kazah költő-énekes e napokban alkotta meg „Leningrádiak, gyermekeim, Leningrádiak, büszkeségem" című dalát.

A sokmilliós szovjet nép gondolatait és vágyait fejezte ki M. I. Kalinyin, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke:

„Leningrádi elvtársak! Az egész Szovjetunió veletek van, kicsinyek és felnőttek figyelemmel és izgalommal kísérik az ellenséggel vívott önfeláldozó harcotokat; ezrek és ezrek szeretnének veletek együtt tüzelőállásaitokban harcolni.

Mi, szovjet emberek, valamennyien mélységesen meg vagyunk győződve arról, hogy az ellenség, amely most arasznyira támad titeket, később kilométerekre fog visszaözönleni."[49]

Az elkeseredett harc éjjel-nappal folyt. Egyre súlyosabbá vált a helyzet az ostromlott városban. Mind

Népfelkelő harcosok a frontra indulnak. 1941. július

Leningrád elővárosa a nehéztüzérség tűzfészkeivé vált

Védelmi berendezések építése Leningrádnál

Gázszállítás a Leningrádot körülvevő záróléggömbök harcálláspontjaira

A leningrádi frontra induló katonák esküje Razlivban a kunyhónál, ahol Lenin illegalitásban élt 1917-ben

Lapok Tánya Szavicseva naplójából, amelyben feljegyezte, hogy családja tagjai és környezete mikor haltak meg

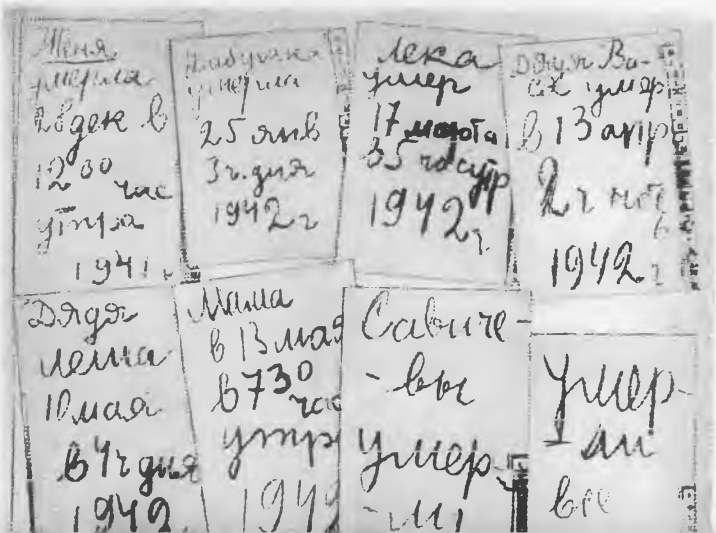

Asszonyok a front sürgős rendelésein dolgoznak

A leningrádi Nyári-kert egyik szobrát
— kiváló olasz mester műve — biztonságba helyezik

Légvédelmi tüzérek a Mars-mezőn

Nincs vize Leningrádnak

A Fémművek munkásai átadják a harcosoknak a megjavított harckocsikat

Az ostromlott városban készült harckocsik.
A frontvonal néhány villamosmegállónyira húzódik

A Leningrádi Front haditanácsának tagja,
A. A. Kuznyecov altábornagy beszédet intéz a katonákhoz

Védtelen asszonyokat, öregeket, gyerekeket gyilkolnak meg a fasiszták

gyakrabban voltak és mind hosszabb ideig maradtak az óvóhelyeken a város lakosai: az utcákon és tereken szinte megszakítás nélkül robbantak a lövedékek. Az elégtelen élelem következtében fogyott az emberek ereje. A csapatok és a város lakosai részére 1941. szeptember 12-én a kiadható fő élelmiszerféleségek készletei nem haladták meg a 30—60 napi mennyiséget. Csaknem teljesen hiányzott a burgonya, a főzelékfélék, a gyümölcs. Pedig Leningrádban a törzsökös lakosságon kívül a menekültek tízezrei voltak, s a várost csapatok védelmezték. 1941. október 1-től kezdve a munkások és a műszakiak napi 400 gramm rossz minőségű kenyeret kaptak, a lakosság többi része pedig csak 200 grammot. Az egyéb élelmiszerek kiosztása is erősen csökkent.

Az Állami Honvédelmi Bizottság hatékony intézkedéseket hozott az ostromlott város megsegítésére. Leningrád élelmiszerellátásának kérdéseivel közvetlenül A. I. Mikojan, A. N. Koszigin és N. A. Voznyeszenszkij foglalkozott. 1941. szeptember 8-án Leningrádba érkezett D. V. Pavlov, az Állami Honvédelmi Bizottság élelmezésügyi megbízottja. Öt nappal ezt megelőzően pedig a Leningrádi Front haditanácsa, az Állami Honvédelmi Bizottság utasításának megfelelően, kötelezte a Ladogai Katonai Flottillát és a folyami hajózást, hogy a Ladoga-tavon keresztül biztosítsa mindenfajta ellátmány átszállítását az ostromlott Leningrád részére.

1941 szeptemberében működésbe lépett a híres Élet útja — nyáron a vízi útvonal, télen pedig a jégút —, amely a Ladoga-tavon keresztül biztosította Leningrád kapcsolatát az országgal. Ez az útvonal hadászati jelentőségűvé vált. Segítette a szovjet embereket abban, hogy megvédelmezzék a Nagy Október bölcsőjét. Ezen az úton jutott el az ország belsejéből a hadseregnek

az emberutánpótlás, az élelmiszer, a gyógyszerek, a fegyverzet, a lőszer, az üzemanyag. A szállítmányokat a Ladoga-tó keleti partján összpontosították. Innen pedig uszályokon, és kisebb hajókon a nyugati partra szállították, majd vasúton Leningrádba vitték. Ennek az útnak az átbocsátóképessége nem volt nagy. Az erős őszi viharok és a szakadatlan ellenséges bombázások jelentősen lassították a szállítás ütemét.

A hajók, amelyek a nyugati partra továbbították terhüket, a városból evakuált öregekkel, nőkkel és gyermekekkel, súlyosan sebesült harcosokkal, majd szakmunkásokkal és családtagjaikkal megrakodva tértek vissza. Ugyanakkor üzemi felszerelést és értékes művészeti alkotásokat vittek magukkal.

1941 őszének vészterhes napjaiban a Ladoga-tó tengerészei új dicsőséget szereztek hazájuknak. Hősies helytállásával beírta nevét a történelembe Fjodor Leontyevics Hodov főhadnagy is, aki a TSCS—122 jelű aknakutató hajó parancsnoka volt.

Szeptember 16-án este a hajó elindult Valaam szigetéről, ahol üzemanyagot vett fel. Útközben 10-es erősségű viharba került. A háború előtt e laposfenekű folyami hajócska, melynek legnagyobb sebessége nem haladta meg az óránkénti hét-nyolc csomót, sohasem ment volna ki a nyílt tóra, s méghozzá viharos időben. A TSCS—122-t a vihar ide-oda dobálta, de a háborgó tavon keresztül szívósan tört előre Novaja Ladogához.

Másnap délelőtt a hajóról meglátták a sodródó „Bureja" nevű ágyúnaszádot. Mikor a TSCS—122 annyira megközelítette az ágyúnaszádot, hogy át lehetett kiáltani, akkor a TSCS—122 parancsnoka engedélyt kért arra, hogy a hajó fara mögé álljon, míg elül a vihar: hiszen a saját horgonyában nem reménykedhetett. Vá-

laszul N. J. Ozarovszkij, másodosztályú kapitány, az ágyúnaszád parancsnoka közölte: nem messze onnan katasztrófa történt. Egy kivénhedt uszály, amely a Leningrádi Front részére harcosokat és lőszert szállított, nem tudott ellenállni a hullámok eszeveszett nyomásának, kettétört és elmerült. Ozarovszkij közölte az uszály elpusztulása helyének pontos koordinátáit, s azt javasolta az aknakutató-hajónak, hogy siessen a katasztrófa áldozatainak segítségére.

Az aknakutató legénysége tudta, milyen veszéllyel fenyegetik őket a tomboló elemek. De a szovjet harcosok körében szent a parancsolat: „Pusztulj el magad, de segítsd meg társad." Fjodor Hodov és Dmitrij Grebjonkin, katonai politikai megbízott, habozás nélkül parancsot adott: a hajó teljes gőzzel menjen a katasztrófa színhelyére.

Amikor a TSCS—122 az esemény színhelyére érkezett, a személyzet az óriási habzó hullámok között megdermedt, elerőtlenedett, mozgásképtelen embereket látott, akik csoportonként vagy egyenként tartották fenn magukat az uszály vízen úszó töredékein.

Az aknakutató ügyesen manőverezve, hozzálátott a mentési munkálatokhoz. Ilyen időben még csak gondolni sem lehetett arra, hogy mentőcsónakokat bocsássanak vízre: a hullámok pozdorjává zúzták volna őket. Az embereket közvetlenül az aknakutató fedélzetéről mentették. A tengerészek kötelet kötöttek a derekukra, és a vízbe vetették magukat. A hullámokkal küzdve, kifogták az elmerülőben levő embereket, és átadták őket az aknakutató-hajónak. Rettenthetetlen magatartást tanúsított Szergej Kolesznyicsenko jelzőmatróz és Iván Karetnyikov gépész.

Miután körülbelül kétszáz embert felvett a fedélzetére, a túlterhelt aknakutató, a viharos hullámokkal

küzdve, a part felé haladt. Mindössze 3—4 mérföldnyire volt a parttól, amikor megjelentek az ellenséges bombázó repülőgépek. Repülőtámadásnál a hajó rendszerint a legnagyobb sebességgel manőverez, s légvédelmi ágyúiból és géppuskáiból tüzel. De az aknakutató még a leglassúbb menetben is alig tudott haladni, s mindössze 1 darab 45 milliméteres ágyúval volt felfegyverezve, melynek az ügyes hajótüzér, Nyikolaj Abakumov elsőosztályú törzsőrmester volt a parancsnoka.

A hajó gyorstüzelő ágyúja és a kézi lőfegyverek nyomjelző lövedékeinek a folyama egy kis időre meghátrálásra késztette a fasiszta repülőket. A Junkersek elfordultak a céltól, és bombáikat összevissza a vízbe dobálták. De öt perc múlva a hajó felett újból megjelent három Junkers. A hajót két oldalról, az orra és a tatja felől támadták. Az ágyú pedig a hajóorron állott, és nem lőhetett körben: a lövést a tat irányában a kémény és a parancsnoki híd akadályozta.

A hajót két bomba eltalálta. Az egyik leszakította a tatját, a másik pedig a bal oldali gépnél robbant, s kitépte a fedélzet egy darabját. A gépház egész személyzete elpusztult, s csak a csodával határos módon menekült meg V. I. Torsin, szolgálatos gépész, elsőosztályú törzsőrmester. Súlyos zúzódásokat szenvedett, de nagy nehezen odavonszolta magát a kazán biztonsági szelepéhez, kinyitotta, kiengedte a gőzt, ezáltal akkor, amikor a víz már-már a kazán tűzteréig emelkedett, megakadályozta felrobbanását.

A fasiszta ragadozók tovább köröztek a védtelen hajó felett, s ágyú- és géppuskatüzet zúdítottak rá. Csupán a tüzérek tanúsítottak még ellenállást. A mindkét lábán megsebesült Abakumov vízbe merült, de mindaddig folytatta a tüzelést, amíg a lövege el nem tűnt a

hullámokban. Abakumovnak segített Szpiridonov aknász és Surigin gépész, aki a megölt Kudrjavcev matrózt helyettesítette.

Az átázott, a hidegtől megdermedt emberek 13 órán keresztül tartották magukat a félig elmerült fedélzeti építményen, a kapitányi hídon, az árbóc maradványain és a kéményen. Szerencsére a hajó sekély vizű helyen süllyedt el, s fedélzeti építményei nem merültek víz alá. A járőrszolgálatot teljesítő repülőgépek észrevették őket, s rövidesen a támaszpontra szállítottak mindenkit. Utolsónak hagyta el a hajót a parancsnok, Hodov főhadnagy.

November elején erős fagyok köszöntöttek be, és kezdte jég borítani a Ladoga-tavat. A hajókaravánok csak nagy nehezen törtek keresztül a jégmezőkön, amelyek helyenként néhány kilométernyi kiterjedésűek voltak. A Ladoga-tavon jégtörő hajók nem léteztek, így a fűrészekkel, feszítővasakkal és robbanóanyaggal felfegyverzett matrózok, gyalogos katonák és Novaja Ladoga lakosai küzdöttek a jég ellen. De a fagy erősebbnek bizonyult. Sok hajónak nem sikerült keresztültörnie magát kikötőjébe. Jégbe fagyva voltak kénytelenek áttelelni. A szállítmányok folyama erősen megcsappant.

1941. szeptember 12-től december 1-ig, a hajózási idény végéig, vízi úton Leningrádba 60 ezer tonna élelmiszert, lőszert és üzemanyagot szállítottak, s átszállítottak körülbelül 39 ezer embert.[50] Az Állami Honvédelmi Bizottság utasítására november 16-tól szállító repülőgépeket és TB—3 típusú bombázó repülőgépeket kezdtek felhasználni arra, hogy Novaja Ladogából élelmiszert szállítsanak Leningrádba. De ez a lakosság és a csapatok minimális szükségleteit sem elégítette ki.

Leningrádban éhség kezdődött. 1941. november 13-

tól újból csökkentették a lakosság kenyérfejadagját; most a munkások és a műszakiak már csak napi 300 gramm kenyeret kaptak, az összes többi lakos pedig csupán 150 grammot. Egy hét múlva, amikor a Ladogatavon megszűnt a hajózás, s amikor csaknem teljesen elmaradt az élelmiszer-szállítás Leningrádba, még ezt a nyomorúságos fejadagot is csökkenteni kellett. A lakosság ekkor a blokád egész ideje alatti legalacsonyabb fejadagot kapta: a munkásjegyekre napi 250 gramm, az összes többire pedig 125 gramm pótanyagokkal készült kenyeret.

A kimerült emberek ezrei igyekeztek a város környékére, a mezőkre. Nők és gyermekek, az ellenség tüzében, a havat kaparták szét, felásták a megfagyott földet, remélve, hogy találnak néhány szem be nem gyűjtött burgonyát, föld alatti növényszárat vagy káposztalevelet.

Más csapások is jöttek. November végén beköszöntöttek a fagyok. A hőmérő higanyszála a 40 fokhoz közeledett. Befagytak a vízvezetékek és a csatornák. Nem működtek a villamos erőművek, a házakban kialudt a fény, a lakások belső falait zúzmara borította be.

A leningrádiak ideiglenes kályhákat állítottak fel a szobákban, s a csöveket az ablakon vezették ki. A kályhákban székeket, asztalokat, szekrényeket tüzeltek el, továbbá parkettát, aztán pedig könyveket is. Természetesen az ilyen tüzelőanyag nem sok ideig tartott. Esténként az éhes emberek sötétben és átfagyott lakásokban ültek. Az ablakokon keresztül, amelyekbe a bombázások és a tüzérségi tűz következtében kitört üvegek helyére furnérlemezt vagy kartondarabot helyeztek, befújt a jeges szél. Az emberek mindent magukra öltöttek, amijük csak volt. De ez sem segített. A hidegtől és az éhségtől egész családok pusztultak el.

1941 decemberében a város jégfogságba került. Az utcákat és tereket sűrű hóréteg borította, amely eltakarta a házak földszintjét. A megállt villamosok és trolibuszok óriási hóbuckákra hasonlítottak. Élettelenül lógtak le az elszakadt villamosvezetékek.

Nappal a városban szinte teljesen kihalt az élet. Csak kevés ember ment gyalogosan vízért a Névához, vagy húzta szánkón meghalt hozzátartozóját. A város lakosainak már sem ereje, sem vágya nem volt arra, hogy az óvóhelyre menjenek. Pedig mind gyakrabban volt légiriadó. Az ellenség légitámadásai néha néhány órán át tartottak. A légitámadások és a tüzérségi tűz nagy anyagi kárt okoztak a városnak, és sok életet pusztítottak el.

A történelem burzsoá meghamisítói még ma is azzal foglalkoznak, hogy azt bizonygassák, milyen esztelenség volt a kegyetlen blokád feltételei között a leningrádiak ellenállása, és azt állítják, hogy Leningrád lakosainak vak áldozatvállalása hiábavaló volt, mert pusztulásra voltak kárhoztatva.

Egyikük — Harrison Salisbury amerikai újságíró — „900 nap. Leningrád ostroma" című könyvében a „halál városáról", a „jég városáról" ír, s — egyes megzavarodott emberek példája alapján — „Verescsagin orosz festő vásznaihoz méltó zűrzavar" képét próbálja lefesteni. Az imperialista propaganda mindenképpen csökkenteni akarja a szovjet embereknek, a többi között a leningrádiaknak, a második világháború éveiben tanúsított hősiességét.

De nem merültek feledésbe egy másik amerikainak, Franklin D. Rooseveltnek, az Amerikai Egyesült Államok akkori elnökének szavai, aki országa népe nevében külön okmányt küldött Leningrádnak, „emlékezve hős harcosaira s igaz férfiaira, nőire és gyermekei-

re, akik, amikor a hódító elszigetelte őket népük többi részétől... sikeresen megvédték szeretett városukat... s ezzel a Szovjet Szocialista Köztársaságok népeinek rettenthetetlen szellemét szimbolizálták."[51]

Leningrád védelmezői hősiesen viselték el a blokád okozta embertelen nélkülözéseket. Szilárdságukról, a győzelem iránti hajthatatlan akaratukról szólt A. A. Zsdanov 1942. június 18-án a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának ülésén: „Hazánk gyűlölt ellenségeivel vívott harc kegyetlen nehézségei nem törték meg Leningrád védőinek energiáját s bátorságát. Sem a bombázások, sem az ágyútűz, sem a város ellátási nehézségei, sem az ellenség próbálkozásai, hogy mérgezett szellemű fasiszta röpiratok, kémek és spiónok útján erkölcsileg bomlassza harci sorainkat, sem az, hogy az ellenség elpusztította Leningrád világviszonylatban jelentős kulturális értékeit, nem érték el a célt, amelyet az ellenség maga elé tűzött".[52]

A város élt és harcolt. Az üzemek tovább termeltek hadianyagot. Az éhes, elkínzott emberek, szívük és kötelességérzetük parancsát követve, erőt találtak magukban arra, hogy a munkapadoknál dolgozzanak. Korán reggel hosszú embersorok vonultak a Vasziljev-szigetről a Narvai-sorompóhoz, s a Viborgi kerületből a Moszkvai műútra — vállalataikhoz. Legyengülve s nem jutva el munkahelyükre vagy haza, elestek, s többé fel sem keltek. Harcosokként haltak meg, akik minden erejüket odaadták a gyűlölt ellenség feletti győzelemért.

A termelésben hiány volt nyersanyagból, szerszámokból, anyagokból, fűtőanyagból. A műhelyek hidegek voltak. A fém érintésétől megdermedt a kéz. Saját lélegzetükkel melegítve kezüket, a munkások tovább dolgoztak. Néha ülve dolgoztak a munkapadoknál, mert nem volt erejük arra, hogy tíz-tizenkét órán

át állva dolgozzanak. Amikor megszűntek üzemelni a villamos erőművek, bizonyos munkapadokat kézzel kellett mozgásba hozni. Ennek következtében jelentősen csökkent a munka termelékenysége. Ekkor a munkások meghosszabbították munkanapjukat. Sokan több napon keresztül nem hagyták el a műhelyt, mert sürgős frontmegrendeléseket teljesítettek.

Jellemző a Fémművek munkásainak hazafias munkahőstette.

„1942. február 5-én — írta Anton Fjodorovics Szokolov, a 19-es műhely akkori főnöke — este 11 órakor telefonál a diszpécsertelefonon Szedov igazgató, s azonnal magához hív. Azt a feladatot kaptam, hogy készítsem elő a műhelyt és az utakat, megjavítandó harckocsik átvételére. A műhelyben kiadtam a megfelelő utasításokat. Másnap 131 fő jelent meg munkára, s közülük 25-en voltak egészségesek, többé-kevésbé munkára alkalmasak . . .

Február 6-án 13 harckocsi érkezett . . . Estére valamennyi harckocsi a helyén volt a fő csarnokban . . .

Elkezdődött a harckocsik megjavításának munkája. A harckocsi részegységeit a műhely kis irodáiban állították össze, amelyeket fűtöttek, a műhelyben pedig parázstálak voltak elhelyezve, amelyeknél az emberek ötvenpercenként tíz percig melegedtek . . .

Az emberek fáradhatatlanul, utolsó leheletükig dolgoztak. F. V. Zadvornij mestert karjánál fogva vezették munkára. Munka közben meghaltak Vlaszov, Zadvornij és Rumjanceva. Szemcsenko, Vasziljev, Dobrecov, mások pedig annyira legyengültek, hogy csak úgy voltak képesek felszállni a harckocsira, ha felültették őket.”[53]

Leon Goure amerikai történész hazug állításait, miszerint a leningrádiak hallatlan munkahősiességét a

„hatóságoktól való félelem" idézte volna elő, s hogy a leningrádiak „politikailag passzívak" voltak, sőt, hogy „a németek bejövetelét várták", teljes egészében megcáfolják magának a hős városnak a lakosai. N. A. Baljasznyikov, a Kirovról elnevezett üzem munkása, 1941. december 25-én a következőt jegyezte fel: „Milyen sok nélkülözést kell elviselnünk nekünk, leningrádiaknak! Úgy tűnik, hogy kigondolni sem lehet többet. De a németek nem kerekednek felül, nem törnek meg bennünket. Sem éhséggel, sem hideggel, sem tüzérségi tűzzel. Meghalunk, de az ellenséget ide nem engedjük."[54] Éppen e súlyos időben nyilvánították ki a leningrádiak a Kirov-gyár egyik öreg munkásának a szavaival: „Követ fogunk enni, de Leningrádot fel nem adjuk."

A hitleristák különösen dühödten lőtték és bombázták a leningrádi gyárakat és üzemeket. A Kirovról elnevezett üzem, a „Bolsevik", az „Elektroszila" és más vállalatok állandóan az ellenség tüzérségi tüze alatt álltak. A Kirov-gyár néhány műhelyét a Viborgi és a Kirovi kerületek területére kellett evakuálni, amelyeket kevésbé lőtt az ellenség. A lövedékek áttörték a tetőt, és az épületek belsejében robbantak fel. Sok munkás pusztult el a műhelyekben. Helyükre mások álltak, és a munkagépek tovább dolgoztak.

— A mi harcterünk a műhely — mondották akkor a munkások.

A város ipara 1941 második felében, az első félévhez képest, tízszeresre növelte a lőszertermelést. Óriási mennyiségű fegyvert és haditechnikát javítottak ki és küldtek vissza a frontra.

Leningrád katonai termékei a szovjet—német arcvonal más szakaszaira is eljutottak. 1941 őszén, azokban a napokban, amikor Moszkva alatt elkeseredett védelmi harcok folytak, a leningrádiak a Nyugati Front

csapatai részére több száz tüzérségi löveget, az aknavetők, a géppisztolyok és más fegyverfajták tízezreit gyártották le és küldték el. G. K. Zsukov hadseregtábornok, a Nyugati Front parancsnoka, 1941. november 28-án a következő táviratot küldte A. A. Zsdanovnak: „Köszönet a leningrádiaknak a vérszomjas hitleristák elleni harcban a moszkvaiaknak nyújtott segítségért."

A védelmi berendezések építésén és a hadiipari termelésben végzett hősies munkájukért a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége, 1942. január 12-i és 18-i rendeletével 739 leningrádi dolgozót tüntetett ki érdemrendekkel és érdemérmekkel.[55] Köztük voltak — N. N. Besszonov és I. K. Lobov törzsökös munkások, továbbá A. I. Jermolov lakatos, A. V. Alekszandrov mérnök, A. V. Anyiszimov, a Kolpino kerületi szovjet VB-elnöke, N. V. Buliseva és P. A. Maszlova munkásnők, Raisza Gromova diáklány és L. N. Koszcova háziasszony.

Leningrád védelmében nagy erőt jelentettek a nők. Városuk, becsületük, gyermekeik védelmében bátran harcoltak a férfiak oldalán. Öreg munkásnők, akik kemény életiskolát jártak ki, és teljesen fiatal lányok, akik csak nemrég váltak meg az úttörőnyakkendőtől, tudósok és alkalmazottak, színésznők és háziasszonyok szilárdan s bátran viselték el a háborús idők nélkülözéseit. A leningrádi nők a bonyolult munkapadhoz álltak, elsajátítottak „férfi"-foglalkozásokat, rettenthetetlenül oltották a gyújtóbombákat, meleg fehérneműt és köpenyt varrtak a harcosoknak, anyákként gondoskodtak a sebesültekről. Az aktivista nők látogatták a betegeket, és segítséget nyújtottak családjaiknak. Magukra vállalták a közös vízforraló készülékek, a mosodák, a mosakodóhelyek, a gyermekszobák gondját, nagy segítséget nyújtottak a kerületi szovjeteknek a

lakásállomány megóvásában. Csupán a blokád első öt hónapja alatt az asszonyok 400 ezer nemezcsizmát, kötött kabátkát, kabátot, fülvédős sapkát gyűjtöttek össze a szovjet harcosok számára. Sok nő volt donor, adta vérét a sebesült harcosoknak és a város sérült lakosainak.

Leningrád védelmének lelke, minden ember életéért harcoló szervezője a városi pártszervezet volt. A kommunisták mindig a legnehezebb és a legveszélyesebb pontokon voltak, személyes példájukkal lelkesítették az embereket, fenntartották bennük a lelkierőt, a törhetetlen akaratot, hogy mindenáron legyőzzék az ellenséget. Az agitátor mindig kedves vendég volt a fűtetlen lakásban, a hideg és sötét műhelyben, a ház tetején, a légvédelmistáknál, a kórházban és a betegápolóban. A kommunisták nem titkolták a nehézségeket. Mélységesen hittek a nép szellemi erejében, s az emberek határtalan bizalommal válaszoltak erre. Mint mindenki, ők is szenvedtek a nélkülözésektől, meghaltak az éhségtől és a hidegtől s az ellenséges lövedékektől és bombáktól. Csupán 1942 első felében a pártszervezet taglétszámának 15 százalékát vesztette el. De Leningrád legjobb emberei álltak az elpusztult kommunisták helyére, s e súlyos időben sorsukat egybekapcsolták a kommunisták pártjának sorsával. A háború első évében a leningrádi pártszervezet 11 419 új tagot vett fel.[56]

A pártszervezetek jól ismerték az emberek szükségleteit, s lehetőség szerint módot kerestek kielégítésükre. Amikor a városban elkezdődött az éhség, a párt Szverdlovszk kerületi bizottsága az egyik üzemben megszervezte étkezési élesztő gyártását. A Moszkva kerületi pártbizottság irodája kezdeményezte káposztalevél gyűjtését, speciálisan erre alkalmassá tett helyisé-

gekben cékla, hagyma és sóska vetését, valamint halászbrigádok szervezését. A kerületekben megszervezték fenyőlevélfőzet termelését, ami segített a skorbut leküzdésében. A pártszervezetek ellenőrzésük alá vonták az éttermeket, a raktárakat, a kenyérvágó berendezéseket, a pékségeket, s kommunistákat küldtek e helyekre. Sok vállalatnál és a kerületi szakorvosi rendelőkben a legkimerültebb emberek részére speciális egészségügyi szolgálatot szerveztek.

A kommunisták hűséges és megbízható segítői voltak a komszomolisták. Példát mutattak a munkában, és ők voltak a kétszázasok[57] mozgalmának a kezdeményezői. Már 1941 decemberében a leningrádi komszomolisták 60 százaléka 1 műszakban 2 normát teljesített. Veverkin komszomolista brigádja az egyik hadiüzemben 250, majd 360, aztán pedig 480 százalékot teljesített. Vlagyimir Knyazev komszomolista, a „Bolsevik" gyár esztergályosa, egy műszak alatt nyolc-tíz normát teljesített. A pártszervezet felhívására a Komszomol-szervezet védnökséget vállalt a város fűtőanyag- és energiabázisa felett. Kétezernél több ifjú és fiatal leány ment fakitermelésre a város környéki erdőbe.

„December elején — emlékezik vissza B. P. Fjodorov, a Komszomol Október kerületi bizottságának akkori titkára — fakitermelésre mozgósítottuk a komszomolistákat. Az első csoport 200 főből állott. A vonatok nem közlekedtek, mert nem volt fűtőanyag, így gyalogosan indítottuk útnak őket. A fakitermelési munka élén Vera Dubinyica, a „Rot-front"-gyár Komszomol-szervezetének a titkára állott.

A következő csoportot, melyben fiatal leányok voltak, én vezettem. Az útra 250 gramm kenyeret kaptak és semmi mást. De a leányok mégis emelkedett hangulatban voltak, énekelni akartak, ezt azonban a kemény

fagy megakadályozta. 30 kilométert tettünk meg 9 óra alatt.

A. A. Zsdanov javaslata alapján a komszomolisták ellenőrizték az élelmiszert — a városba szállításától kezdve egészen addig, míg kiosztották a lakosságnak. A komszomolisták tízezrei vettek részt aktívan a légvédelmi osztagok, a tűzoltócsapatok, a városvédelmi osztagok és az egészségügyi csoportok munkájában. Ugyanakkor szorgalmasan képezték magukat katonailag, és segítettek a kémek és diverzánsok elfogásában. A komszomolisták — több mint hatezren — vért is adtak a sebesülteknek.

A komszomolisták hősies munkája, állhatatossága, kitartása s önfeláldozása ily nehéz időben, hozzájárult a város egész ifjúsága politikai aktivitásához. Fiúk és lányok tízezrei léptek be a lenini Komszomolba.

Az elszenvedett súlyos megpróbáltatások emelték a leningrádiak harci szellemét s készségét, hogy minden nélkülözést elviseljenek, és felkeltsék bennük a gyűlöletet az ellenséggel szemben. „Leningrádban — mondotta A. A. Zsdanov — nincs különbség front és hátország között. Azonos gondolat és szellem uralkodik: mindent megtenni az ellenség szétzúzására... Minden leningrádi férfi és nő megtalálta helyét a harcban, s szovjet hazafiként teljesíti kötelességét."[58]

A lakosság hősiessége és bátorsága ellenére az ostromlott Leningrádban napról napra romlott a helyzet. 1941. november 20-a körül kifogytak az élelmiszertartalékok. Annak ellenére, hogy naponta csak nyomorúságos mennyiségű lisztet — körülbelül 880 tonnát — fogyasztottak, csupán néhány napra volt kenyér.

A német fasiszta parancsnokság naponta várta, hogy a város kapitulál. 1941. november 8-án Hitler dicsekedve jelentette ki: „Leningrád saját maga fogja meg-

adásra felemelni a kezét: előbb-utóbb elkerülhetetlenül elesik. Onnan senki nem szabadul ki, vonalainkon senki nem fog áttörni. Leningrád arra van ítélve, hogy éhhalált haljon."[59]

De a fasiszták alaposan elszámították magukat. Nem ismerték a szovjet embert, hazaszeretetének és az ellenség iránti gyűlöletének erejét. A leningrádiak, akiket a kommunista párt egységes harci táborba tömörített, meg voltak győződve arról, hogy más frontok, súlyos helyzetük ellenére, nem hagyják őket a bajban. És nem tévedtek.

Az Állami Honvédelmi Bizottság utasításának megfelelően, a Leningrádi Front haditanácsa, hosszan tartó, sokoldalú előkészítés után, 1941. október 13-án határozatot hozott, hogy mihelyt a jég vastagsága eléri a 15 centimétert, a Ladoga-tavon keresztül katonai autóutat épít.

A JÉGÚT

A Ladoga-tó novemberben fagyott be, a jégút megszervezésének az előkészületei pedig már októberben elkezdődtek. A felderítő repülőgépek a jövendőbeli út számára légifelvételeket készítettek. Kidolgozták az út építési tervét. A felderítő csoportok, a Kokkorevo kolhoz halászai segítségével, mihelyt a Ladoga-tó befagyott, szinte naponta kimentek, hogy megvizsgálják a Schlüsselburgi-öböl déli részét, tanulmányozták a tó jégviszonyait, a partoknál a jég vastagságát, a tó megközelítésének módját, a part lejtését s még sok egyebet.

1941. november 17-én korán reggel Kokkorevo falunál a Ladoga-tó magas partjáról, felderítés és az út építése céljából, a harcosok egy kis osztaga ereszkedett le

a tó vékony jegére; a csoport parancsnoka L. N. Szokolov, a 88. önálló hídépítő zászlóalj másodosztályú katonai technikusa volt. A zord Ladoga-tó barátságtalanul fogadta az embereket. Az erős szél csomóstól vágta arcukba a hódarát, s mindenfelől a szél nyomására összetöredező jég vésztjósló csikorgását lehetett hallani. Két őslakos, helyi vezető, akik a tó álnok természetét jól ismerték, lassan, de biztonságosan vezette az osztagot a nyugati part felé. A felderítők, vashegyben végződő fabotokra támaszkodva, óvatosan lépkedtek az alattuk „lélegző" jégen, sok rést s a jég között nyílt vizeket kerültek meg. Botjaikkal megjelölték az utat, amelyen a megmentő szállítmányoknak Leningrádba el kellett jutniuk. Az osztag szerencsésen megkerülte a Zelenyec-szigetet, elérte Kobona falut, aztán pedig ugyanezen az útvonalon visszatért Kokkorevóba.

A Leningrádi Front haditanácsa november 19-én elhatározta a szállítás megszervezését a Ladoga-tó jegén keresztül, a jégút kiépítését, őrzését és védelmét. Öt nap múlva az egész útvonal tervét jóváhagyták. Leningrádtól Oszinovechez és Kokkorevóhoz vezetett az út, rátért a Ladoga-tó jegére, s a tó jegén a Schlüsselburgi-öböl körzetében Kobona faluig haladt a tó keleti partján; aztán pedig vadon, erdős-mocsaras vidéken át az északi vasút Zaborje és Podborje nevű állomásaira vitt.

A Ladoga-tavon keresztül vezető katonai autóutat és a Zaborje vasútállomástól Kobona faluig terjedő katonai autóutat később egyetlen úttá egyesítették; az út parancsnokává A. M. Silov vezérőrnagyot, politikai megbízottjává pedig I. V. Sikin dandárkomisszárt, a Leningrádi Front politikai csoportfőnökének helyettesét nevezték ki.

Persze a jég még vékony volt, de az éhező Leningrád

nem várt. És november 20-án a Ladoga-tavon szánkaraván haladt át. A szánok egy sorban, nagy térközökkel haladtak. Ily módon juttatták el az ostromlott városba az első, de éppen ezért a legértékesebb 63 tonna lisztet.

Ebben az időben megfeszített munka folyt a jégúton. A harcosok, a leningrádi munkások, a környező falvak parasztjai, fáradtsággal nem törődve, éjjel-nappal egyengették a havat a jövendő úton, állandó útjelző póznákat állítottak fel, híradó vonalakat építettek az egészségügyi szolgálat részére, és melegedésre sátrakat és kunyhókat szereltek fel, figyelmeztető jelzéseket s útmutatókat állítottak a veszélyes helyek megkerülésére. Ahol nagyon vékony volt a jég, meg kellett hizlalni, deszkákkal, rőzseréteggel befedni.

Az emberek erőfeszítéseit siker koronázta. November 22-én 60 tehergépkocsi, élén V. A. Porcsunov őrnaggyal, a jégúton Vaganovo faluból elindult első fordulójára. Minden pillanatban kockáztatva, hogy beszakad alattuk a jég, átszelték a Ladoga-tavat, és késő este, eltekintve egy tehergépkocsitól, amely vezető nélkül, a tó fenekére süllyedt, a karaván szerencsésen elérte Kobonát. Másnap a gépkocsioszlop 33 tonna élelmiszert szállított a nyugati partra.

Elkezdődött az éjjel-nappal folyó hősies, megfeszített munka az Élet útján, a híres katonai jégautóúton.

A vékony jég még nem bírta el a teljesen megterhelt tehergépkocsik súlyát, viszont előnytelen volt félig megterhelve járatni őket. Ekkor eredeti döntést hoztak: a szállítandó teher felét szánokra rakták, s ezeket a teherautókhoz kapcsolták.

A jégúton minden egyes nap valóban hősi nappá vált. Merészséget és bátorságot, alkotó kezdeményezést tanúsítottak a harcosok és még a nem annyira harcias fog-

lalkozású emberek is, a sofőrök, az útkarbantartók, a forgalomirányítók, a híradósok, az orvosok.

A szürke Ladoga-tó ősidőktől kezdve ismeretes volt szeszélyességéről. Képzeljünk el egy óriási tavat. A tomboló északi szél a jégen hordja a havat, magas hótorlaszokat seper össze, töri és összetorlaszolja a jeget, s ezáltal jég nélküli területeket és lékeket hoz létre. A hóviharban és a hóförgetegben nehéz ezeket idejében észrevenni. Voltak olyan esetek, amikor tehergépkocsik a gépkocsivezetőkkel és terhükkel együtt teljes sebességgel a jég alá merültek. Az útvonalon a szállítást megnehezítették a kemény fagyok, az állandó bombázások és az útra zúduló tüzérségi lövedékek; s az út mindössze 12—15 kilométerre haladt a Ladoga-tó déli partjától, ahol az ellenség volt.

A gépkocsivezetőknek egy huszonnégy órában néhányszor meg kellett tenniük a nyugati partról a keleti partra — és megfordítva — a 36 kilométeres utat. Minden pillanatban kockáztatták, hogy a jég alá merülnek, vagy hogy a felrobbanó bombáktól és tüzérségi lövedékektől pusztulnak el. De a katonai kötelességtudat, s annak tudata, hogy felelősek a leningrádiak életéért, segített legyőzni a félelemérzést s önfeláldozóan teljesíteni a parancsnokság által kitűzött feladatokat.

A katonai autóút állapotát és működését szorgos figyelemmel kísérte az SZK(b)P Központi Bizottsága és az Állami Honvédelmi Bizottság. Amikor az ellenségnek sikerült elfoglalnia Tyihvint, az ő utasításuk alapján építették meg a Zaborje állomástól a Ladoga-tóhoz vezető autóutat; az útra pótlólagosan tehergépkocsikat küldtek; megépítettek néhány szárnyvasútvonalat és állomást; a Leningrád részére élelmiszert szállító szerelvényeket a vasutak soron kívül bocsátották át. Az út működésével kapcsolatos mindennapi feladatokat A.

A. Zsdanov, A. A. Kuznyecov, P. Sz. Popkov, N. V. Szolovjov és T. F. Stikov[60] valósította meg. Napokon keresztül, alvás és pihenés nélkül az útvonalon tartózkodott A. M. Silov vezérőrnagy és I. V. Sikin dandárkomisszár.

Az első hónapokban a bonyolult természeti feltételek és a gépkocsiállomány rossz állapota miatt a katonai autóút nem teljesítette szállítási tervét. 1941 november-decemberben a Ladoga-tavon keresztül körülbelül 16 ezer tonnányi rakományt szállítottak,[61] holott a front haditanácsa azt követelte, hogy naponta 2 ezer tonnányi rakományt szállítsanak Leningrádba.

1942. január 5-én A. A. Zsdanov felhívással fordult a katonai autóút személyi állományához. Ebben, a többi között, a következőt mondta:

„Leningrád és a front nevében kérem, hogy vegyék figyelembe: önöket nagy és felelős dologgal bízták meg, s elsőrendű fontosságú állami és katonai feladatot végeznek...

Dolgozzanak úgy, amint szovjet hazafiakhoz illik, szívvel-lélekkel, nem kímélve erejüket, egyetlen órát sem mulasztva, hogy megszervezzék a rakományok eljuttatását Leningrádba és az arcvonalba, a tervben megállapított mennyiségben.

A haza és Leningrád sohasem felejti el az önök munkáját[62]."

A katonai autóút valamennyi alegységénél gyűléseket tartottak. Gorodiscse faluban a gépkocsivezetők és az útkarbantartók előtt I. V. Sikin tartott beszédet. Kivett a zsebéből néhány nyomorúságos darabka, pótanyagból készült kenyeret, s hallgatói kezébe adta. Sok harcos szemében könnyek gyűltek. A komisszár ezek után felolvasta A. A. Zsdanov levelét.

A felhívás élénk visszhangot keltett. Az emberek mé-

lyebben átérezték felelősségüket szeretett városuk sorsáért, és növelték erőfeszítéseiket. A felhívásra: „Valamennyi kommunista és komszomolista a jégre!" — kommunisták és komszomolisták százai, akik azelőtt a parton dolgoztak, a gépkocsivezetők és az útfenntartók közé álltak. Leningrád autójavító műhelyeket, szakembereket, autószerelőket és autóútfenntartókat, traktorokat és más technikai felszerelést küldött a jégútra.

Schlüsselburg felől az autóutat annak az önálló lövészezrednek az alegységei fedezték, melynek parancsnoka A. Koroljov ezredes volt. Az ezred két védővonalat létesített, ahol fából és jégből készült tüzelőállásokat, s hóból és jégből lövészárkokat épített, amelyekben géppuskákat állítottak fel.

A jégút működtetését nagymértékben akadályozta az ellenséges légierő. Az első hetekben a fasiszta repülők alacsonyan repülve, szinte büntetlenül lőtték a gépkocsikat, a melegedő és az egészségügyi sátrakat, s repeszbombákkal zúzták az útvonalon a jeget. Az autóút fenntartásának biztosítására a Leningrádi Front parancsnoksága a Ladoga-tó jegén 37 és 85 milliméteres légvédelmi lövegeket és nagyszámú légvédelmi géppuskát állított fel. Felhasználták a front és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta vadászrepülőgépeit is. A légiharcokban bátorságról és hősiességről tettek tanúbizonyságot L. G. Belouszov és V. I. Matvejev őrnagyok, P. A. Piljutov és A. J. Bajszultanov századosok, P. A. Pokrisev főhadnagy, P. P. Kozsanov hadnagy, J. P. Voroncov, G. A. Zsidov, V. I. Petrov, J. T. Ciganov, G. G. Lagutkin alhadnagyok és sokan mások.

A felhívásra, hogy gyorsítsák meg a szállítmányok eljuttatását Leningrádba, a kommunisták és a komszomolisták kezdeményezésére kibontakozott a sokfordu-

lások mozgalma. J. F. Vasziljev, kommunista gépkocsivezető két nap alatt nyolc fordulót tett meg, s 12 tonna élelmiszert szállított Leningrádba. Példáját sokan követték.

Az önfeláldozó munka eredményei rövidesen megmutatkoztak. Már 1942. január 16-án a tervben előírt 2000 tonna helyett 2506 tonnát szállítottak a Ladoga-tó nyugati partjára. E naptól fogva a szállítás üteme szakadatlanul növekedett.

A gépkocsivezetőkre minden lépésen a halál leselkedett, de az erős barátság és a kölcsönös elvtársi segítség által összeforrasztott emberek minden nehézséget szilárdan leküzdöttek.

Egy alkalommal az egyik gépkocsioszlop, élelmiszerrel megrakodva, elindult a tó keleti partjáról. Lassan haladtak: nagy területen egymásra torlódott jég volt előttük. E helyen nem sokkal előbb ellenséges lövedékek robbantak, s a hó alig-alig fedte be a nagyszámú gránáttölcsért. Az egyik súlyosan megrakott tehergépkocsi alatt a jég váratlanul megrepedt, s a kocsi kezdett lassan a tóba csúszni. A sofőr megkísérelte kinyitni a gépkocsi ajtaját, de nem sikerült neki. F. I. Ivonyin, a mögötte haladó gépkocsi vezetője, elvtársának segítségére rohant. Övig merülve a jeges vízbe, egyik kezével a jég egy kiszögellésébe kapaszkodott, a másikkal pedig maga felé rántotta, s sikerült kissé kinyitnia a kocsi ajtaját. Így a gépkocsivezető kiszabadult a vezetőfülkéből, az élete meg volt mentve.

Óriási érdemeket szereztek az útfenntartók abban, hogy a jégutat használható állapotban tartották. Felhizlalták a jeget azokon a helyeken, ahol vékony volt, a nagy, jégmentes helyeken és réseken keresztül hidakat és átkelést építettek, megkeresték és elkészítették

a nyílt vizek megkerülésére a kerülő utakat, eltávolították a hótorlaszokat és hókupacokat.

Az erős szél hatására az út egy szakaszán a jég megrepedt. Széles, jégmentes vízfelület keletkezett, amely megakadályozta a szállítást. Az elemekkel harcba szálltak az útfenntartók, s haladéktalanul hozzáláttak a híd építéséhez. Lelkesítette őket a kommunista Kokarjov példája, aki az egész idő alatt, amíg az építés tartott, övig a jeges vízben állva cölöpöket vert le. A híd rövidesen készen állott, s a gépkocsik keresztülmehettek rajta.

Egyes napokon a jégúton 3 ezer gépkocsi is áthaladt. A forgalomirányítók és a híradósok ügyesen irányították a nagyszámú gépkocsi mozgását. Idejében figyelmeztették a gépkocsioszlopokat az ellenség légitámadásaira, megmutatták a veszélyes helyeket, ahová általában lő az ellenség tüzérsége és azt is, hogy miként kell megkerülni ezeket a körzeteket, továbbá szabályozták a forgalmat az útvonal egynyomtávú szakaszain, s nem engedték meg, hogy dugók keletkezzenek, amelyek különösen derűs napokon, rendkívül veszélyesek voltak.

A nagyszámú, elsősegélyt nyújtó orvosi és melegedő állomáson önfeláldozóan dolgoztak az orvosok, többségükben nők.

Több mint négy hónapon keresztül élt és dolgozott az útvonal legveszélyesebb pontján — a 7. kilométernél — levő orvosegészségügyi sátorban O. N. Piszarenko katonai felcsernő. Nem volt nap, hogy sátra körül ne robbantak volna az ellenség bombái és lövedékei, s néhányszor meg is sebesült. Az alacsony termetű nő elég erőt talált magában arra, hogy a repeszáradatban bekötözze a sebesülteket, saját maga vigye be őket az óvóhelyre, s hogy jó szóval és egy bögre forró teával igye-

kezzen helyreállítani az evakuált leningrádiak lelki és testi erejét.

Egy alkalommal I. V. Sikin dandárkomisszár, amikor az útvonalat felülvizsgálta, bement Piszarenko sátrába. Beszélgetni kezdtek.

— Nem szörnyű itt? — kérdezte Joszif Vasziljevics.

— Természetesen — válaszolta Olga Nyikolajevna. — De még milyen szörnyű... — S aztán rövid szünetet tartva hozzáfűzte: — De hát valakinek itt kell lennie. Nehéz, de dolgozni kell. Szörnyű... De a munka mellett az ember olykor észre sem veszi a félelmet...

Leningrádnak segítséget nyújtott az egész ország. Moszkva, Gorkij, Jaroszlavl tehergépkocsikat küldött a Ladoga-tóra; a Kuznyeck-medence bányászai, Baku, a Tatár Autonóm Köztársaság és Baskiria kőolajipari dolgozói üzemanyag-szállítmányokat állítottak össze; az uráli üzemek fegyvert küldtek Leningrádba; az Orosz Szövetségi Köztársaságnak csaknem valamennyi megyéje és autonóm köztársasága élelmiszert juttatott a blokád alatti Leningrádnak. Hazánk minden sarkából ajándékokat, meleg holmit küldtek, s az Állami Bank minden fiókjában külön folyószámlát nyitottak, amelyre pénzt fizettek be, hogy ajándékokat vásároljanak a város védelmezőinek. Szeretettel és gondoskodással vették körül az evakuált leningrádiakat is.

A jégút fő útvonallá vált a Leningrádi Front részére is. Ezen az úton valósították meg a csapatok hadműveleti átcsoportosítását, ezen kapta a front az emberutánpótlást, rajta keresztül evakuálták a sebesülteket és a betegeket, s ezen keresztül juttattak fegyvert, lőszert az ostromgyűrűbe.

A Ladoga-tavon keresztül már 1941 novemberében elkezdődött a leningrádi lakosok evakuálása az ország belsejébe. De az evakuáció csak 1942 januárjában vált

tömegessé, amikor a jég megszilárdult. A blokád alá helyezett városból elsősorban a gyermekek, a gyermekes anyák, a betegek, a sebesültek és a rokkantak utaztak el. Evakuálni kellett a tudományos dolgozókat, a diákokat, az iskolás ipari tanulókat, az evakuált üzemek munkásait és családtagjaikat is. E munkát A. N. Koszigin, a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsának elnökhelyettese irányította, aki az SZK(b)P Központi Bizottságának és az Állami Honvédelmi Bizottságnak megbízásából Leningrádba érkezett.

1942 április elején a hó megolvadt s a tó jegét helyenként harminc-negyven centiméteres vízréteg borította. De az Élet útján a forgalom ekkor sem szűnt meg. Csak a bójákon lengő vörös zászlócskák mutatták a bátor sofőröknek az utat. Április 21-én, amikor a tó jégburka kezdett széttöredezni, hivatalosan lezárták a Ladoga-tavon át vezető jégutat.

1941. november 24-étől 1942. április 21-ig a Ladoga-tavon keresztül 361 109 tonnányi különféle rakományt szállítottak Leningrádba, a többi között 262 419 tonna élelmiszert, 8357 tonna takarmányt, 22 818 tonna szenet, 34 717 tonna üzem- és kenőanyagot, 31 910 tonna lőszert és fegyvert, valamint más elsőrendű fontosságú javakat. Leningrádból visszafelé, 1942. április 15-ig 590 304 főt evakuáltak.[63]

Az Élet útja lehetővé tette, hogy jelentősen megjavítsák a leningrádiak ellátását. Már 1941. december 25-től kezdve a kenyérfejadagot fokozatosan felemelték. 1942 február közepén a munkásjegyre napi 500 gramm, az alkalmazottira 400 gramm, az összes többire pedig 300 gramm kenyeret adtak ki. 1942. április 21-ig, ameddig a jégút használható volt, Leningrádban csaknem 67 ezer tonnányi élelmiszer-tartalékot gyűjtöttek össze.[64]

A haza nagyra értékelte a ladoga-tavi jégút dolgozóinak munka- és harci hőstetteit. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1942. május 9-i rendelete alapján e dolgozók közül 341 főt tüntettek ki érdemrendekkel és érdemérmékkel. Lenin-rendet kapott F. N. Lagunov altábornagy, a Leningrádi Front hadtápfőnöke, A. M. Silov altábornagy és I. V. Sikin dandárkomisszár.

A „Pravda" e napon a következőt írta: A ladoga-tavi út — hősköltemény a szovjet emberek bátorságáról, kitartásáról és állhatatosságáról. Az út maga volt a front. A szovjet emberek tízezrei önfeláldozó munkájának eredményeként Leningrádot nemcsak minden szükségessel ellátták, hanem nélkülözhetetlen tartalékot is létrehoztak.

A szovjet emberek forrón üdvözölték a Ladoga hőseit, és új sikereket kívántak ahhoz, hogy a névai erősség falainál szétzúzzák az ellenséget.

AKTÍV VÉDELEM

1941 szeptember vége. Semmivé váltak a fasiszta „Észak" hadseregcsoport csapatainak reményei, hogy Leningrádban meleg lakáshoz jutnak, hogy tobzódhatnak, rabolhatnak és fosztogathatnak, sőt, mindezt felváltotta az a perspektíva, hogy a zord orosz telet nedves, földbevájt fedezékekben, erdőkben és mocsarakban töltik. A hadseregcsoport vezérkaránál is riadalom uralkodott. A csapatok utánszállítási vonalai több száz kilométernyire széthúzódtak, s az arcvonal mögött kezdtek tevékenykedni a szovjet partizánok. Hitler, aki nem akart belenyugodni abba, hogy Leningrád elfoglalására vonatkozó tervei összeomlottak, csak

egyetlen dolgot hajtogatott: rohamot, rohamot, rohamot! De mivel rohamozzanak? A csapatok, amelyek Leningrádnál védelemre tértek át, nagy vérveszteségeket szenvedtek, s a sikertelenségek nagymértékben aláásták a katonák harci szellemét. És egyetlen új hadosztály sem érkezett.

Hitler főhadiszállására hazug jelentéseket küldtek a folytatandó rohamról, és állandó kérelmeket, hogy küldjön erősítést. Ezalatt pedig a csapatok beásták magukat, s Leningrád körül a védelmi létesítmények vasövezetét építették. Von Leeb, az „Észak" hadseregcsoport parancsnoka, e mögött az övezet mögött szándékozott kivárni a tél végét, megőrizni az életerőt, nyáron pedig, miután erősítést kap, megújítani a város elleni rohamot.

A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság azonban meghiúsította az ellenség tervét. A Leningrádi Front csapatai már a blokád első napjaitól fogva aktív harci tevékenységbe kezdtek. E harcok különösen feszültté váltak a front névai arcvonalszakaszán. A Névai Hadműveleti Csoport csapatai még szeptemberben egy kis hídfőt foglaltak el a Néva bal partján, Moszkovszkaja Dubrovka környékén. Ugyanebben a kerületben, a blokád áttörése végett, s azzal a céllal, hogy helyreállítsák Leningrád szárazföldi összeköttetését az országgal, elkezdődött a szinyavinói támadó hadművelet. A hadműveletet nem sikerült befejezni: a főhadiszállás röviddel a hadművelet megkezdése után parancsot adott, hogy a csapatok jelentős részét dobják át Tyihvin körzetébe, ahol ekkor fenyegetővé vált a helyzet.

Hitler igyekezett végezni Leningráddal s felszabadítani az ott lekötött hadosztályokat, hogy Moszkva irányában támadó csapatait megerősítse, ezért megparancsolta az „Észak" hadseregcsoportnak, hogy készít-

sen elő támadó hadműveletet Tyihvin irányában azzal a céllal, hogy megfossza Leningrádot a ladoga-tavi összeköttetéstől, s ily módon a várost teljesen elvágja az országtól.

E hadművelet megvalósítására a 16. és a 18. német hadseregek csatlakozásán a 39. gépesített hadtestből és az 1. hadtestből csapásmérő csoportosítást szerveztek, s ezt a Kirisi—Ljubany-szakaszon s ettől délebbre fejlesztették fel. A csapatok elé azt a feladatot tűzték, hogy Gruzinón, Budogoscson és Tyihvinen keresztül törjenek át a Szvir folyóhoz, s ott egyesüljenek a finnek Karéliai Hadseregével. A kisegítő csapást Malaja Viserára, Bologojéra, az „Észak" hadseregcsoport balszárnycsapatainak az előrehaladásával találkozó irányban mérték.

1941. október 16-án, tüzérségi és légi előkészítés után, az ellenséges csapatok támadásba mentek át. Kis létszámú, széles arcvonalszakaszt védő 52. és 4. hadseregünk csapatai szívós ellenállást tanúsítottak, de a létszámfölényben levő ellenség nyomására kénytelenek voltak visszavonulni. A hitleristák október 23-án elfoglalták Budogoscsot. Reális veszélybe került Tyihvin, e fontos közlekedési pont, a Leningrádba irányuló szállítmányok fő átrakodóhelye.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása tartalékainak egy részével haladéktalanul megerősítette a tyihvini irányt fedező 4. hadsereget, valamint a Leningrádi és az Északnyugati Frontot is.

A növekvő ellenállás Tyihvinnél, a német fasiszta hadvezetést arra kényszerítette, hogy két hadosztályt dobjon át ide Malaja Visera irányából, ahol ebben az időben az arcvonal stabilizálódott. Csapásmérő csoportosítása balszárnyának fedezésére pedig s avégett, hogy erőket vonjon el tőlünk Tyihvinnél, a német fasiszta

hadvezetés Volhov irányában támadásba küldte az 54. szovjet hadsereg ellen az 1. hadtest három gyalogoshadosztályát.

November első felében az ellenségnek sikerült elfoglalnia Tyihvint és környékét, Volhov irányában pedig átvágni a Tyihvin—Volhov vasútvonalat s elérni Bojbokalo állomás vidékét. Az ellenség további előnyomulását megállították, de Leningrád meg volt fosztva az utolsó összeköttetéstől, amelyen a rakományok a Ladoga-tóhoz, aztán pedig az ostromlott városba jutottak. Éppen ez volt az az időszak, amikor a leningrádiak a legkisebb kenyérfejadagot kapták.

Az Állami Honvédelmi Bizottság utasítására, Tyihvin megkerülésével egészen Zaborjéig, sürgősen áruszállításra alkalmas utat építettek Novaja Ladogába. De ez az út hosszú volt, nem volt alkalmas autóközlekedésre, s ezért nem lehetett jelentősége Leningrád stabil ellátásában.

Figyelembe véve ezt, az Állami Honvédelmi Bizottság megbízta a főhadiszállást, hogy minden eszközzel szabadítsa fel Tyihvint, és adja vissza Leningrádnak az Északi vasútat. Annak ellenére, hogy Moszkvánál súlyos volt a helyzet, a főhadiszállás lehetőséget keresett az 54., a 4. és az 52. hadsereg megerősítésére. A tyihvini irányban az erőviszonyok a mi javunkra változtak meg.

Három szovjet hadsereg határozott ellentámadást indított és súlyos vereséget mért az ellenfélre az elkeseredett november-decemberi harcokban. December 9-én felszabadították Tyihvint, aztán pedig Malaja és Bolsaja Viserát, Budogoscsot, a Tyihvin—Volhov vasútvonalszakaszt, december 16-ára pedig a Volhov folyón túlra vetették vissza az ellenséget, oda, ahonnan két hónappal előbb támadását elindította.

E napon, 1941. december 16-án Hitler parancsot írt alá, amelyben, a többi között, a következő állott: „Az »Észak« hadseregcsoportnak megengedem, hogy a 16. és a 18. hadsereg szárnyait a Volhov folyó és a Volhov vasútállomástól északnyugat felé haladó vasút vonalára vonja vissza... A hadseregcsoport feladata az, hogy a fent nevezett vonalat az utolsó katonáig védelmezze, s hogy többé egyetlen lépést se hátráljon, és ezáltal véghez vigyék Leningrád blokádját."[65]

Minthogy a Volhov folyónál szervezett ellenállásba ütköztek, a szovjet csapatok kezdték beásni magukat a jobb parton. Abból a célból, hogy egyesítse a folyótól keletre harcoló hadseregeket, amelyeket újból e körzetbe kellett összpontosítani, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása 1941. december 17-én elrendelte a Volhovi Front létrehozását. A front parancsnokává K. A. Mereckov hadseregtábornokot nevezték ki. A fronthoz a 4. és az 52. hadsereg, valamint a főhadiszállás tartalékából a 26. (később a 2. csapásmérő hadsereg) és az 59. hadsereg tartozott.

Tyihvinnél és Volhovnál a végrehajtott sikeres hadműveletek következtében véglegesen kudarcot vallott a német fasiszta csapatok kísérlete, hogy elszigeteljék Leningrádot az országtól. Tyihvinnek és a vasút tyihvin—volhovi szakaszának a felszabadítása sok ütközet megnyerésével ért fel. A Leningrád szempontjából létfontosságú rakományokat újból Bojbokalo állomásig szállították, innen pedig a legrövidebb úton a Ladogatóhoz juttatták el.

Tyihvinnél és Volhovnál az ellenségre mért csapás időben egybeesett csapataink Moszkva alatti ellentámadásával. A szovjet csapatok aktív hadműveletei északnyugati irányban, nem adtak lehetőséget a német fasiszta hadvezetésnek arra, hogy csapatokat dobjon át

Leningrádtól a Vörös Hadsereg Moszkva alatti hatalmas csapásának az elhárítására. Másrészt viszont a Moszkva alatti ellentámadás a központi irányban, lekötötte az ellenfél főerőit, ami jelentősen hozzájárult csapataink Leningrád alatti sikeréhez.

Az ellenséges csoportosítás szétverése Tyihvinnél és Volhovnál, a Leningrádi Front harcosainak újabb lendületet adott. Márpedig 1941—1942 zord telén súlyos volt a helyzetük.

A szolgálatvezetők naponta kiosztottak a harcosoknak egy-egy kis darab kenyeret, s a szakácsok naponta kétszer mértek híg levest a csajkákba. Még koncentrátokból készült kása sem volt mindig. Valamennyi csapat csökkentett blokád-fejadagot kapott. Az éhség nemcsak a lakosságot, hanem a csapatokat is sújtotta. Nyolc hónap alatt, 1941 novemberétől kezdve, az elégtelen élelmezés következtében 62 ezer harcos betegedett meg a kimerültség miatt; a skorbut 1942 áprilisában 20 ezer embert támadott meg.

A kegyetlen fagyok is éreztették hatásukat. A harcosok, miután 35—40 fokos hidegben, jeges szélben harci posztjukon letöltötték idejüket, részben nedves föld alatti fedezékekbe tértek vissza. A fűtőanyag még az étel megfőzésére sem volt mindig elegendő. Leningrád déli előterében, ahol a 42. és az 55. hadsereg védett, egyáltalán nem volt erdő. A harcosok szétszedték tűzifának a környező települések fából való építményeit, melyeket lakói elhagytak, s a parancsnokok külön erre a célra szervezett osztagokat küldtek fáért Leningrád külvárosaiba.

De még a legnehezebb időben, a blokád első telének kezdetén, amikor az országgal a kapcsolatot csak légi úton és a Ladogai Katonai Flottilla hajói révén tartották fenn, gondoskodott a haza a Leningrádi Front har-

cosairól. Amikor a hidegek beköszöntöttek, egyetlen ember sem ment ki harci posztjára meleg holmi nélkül.

A földbevájt fedezékekben gyakran kollektív küldemények várták a harcosokat. Ládákba vagy zsákokba gondosan dohányzacskókat, zsebkendőket, kétujjas kesztyűket, cigarettát csomagoltak be. A harcosok eldurvult ujjaikkal elővigyázatosan fogták meg a kedves ajándékokat, amelyekben a szovjet emberek, anyjuk, feleségük, testvéreik, gyermekeik lelkének részecskéjét látták.

S mennyi melegséggel töltötték el a harcosok szívét a messzi hátországból és Leningrádból érkezett levelek! Ismeretlen emberek közölték a harcosokkal, hogy milyen munkahőstetteket vittek végbe, s kifejezték szeretetüket és elragadtatásukat Leningrád harcosainak állhatatossága és bátorsága miatt. De érkeztek olyan levelek is, amelyek olvasásakor még a sokat átélt katonák sem tudták visszatartani könnyeiket. „Kedves Bácsi! Állj bosszút elpusztult papámért. Ljusza."

1941 őszén a Leningrádi Front harcosai körében kibontakozott a mesterlövész-vadászok mozgalma. Kezdeményezői a hadseregbeli kommunisták és komszomolisták voltak. Az első mesterlövészek egyike F. A. Szmoljacskov, a 13. lövészhadosztály (a volt 5. népfelkelő hadosztály) felderítő zászlóaljának a harcosa volt. Sokszor hatolt be az ellenség mögé, s kitűnően kitanulmányozta védelmét és magatartásmódját. A hitleristák beásták magukat a földbe, erős óvóhelyeket építettek, amelyekben meghúzódtak, amikor lőttük őket. „Túlságosan nyugodtan élnek" — gondolta a felderítő, és elhatározta, hogy vadászni fog a hitleristákra. Tanulmányozta a mesterlövész-puskát. Sok könyvet olvasott kiváló mesterlövészekről, megtanult gondosan

célozni, megtanulta, hogyan kell simán meghúzni a ravaszt, és szívósan elsajátította az álcázás művészetét.

Aztán megfeszített harctevékenységgel telített napok és hetek következtek a peremvonalban. Órákon keresztül, gondosan álcázva magát, a mesterlövész kiszimatolta s pontos lövésekkel megsemmisítette az ellenséget. Növekedett Szmoljacskov mesterségbeli tudása, és nőtt az általa ártalmatlanná tett hitleristák száma is.

A kiváló mesterlövész híre a front valamennyi egységénél és alegységénél elterjedt. Feodoszij Szmoljacskov kezdeményezését támogatta I. D. Vezslivcev törzsőrmester, P. I. Golicsenkov vöröskatona, A. A. Kalinyin helyettes politikai tiszt, N. A. Kozlov hadnagy, Sz. P. Loszkutov őrmester, V. N. Pcselincev őrmester, F. F. Szinyavin főhadnagy, F. F. Fomin hadnagy, s M. I. Jakovlev alhadnagy. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1942. február 6-i rendeletével mind a tíz bátor bosszúállót a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki. Feodoszij Szmoljacskovot, aki mesterlövész puskájával 125 fasisztát semmisített meg s aki 1942. február 15-én elpusztult, halála után tüntették ki.

Minden alegységben megjelentek a mesterlövész-vadászok. Vorosilov-lövészek, élsportolók, hivatásos vadászok váltak mesterlövészekké. Leningrádban és a hadseregnél külön tanfolyamokat szerveztek mesterlövészek kiképzésére, de a tanfolyamokra valamennyi jelentkezőt nem lehetett felvenni.

Ezt megelőzően a hitleristák felegyenesedve járkáltak az állásokban, s a meghódított föld gazdáinak érezték magukat. A mesterlövészek valóságos csapássá váltak, s arra kényszeritették a fasisztákat, hogy lehajoljanak és kússzanak. „Az oroszok ördögien pontosan lőnek, mindig a fejet, a szemek közötti részt, a nyakat

találják el. Csendes napokon az orosz mesterlövészek századomból 6—10 embert lőttek ki" — tanúsította az egyik fogoly. Sőt, az ellenséges katonák között elterjedt a hír, hogy Leningrádba szibériai vadászhadosztály érkezett, melynek katonái a mókus szemének a fehérjét is eltalálják.

A Leningrádi Front haditanácsa 1942. január 28-án közölte az SZK(b)P Központi Bizottságával, hogy január 20-án a mesterlövész-vadászok 4200 harcost, parancsnokot és politikai tisztet számláltak. Január 20 napja alatt a 23., a 42. és az 55. hadsereg, valamint a Tengermelléki Hadműveleti Csoport mesterlövészei 7 ezernél több ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg.

1942. február 22-én Leningrádban megtartották a front mesterlövészeinek találkozóját. A hazafias mozgalom kezdeményezői, akik ebben az időben 6 ezernél többen voltak, M. Sz. Hozinnak, a front parancsnokának és A. A. Zsdanovnak, a haditanács tagjának a jelenlétében beszámoltak haditetteikről. Sok mesterlövészt a Szovjetunió érdemrendjeivel és érdemérmeivel tüntettek ki.

A front haditanácsának felhívására a tüzérek között kibontakozott a mesterlövész-kiszolgáló személyzet, a mesterlövészüteg-mozgalom s a mozgalom azért, hogy minden lövészt kiválóan készítsenek elő.

1942 elején az ellenfél nehéztüzérsége fokozta Leningrád elleni tüzét. Csupán január—februárban 13 433 lövedéket lőttek ki. A front haditanácsa az ellenséges ütegek ellen harcoló tüzérségtől azt követelte, hogy az ellenfél semlegesítéséről térjen át az ellenség ütegeinek elfojtására és megsemmisítésére, azaz, hogy a nehéztüzérség elleni harcban a védekező módszert támadó módszerrel váltsa fel.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása eleget tett a leningrádiak kérelmének, s az ostromlott városba tüzérfelderítő műszereket és tűzpontosító repülőalegységeket küldött. Az ellenség ütegei elleni harcban kezdték széleskörűen alkalmazni a front, aztán pedig a flotta légierejét is. Megnövekedett a nehézlövedékek szállítása Leningrádba.

A felderítő eszközök és a tűzpontosítás koncentrálása lehetővé tette, hogy pontosabban fedjék fel az ellenség Leningrád alatti nehéztüzérségi csoportosítását, s elszánt harcot folytassanak ellene. Míg azelőtt csak válaszoltunk, addig most, minthogy pontos adataink voltak, nehéztüzérségünk olyankor is csapást mért az ellenséges ütegekre, amikor ezek nem lőttek. Egyidejűleg az ellenség tüzelőállásait a szovjet bombázó és csatarepülőgépek is támadták.

A hitleristák, akik emberben és hadianyagban nagy veszteségeket szenvedtek, kénytelenek voltak nehéztüzérségüket a védelem mélységébe visszavonni, ami jelentősen csökkentette tüzének intenzitását és hatékonyságát.

A mesterlövész-vadászok mozgalma, az áttérés a támadó módszerre az üteg elleni harcban s az állandó csapatfelderítés valóban aktívvá tette védelmünket. Annak ellenére, hogy a személyi állományban és haditechnikában jelentős volt a hiány,[66] hogy igen nagy hiány volt lőszerből és aknákból, s az éhség, a hideg és az ezeket kísérő betegségek ellenére, I. F. Nyikolajev vezérőrnagy 42. hadseregének, V. P. Szviridov tüzérvezérőrnagy 55. hadseregének, A. I. Cserepanov altábornagy 23. hadseregének, A. N. Asztanyin vezérőrnagy Tengermelléki Hadműveleti Csoportjának és J. F. Nyikityin vezérőrnagy Hadműveleti Csoportjának csapatai a tél folyamán egyetlen állást sem engedtek át az

ellenségnek, s nagy erőit kötötték le. Az ellenség védelmének mélyén ez alatt az idő alatt kinőtt nyírfakeresztek erdeje világosan tanúskodott a hitleristák jelentős veszteségeiről.

A Leningrádi Front csapatainak szilárdságát és magas fokú erkölcsi szellemét jelentős mértékben biztosította a hatékony, céltudatos pártpolitikai munka. A parancsnokok és a politikai tisztek igyekeztek befolyásolni egyes katonák és tisztek hangulatát, akik úgy vélték: nem célszerű nyugtalanítani az ellenfelet, nehogy ezzel válaszakciókat váltsanak ki. A harcosokat következetesen meggyőzték arról, hogy a védekezés ideiglenes jelenség, s hogy fel kell készülni a támadásra.

A politikai szervek a mesterlövész-vadászok élenjáró tapasztalatait célszerűen propagálták. Nagy figyelmet szenteltek a felderítő egységeknek és alegységeknek, s megerősítették párt- és Komszomol-szervezeteiket. A harcosokban fejlesztették a tudatos fegyelmet, a felelősségtudatot a parancsok teljesítéséért, alegységük tevékenységéért; nagy segítséget nyújtottak a csapatok parancsnokainak a háború tapasztalatának tanulmányozásában, általánosításában s abban, hogy a csapatok mindezt elsajátítsák. Óriási munkát végeztek annak érdekében, hogy megszervezzék a kapcsolatot a leningrádi pártszervezetekkel, gyárakkal és üzemekkel, továbbá a harcosok anyagi létfeltételeinek és kulturált pihenésének biztosítása végett.

A Leningrádi Front csapataiban a kommunisták mindig egységesek voltak. A golyóktól és a lövedékektől elpusztultak s a kimerüléstől meghaltak helyére a legjobb olyan harcosok és parancsnokok százai és ezrei álltak, akik tettekkel bizonyították be hűségüket Lenin halhatatlan eszméihez. Míg 1941 második felében a

front pártszervezete 3779 új tagot és 14 934 tagjelöltet vett fel, addig 1942 eiső nyolc hónapja alatt 20 689 tagot és 52 557 tagjelöltet.[67]

A LENINGRÁD ELLENI ÚJABB ROHAM ÖSSZEOMLÁSA

Elérkezett 1942 tavasza. A nap éltető sugarai felmelegítették az embereket. Hihetetlen volt, hogy átélték a tél borzalmait. Megjavult a lakosság és a csapatok élelmezése. A leningrádiak kezdtek kapni húst, zsiradékot, kását, cukrot, igaz, nagyon is korlátozott mennyiségben. De a súlyos tél következményei tavasszal is megmutatkoztak. Az élelmiszerhelyzet megjavulása ellenére, a leningrádiak tízezrei haltak meg továbbra is az éhezés következtében beállt kimerültségtől. Sokan búskomorságba, lehangolt állapotba kerültek a tél folyamán. Pszichikailag életet kellett önteni beléjük, s arra késztetni őket, hogy társadalmilag hasznos munkával foglalkozzanak. A város pártszervezete hősi harcot indított minden egyes ember életéért, s azért, hogy felszámolja az éhség következményeit.

A város nagymértékben elszennyeződött, a hullaházakban, sőt egyszerűen az utcákon temetetlen holttestek hevertek. A meleg napok beálltával ez ragályos betegségeket okozhatott. A Leningrádi Városi Szovjet VB 1942. március 25-i határozata mozgósította a munkaképes lakosságot az udvaroknak, az utcáknak, a tereknek és a rakpartoknak a jégtől, a hótól és a szeméttől való megtisztítására.

Harc indult a város tisztaságáért. Nehezen emelve fel a feszítővasat vagy a csákányt, az emberek feltörték a vastag jégréteget, elhordták a havat, s furnírlemeze-

ken, vaslemezeken, kosarakban és ládákban a város határain kívülre szállították a szemetet. A város a szó szoros értelmében átalakult.

Hosszú megszakítás után, április 15-én újból hallották a leningrádiak a villamosok csengetését, ami e tavaszon különösen kedves volt számukra. A hónap végén már öt vonalon közlekedtek a villamosok.

Rövidesen kinyitották a mozikat, s kezdett újjáéledni a városban a hangverseny- és színházi élet. Márciusban a Puskin Színházban megtartották az első szimfonikus hangversenyt. A zenekar tagjai és a hallgatók is télikabátban ültek, mert a színházat nem fűtötték. De milyen élvezettel hallgatták a katonák, a munkások, az alkalmazottak Glinka, Csajkovszkij és Borogyin csodálatos zenéjét, amely a bátorságot, a hősiességet s a haza iránti határtalan szeretetet énekelte meg!

Továbbra is fő probléma a disztrófia (táplálkozás okozta rendellenesség a szervezetben) elleni harc maradt. A városi pártbizottság és a Leningrádi Városi Szovjet VB határozata alapján széles körű gyógyétkeztetést szerveztek. Az első- és a másodfokú disztrófiában megbetegedetteket két-három hétre jobb élelmezést nyújtó éttermekben látták el, ahol a kalóriamennyiség a kétszerese volt annak, amit a leningrádiak 1942 tavaszán kaptak. A három tavaszi hónap alatt körülbelül 260 ezer leningrádi — többségükben ipari vállalatok munkásai — javította fel egészségét ezekben az éttermekben. Azokat, akik harmadfokú disztrófiában szenvedtek, kórházban helyezték el.

A városban sok általános típusú éttermet nyitottak, amelyekben 1942 áprilisában körülbelül 1 millió fő étkezett — többségükben a lakosságból valók. Az étteremnek átadott élelmiszerjegy ellenében az emberek

naponta háromszor, fejadag szerinti étkezést, s ezen felül szójatejet, kefirt, 1942 nyarától kezdve pedig főzelékféléket és burgonyát is kaptak.

Amint a hó elolvadt, sok leningrádi ment a városon kívülre, s konyhakertnek ásta fel a földet. A városi pártbizottság támogatta ezt a kezdeményezést, és minden családot felszólított, hogy legyen saját konyhakertje. A városi pártbizottságban mezőgazdasági osztályt hoztak létre. Speciálisan felszerelt városi melegházakban palántákat neveltek. A palántát eladták a lakosoknak. Egyes vállalatok megszervezték ásók, villák, gereblyék, kertikapák és öntözőkannák gyártását.

A leningrádiak tízezrei mentek a város peremére, a külvárosi kerületekbe. Még a városi kertekben, parkokban s az udvarokban is minden talpalatnyi földet felástak, s burgonyával, káposztával, hagymával, retekkel, céklával és más főzelékfélékkel ültettek be. Széleskörűen kibontakozott a vadon növő ehető növények és a fenyőfák tűleveleinek a gyűjtése, s ez utóbbiakból skorbut elleni főzetet készítettek.

A szovhozokban, az üzemek és intézmények város környéki gazdaságaiban konyhakert céljára rövid idő alatt több mint 9 ezer hektárnyi földet készítettek elő. 270 ezer leningrádi művelte meg saját konyhakertjét. Ezáltal még egy lehetőség nyílt a lakosság és a harcosok ellátásának a megjavítására.

A megerősödött munkások és alkalmazottak, a nők, a serdülőkorúak és a nyugdíjasok, újból a műhelyekbe mentek, s hozzáláttak az üzemek és a gyárak munkájának megszervezéséhez, melyek közül a tél folyamán sok teljesen beszüntette működését. De a vállalatoknak szükségük volt fűtőanyagra és villamos energiára, s a városi pártbizottság felszólítására körülbelül 20 ezer leningrádi ment fát és tőzeget kitermelni — ez volt a

gyárak, az üzemek és a villamos erőművek fő tüzelőanyag-forrása. Ezeknek az embereknek hősi erőfeszítése révén — s többségüket nők alkották — Leningrád 1942 végéig körülbelül 750 ezer köbméter tűzifát és 500 ezer tonna tőzeget kapott.

A Ladoga-tavon keresztül érkezett szén és benzin s a Leningrád környékén kitermelt fa és tőzeg táplálta a villamos erőművek kazánjait, s életet lehelt a vállalatokba. Már áprilisban a város 50 üzeme kezdett hadianyagot termelni. 1942 két tavaszi hónapja alatt a leningrádi ipar az arcvonalnak 99 löveget, 790 géppuskát, 214 ezer lövedéket és 200 ezernél több aknát adott. A leningrádi munkások kijavítottak 227 hadihajót, 360 naszádot, 163 löveget és sok más fegyvert, a Ladogai Katonai Flottilla részére pedig építettek 100 darab egyárbocos vitorlást, néhány kompot és fémből készült, szétszedhető uszályt, amelyeken a tavon keresztül vasúti kocsikat és pőrekocsikat szállítottak át.

Elkezdődött a városi szolgáltatások helyreállítása. Míg 1942 januárjában a vízvezeték csak 85 lakóházban működött, addig május elején már csaknem 3300 lakóházban. Kinyitották a fürdőket, a mosodákat, a fodrászatokat, a lakosság részére dolgozó javítóműhelyeket. A helyi ipar kezdett közszükségleti termékeket kibocsátani; a hagyományos pufajkák és vattanadrágok helyett az emberek felöltőkbe, öltönyökbe, a nők ruhákba öltöztek. Leningrád mintegy magához tért, megfiatalodott. Az utcák és a terek újból benépesedtek, és az emberek mosolyogtak.

Míg Leningrád életritmusa fokozatosan helyreállt, s az emberek erőt gyűjtöttek, hogy folytassák a harcot a gyűlölt ellenséggel, addig a Leningrádi Terület ideiglenesen megszállt részein a lakosság élete egyre súlyosabbá vált.

A falvak többségét letörölték a föld színéről. Árván állottak a leégett házak kemencéinek kéményei. Az emberek pincékben és földbeásott kunyhókban húzták meg magukat, szenvedtek az éhségtől, a hidegtől, a szegénységtől, amit a hitleristák hoztak az „új renddel". A megmaradt falvakban a megszállók jobbágyrendszert vezettek be. Újból sarlót, kapát, ásót használtak, és a forradalom előtt elterjedt füstös fáklyával világítottak. A hitleristák szétlopkodták az emberek személyi tulajdonát s a kolhozok és a szovhozok anyagi javait.

Kihalt az élet az ellenség által megszállt városokban. Bezárták az üzleteket, az iskolákat, a kórházakat, a színházakat és a mozikat. A megszállók sok munkaképes embert fegyencmunkára Németországba hurcoltak, a többieket pedig arra kényszerítették, hogy nekik dolgozzanak, s az engedetleneket szögesdróttal körülvett koncentrációs táborokba zárták. A főbelövések, a vadállati kínzások, az akasztófák megszokott jelenséggé váltak. Éjjelenként a Gestapó kínzókamráiból meggyötört emberek szívet tépő kiáltásai hallatszottak.

Gátlástalanul elrabolták és szétrombolták az orosz építészet és alkalmazott művészet világszerte ismert műemlékeit. A Puskin-múzeumok palotáiból a megszállók Németországba vitték a felbecsülhetetlen értékű borostyán-szobát, a kínai selyemkárpitokat, a metszett aranyozott díszítéseket, az antik bútort és a könyvtárat; a pavlovszki kastélyból elvitték a szobrokat, a XVIII. századi rendkívüli, ritka porcelángyűjtemény egy részét, az óriási művészeti értékű parkettát, az ajtók bronzdíszítéseit, féldomborműveket, gobelineket, sőt, még fal- és plafonfestményeket is.

Különösen nagy kárt okoztak a peterhofi Nagypalotában, amelynek alapjait még I. Péter idején rakták le. A megszállók, miután előzően kirabolták a palotát, fel-

gyújtották. Nem kis kárt okoztak a megszállók a peterhofi parkban. A szobor-szökőkutat: „Sámson megfojtja az oroszlánt", a vandál hitleristák darabokra fűrészelték, és Németországba szállították. A felső és az alsó parkból elvitték a Neptun-szökőkutat, a Nagy Vízesés teraszának szobordíszítéseit s más értékes szobrokat.

A megszállt területek lakossága nem nyugodott bele a fasiszta hódítók jogfosztott rabjainak sorsába. Az illegális pártszervezetek felhívására a fegyverfogásra képes férfiak, ifjak, sőt sok asszony és leány is, az erdőkbe mentek, s a népi bosszúállók közé álltak. Az egyes csoportok partizánosztagokban, az osztagok pedig partizánezredekben és dandárokban egyesültek. 1942 tavaszán a Leningrádi megye két járásának partizánjai jelentős területet megtisztítottak az ellenségtől, és itt Partizánkerületet hoztak létre, ahol helyreállították a szovjethatalmat, s a szovjet törvények voltak érvényben.

1942 márciusában a Partizánkerület lakosai 500 métermázsa gabonát, különböző kásaféléket, zsiradékot és más élelmiszereket gyűjtöttek a leningrádiaknak. A 225 szekérből álló, a partizánok és a kolhozisták képviselői által kísért menetoszlop éjszaka, elhagyott utakon, titokban elindult a frontvonal felé. A szovjet csapatok élvonalbeli egységei segítségével a partizánok keresztültörtek az ellenség védelmén, s az értékes szállítmányt szerencsésen eljuttatták Leningrádba.

A partizánok pusztították az ellenség katonáit és haditechnikáját, megszervezték katonai szerelvények kisiklatását, síneket, vasúti és közúti hidakat s lőszer- és üzemanyagraktárakat robbantottak fel. A leningrádi föld szó szerint égett a hódítók talpa alatt.

1942 tavaszán a front csapatainak helyzete jelentősen megjavult. A Leningrádi Front Leningrádi Cso-

portjának parancsnokává a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának utasítására 1942. április 21-én L. A. Govorov tüzér altábornagyot nevezték ki,[68] akiben a hadvezéri tehetség alapos elméleti és gyakorlati tüzérismeretekkel szerencsésen párosult. Éppen ez volt az oka annak, hogy a Központi Front volt tüzérfőnökét, aztán pedig a Moszkva alatti csatában, az 5. hadsereg parancsnokát, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása Leningrádba irányította.

Az új parancsnok a peremvonalnak csaknem minden szakaszát meglátogatta, sokat beszélgetett a harcosokkal és a parancsnokokkal. Utasításának megfelelően az összes lövészgödröt, lövész- és közlekedőárkot kimélyítették; a 42. és az 55. hadsereg sávjában három páncélelhárító terepszakaszt építettek ki, amelyek együttes mélysége elérte a 15 kilométert, a főirányokban pedig a páncéltörő lövegek sűrűsége arcvonal-kilométerenként 31,5 löveg volt. Különösen gondosan ellenőrizte L. A. Govorov a tűzrendszert, a vasbeton és föld-fa erődök sűrűségét és megbízhatóságát, a tábori megerődített körletek ellátottságát fegyverrel és lőszerrel.

Meggyőződve arról, hogy a védelem szilárd és eléggé el van látva fegyverzettel, valamint műszaki és aknazárakkal, a parancsnok, néhány lövészhadosztály védősávjának a kiszélesítése révén, hét hadosztályt a saját tartalékába helyezett, s elkezdte előkészítésüket a támadásra. Emelkedett a front csapatainak harctevékenysége: fokozódott az ütegellenes harc, a légierő már kezdte rendszeresen bombázni az ellenség nehézlövegeinek tüzelőállásait, s megnőtt a mesterlövész-vadászok száma.

A Leningrád védelmének megerősítésére és a csapatok harcképességének növelésére hozott rendszabályok időszerűeknek és szükségeseknek bizonyultak. Az

ellenség, amely érzékeny vereséget szenvedett a szovjet csapatok Moszkva alatti, tyihvini és rosztovi ellentámadása, majd a szovjet frontok 1942. évi téli általános támadása során, aktívan készült a nyári támadó hadműveletekre. Ezek célja, mint a német főparancsnokság 1942. április 5-i 41. számú utasítása rámutatott, az volt, hogy „véglegesen megsemmisítsék a szovjetek még rendelkezésre álló erőit, s lehetőség szerint megfosszák őket a legfontosabb katonai és gazdasági központoktól.”.[69] A hitleristák szándéka az volt, hogy a szovjet—német arcvonal közepén fenntartsák a meglevő helyzetet, északon elfoglalják Leningrádot, s szárazföldi összeköttetést létesítsenek a finnekkel, délen pedig áttörjenek a Kaukázushoz.

De az ellenségnek már nem volt ereje arra, hogy délen és északon egyidejűleg támadjon. Ezért Hitler elhatározta, hogy mindenekelőtt megsemmisíti a szovjet erőket a Dontól nyugatra, elfoglalja a Kaukázus olajtermelő vidékeit, átkel a Kaukázus hegygerincén, s evégett addig elhalasztja a Leningrád elleni újabb rohamot, amíg a szovjet—német arcvonal valamely szakaszán nagy erők szabadulnak fel.

Ilyen lehetősége az ellenfélnek 1942 július elején mutatkozott. Szevasztopol 250 napig tartó hősi védelme után csapataink kénytelenek voltak feladni a várost, s aztán az egész Krím-félszigetet is. 1942. július 23-án, Hitler aláírta a 45. számú utasítást, amelyben, a többi között, a következő állott: „Az »Észak« hadseregcsoportnak szeptember elejére elő kell készítenie Leningrád elfoglalását. A hadművelet fedőneve »Feuerzauber« (Tűzvarázs). E célból a hadseregcsoportnak át kell adni a 11. hadsereg öt hadosztályát, továbbá nehéztüzérséget és különlegesen nagyhatékonyságú tüzérséget,

valamint egyéb szükséges csapatokat a főparancsnokság tartalékából."[70]

Rövidesen csapatokat, hadifelszerelést, fegyvert és lőszert szállító szerelvények haladtak Leningrád felé. Hamarosan az ostromtüzérség is megjelent. 1942. augusztus 27-én a Krímből Leningrád alá érkezett a 11. német hadsereg vezérkara, élén von Mannstein vezértábornaggyal, a „rohamok szakértőjével", akit Hitler azzal bízott meg, hogy végezzen Leningráddal és védelmezőivel.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, megfejtve az ellenség tervét, a Volhovi és a Leningrádi Front csapatainak megparancsolta, hogy Leningrád blokádjának áttörése céljából készítsék elő a szinyavinói támadó hadműveletet. A Leningrádi Front 55. hadseregének és Névai Hadműveleti Csoportjának, valamint a Volhovi Front 8. és 2. csapásmérő hadseregének találkozó irányú csapásokkal szét kellett zúznia az ellenséges csoportosítást a Mga—Szinyavino irányban, és helyre kellett állítania Leningrád szárazföldi összeköttetését az országgal. A fő szerepet a Volhovi Frontnak szánták.

Miközben az ellenség teljes erővel készítette elő a Leningrád elleni új rohamot, 1942. augusztus 19-én a Leningrádi Front csapatai váratlan csapást mértek az ellenségre. Átkeltek a Néván, és Ivanovszkoje s Moszkovszkaja Dubrovka környékén szeptember elején két kis hídfőt foglaltak el. Elkeseredett harcokat folytattak, s igyekeztek áttörni, hogy találkozzanak a volhoviakkal.

Augusztus 27-én támadásba mentek át a Volhovi Front csapatai. Az ő támadásuk sikeresebben fejlődött. Szeptember elején elérték Szinyavinót. A Néváig 7—8 kilométer maradt hátra.

Mannstein, akit nyugtalanított a blokád áttörésének reális veszélye, kénytelen volt a Volhovi Front 8. hadserege csapásának a kivédésére olyan hadosztályokat ütközetbe vetni, amelyeket Leningrád megostromlására szántak. Az eltervezett támadás helyett, írta Mannstein, „az ütközet a Ladoga-tótól délre" bontakozott ki. Az ellenség túlerőben levő csapatainak sikerült megállítani a Volhovi Front csapatainak támadását, aztán pedig körülzárással fenyegetni az elővéd 4. gárdalövészezredét.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának utasítására a Volhovi Front csapatait szeptember 27-én Szinyavinótól visszavonták. Az október 6-ra virradó éjszaka folyamán pedig a Néva bal partjáról evakuálták a Leningrádi Front ott levő fő erőit. A szinyavinói támadó hadművelet befejezetlenül maradt. De 1942 augusztus-szeptemberében a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai nagy vérveszteséget okoztak a Leningrád megrohamozására rendelt csapásmérő csoportosításnak, s jelentős mértékben aláásták ennek támadási lehetőségeit. Ezenkívül, a Sztálingrád alatti elkeseredett harcok kellős közepén az ellenséges parancsnokság egyetlen hadosztályt sem tudott elvinni Leningrádtól.

1942. október 1-én a Volhovi Front haditanácsa azt jelentette a főparancsnoknak, hogy a Mga—Szinyavino-irányban több mint 1 hónapi elkeseredett harcokban a front csapatai az ellenség 11 gyalogos- és 1 páncélos-hadosztályát kötötték le, a többi között a Krímből érkezett 170., 24., 28. és 132. gyalogoshadosztályt, amelyeket a foglyok vallomásai szerint, Leningrád megostromlására szántak, s amelyeket erre külön kiképeztek. Konkrét adatokat jelentve a hitleristák veszteségeiről, a front haditanácsa azt a következtetést vonta

le, hogy „az ellenségnek Leningrád megrohamozására előkészített csoportosítását a Volhovi Front csapataival vívott harcok nagymértékben kimerítették, s a legközelebbi időben további megerősítés nélkül nagy támadó hadművelet megvalósítására nem képes".[71]

A Sztálingrádnál 1942. november 19-én a szovjet csapatok által megkezdett ellentámadás véglegesen meghiúsította a Leningrád ellen tervezett rohamot. A német fasiszta hadvezetés, hogy a blokádból kiszabadítsa a Sztálingrádnál körülzárt 330 ezer főnyi csapatcsoportosítását, november végén létrehozta a „Don" hadseregcsoportot, amelynek megszervezéséhez Leningrádtól sietve átdobtak néhány hadosztályt. E hadseregcsoport parancsnoka Mannstein lett.

Az arcvonalban folyó megfeszített harcok napjaiban a hátországban nem kevésbé fontos események zajlottak Leningrád szempontjából. Az Állami Honvédelmi Bizottság határozata alapján a Ladoga-tó fenekére csővezetéket kezdtek lefektetni, hogy folyékony üzemanyagot szállítsanak rajta az ostromlott városba. Június 18-án az új életet jelentő ütőéren a nyersolaj első tonnái Leningrádba jutottak, augusztus 7-én pedig a tó fenekére lebocsátották az elektromos kábel első métereit, és már negyvenöt nap múlva a város áramot kapott a volhovi vízi erőműből.

Jelentősen megjavult a lakosság élelmiszerellátása. Sőt, a háború előtti készleteket meghaladó vastartalékot hoztak létre lisztből, kásafélékből és egyéb élelmiszerekből. Ebben óriási érdemeket szerzett a Ladogai Katonai Flottilla, melynek V. Sz. Cserokov elsőosztályú kapitány volt a parancsnoka. A nyári-őszi hajózási idő alatt — 1942. május 22-től december elejéig — a flottilla, amely új hajókat kapott, több mint 700 ezer tonna különféle rakományt szállított Leningrádba, s

ennek fele élelmiszer volt. Ugyanezen idő alatt evakuáltak 449 ezer lakost, elszállítottak 293 ezer tonna különféle terhet, a többi között 70 ezer egységnyi igen értékes ipari felszerelést.

A Ladoga hősei olyan győzelmet arattak, amely egy nagy, megnyert csatával volt egyenértékű. Az 1942. évi nyári-őszi hajózási idényben kétszer annyi rakományt szállítottak Leningrádba, mint amennyit oda 1941—1942 elején a jégúton juttattak el. Odaadó munkájuk és hősiességük eredményeként megszűnt a lakosság és a harcosok éhezése, a városban fennakadás nélkül dolgoztak a hadiüzemek, élelmiszer-tartalékokat hoztak létre, s a csapatok nem szenvedtek hiányt fegyverben és lőszerben.

1942 december elején befejeződött a Ladogai Katonai Flottilla hajózási idénye. A fagyok erősödtek, a jég jelentősen megszilárdult, s a Ladoga-tavon keresztül újból megindultak a gépkocsik. A jégúton elkezdődött a hősiességgel és a komor romantikával teljes második tél. 1942. december 24-től 1943. március 30-ig ezen az úton 200 ezer tonnánál több rakományt szállítottak Leningrádba.

Az Élet útja valóban a német fasiszta hódítók elleni „második front" volt a leningrádiak számára. Míg a Leningrádi és a Volhovi Front harcosai s a Balti Flotta tengerészei megmentették Leningrádot a hitlerista barbárok betörésétől, addig az Élet útja az éhhaláltól mentette meg a leningrádiakat.

Az 1942—1943. évi tél élesen különbözött az előző évitől. A város utcáin jártak a villamosok és a gépkocsik. Már nem lehetett hóbuckákat és szeméthalmokat látni. A hadi szükségleteknek megfelelő ütemben dolgoztak az üzemek, amelyek kaptak fűtőanyagot és villamos energiát. Megnyitották az iskolákat, a színházakat,

a mozikat, csaknem valamennyi házban működött a vízvezeték és a csatornázás, az emberek elmehettek a városi fürdőkbe. A beüvegezett ablakok gyönyörködtették a szemet, volt, noha nem nagy, fa- és tőzegkészlet. A nyár folyamán megerősödtek az emberek, és mind több leningrádi kapcsolódott be a hadiipari termelésbe.

*

A haza nagyra értékelte Leningrád védőinek hősiességét, állhatatosságát és bátorságát. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége 1942. december 22-i rendeletével megalapította a „Leningrád védelméért" érdemérmet. Ezzel az érdeméremmel mindazokat kitüntették, akik fegyverrel a kezükben védelmezték a hős várost, és akik önfeláldozó munkájukkal segítettek a harcosoknak pusztítani a gyűlölt ellenséget.

1942. június 18-án a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának az ülésén tartott beszédében A. A. Zsdanov a következőt mondotta: „Bármennyire igyekezett is az ellenség széttépni Leningrád összeköttetéseit az országgal, nem sikerült neki. Leningrád egyetlen pillanatra sem érezte, hogy elszakadt volna a hazától. Az egész ország szeretettel gondoskodott és gondoskodik Leningrádról."

Leningrád hős védői, akiket a haza magas kitüntetése s a német fasiszta hódítók elleni harcban szerzett érdemeik elismerése lelkesített, új harcokra készültek, hogy felszabadítsák szeretett városukat.

AZ „ISZKRA"-HADMŰVELET

A CSAPATOK AZ „ÜVEGNYAK" SZÉTTÖRÉSÉRE KÉSZÜLNEK

Már a szinyovinói irányban vívott augusztus-szeptemberi harcok idején a Leningrádi Front és a leningrádi pártszervezet vezetői a blokád áttörését szolgáló döntő hadművelet előkészítéséről és megvalósításáról gondolkodtak. G. F. Ogyincov tüzér marsall, aki abban az időben a Leningrádi Front tüzérfőnöke volt, visszaemlékezik: L. A. Govorov frontparancsnok azt a feladatot tűzte ki, hogy kezdjék el a téli hadművelet gondos, sokoldalú, de szigorúan titkos előkészítését.

1942. november 18-án a Leningrádi Front haditanácsa a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának jelentést tett arról, hogy milyen hadműveleteket javasol 1942—1943 telére, s a front csapatai egyik fő feladataként a Leningrád blokádjának áttörését célzó hadműveletet tekintette. A haditanács a főhadiszállástól az alábbiak engedélyezését kérte:

„Megszervezni az ellenfél arcvonalának áttörését a 2. Gorodok—Schlüsselburg-szakaszon s a Ladoga-tó partja mentén mért csapás útján, egyidejűleg találkozó csapást mérve a Volhovi Fronttal, s egyesülni vele.

A hadművelet célja — megszüntetni Leningrád blokádját, biztosítani vasútvonal építését a Ladoga-tó mentén, s ezáltal megszervezni Leningrád szabályszerű kapcsolatát az országgal, és biztosítani mindkét front csapatai szabad manőverezését."

1942. december 2-án a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása jóváhagyta a Volhovi és a Leningrádi Front hadműveleteinek a tervét. A hadműveletet, amely az „Iszkra" fedőnevet kapta, 1943. január 1-re kellett előkészíteni. A frontok tevékenységének egybehangolásával a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása K. J. Vorosilovot, a Szovjetunió marsallját és G. K. Zsukov hadseregtábornokot bízta meg. December 8-án pedig a főhadiszállás a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai elé a következő konkrét feladatot tűzte: „Közös erőfeszítésekkel... Lipka, Gajtolovo, Moszkovszkaja Dubrovka és Schlüsselburg körzetében szét kell verni az ellenfél csoportosítását, s ily módon szét kell zúzni Leningrád városának ostromgyűrűjét..."[72]

A blokád áttörésének helyéül a schlüsselburg—szinyavinói (12—15 kilométer széles és 17 kilométernél nem mélyebb) kiszögellést választották, amely a két front csapatait elválasztotta. A főhadiszállás elhatározta, hogy találkozó csapásokkal le kell vágni a kiszögellést, s így visszaadni Leningrádnak a szárazföldi összeköttetést az országgal.

Von Küchler vezértábornagy, aki az „Észak" hadseregcsoport parancsnokságában Leeb helyére lépett, azt követelte Lindemann vezérezredestől, a 18. hadsereg parancsnokától, hogy mindenáron tartsa a „Flaschenhals"-ot (az üvegnyakat) — így nevezték a hitleristák a schlüsselburg—szinyavinói kiszögellést. Erre a német hadvezetés úgy tekintett, mint amely lehetőséget biztosít arra, hogy folytassa Leningrád blokádját, s hogy közvetlenül fenyegesse az ostromlott városnak a Ladoga-tavon keresztül vezető közlekedését.

A német fasiszta hadvezetés a Volhov—Leningrád és a Ladoga-tó közötti keskeny sávban összpontosította a 26. és az 54. hadtest mintegy öt gyalogoshadosztályát,

ezen kívül a névai irányban tartalékban volt 1 hadosztálya. Számítani lehetett arra, hogy a harcok folyamán e körzetbe még 3—4 ellenséges hadosztály érkezik.

Míg a Balti-tenger partjától az Ilmeny-tóig húzódó 450 kilométernyi arcvonalon az ellenséges hadosztályok mindegyike 25—30 kilométeres sávot védelmezett, addig a schlüsselburg—szinyavinói kiszögellésben védősávjaik nem haladták meg a 8—12 kilométert. Valamennyi hadosztályt jól feltöltötték (egy-egy hadosztályban 10—12 ezer ember volt), s közülük sok nagy tapasztalatot szerzett támadó hadműveletekben. Így például a 170. gyalogoshadosztály, mielőtt Leningrádhoz érkezett, harcolt Franciaországban s Odesszánál, részt vett Szevasztopol ostromában és a Kercsért s Feodosziáért vívott harcokban; a 227. gyalogoshadosztály Hollandiában, Belgiumban és Franciaországban harcolt; az 1. gyalogoshadosztályt, amelyet kizárólag Kelet-Poroszországból — a porosz junkerek fellegvárából — egészítettek ki, a német hadsereg egyik legrégibb törzshadosztályának tartották.

A német fasiszta csapatok a schlüsselburg—szinyavinói kiszögellésen — keletre, északra és nyugatra néző arcvonallal — állandó körkörös védelmet építettek ki. A védelem peremvonala Ivanovszkojétól a Néva mentén Schlüsselburghoz haladt, aztán pedig a Ladogató déli partján levő Lipka faluhoz, s Gajtolovón és Tortolovón keresztül erősen délre húzott. A hitleristák leginkább Schlüsselburg, Moszkovszkaja Dubrovka és Lipka, valamint Gajtolovo szakaszán erősítették meg állásaikat. A peremvonal mentén ember mélységű lövészárkok húzódtak, s az arcvonal minden kilométerére 10—12 tűzfészek jutott. A peremvonaltól 500—700 méternyire nagyszámú vasbeton és fa-föld erődítmény volt, amelyeket összekötő árkok kapcsoltak egybe.

Schlüsselburg városát, nyolc munkástelepülést, Marino és Lipka falukat, a 8. számú állami villamos erőmű vasbeton építményeit, az Első és a Második Munkástelepülés kőházait támpontokká és ellenállási csomópontokká változtatta az ellenfél, s gondosan kidolgozta a tűzösszeköttetést köztük.

Csapatainknak nagy akadályt jelentett a Néva folyó, melynek szélessége forrásvidékétől Ivanovszkojéig 500—650 méter között ingadozik. A bal part, ahol az ellenfél volt, sokkal magasabb a jobb partnál, s egyes esetekben magassága a 12 métert is eléri. A partot nagyszámú mély árok szabdalja szét, s igen kevés megközelítésre alkalmas helye van.

A hitleristák 1 hónapon keresztül vízzel öntözték a Néva partjának lejtőit, s ily módon ezeket magas jéghegyekké változtatták, amelyeket lehetetlen volt segédeszközök nélkül megmászni. A peremvonal előtt és a folyó jegén, a saját partjuk közvetlen közelében, a hitleristák két-háromszoros szögesdrótakadályt telepítettek. A legfontosabb irányokban harckocsiaknákat telepítettek és vasbeton cölöpöket vertek le.

A jéggel borított magas lejtők s a nagyszámú tűzfészek és műszaki zár miatt a Leningrádi Front harcosai és parancsnokai a Néva bal partját eléggé találóan „Névai Izmailnak" nevezték el.

A hely, melynek sávjában a harccselekményeknek le kellett folyniuk, erdős-mocsaras síkság volt néhány nem nagy magaslattal. Különösen nagyfontosságúak voltak a szinyavinói magaslatok, amelyeket az ellenfél fontos ellenállási csomóponttá épített ki: e magaslatokról jól be lehetett látni a kiszögellés teljes területét, egészen a Ladoga-tó déli partjáig. Nagyon kevés volt az út. Az óriási tőzegmocsarak még 25 fokos hidegben sem fagytak be teljesen. Rajtuk csak a gyalogság mehetett ke-

resztül s szánokra vagy sítalpakra helyezett könnyű lövegek. A nehéztüzérség és a harckocsik mozgatására segédanyagok felhasználásával mesterséges utakat kellett készíteni.

Ily módon a Leningrádi és a Volhovi Front csapatainak a havas tél feltételei között az ellenfél állandó jellegű erődítményekkel ellátott és jól megerődített védelmét kellett áttörniük. Az erdős-mocsaras hely kis területe lehetetlenné tette a széles körű manőverezést. s a nehéz harci technika tömeges alkalmazását. Csakis arra lehetett számítani, hogy a csapatok következetesen keresztülrágják magukat az ellenség védelmi vonalain.

E bonyolult feladat megvalósítása végett az arcvonalakon, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának tartalékából és a frontokon belüli átcsoportosítások útján, jelentős, haditechnikával és fegyverzettel felszerelt csapásmérő csoportosításokat szerveztek.

A Leningrádi Front csapásmérő csoportosítása a 67. hadsereg[73] volt, M. P. Duhanov vezérőrnagy parancsnoksága alatt. A hadsereg elé azt a feladatot tűzték, hogy harccal keljen át a Néván, s Dubrovka, Schlüsselburg körzetében törje át az ellenfél védelmét; keleti és délnyugati irányban kibontakoztatva támadását egyesüljön a Volhovi Front csapataival, s velük együtt fejezze be az ellenség schlüsselburg—szinyavinói csoportosításának a szétzúzását.

Úgy döntöttek, hogy a főcsapást a 268. és a 136. lövészhadosztály erői fogják mérni, mégpedig a 8-as számú állami villamos erőmű és Schlüsselburg között, ahol az ellenfél védelme műszakilag a legkevésbé volt előkészítve. Itt lehetőleg gyorsan meg akarták törni az ellenség ellenállását. Lezárni az áttörés szárnyain a 8. állami erőműben és a Schlüsselburgban levő hatalmas ellenállási csomópontokat, s nem várva be felszámolá-

sukat, kibontakoztatni a támadást keletre, hogy egyesülhessenek a volhovistákkal. Az áttörés szárnyainak biztosítását a 86. és a 45. gárdahadosztályra bízták, amelyeknek el kellett szigetelniük az említett csomópontokban az ellenfél csoportosításait, s ezáltal elő kellett segíteniük a főirányban harcoló csapatok sikerét.

A hadsereg első hadműveleti lépcsője magasabbegységei erőfeszítéseinek fokozására kijelölték a 13. és a 123. lövészhadosztályt, valamint a 102., a 142. és a 123. lövészdandárt. A hadseregparancsnok tartalékában maradt a 11. és a 138. lövész-, továbbá a 34. sídandár.

A hadsereg támadási sávjában körülbelül 1900 löveget és aknavetőt összpontosítottak, ami lehetővé tette, hogy az arcvonal 1 kilométerére számítva a tüzérségnek átlagosan 144 fegyvercsöve jutott. Csupán a hadsereg első hadműveleti lépcsője négy lövészhadosztályának sávjában közvetlen irányzásra 250 darab, 45-től 203 milliméterig terjedő űrméretű löveg állott rendelkezésre. Az ellenség állandó tüzelőállásainak, parancsnoki harcálláspontjának és híradó központjainak a megsemmisítésében fontos szerepet kellett játszania a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta külön tüzércsoportjának, amely mintegy 100 hajóágyút számlált.

A hadsereg első lépcsője lövészhadosztályainak támogatására a 61. harckocsidandár és két önálló harckocsi-zászlóalj 140 könnyű harckocsiját rendelték. A Néva jegének vastagsága lehetővé tette, hogy e harckocsik a jégtakaró felhizlalása nélkül átkeljenek a folyón. A 152. és a 220. harckocsidandár 84 harckocsiját a második lépcső hadosztályaival együtt kellett bevetni a csatába, és speciálisan felhizlalt jégen kellett átkelniük a Néván.

K. A. Mereckov hadseregtábornok, a Volhovi Front parancsnoka, a csapásmérő csoportosításba V. Z. Ro-

manovszkij altábornagy 2. hadseregét osztotta be. E csoportosításnak a Lipka—Gajtolovo-szakaszon át kellett törnie az ellenség megerődített védelmét, s a főcsapást Szinyavinóra mérve, az 1. és az 5. számú Munkástelepülés környékén egyesülnie kellett a Leningrádi Front csapataival.

A hadsereg állományába 11 lövészhadosztály, 1 lövész-, 2 sí-, 4 harckocsi- és 2 műszaki-utászdandár, továbbá 37 tüzér- és aknavetőezred tartozott. Az első lépcsőben a 128., a 372., a 256., a 327. és a 376. lövészhadosztálynak kellett támadnia.

2206 lövegnek és aknavetőnek kellett utat törnie a gyalogság részére, s biztosítania kellett a hadsereg csapatainak előnyomulását az ellenség védelmének mélyébe. A tüzérség ereje a támadási arcvonal 1 kilométerére számítva átlagosan 130 fegyvercső volt, a közvetlen tüzelésre rendelt lövegeké pedig 18 egység. Négy harckocsidandár, 1 önálló harckocsiezred és 4 önálló harckocsi-zászlóalj, amelyekben 217 harckocsi volt, fő erőfeszítéseit a hadsereg balszárnyán harcoló magasabb-egységek támogatására összpontosította.

A Volhovi Front csapásmérő csoportosítását N. P. Sztarikov 8. hadserege két lövészhadosztályának és egy lövészdandárának kellett biztosítania. Ezek azt a feladatot kapták, hogy a Gajtolovo—Misino-szakaszon törjék át az ellenség védelmét, s a csapást Mga irányában fejlesszék ki.

A két front hadműveletének légi biztosítására Sz. D. Ribalcsenko repülő vezérőrnagy 13. légi hadseregét, I. P. Zsuravljov repülő vezérőrnagy 14. légi hadseregét s a Balti Flotta repülőerejének egy részét jelölték ki. A hadműveletbe összesen mintegy 900 repülőgépet vontak be.

1942 december elején a schlüsselburg—szinyavinói

kiszögellés mindkét oldalán szokatlan csend lett. A szovjet csapatok peremvonalának lövészárkai csaknem üresek voltak — csak néhány lövészegység, valamint önálló géppuskás-tüzérzászlóaljak maradtak ott. A többi csapatok hátul voltak, és erőteljesen készültek a küszöbönálló hadműveletre.

A parancsnokok, a törzsek és a hadtápszervek óriási munkát végeztek annak érdekében, hogy rövid idő alatt az összpontosítási körzetekbe juttassanak valamennyi hadosztályt és dandárt, valamint olyan eszközöket, melyek az ellenség elleni harcot erősíthetik. Hogy az ellenfél előtt elleplezzék a támadás előkészítését, a csapatok kizárólag sötétben mozogtak. Az utak hiánya ellenére, az áttörési szakaszok körzeteiben a lövegek és az aknavetők ezreit, a lövedékek és az aknák százezreit, a töltények millióit s óriási mennyiségű élelmiszert és gyógyszert, valamint hadfelszerelést, üzem- és kenőanyagot összpontosítottak.

Serény alkotómunka folyt a törzsekben. A küszöbönálló hadművelet tervezésénél különleges figyelmet fordítottak arra, hogy biztosítsák a harc különféle formáiban a csapatok folyamatos vezetését, s hogy megszervezzék az egységek és magasabbegységek, a lövész-, a harckocsi- és a tüzércsapatok s a földi csapatok és az azokat támogató repülőerők együttműködését. — Széleskörűen alkalmazták a törzsvezetési gyakorlatokat és a hadijátékokat.

Nagy figyelmet szenteltek annak, hogy megszervezzék a személyes kapcsolatokat a támadó hadseregek parancsnoksága és csapataik között. Néhány nappal a hadművelet megkezdése előtt M. A. Duhanov vezérőrnagy, a 67. hadsereg parancsnoka, P. A. Tyurkin vezérőrnagy, a haditanács tagja, I. M. Pjaduszov ezredes, tüzérfőnök és P. J. Mordvincev, a törzs hadműveleti

osztályának vezetője, meglátogatta a 2. csapásmérő hadsereget. Véglegesen meghatározták azt a vonalat, ahol a két hadsereg csapatainak találkozniuk kell, a találkozás körzetében levő célokra egybehangolták a tűzkifejtést, kidolgozták és egyeztették a kölcsönös ismertetőjeleket és jelzéseket, megállapodtak állandó rádióösszeköttetésben, s döntöttek több fontos kérdésben.

A frontok légi hadseregei parancsnokainak találkozása nemcsak arra vezetett, hogy egybehangolták a légierő közös tevékenységi tervét a hadműveletben, hanem kidolgozták a légierő úgynevezett „vetélő" módszer szerinti felhasználását is. Elhatározták, hogy a 13. légi hadsereg repülői, harci feladatuk teljesítése után, a 14. légi hadsereg repülőterein szállnak le, ott üzemanyagot vesznek fel, s újból harcfeladat teljesítésére repülnek. Ugyanígy kellett eljárniuk a 14. légi hadsereg repülőinek is.

A két front és a hadsereg között, amelyek e frontok csapásmérő csoportosításait alkották, az összekötőkapocs szerepét a Leningrádi Városi Pártbizottság titkára, a Leningrádi Front haditanácsának tagja, A. A. Kuznyecov töltötte be, akit a hadművelet idejére a 2. csapásmérő hadsereg haditanácsának tagjává neveztek ki. Az ő fáradhatatlan energiája elősegítette a csapatok felkészítését az ütközetre, s a leningrádiak és a volhoviak közötti szoros együttműködés megszervezését.

Közvetlenül a front mögötti területen elhelyezett csapatoknál megfeszített kiképzés folyt. A parancsnokoknak rövid idő alatt meg kellett tanítaniuk a csapatokat arra, hogy télen, erdős-mocsaras vidéken tudjanak támadni, s áttörjék az állandó, mélyen lépcsőzött védelmet. A 2. csapásmérő hadsereg mögöttes területén, A. F. Hrenov vezérőrnagy parancsnoksága alatt, speciális katonai táborokat építettek fel, amelyeken

ugyanolyan műszaki berendezéseket létesítettek, mint amilyenek az ellenség támpontjai voltak. A Leningrádi Front műszaki csapatai, B. V. Bicsevszkij vezérőrnagy parancsnoksága alatt, a tokszovói lőtéren olyan területet építettek ki, amely pontos mása volt az ellenség védelme valamennyi elemének az áttörendő arcvonalszakaszon. Itt nagyszámú szakasz-, század-, zászlóalj-, ezred-, sőt hadosztálygyakorlatot hajtottak végre.

A Néván, Ovcino Kolonia körzetében, a Leningrádi Front csapásmérő csoportosításai próbagyakorlatokat végeztek a folyón való erőszakos átkelésre. A 136. lövészhadosztály próbagyakorlatán részt vett K. J. Vorosilov, a Szovjetunió marsallja, és L. A. Govorov altábornagy. Nagyra értékelték a hadosztály egységeinek és alegységeinek harci jártasságát, összehangoltságát, bátor, határozott előretörését a Néván keresztül.

1942 december elején a tokszovói lőtéren tüzérségi bemutatógyakorlatot tartottak, amelyen részt vettek a Leningrádi Front parancsnoksága és törzse, valamint az egységek és magasabbegységek parancsnokai. A gyakorlat fő feladata az volt, hogy megismertesse a jelenlevőket a front szempontjából új harci módszerrel — a tüzérségi támadással. Különösen jó benyomást keltett a támadó gyalogság és harckocsik zárótűzzel való kísérése.

Az első lépcső 67. és 2. csapásmérő hadserege hadosztályainak minden századában rohamcsoportokat és akadályelhárító csoportokat szerveztek. Ezek személyi állományát különleges program szerint képezték ki. A harcosokat arra tanították, hogyan kell gyorsan leküzdeni a nyílt terepet, utat nyitni az aknamezőkben és a drótakadályokon, megrohamozni a vasbeton s a fa-föld erődöket, hogyan kell a lövész- és közlekedőárkokban közeltűzharcot és kézitusát folytatni.

A 67. hadsereg lövészszázadaival és -zászlóaljaival, amelyeknek elsőként kellett harccal a Néván átkelniük, gyakoroltatták a nyílt jégmező, a rések, a lövedéktölcsérek s a jégtorlaszok gyors leküzdését, és hogy miként kell a meredek jeges emelkedőkre felkapaszkodni. A csapatoknál hosszú létrákat s csáklyákat készítettek elő; az elsőként bevetendő minden alegység a szögesdrótok átvágására ollókat kapott, továbbá fejszéket, köteleket és füstgránátokat; ezenkívül a rohamcsoportokat ellátták robbanóanyaggal, a harcosokat pedig élesszöges bakancsokkal.

A tüzérek gondosan tanulmányozták az ellenség peremvonalát és védelmének közeli mélységét. A parancsnoki és a speciális tüzér-megfigyelőpontok szerteágazó hálózata lehetővé tette, hogy meghatározzanak és a térképen bejelöljenek minden vasbeton és fa-föld erődöt, minden fedezéket, bármely gyanús dombocskát. A tüzértörzsekben e célpontok számokat kaptak, és külön lövegeket jelöltek ki arra, hogy a támadás tüzérségi előkészítése során megsemmisítsék vagy elnyomják ezeket. Pontosan meghatározták az ellenséges ütegek helyét, s adatokat készítettek arra, hogy belőjék őket.

Leningrádban mostanáig őrzik a Néva bal partján levő német védelem peremvonalának — a 136. lövészhadosztály tüzérségi felderítője, Vaszilij Nyikiforov művész által készített — 4 méteres színpompás panorámáját. E bátor harcos sok figyelőponton és lőrésnél járt, s a Néva egész jobb partjáról pontos lépték szerint minden objektumot felrajzolt a térképre, a többi között az ellenségnek a folyó bal partján levő tüzelőállásait is. A Nyikiforov által készített e panoráma tizennégy másolatát szétküldték a támadásra készülő csapatokhoz. N. P. Szimonyak vezérőrnagy, hadosz-

tályparancsnok, Vaszilij Nyikiforovot Vörös Csillag Érdemrenddel tüntette ki.

Fontos szerepet játszott a felderítő repülőerő. A felderítő repülőknek sikerült egész mélységében lefényképezniük az ellenség védelmét. A felderítés adatait megjelölték a helyszíni térképeken, s ezeket minden század- és ütegparancsnok megkapta.

A sötétség beálltával megélénkült a peremvonal. Az utászok, a lövészek segítségével, további lövész- és közlekedőárkokat ástak, ahol a roham előtt a támadó csapatoknak kellett elhelyezkedniük, továbbá tüzelőállásokat készítettek a löveg számára, valamint parancsnoki harcálláspontokat és figyelőpontokat, s kijáratokat építettek a lövészárkokból, hogy a gyalogság gyorsan a Néva jegére vethesse magát. A híradósok nagyszámú vonalat építettek ki, hogy megbízható összeköttetést hozzanak létre a csapatok zavartalan vezetésére.

A Leningrádi Front csapatainak alapvető része hosszú ideig védelemben volt, s nem rendelkezett nagy támadó hadműveletek tapasztalatával. Ezért igen fontos volt, hogy a blokád áttörésének előkészítése során a csapatokba beoltsák azt a rendíthetetlen elhatározást, hogy szétzúzzák az ellenséget, s áttörik Leningrád blokádját. Óriási érdemeket szereztek ebben a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek.

A csapatok körében a pártpolitikai munkát rendkívüli morális légkörben és politikai fellendülés közepette végezték, amit az ellenség elleni küszöbönálló csapás híre váltott ki. A parancsnokság és a politikai szervek, anélkül, hogy feltárták volna a hadműveletek tervét és kezdetének időpontját, a harcosoknak megmagyarázták: a Leningrádi és a Volhovi Front harcosainak részt kell venniük a Vörös Hadsereg általános támadásában.

A politikai szervek a legnagyobb figyelmet arra for-

dították, hogy a századokban és az ütegeknél életerős párt- és Komszomol-szervezeteket hozzanak létre. E munka sikeresen folyt. A 2. csapásmérő hadsereg pártszervezetei 1942 decemberében 643 tagot és 1405 tagjelöltet vettek fel soraikba.[74] 1943. január 11-én, miután ismertették a Leningrádi Front parancsnokának a támadásra vonatkozó parancsát, a 136. lövészhadosztályban egyetlen napon 326, a 268. lövészhadosztályban pedig 220 kérvényt nyújtottak be a pártba való belépésre.[75] A 245. lövészhadosztály 123. lövészezrede géppisztolyos századának teljes személyi állománya felvételét kérte a pártba és a Komszomolba.[76]

E napokban a front-, a hadsereg- és a hadosztály-újságok sok anyagot közöltek a szovjet nép munkahősteteiről és harcosaink hősiességéről a Volgánál, a Donnál és Észak-Kaukázusban. Az újságok tájékoztattak a német fasiszta megszállóknak a Leningrádi Terület megszállott részein elkövetett kegyetlenkedéseiről, valamint Leningrád lakosainak áldozatairól és nélkülözéseiről. Előadásokat, beszámolókat és beszélgetéseket tartottak a csapatok körében.

Sok egység képviselői a városban gyárakat és üzemeket látogattak meg. Az ott tartott gyűléseken a munkások és a harcosok kifejezésre juttatták vágyukat, hogy mielőbb széttörjék Leningrád blokádját. A harcosokhoz viszont a leningrádiak küldöttségei érkeztek.

Leningrád munkásainak küldöttsége, amelyben ott volt A. P. Ivanov és M. M. Sztoljarov is, akik 1919-ben védték Pétervárt, elvitte a 268. lövészhadosztály harcosainak azt a vörös zászlót, amelyet a VII. összoroszországi szovjetkongresszus adott Pétervár munkásainak azért, mert hősiesen védelmezték a várost Jugyenyics bandái ellen. Átvéve a szent forradalmi zászlót a leningrádi munkásoktól, a hadosztály harcosai megesküd-

tek: minden erejüket s ha kell, életüket is odaadják, hogy kiszabadítsák Leningrádot a blokád szorításából.

Ugyanilyen esküt tettek a schlüsselburg—szinyavinói kiszögellés másik oldalán a 2. rohamhadsereg harcosai is.

Néhány nappal a támadás kezdete előtt minden párt- és Komszomol-szervezetben taggyűlést tartottak, melyeknek *egy* volt az értelme: a kommunistáknak és a komszomolistáknak a harcban ott a helyük, ahol a legnehezebb.

A megfeszített harci munka eredményeként, a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai teljesen felkészültek a támadásra. A 67. hadsereg egységeinek és magasabbegységeinek parancsnokai az 1942. december 25-én megtartott tanácskozáson jelentést tettek erről K. J. Vorosilovnak, L. A. Govorovnak és A. A. Zsdanovnak.

A szovjet hadvezetés a kedvező pillanatot várta a csapásra. S e pillanat elérkezett. Január elején, a szovjet legfelsőbb főparancsnokság, arra törekedve, hogy maximálisan kihasználja a sztálingrádi ellentámadás során elért sikert, elhatározta, hogy a szovjet—német arcvonal más szakaszain is támadást bontakoztat ki.

A szovjet frontok támadó hadműveletei a voronyezsi, a kurszki és a harkovi irányban, Észak-Kaukázusban és a Donyec-medencében, arra kényszerítették a német fasiszta hadvezetést, hogy szinte valamennyi hadászati tartalékát e területeken vesse be. Az Északnyugati és a Kalinyin Front csapásai Gyemjanszknál, Velikije Lukinál, arra késztették az „Észak" hadseregcsoport parancsnokságát, hogy 16. hadseregének megerősítésére felhasználja hadműveleti tartalékainak nagy részét, valamint körülbelül hét, Leningrád alól elvont hadosztályt.

Figyelembe véve a Leningrádi és a Volhovi Front

szempontjából előnyös helyzetet, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolta nekik, hogy 1943. január 12-én menjenek át támadásba, a Ladogatótól délre zúzzák szét az ellenség csoportosítását, és törjék át Leningrád blokádját.

A támadás előestéjén a csapatoknál gyűléseket tartottak, melyeken felolvasták a frontok haditanácsainak felhívását, illetve parancsát.

A Leningrádi Front haditanácsa, a 67. hadsereg harcosaihoz fordulva, a következőt írta:

„A 67. hadsereg csapatainak döntő támadásba kell átmenniük, szét kell zúzniuk az ellenfél csoportosítását, s egyesülniük kell a Volhovi Front csapataival, amelyek harcolva jönnek elébünk, és ezáltal szét kell törni Leningrád városának a blokádját.

A Leningrádi Front haditanácsa szilárdan meg van győződve arról, hogy a 67. hadsereg csapatai becsülettel és hozzáértéssel teljesítik a haza iránti kötelességüket.

Legyetek merészek a harcban, csakis az elsőkhöz igazodjatok, legyetek kezdeményezők, ravaszak, ügyesek!

Dicsőség a vitéz, merész harcosoknak, akik nem ismernek félelmet a harcban!

Bátran menjetek a harcba, elvtársak! Emlékezzetek: rátok bízták Leningrád életét és szabadságát...”

A gyűléseken felszólaló harcosok és parancsnokok megesküdtek a hazának, hogy szentül teljesítik parancsát, s megnövelik a szovjet fegyveres erők harci dicsőségét.

1943. január 12-ének reggelén rendkívül kemény volt a fagy. A Néva mindkét partján a peremvonalban, mintha kihalt volna az élet. Csupán az ügyeletes géppuskák rövid sorozatai s a mindenütt jelenlevő mesterlövészek egyes lövései tanúskodtak az emberek jelenlétéről. A 67. hadsereg első lépcső-hadosztályainak harcosai, elfoglalva megindulási állásaikat, utoljára ellenőrizték harckészségüket. Nem várva támadásunkat, az ellenfél csak figyelőket hagyott a tüzelőállásokban; a többi katona a földbevájt fedezékekben volt: a 25 fokos fagy éreztette hatását.

Kilenc óra 30 perckor a reggeli csendet a sorozatvetők, a Katyusák össztüze tépte szét. A 67. hadsereg egész támadási sávjában elkezdődött a tüzérségi előkészítés. A csaknem kétezer löveg és aknavető tüze egységes dübörgésbe olvadt össze.

Az ellenség védelme fölött két óra húsz percen át tombolt a tűzfergeteg. Az állásokat óriási tűz-, füst- és a robbanások által feldobott földfüggöny borította. A nehéztüzérség, hogy a Néva bal partjánál ne rombolja szét a jeget, az ellenség arcvonal mögötti objektumait lőtte: tüzérütegeket, törzseket, parancsnoki harcállásponokat s útkereszteződéseket. Az ágyúk százai közvetlen irányzással, nyílt tüzelőállásokból semmisítették meg az ellenség peremvonalbeli tüzelőállásait és előerejét s zúzták szét a szögesdrótakadályokat. D. Sz. Naumenko, lövegirányzó, a 269. lövészezred közkatonája, V. A. Babijcsuk szakaszvezető, a 342. lövészezred lövegirányzója, V. Sz. Puzikov őrmester, az 596. páncéltörő tüzérezred lövegparancsnoka és sokan mások két-három ellenséges vasbeton tűzfészket semmisítettek meg.[77]

A LENINGRÁDI BLOKÁD ÁTTÖRÉSE
1943 január

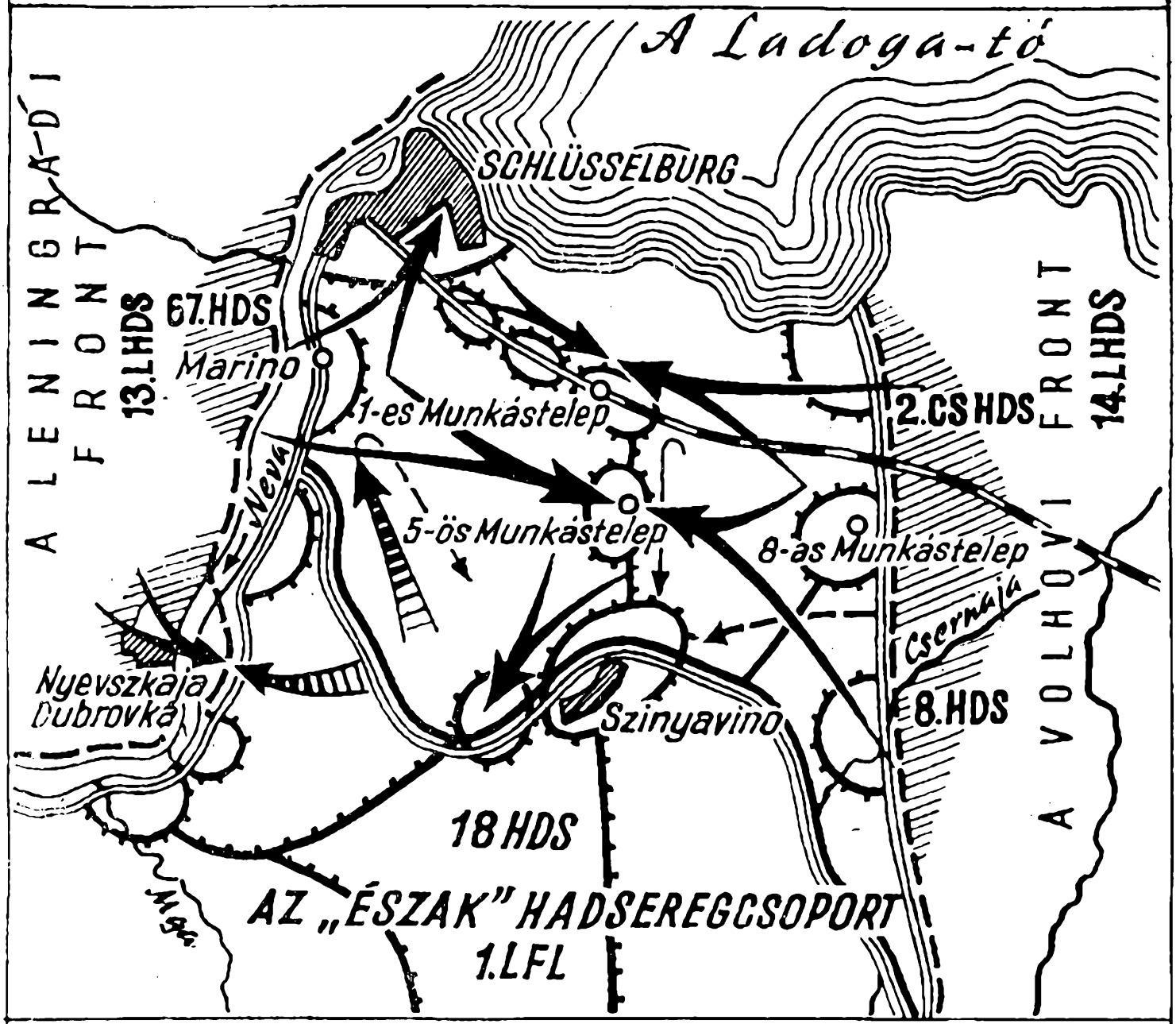

Az arcvonal nov. 1-ig

A szovjet csapatok csapásainak iránya

A német fasiszta csapatok védelmi vonalai

A német fasiszta csapatok ellencsapásai és visszavonulása

Az arcvonal január végéig

A blokád áttörése után felépült vasútvonal

3 0 3 6 9 km

Tíz perccel a tüzérségi előkészítés befejezése előtt, a hadsereg támadási sávjának közepén az ágyúdübörgésen keresztül a harcosok meghallották az „Internacionálé" ismerős hangjait, amelyet a 136. lövészhadosztály összevont zenekara játszott. A himnusz hangjai új erőt öntöttek a harcosokba. A hadosztályparancsnoknak tíz perccel korábbra kellett tennie a katyusák befejező össztüzét.

Amikor a tüzérségi előkészítés véget ért, a levegőbe röpültek a jelzőrakéták. A folyó jégtükrét fehér, álcázó köpenyt viselő szovjet harcosok ezrei lepték el. Létrákkal, deszkákkal, rőzsenyalábokkal előrefutottak a rohamcsoportok és az akadályelhárító csoportok harcosai. Öt perc múlva előrenyomultak a főerők.

...A 136. lövészhadosztály támadási sávja. A 270. lövészezred csatárláncának elején vörös zászló leng. A támadás előkészítésének napjaiban a Kirov-gyár munkásai adták a harcosoknak. A polgárháború éveiben a német hódítók elleni harcokban tanúsított bátorságáért az ezred a Pétervári nevet kapta. Itt a Néva jegén, a pétervári hősök ivadékai kivívták a megtisztelő jogot, hogy Leningrádiaknak nevezzék őket.

Hat-hét perc — vajon sok ez vagy kevés? Az élet szempontjából csak pillanat! De a harcosok számára, akik a Néva jégtükrén rohantak, örökkévalóság volt. Köröskörül az ellenség megmaradt tüzelőállásaiból ólomeső sepert végig, aknák és gránátok robbantak, nagyszámú lövedéktölcsér, rés, összetört jégtorlaszok zárták el az utat.

Különösen sikeresen haladtak előre a jégen a 269. lövészezred harcosai, A. I. Sersztnyev ezredesnek, a Hanko-félsziget védelme résztvevőjének a parancsnoksága alatt. F. I. Szobakin százados zászlóaljának mindössze négy percre volt szüksége a Néva leküzdésére. A hitle-

risták még nem tudtak magukhoz térni, amikor az élalegységek fémből készült „macskák” és kampók, ostromlétrák és kötelek segítségével lendületesen felmásztak a jéglejtőn, s betörtek az ellenség első lövészárkába. Elkeseredett kézitusa alakult ki.

Bátran küzdöttek a szovjet harcosok más átkelési szakaszokon is. A. P. Krasznoperjov, a 268. lövészhadosztály 947. lövészezrede géppisztolyos századának vöröskatonája, harcostársaival a Néva jegén futott. A bal part közelében a századot az ellenség nehézgéppuskája váratlanul tűz alá vette. A századparancsnok és helyettese kidőlt a sorból. A harcosok meginogtak. S ekkor Krasznoperjov „A hazáért!” kiáltással előrevetette magát, és magával ragadta a harcosokat. Elérve a meredek partot, a bátor géppisztolyos, véresre sebezve kezét, kezdett fürgén felfelé mászni, amikor egy gránátszilánk a merész embert megállította. De a század már a lövészárkokban volt. A. P. Krasznoperjovot találékonyságáért, kezdeményezéséért és bátorságáért Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

A 45. gárdalövészezred átkelési szakaszán kitüntette magát K. P. Guszakov, a Főparancsnoksági Tüzértartalék 174. aknavető ezredének felderítője. A 179. gárdalövészezred harcrendjéhez tartozott, elsőként hatolt be az ellenség lövészárkaiba, s gyorsharcban tizenhárom hitleristát pusztított el. Felfedezte az ellenség egyik nehézgéppuskáját, odalopózott hozzá, s a géppuskásokat kézigránátokkal megsemmisítette. Aztán elhelyezkedett a géppuskánál és tüzet nyitott a visszavonuló hitleristákra. A harcban Guszakov megsebesült, de a harcteret nem hagyta el, s tovább folytatta az aknavetők tüzének pontosítását. A bátor felderítőt ugyancsak Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

A Néván való átkelésnél és az ellenség peremvonala

elleni harcokban a lövészcsapatoknak jelentős segítséget nyújtottak az utászok. A 45. gárda-lövészhadosztály szakaszán kitüntette magát az 53. hadsereg közvetlen önálló műszaki zászlóalj egyik századának személyi állománya. A. G. Pugacsov főhadnagy parancsnokságával a 131. gárdalövészezredet kísérő mozgó záróosztag, az ellenség tüze közepette, tizenkét átjárót készítettek az ellenfél aknamezőiben és tizenkettőt a drótakadályokon keresztül. Pugacsov parancsnoksága alatt a roham-, és a zárócsoportok a folyó bal partján elzárták és megsemmisítették az ellenség néhány olyan tüzelőállását, amelyek gyalogságunk előnyomulását zavarták.

A támadó hadosztályok rövidesen elfoglalták az első, majd a második lövészárkokat is. A Néva sok becsapódás által felszántott bal partján erőteljesen felzúgott oroszul a „Hurrá"-kiáltás. A harci zaj távolodott a folyóparttól. A szovjet harcosok lavinája tűzzel, szuronynyal és gránáttal nyitva utat magának továbbrohant, hogy találkozzék a Volhovi Front harcosaival.

A 67. hadsereg támadási sávjának közepén sikeresen küzdött a 136. és a 268. lövészhadosztály, amelyek gyorsan átkeltek a Néván, s rövid ideig tartó kézitusában megsemmisítették az ellenség védő alegységeit. Egynapi harcban 5 kilométer széles és 3 kilométer mély hídfőt foglaltak el.

Másként alakultak az események a hadsereg szárnyain. A 45. gárda-lövészhadosztály csapatai, melynek A. A. Krasznov vezérőrnagy, a Szovjetunió Hőse volt a parancsnoka, Moszkovszkaja Dubrova körzetében elkeseredett ellenállásba ütköztek. A hitleristák, akik ebben az irányban várták a főcsapást, e szakaszon nagymennyiségű tüzérséget és aknavetőt összpontosítottak. Csapataink, jelentős veszteségeket szenvedve, lassan

nyomultak előre, s a nap folyamán csak nem nagy hídfőt foglaltak el.

A 86. lövészhadosztály két lövészezrede, amely Schlüsselburgot támadta, nem tudott átkelni a Néván. Az ellenség nagyszámú tűzfészke, amelyeket a tüzérségi előkészítés során nem nyomtak el, a támadókat megállította a folyó közepén. Az ezredek, nagy veszteségeket szenvedve, visszatértek megindulási állásaikra. Ekkor a hadseregparancsnok megparancsolta a hadosztályparancsnoknak, V. A. Trubacsov ezredesnek, a Szovjetunió Hősének, hogy szomszédjának, a 136. lövészhadosztálynak a szakaszán keljen át a Néván. Trubacsov a parancsot teljesítette, és a nap második felében a hadosztály egységei elérték a Schlüsselburgtól délre fekvő erdőt.

A támadás első napjának végére a 67. hadsereg csapatai a Néva bal partján két hídfőt foglaltak el, amelyeket egymástól elválasztott az Első és a Második Munkástelepülés és a 8. számú állami vízi erőmű. A hitleristák e napon mindenfajta fegyverből intenzíven tüzeltek, de ellenlökésekre nem vállalkoztak. Arra számítottak: éjjel tartalékokat vonnak össze, hogy a folyótól elvágják, aztán pedig körülzárják és megsemmisítsék átkelt csapatainkat.

A január 13-ára virradó éjszakát mindkét fél előkészületekkel töltötte. Az ellenfél Musztolov, a 6. számú Munkástelepülés és Szinyavino körzetben sietve előretolta a 96. és a 61. gyalogoshadosztály csapatait. A mi csapataink viszont a Néva bal partján megerősítették állásaikat. A jobb partról átkeltek a törzsek és a parancsnoki harcálláspontok. A nehéztüzérség egy része tüzelőállást váltott. A műszaki csapatok hozzáfogtak jégátkelőhelyek létrehozásához, hogy közepes- és nehézharckocsikat lehessen átdobni a Néván.

Felhasználva a harcok rövid elcsendesedését, a parancsnokok és a politikai tisztek tájékoztatták a harcosokat a volhoviak harcairól, a katonák és a tisztek hőstetteiről s a német fasiszta hódítók kegyetlenkedéseiről.

Az ellenség iránt mélységes gyűlöletet váltott ki annak a tragédiának az ismertetése, amely az éppen akkor felszabadított Pilnaja Melnyica nevű faluban játszódott le. Egy négyéves kislány elvitt a megszállóktól egy fekete kenyeret, hogy beteg, éhező édesanyjának enni adjon. A szörnyetegek, miután felfedezték, hogy a kenyér hiányzik, felakasztották a kislány anyját, nővérkéjét és gyermek-bátyját, őt magát pedig kegyetlenül megverték és kidobták a házból.[78]

A harcosok megesküdtek, hogy bosszút állnak a hitleristákon a szovjet emberek kínjaiért, s hogy kíméletlenül fogják irtani az ellenséget.

Reggel a 67. hadsereg csapatai megújították a támadást, s igyekeztek elfoglalni az ellenfélnek Schlüsselburgban, az Első és a Második Munkástelepülésen s a 8. állami villamos erőműben levő állásait. A hitleristák, akik Schlüsselburg körzetében védelmi harcokat folytattak, friss erőkkel ellentámadásokat intéztek a 45. gárda- és a 268. lövészhadosztály alosztályai ellen. Véres harcok bontakoztak ki, melyekben a szovjet harcosok példaszerű bátorságot és hősiességet tanúsítottak.

Az ellenség harckocsiktól, tüzérségtől és légierőtől támogatott 96. hadosztálya alegységeinek útját az éppen akkor odaérkezett 268. lövészhadosztály páncéltörő tüzérosztálya zárta el, N. I. Rogyionov százados parancsnoksága alatt. A tüzéreknek még nem volt idejük arra, hogy a tüzelőállásokat megfelelően kiépítsék, amikor az ellenség 16 harckocsija elindult ellenük. A golyó- és lövedékzápor, a motorzúgás és a lánctalpak

csikorgása bárkit kihozhatott volna a sodrából, de nem Rogyionov századost. Ő nyugodtan megvárta, míg a harckocsik már csupán 400 méterre voltak, ekkor elhangzott a vezényszava: „Tűz!" Egyik össztűz a másikat követte... Néhány acélszörnyeteg megállt, páncéljukat lángok nyaldosták körül, s a valaha félelmetes harci gépeket sűrű füst burkolta be.

Az ellenség többi harckocsija szétbontakozott, és a szárnyak felől szándékozott megkerülni a tüzérosztályt. A tüzérek tüzelőállásait a gyalogság is támadta. Az egyenlőtlen harc néhány órán keresztül tartott. Olgin alhadnagy ütege a hitlerista gyalogságra tüzelt, a többiek pedig a harckocsikra. Az ellenség hullahegyei borították a bátor tüzérek állásainak előterét. Az ellenséges harckocsik füstölgő fáklyákként égtek, kereszttel a páncéljukon.

De a mi harcosaink is nagy veszteségeket szenvedtek. A tüzérosztályban rövidesen csak egyetlen löveg maradt, s mellette csupán egyetlen ember — N. I. Rogyionov százados. A bátor tiszt mindaddig harcolt, amíg az ellenséges golyó le nem terítette. A helyszínre érkezett lövészhadosztályok befejezték az ellenlökést végrehajtó hitleristák megsemmisítését.

Az egész hadseregben elterjedt A. N. Szalnyikov százados — a 268. lövészhadosztály 952. lövészezredében a zászlóaljparancsnok politikai helyettese — hőstettének a híre. A széles vállú, szőke hajú százados mindig a harcosok között volt. Szerencsésen egyesültek benne a politikai munkás legjobb tulajdonságai. Értett ahhoz, hogy összefogja az embereket, a hőstettekre lelkesítse őket, ugyanakkor határozott parancsnok volt, aki jól ismerte a katonai kérdéseket.

A kommunista Szalnyikov atyailag gondoskodott a zászlóalj harcosairól, ismerte gondolataikat és vágyai-

kat, bajaikat és szükségleteiket. Bármely kérdéssel hozzáfordultak: hogy megosszák vele örömüket az éppen kapott levéllel kapcsolatban, hogy közöljék kívánságukat — szeretnének belépni a pártba vagy a Komszomolba, vagy hogy panaszt tegyenek valami rendetlenség miatt. S nem volt olyan eset, amikor a harcos vagy a parancsnok elégedetlenül távozott volna a politikai helyettestől. A. N. Szalnyikov nemcsak figyelmes nevelő, hanem hozzáértő tanító is volt. Minthogy jól ismerte az összfegyvernemi harcászatot. és a fegyverzet technikáját is, a százados segítette a parancsnokokat abban, hogy kiváló lövészeket, mesterlövészeket, aknavetőket képezzenek ki.

A harcosok szerették politikai helyettesüket, s büszkék voltak rá. Két arany sáv, súlyos sebesülésekért, és négy vörös sáv könnyű sebesülésekért, tanúskodott a tiszt nehéz harcairól.

Január 12-én, néhány perccel az átkelés előtt, Szalnyikov százados rövid, de szenvedélyes beszédet intézett a zászlóalj harcosaihoz.

— Barátaim! Nagy szerencse jutott osztályrészünkül! Elindulunk, hogy áttörjük a Lenin városát körülvevő ellenséges blokádot. Erőnket és vérünket nem kímélve, harcolni fogunk az ellenséggel a szovjet emberek boldogságáért és életéért!

S még nem aludt ki a jelzőrakéta fénye, amikor Szalnyikov „Előre, elvtársak! Bátrabban!" kiáltással a Néva jegére rohant. A harcosok teljes egységben követték, vállvetve küzdötték le a jégakadályt, s elkeseredett kézitusában kiverték a hitleristákat a part menti lövészárkokból.

Éjjel Szalnyikov, a parancsnokkal együtt, meglátogatott minden szakaszt. Mialatt a zászlóaljparancsnok ellenőrizte az alegységek felkészültségét arra, hogy

visszaverjék az ellenség lehetséges ellenlökéseit, addig a politikai helyettes beszélgetett a katonákkal és a parancsnokokkal, s megköszönte nekik, hogy a harcfeladatot teljesítették. Miután meggyőződött arról, hogy a harcosok meleg ételt kaptak, s hogy a lőszerkészleteket feltöltötték, Szalnyikov összegyűjtötte a kommunistákat, röviden összegezte a harcok eredményeit, s kitűzte a következő nap feladatát.

Január 13-án délben a figyelők jelentették, hogy egy kis egység szélén az ellenség gyalogsága gyülekezik, s hogy motorzúgást lehet hallani. Rövidesen az ellenség két nagy csoportja, néhány harckocsi támogatásával a szomszédos zászlóaljra vetette magát. A harcostársakat nem lehet magukra hagyni a bajban. A zászlóaljparancsnok és politikai helyettese támadásba vezette a harcosokat.

— Előre, sasok! — kiáltotta az elöl futó Szalnyikov.

A harcosok önfeláldozóan harcoltak, s ahol kritikussá vált a helyzet, megjelent a politikai helyettes. Észrevette, hogy az egyik nehézgéppuska elhallgatott. Körülnézve, a százados a géppuskán megpillantotta a súlyosan megsebesült irányzótisztet. Szalnyikov a géppuskához szaladt, mögéje feküdt, s az összes lövedéket kilőtte a támadó ellenség láncára.

— Üssétek a gazembereket! Üssétek! — kiáltotta Szalnyikov százados. A harc hevében nem vette észre, hogy néhányszor megsebesült. Arcát vér öntötte el, s vörös foltokban folyt szét fehér álcázó köpenyén.

A harcosok mindörökre emlékezetükbe vették e harcot. Géppisztolysorozatokkal, pisztolylövésekkel, kézigránátokkal Szalnyikov szó szerint lekaszálta a hitleristákat. Miután valamennyi tölténye és kézigránátja kifogyott, a géppisztoly tusájával verte a hitleristákat. Kézitusa közben egy német tiszt csaknem közvetlen kö-

zelről belelőtt Szalnyikovba. A politikai helyettes végső erejét összeszedve, a hitleristára vetette magát. A harc színhelyére siető harcosok holtan találták a századost. A hitleristán feküdt, keze a torkát szorította.

E napon halhatatlan hőstettet vitt végbe D. Sz. Molodcov, a 136. lövészhadosztály 270. ezredében a 3. lövészzászlóalj híradószakaszának közkatonája. A lövészzászlóalj előnyomulását akadályozta az ellenség egyik kiserődjéből a géppuska oldalazó tüze, amely az ellenség azon támpontját fedezte, ahol 305 milliméteres tüzérütegének tüzelőállásai voltak. A kiserődöt meg kellett semmisíteni, de a kísérőlövegek lemaradtak, s a zászlóalj kapcsolata a nehéztüzérséggel még nem valósult meg. A zászlóaljparancsnok elhatározta: kézigránátokkal semmisíti meg a kiserődöt.

A parancs teljesítésére elsőnek Dmitrij Molodcov jelentkezett. Tűzfedezettel a kiserődhöz kúszott, és három kézigránátot dobott rá. A gránátok nyilván a lőrés előtt robbantak, és sem a géppuskát, sem legénységét nem semmisítették meg. Amikor gyalogságunk rohamra indult, a hitleristák újra tüzet nyitottak. A géppuskasorozatok lekaszálhatták volna az egész zászlóaljat. Hogy harcostársait megmentse, Dmitrij Molodcov a kiserőd lőréséhez rohant, s a lőrést saját testével elzárta. A géppuska elhallgatott.[79]

A bátor híradós hőstettén fellelkesülve, a harcosok betörtek az ellenség támpontjára, rövid ideig tartó, de elkeseredett harcban teljesen megsemmisítették a védőket, s elfoglalták a tüzérüteget.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége Dmitrij Szemjonovics Molodcovot, halála után, a Szovjetunió Hőse magas címmel tüntette ki.

Január 13-án az ellenség néhány elkeseredett ellenlökést hajtott végre, de valamennyit visszaverték. Egyes

irányokban csapataink jelentősen megjavították helyzetüket. A 136. lövészhadosztály N. P. Szimonyak vezérőrnagy parancsnoksága alatt, 4—5 kilométerre nyomult előre, s mélyen beékelődött a német fasiszta csapatok védelmébe. A 86. lövészhadosztály 330. lövészezrede egészen közel jutott a Preobrazsenszkij-hegyhez, Schlüsselburg előterében az ellenfél fő támaszpontjához.

Január 14-től 17-ig mindkét fél friss erőket vetett be a harcba. Kis szakaszon folytatódtak az elkeseredett harcok, melyeknek fő terhét, a hadszíntér különleges erdős-mocsaras feltételei között, a gyalogság viselte. E harcok sikere sok tekintetben az osztagokat irányító tisztesek bátorságától, katonai tudásától és leleményességétől függött.

A 136. lövészhadosztály 342. lövészezredénél nagy tiszteletnek örvendett I. A. Lapsov század-szolgálatvezető. Az elsők között kelt át a Néván, részt vett a jégakadály leküzdésében, s húsznál több hitleristát semmisített meg. A Pilnaja Melnyica nevű helységért vívott harcban Lapsov szolgálatvezető néhány katonával megtámadta a házat, amelyben az ellenséges ezred törzse helyezkedett el. A bátor harcosok három tisztet megsemmisítettek, hetet pedig foglyul ejtettek. Az ezredparancsnok parancsa alapján Lapsov rövidesen a harcban elesett tiszt helyébe lépett. Az alegység az ő parancsnoksága alatt kemény próbát állt ki. Az 5. számú Munkástelepülésnél a számbeli túlsúlyban levő ellenség egyik csoportja ellenlökést hajtott végre ellene, Lapsov harcosai szilárdan ellenálltak az ellenség csapásának, aztán pedig, más alegységekkel együtt, kiverték a helységből az ellenséget. Az alegység Lapsov parancsnoksága alatt 150 hitleristát semmisített meg, s 8 raktárt, 400 lovat, 28 gépkocsit és más felszerelést zsákmányolt.

A Leningrád blokádjának áttöréséért vívott harcokban tanúsított hozzáértő parancsnoklásáért, személyes bátorságáért és hősiességéért Ivan Antonovics Lapsovot a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A támadás harmadik napján az ég kitisztult, s repülőink, mintha csak be akarták volna hozni a rossz idő miatti mulasztást, a levegőből az ellenségre rontottak. Toszno környékén V. A. Macijevics, légifelderítő százados észrevette az ellenségnek Szinyavino felé haladó gépkocsioszlopát, s elhatározta, hogy előrehaladását mindenáron megakadályozza. Miután rádión adatokat közölt az ellenfélről, Macijevics százados tűzzel árasztotta el s felgyújtotta az élen haladó gépkocsikat. Ugyanerre a sorsra jutottak a csatlakozó gépkocsik is. A gépkocsioszlop megállt. A levegőben rövidesen felzúgtak csatarepülőgépeink motorjai. Keresztültörve a légvédelmi tüzérség sűrű zárótűzfüggönyén, csatarepülőink bombákkal, lövedékekkel, golyózáporral árasztották el az ellenséget.

Mélyrepülésben, rendkívül hevesen támadták az ellenség nyolc vasúti szerelvényét és gépkocsioszlopát. I. Sz. Pantyelejev főhadnagy repülőgépe sikeresen vetette bombáit a lőszerszállító vasúti kocsik kellős közepébe. A repülők, amikor megfordultak, hogy a támadásból visszatérjenek, füstölgő vasúti kocsikat láttak, majd óriási erejű robbanást hallottak. Úgy látszik, a robbanás túlharsogta a Pantyelejev repülőgépét eltaláló légvédelmi lövedék robbanásának a zaját. Az égő csatarepülőgép kezdett veszíteni magasságából. A pilóták ejtőernyővel kiugorhattak vagy kényszerleszállást hajthattak volna végre az ellenség által megszállt területen. De ez: fogság. A szovjet pilóták más utat választottak. A láng a pilótafülkéhez közeledett, de Pantyelejev főhadnagynak sikerült repülőgépét megfordítania, s az

ellenség gépkocsioszlopa közepének irányítania. Mindezen idő alatt Pjotr Szologubov őrmester, légi lövész, géppuskájából tovább tüzelt. Amikor az erős robbanás okozta füst szétoszlott, a hőstett szemtanúi összelapult repülőgépet, több tucat égő gépkocsit és hitleristák holttesteit látták az úton.

A harcok során aktív tevékenységet folytatott a felderítés.

A 45. gárda-lövészhadosztály tizenhárom felderítője azt a feladatot kapta, hogy derítse fel az ellenség védelmi terepszakaszát, és tisztázza a hitleristák szándékait. Mikor besötétedett, a harcosok akcióba léptek. Miután mintegy két kilométert haladtak előre, lármát hallottak. A felderítőkhöz nagy csoport ellenséges géppisztolyos közeledett. Az ellenség nyilván meglepetésszerűen meg akarta rohanni alegységeinket. A felderítők elfoglalva a közelben levő lövészárkokat, felkészültek a harcra. Amikor a hitleristák húsz-harminc méterre közelítették meg a lövészárkot, harcosaink, Trofim Gaplik szakaszvezető parancsszavára, kézigránátokat dobáltak rájuk. Az ellenség nagy veszteségeket szenvedett, de az életbenmaradottak újból támadták a felderítőket. A gárdisták ötször kényszerítették visszavonulásra őket. Harcosaink között voltak halottak és sebesültek. Ekkor Gaplik a felderítőket egymástól negyven métermyire egyenként állította. A csel sikerült. A hitleristák azt hitték, hogy néhány szovjet egység ellen harcolnak, s visszavonultak.

Különösen elkeseredett harcok bontakoztak ki e napokban Schlüsselburg alatt és magában a városban, ahol a 86. lövészhadosztály csapatai támadtak. Az ellenség mindenáron megtartani törekedett a hatalmas ellenállási csomópontot, amely a védelmébe mélyen beékelődött, csapásmérő csoportosításunk balszárnyán függött.

Január 15-én reggel a 330. lövészezred, G. I. Szeregyin alezredes parancsnoksága alatt, elfoglalta a vasútvonalat és Schlüsselburg délkeleti peremét, aztán pedig a Preobrazsenszkij-hegyet támadta délről és nyugatról. Délben az ezred heves támadással elfoglalta a város déli részét, a vasútállomást és a Preobrazsenszkij-hegyet. A városban a harcot az előre készenlétbe helyezett záró- és rohamcsoportok folytatták, amelyek, a harckocsikkal és a tüzérséggel együttműködve, a házakban, s a fa-föld erődökben megsemmisítették az ellenfél tűzeszközeit.

A 330. lövészezred két napon keresztül elkeseredett utcai harcot vívott. Az ezred parancsnoka a harcot ügyesen vezette.

— Zavadszkij, jelentse, mi a helyzet! — követeli az ezredparancsnok.

— Az ellenség géppisztolyosai a Kartonnyomó-gyár vastag falai mögül tüzelnek. A mi harcosaink tűzharcot kezdtek ellenük — jelenti a 3. zászlóalj parancsnoka.

— A géppisztolyosok ellen hagyjon hátra védőcsapatot, a többi egységgel pedig tisztítsa meg az ellenségtől a további lakónegyedeket — parancsolja az ezredparancsnok.

Ugyanebben az időben, Marino felől, a Sztaraja-Ladoga-csatornához vezető keskeny vágányú vasútvonal mentén, J. F. Potyehin parancsnoksága alatt, a 34. önálló sídandár alegységei támadtak. A dandár azt a feladatot kapta, hogy foglalja el Schlüsselburg keleti részét, jusson el a csatornához, vágja el az ellenség schlüsselburgi haderejének visszavonulási útját, s a 330. lövészezreddel együtt foglalja el a várost. A támadás lassan haladt előre, mert a lövészeknek csak 45 milliméteres lövegek és 82 milliméteres aknavetők adhattak tűztámogatást.

Schlüsselburg utcáin elkeseredett harc dúl. A hitleristák kétségbeesetten védekeznek. De mind gyakrabban, hol az egyik, hol a másik lakónegyed felett repülnek fel a fehér rakéták, amelyek a lakónegyedek felszabadításáról értesítik tüzéreinket. Gyakran láthatók azonban még piros rakéták is. Ez azt jelenti, hogy gyalogosaink tüzet kérnek. S a tüzérségi tűz azonnal lecsap a jelzett helyekre.

A Schlüsselburgért vívott harcokban különösen bátran küzdött, N. D. Bezzubik százados parancsnoksága alatt, a 330. lövészezred 2. lövészzászlóalja; húsz lakónegyedet és néhány raktárt foglalt el.

A gyalogságnak nagy segítséget nyújtott a 61. harckocsi-dandár harckocsi-zászlóalja, V. V. Hrusztyickij ezredes parancsnoksága alatt. A könnyű harckocsik és a páncélgépkocsik teljes sebességgel rohantak az utcában, s menetből lőtték az ellenség embereit és tüzelőállásait. Az utcai harc hevében, V. I. Malvin főhadnagy, az egyik páncélgépkocsi parancsnoka, észrevette, hogy lövészalegységeinek előnyomulását akadályozza egy jól álcázott, megerődített állásban elhelyezett páncéltörő löveg, a toronylövészének megparancsolta: semmisítse meg. Egyik lövedék a másik után találta el a megerődített állást, de az ellenség lövege nem hallgatott el. A páncélgépkocsi közelebb ment a megerődített lövegálláshoz, de oldalát találat érte, és kigyulladt. A páncélgépkocsi parancsnoka és a lövész megsebesült. Leküzdve fájdalmukat, tovább tüzeltek, s lőrését közvetlenül eltalálva, az ellenséges löveget harcképtelenné tették. A helyszínre érkezett gyalogosok az égő páncélgépkocsiból szedték ki a vérző harckocsizókat.

Elkeseredett harcok bontakoztak ki az 5. számú Munkástelepülés előterében levő Mak elnevezésű ligetért. A. P. Ivanov ezredes 123. lövészhadosztálya, szoros

együttműködésben P. I. Pincsuk ezredes 152. harckocsidandárának alegységeivel, január 16-án az erdőcskét megtisztította az ellenségtől, s a szinyavinói tőzegkitermelés északnyugati részén harcokat kezdett. Rendkívül bátran és merészen harcoltak a 106. harckocsi-zászlóalj harcosai; parancsnokuk a kommunista M. G. Onufrijcsuk százados volt. E zászlóalj harckocsiszázada, F. I. Sztyepanov főhadnagy parancsnoksága alatt, egyetlen nap harcai során mintegy 300 hitleristát s 7 fa-föld erődöt semmisített meg, kilőtt 3 harckocsit és 12 löveget tett harcképtelenné. Kitüntették még magukat: I. K. Kovalenko százados, harckocsiszázad-parancsnok, s V. P. Voronyin főhadnagy, a századparancsnok helyettese, továbbá A. I. Prigunov szakaszvezető s N. N. Putyakov őrmester, toronylövészek és sokan mások is.

Január 18-án éjjel az ellenség 26. hadtestének parancsnoka elhatározta, hogy csapatait Schlüsselburgból Szinyavinóhoz vonja vissza. Ebben az időpontban a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai között keskeny, 1,5—2 kilométernyi folyosó volt csak. A német fasiszta hadvezetés megértette, hogy a schlüsselburgi csapatcsoportosításának teljes körülzárásáig csak órái maradtak. A visszavonulás fedezésére egy zászlóaljnyi gyalogságot hagyva a városban, a hitleristák két ellenlökést indítottak az 5. Munkástelepülésre kijutott szovjet csapatok ellen — mégpedig Schlüsselburg körzetéből és Szinyavinó körzetéből.

Csapataink az ellenfelet szervezett tűzzel fogadták. E harcokban különösen kitűnt T. J. Pirogov tizedes. Két harcostársával együtt géppuskájával kétszáznál több hitleristát kaszált le, akik dühödten törtek Szinyavinó felé. Előrenyomulva, Tyimofej Pirogov német lesállásra bukkant, s tűzzel és kézigránátokkal még húsz hitleristát semmisített meg. A bátor tizedes megsebesült,

Az Élet útján éjjel és nappal. 1941—1942 tele

Élelmiszerraktár a Ladoga-tó keleti partján

Pártgyűlés a harcok szünetében. 1942

Egy közkönyvtár fűtetlen olvasótermében

Iskolai foglalkozás az óvóhelyen. 1942

Veteményeskert az Izsák székesegyház előtti téren

Sorbanállás hangversenyjegyekért, 1942.
A táblán a Filharmónia hirdetménye

A Vörös Hadsereg 1943. január 18-án törte át az ostromgyűrűt. A blokád áttörésének színhelye

A felszabadító hadseregek katonáinak találkozása

A „Leningradszkaja Pravda" a blokád megszűnését közli.
1944. január

Nem messze az egykori első vonaltól
elkezdődött a grandiózus Győzelmi Park alapozása

40 fasisztát ölt meg Anasztaszija Sztyepanova mesterlövész

A város védőinek találkozása: a Kirov-gyári munkások és tengerészek

de mindaddig nem hagyta el a harcteret, míg nem sikerült az ellenséges ellenlökést visszaverni. Tyimofej Jefimovics Pirogovot a Szovjetunió Hőse címmel és az ezzel járó aranycsillaggal tüntették ki.

A harc eredményeként az ellenség schlüsselburgi csapatcsoportosításának nagy része megsemmisült vagy fogságba esett. A Szinyavino körzetéből indított rohamot is sikeresen visszaverték.

A visszavonuló ellenfelet üldözve, a 126. lövészhadosztály egységei északról és délről megkerülték az 5. számú Munkástelepülést.

E harcban magas fokú harcképzettségről, találékonyságról és bátorságról tett tanúbizonyságot a 61. harckocsidandár 549. harckocsi-zászlóaljának parancsnoka, D. I. Oszatyuk hadnagy s harckocsijának gépész vezetője, I. M. Makarenkov törzsőrmester. A támadás kezdetén a bátor kezelők az ellenség 11 lövegét és 15 géppuskáját semmisítették meg, s 20 gépkocsit felgyújtottak. Az 5. számú Munkástelepülés előterében Oszatyuk könnyű harckocsija egyenlőtlen harcba bocsátkozott az ellenség 3 harckocsijával, amelyek a támadó gyalogságot kísérték. Tüzét az ellenség nehézharckocsijának kémlelő nyílásaira irányítva, harckocsink kezdett ahhoz az erdőhöz visszavonulni, ahol egyik ütegünk lesben állott. Ivan Makarenkov olyan ügyesen manőverezett harckocsijával az ellenség előtt, hogy egyenesen lövegeink tüze elé csalta őket. Oszatyuk harckocsija az erdő széléhez közeledve, hirtelen oldalfordulatot hajtott végre. Az ellenséges harckocsi követte, s ebben a pillanatban két lövedék kifordította a harckocsi oldalát. Néhány perc múlva Romanov főhadnagy ütege a második harckocsit is felgyújtotta. Dmitrij Oszatyuk és Ivan Makarenkov az ellenséges gyalogságra rontott, géppuskával lőtte és hernyótalpaival taposta.

Dmitrij Ivanovics Oszatyuk hadnagyot és Ivan Mihajlovics Makarenkov törzsőrmestert a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A Volhovi Front csapataival való egyesülés végett a hadsereg balszárnyán hatalmas ellenállási csomópontot kellett elfoglalni, melynek alapját az 1., a 2. és a 3. számú Munkástelepülésen levő támaszpontok alkották. E feladatot becsülettel teljesítették F. F. Sisov alezredes 123. önálló lövészdandárának alegységei.

Miután megkapta a feladatot a támadásra, a dandárparancsnok s a lövész- és a tüzéralegységek parancsnokai gondosan tanulmányozták a terep domborzati viszonyait, a Munkástelepülések legrejtettebb megközelítésének módját, valamint az ellenség védelmének tűzrendszerét. Sikerült megállapítani, hogy a 3. számú Munkástelepülés az ellenállási csomópont leggyengébb láncszeme. A dandárparancsnok elhatározta, hogy elsőként a támpontot foglalja el, aztán pedig oldalról mér csapást a 2. számú Munkástelepülésre azzal, hogy a támadást továbbfejlessze az 1. számú Munkástelepülés irányában.

Január 18-án reggel elkezdődött a harc ezért az ellenállási csomópontért. A hajnalt megelőző homályban a harcosok észrevétlenül megközelítették a 3. számú Munkástelepülés peremét, de mihelyt rohamra indultak, a nagyszámú fa-föld erődből tűzzel árasztották el őket. A tüzérek jöttek segítségükre. Közvetlen irányzással elnyomták az ellenfél fa-föld erődjeit. Lendületes támadással a lövészek nemcsak a támpont ellenséges védőit semmisítették meg, hanem a segítségére siető erősítést is.

Az ellenség schlüsselburgi csoportosításának lehetséges ellenlökései esetére nyugat felé védőcsapatot hagyva hátra, M. V. Mandrikin, az önálló lövészzászló-

alj parancsnoka elhatározta, hogy megtámadja a 2. számú Munkástelepülést — a legjobban megerődített támpontot. Itt az ellenség mintegy 20 géppuskafészket és néhány lövegállást épített, amelyekben harmincnál több közvetlen irányzású löveget helyezett el.

Hogy a támpont arcból való támadása esetén a felesleges áldozatokat elkerülje, a dandárparancsnok elhatározta: a szárnyak felől megkerüli a 2. számú Munkástelepülést. P. P. Mahinyenko őrnagy önálló lövészzászlóalja átvágta az 1. és a 2. számú Munkástelepülés közötti vasútvonalat, s elérte a 2. számú település keleti peremét. A megállapított időpontban három oldalról elkezdődött a település elleni roham: M. V. Mandrikin őrnagy alegységei nyugatról, P. P. Mahinyenko őrnagyéi keletről támadtak, a harcosoknak az a csoportja pedig, melynek parancsnoka A. D. Koszar főhadnagy volt, délről támadott. A tüzérség és az aknavetők a lövedékek százait zúdították az ellenséges tüzelőállásokra; az előre készenlétbe helyezett rohamcsoportok elszigetelték a fa-föld erődöket, s kézigránátokat dobáltak rájuk. Az ellenség 500-nál több halott katonát és tisztet hagyott a harctéren. Alegységeink foglyul ejtettek 250 fasisztát, és zsákmányra tettek szert.

Rövidesen az 1. számú Munkástelepülést is elfoglalták.

Január 18-án reggel a 86. lövészhadosztály csapatai Schlüsselburgban megtörték az ellenséges csapatok ellenállását, és elfoglalták a várost.

Még a legelkeseredettebb harcok napjaiban is céltudatos pártpolitikai munka folyt a csapatok körében. A parancsnokok, a politikai munkások, a párt- és a Komszomol-szervezetek titkárai s az egyszerű agitátorok időt találtak arra, hogy röviden beszélgessenek a har-

cosokkal, tájékoztassák őket a legjobb harcosok tetteiről, az ország életéről, s megismerjék szükségleteiket.

Így például Schlüsselburg megostromlása előtt a 330. lövészezred parancsnokának politikai helyettese, M. P. Geraszimov őrnagy s az ezred agitátora, A. A. Kulikov százados, a peremvonal harcosai körében tartózkodtak; elmondották nekik, milyen hőstettet vitt végbe Komisszarov őrmester, a páncéltörő tüzértartalék századpártszervezője, aki a Preobrazsenszkij-hegy elleni rohamban páncéltörőpuskájával az ellenség két harckocsiját semmisítette meg, elsőként ment támadásba, s magával ragadta az alegység harcosait. A politikai munkások felszólították a harcosokat: kövessék a bátor őrmester példáját.

Nagy nevelőhatással volt a katonákra, hogy akik kitűntek a harcban, azokat idejében megjutalmazták. A 13. lövészhadosztályban a harcok alatt 741 fő kapott érdemrendet és érdemérmet, a 86. hadosztályban pedig 508. A kitüntetettek között hazánk különböző népeinek fiai voltak: Ivan Tyetyerin és Borisz Jakovlev oroszok, Mihail Onufrijcsuk ukrán, Kazahmat Abajgyilgyenov kazah, I. P. Pavlov csuvas, N. N. Popunasvili grúz és sokan mások.

E napokban sok száz harcos és parancsnok írásban kérte: vegyék fel a kommunista pártba. A hadosztályok és a dandárok pártbizottságainak szó szerint éjjel-nappal dolgozniuk kellett, hogy a harcosok pártba való felvételét elintézhessék, mert a katonák kommunistákként akartak harcba indulni.

Schlüsselburg peremén állt egy házacska. A tető beomlott, a falakat több helyen lövedékek ütötték át, az ablakok kitörve. Az asztal körül, amelyen saját készítményű lámpa pislákol, bekecsben, készenlétben tartott géppisztolyokkal és pisztolyokkal emberek ülnek. Az

asztalon néhány tucat kis papírlap, amelyeket jegyzetfüzetből vagy iskolai füzetből téptek ki. Nem baj, hogy némelyiket nehézkes vonásokkal, ceruzával írták. E szavak olyan emberektől valók, akik halálos harcba indultak, s legbelsőbb gondolataikat és vágyaikat fejezik ki. Az asztalon levő papírlapok a pártba való felvételre vonatkozó kérvények, az emberek pedig a 86. lövészhadosztály pártbizottságának tagjai, akik a harc után összeültek, hogy elbírálják e kérvényeket.

Íme az egyik kérvény: „Kérem, tekintsenek bolseviknak. A szeretett Harkovért Schlüsselburgnál állok boszszút a németeken. Mihail Bik."

Mihail Bik hadnagy megtartotta szavát. Amikor alegységeink a Sztaraja-Ladoga-csatornához törtek előre, Bik észrevette, hogy egy ellenséges géppisztolyos csoport mögéjük akar lopakodni. Azonnal jelentette a zászlóaljparancsnoknak, s engedélyt kért tőle, hogy megsemmisíthesse a hitleristákat. Miután megkapta az engedélyt, Bik a legbátrabb és a legkitartóbb harcosokból csoportot szervezett. Sítalpakra helyezett két nehézgéppuskát, behatolt az erdőbe, s elvágta a hitleristák visszavonulásának útját. A harcosok a géppuskákat gyorsan tüzelőállásba helyezték s vártak.

A zászlóaljparancsnok parancsára az ellenséges géppisztolyosokat a szomszédos alegység tűzzel árasztotta el. A hitleristák pánikba estek és visszarohantak az erdőbe. Éppen ebben az időpontban támadtak Bik hadnagy csoportjának géppuskái és géppisztolyai. A meghökkent ellenfelet csaknem teljesen megsemmisítették.

A Sztaraja-Ladoga-csatorna irányában támadva, az alegység egy ellenséges kiserőd tüzébe került. A tűz szó szerint a földhöz szorította harcosainkat. Bik hadnagy, Szokolov és Filimonov harcosokkal együtt, észrevétlenül a kiserődhöz kúszott. Csaknem egyszerre három

robbanás reszkettette meg a levegőt: két kézigránát a lőrésben, a harmadik pedig a bejáratnál robbant. A kiserőd védői megsemmisültek.

Mihail Bik parancsnoksága alatt egy felderítő szakasz és egy géppuskáscsoport elsőként tört be Schlüsselburg peremére. Elkeseredett utcai harcokban a hadnagy 29 hitleristát semmisített meg.

A pártbizottság tagjai egyhangúlag úgy határoztak, Mihail Bik hadnagy hőstetteivel kiérdemelte a megtisztelő jogot, hogy Lenin nagy pártjának tagja legyen.

TALÁLKOZNI A LENINGRÁDIAKKAL

A Volhovi Front 2. csapásmérő hadserege a 67. hadsereggel egyidejűleg ment át támadásba. Mialatt a legelöl levő lövészárkokban a harci előkészületek folytak, a levegőben megjelentek repülőgépeink. A nehézbombázók hullámokban haladtak. Leküzdve az ellenség intenzív légvédelmi tüzét, a repülőgépek átrepültek az arcvonal felett, s a hitleristák állásaira dobták terhüket. Az 1., a 2., az 5. s a 8. Munkástelepülés, valamint Szinyavino és a hitlerista nehéztüzérség állásai felett füst- és lángoszlopokat lehetett látni.

Január 12-én, 9 óra 30 perckor megszólaltak a 2. csapásmérő hadsereg csapatainak, valamint a megerősítő egységeknek a lövegei és aknavetői. Csatarepülőgépeink negyven perccel a támadás előtt megjelentek az ellenség védelme felett.

A schlüsselburg—szinyavinói kiszögellés egész területe felett tombolt már a tűzorkán. A két front tüzérségi tüzének dübörgése egybeolvadt, s nehéz volt megállapítani, hogy ki tüzel. Az áttörési szakaszon minden

négyzetméternyi földre két-három tüzérségi lövedék hullott.

A német foglyok elmondották, hogy tüzérségi előkészítésünk szó szerint megdöbbentette őket. A katonák és a tisztek nem tudták, honnan repülnek a lövedékek: a Néva vagy pedig a Volhov folyó felől. Johann Tennesen, a 327. gyalogoshadosztály 366. gyalogezredének altisztje, a következőt vallotta: „Borzalmas volt. Reggel az oroszok mindenfajta űrméretű lövegekből tüzet nyitottak. A lövedékek pontosan a fedezékek körzetébe találtak. A tizedik században már az oroszok támadása előtt sok halott és sebesült volt . . .”[80]

Mihelyt a tüzérség az ellenség peremvonaláról védelmének mélységébe vitte át a tüzet, a lövészalegységek, a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsikkal együtt, előretörtek.

A támadás első napjának sikerét nagymértékben megmagyarázza a különböző fegyvernemek között jól megszervezett együttműködés s a harcban egymás kölcsönös segítése. Így például a 122. harckocsidandár harcosai, a 372. lövészhadosztály hadrendje előtt támadva, a szó szoros értelmében magukkal vitték a gyalogságot. A 262. páncéltörő tüzérezred és az 54. ágyús tüzérezred tüzérei a 276. és a 327. lövészhadosztály számára tisztították meg az utat. A 195. műszaki zászlóalj egy osztaga átjárókat nyitott a drótakadályon és a hótorlaszokon keresztül, s ezzel hozzájárult a 327. lövészhadosztály sikeréhez.

Az egységeknél és az alegységeknél óriási politikai fellendülést lehetett megfigyelni. Az alegységek politikai helyettesei, a századok és az ütegek komszomolista és pártszervezői állandóan a harcosok között, a peremvonalban tartózkodtak. A jól megszervezett pártpoliti-

kai munka elősegítette a harcosok támadó lendületét s a harci feladat sikeres teljesítését.

Különösen kitűntek N. I. Dunajev és V. P. Zaharov főhadnagyok, a 256. lövészhadosztály 930. lövészezrede zászlóaljparancsnokainak politikai helyettesei és V. D. Jerofejev százados, a 327. lövészhadosztály 1098. lövészezredéből. Igaz, bolsevik szavukkal és személyes példájukkal hőstettekre késztették a harcosokat, s beléjük oltották a saját erejükbe vetett hitet. A csendes pillanatokban gondoskodtak arról, hogy a harcosok meleg ételt kapjanak, hogy feltöltsék az alegységek lőszerkészletét, s arra is találtak időt, hogy a kommunisták és a komszomolisták elé a következő napra harcfeladatot tűzzenek ki, és hogy bensőségesen beszélgessenek a harcosokkal.

A jól előkészített támadás meghozta a kívánt eredményt. Leküzdve az elkeseredett ellenállást, az első lépcső csapatai egynapi harc folyamán Lipka és Gontovaja Lipka falvak között 9 kilométeres szakaszon áttörték az ellenfél peremvonalát, s 2—5 kilométerig terjedő mélységben beékelődtek állásaiba.

A legelkeseredettebb harcok Lipka faluban, a 8. számú Munkástelepülésen és a Kruglaja erdőcskében folytak, ahol az ellenfélnek jól megerődített támpontjai voltak. E támpontok az áttörés szárnyain helyezkedtek el, s a hitleristák, igyekezve megtartani ezeket, még körülzártan is továbbharcoltak.

Lipka ellen F. N. Parhomenko őrnagy 128. lövészhadosztályának csapatai támadtak. Kezdetben alegységeinek minden kísérlete, hogy betörjenek a faluba, sikertelen maradt. A hitleristák nagyszámú fa-föld kiserődből tüzeltek, s szakadatlanul ellenlökéseket indítottak. A legerősebb fa-föld kiserődök a temetőben voltak. Az 523. lövészezrednek megparancsolták, hogy fog-

lalja el ezeket. A vállalkozást igen nehéz feltételek között kellett megvalósítani — körös-körül sík nyílt terep és mély hó, elöl pedig, nem nagy magaslaton, jól álcázott fa-föld kiserődök voltak, amelyekből az ellenséges géppuskások szakadatlanul tüzeltek. Úgy kellett előrenyomulni, hogy mélyebben beásták magukat a hóba.

Az alegység bal szárnyán J. I. Bogdan főhadnagy harcosai elérték a temető peremét. De egy jól álcázott fa-föld kiserődből váratlanul kattogni kezdett az ellenfél géppuskája. A tapasztalt tiszt megértette, hogy a géppuska néhány perc alatt valamennyi harcosát harcképtelenné teheti. Jakov Ivanovics Bogdan, alárendeltjei szeme láttára, néhány ugrással elérte az ellenséges kiserődöt, és mellével a lőrésre esett. A harcosok egységesen nagy lendülettel rontottak be a temetőbe, s valamennyi hitleristát megsemmisítették.

A katonák gondosan felemelték parancsnokuk holttestét. A golyók sok helyütt átlyukasztották. Kapott néhány lövést a 3 756 205. számú Komszomol-tagsági könyv is, melyet a hős a mellén őrzött.

E napon N. A. Poljakov 327. lövészhadosztálya elfoglalta a Kruglaja kiserdő nagy részét, amiért V. Z. Romanovszkij altábornagy, hadseregparancsnok háláját fejezte ki a magasabbegység egész személyi állományának. P. A. Radigin ezredes 372. lövészhadosztálya félig körülzárta a 8. Munkástelepülés ellenséges helyőrségét.

A támadás három utolsó napján a szovjet parancsnokság friss erőket vetett be a harcba. Az ellenfél is erősítéseket kapott. Továbbra is a legelkeseredettebb harcok a Lipka faluban s a 4., a 8. és a 7. Munkástelepüléseken, valamint a Kruglaja erdőcskében levő támaszpontokért folytak.

Éjjel-nappal vívták az elkeseredett harcokat az ellenségnek a Kruglaja kiserdőben levő jól megerődített

támpontjáért. Elfoglalva ennek a ligetnek nagy részét (Gontovaja Lipkától északnyugatra), a 327. lövészhadosztály csapatai fedezték a 8. Munkástelepülés és a Szinyavino közötti erdő nyílt térségében támadó egész csoportosításunk balszárnyát. Az ellenség mindenáron igyekezett visszaszerezni az elvesztett támpontot.

A harcok igen bonyolult és nehéz feltételek között folytak. A sűrűn ledőlt fák megnehezítették az előnyomulást, minden fa mögött ellenséges géppisztolyosok rejtőztek. A tüzérségi lövedékek az ágakba csapódva a levegőben robbantak, és repeszzáport zúdítottak a harcosokra. Az éjszaka folyamán az ellenséges géppisztolyosok az erdőn keresztül a hátunkba kerültek, megtámadták a konyhákat, a raktárakat, az egészségügyi segélyhelyeket. De a szovjet harcosok még e feltételek között is találékonyságról és igazi hősiességről tettek tanúbizonyságot.

Bátorságukkal és állhatatosságukkal tűntek ki a 327. lövészhadosztály 1100. lövészezredének harcosai, akiknek P. I. Szaldkih őrnagy volt a parancsnokuk. Már a támadás előtt az egész hadosztályban híressé vált ennek az ezrednek mesterlövésze, a jakut nemzetiségű J. K. Petrov. A támadás előkészítésének napjaiban Petrov géppuskássá minősült át. Amikor Jegor Petrovot megkérdezték, miért cserélte fel a puskát géppuskával, ezt válaszolta: „A puska — puska. 1 lövés és 1 halott fasiszta. De én nem egyet, hanem egyszerre sok fasisztát akarok lelőni."

A támadás második napján Petrov, visszaverve a hitleristák ellenlökését, száz hitleristát kaszált le. Mindig a támadók élén haladt, s géppuskájának tüze a szó szoros értelmében megtisztította lövészeink útját. Az egyik harcban a bátor géppuskás megsebesült. A hitleristák visszaszorították alegységünket, és Petrov az ellenség

területén maradt. De itt is kisegítette őt természetes esze és ravaszsága. Petrov halottnak tettette magát, mikor pedig az ellenség kezdett visszavonulni, akkor végső erejét összeszedve a géppuskához kúszott, s a hitleristák után lőtt.

A 344. lövészhadosztály 1076. lövészezredének alegységei kijutottak a kiserdő szélére. Nem sokat kellett már előnyomulniuk, hogy általános támadásba induljanak a 7. számú Munkástelepülés ellen. De az erdei utak kereszteződésénél elhelyezett három ellenséges fa-föld kiserőd elzárta az utat. Az 5. lövészszázad első lépcsőjében támadó harcosok a földre feküdtek. A századnak veszteségei voltak. Az a veszély fenyegetett, hogy a harci feladat megvalósítása meghiúsul.

Maleskov, a század Komszomol-szervezője, röviden beszélt a komszomolistákkal, s aztán a parancsnokhoz fordult:

— Engedje meg nekünk, nyolc komszomolistának, hogy megsemmisítsük a kiserődöket.

A századparancsnok az engedélyt megadta.

A komszomolisták előrekúsztak, 20—30 méternyire megközelítették a kiserődöket, megegyezéses jelre kézigránátokat dobtak, benyomultak a tűzfészekbe, s kézitusában megsemmisítették a hitleristákat.

E bátor harcosok a századparancsnok utasítására ottmaradtak az általuk elfoglalt kiserődök őrzésére. A többi harcos pedig az ellenség más tűzfészkei elleni rohamra indult.

A hitleristáknak körülbelül 1 százada ellenlökést hajtott végre, igyekezve visszaszerezni a kiserődöket. A komszomolisták tüzelőállásba helyezték a zsákmányolt géppuskákat, s visszaverték az ellenség ellenlökését. Ezen a napon az ellenfél még hatszor vállalkozott ellenlökésre, de harcosaink tüze következtében minden

alkalommal visszaözönlött. Még e napon mind a nyolc komszomolistát kormánykitüntetésre terjesztették fel.

A 2. csapásmérő hadsereg csapatai január 15-én, megtörve az ellenség ellenállását, védelmének több fontos támpontját elfoglalták, s közeledtek ahhoz a helyhez, ahol találkozniuk kellett a 67. hadsereg csapataival.

A 128. lövészhadosztály, erejének egy részével elszigetelve Lipka falut, kiverte az ellenséget a 4. számú Munkástelepülésről. A 372. lövészhadosztály megsemmisítette a 8. számú Munkástelepülésen körülzárt hitleristákat. A második lépcsőből bevetett 18. lövészhadosztály az 5. számú Munkástelepülés előterében folytatott harcokat. A 256. lövészhadosztály elfoglalta Szinyavino állomást, a 191. lövészhadosztály pedig Podgornaja állomást.

Akaraterőt, bátorságot és magas fokú mesterségbeli katonai tudást tanúsítottak a szovjet harckocsizók. Az erdős-mocsaras terepen a nehéz körülmények között harcolva, szívósan előrenyomultak, s pusztították az ellenség emberanyagát és tüzelőállásait.

Az 5. számú Munkástelepülés elleni harc alkalmával, a 98. harckocsidandárhoz tartozó Burov főhadnagy harckocsija előrerohant, és széttaposott két páncéltörő löveget. De a harmadik lövegnek, amelyet egy ház pincéjében helyeztek el, sikerült leadnia néhány lövést. A harckocsi letépett lánctalppal megállott. Burov főhadnagy megfordította a tornyot, s mindjárt az első lövéssel megsemmisítette a löveget. Eközben azonban a negyedik löveg gránátja felgyújtotta harckocsinkat. Szmirnov rádiós meghalt, Gorohov toronylövész pedig megsebesült. A harckocsi parancsnoka megparancsolta a kezelőknek, hogy hagyják el az égő harckocsit. Gavrilov gépészvezető az ellenség tüzében kiemelte Szmirnov holttestét, és segített a sebesült Gorohovnak ki-

mászni a harckocsiból. Burov, a tiszt, az utolsó lehetőségig folytatta a tüzelést. E harcban a harckocsi hős kezelői két fa-föld kiserődöt, három löveget és húsz hitleristát semmisítettek meg.

Az 501. önálló harckocsizászlóalj hadnagya, F. Sz. Matvijenko, a 4. számú Munkástelepülésért vívott harcban két rohamlöveget, két megerősített állást és körülbelül 1 szakasznyi gyalogságot semmisített meg. Amikor a hitleristáknak sikerült kilőni harckocsiját, a sebesült tiszt kicipelte belőle a géppuskát, felállította a harckocsijánál, s tüzet nyitott a támadó ellenfélre. Az odaérkező egészségügyi katonák szedték fel őt.

A német fasiszta hadvezetés, igyekezve megmenteni a Schlüsselburg és az 1. számú Munkástelepülés körzetében harcoló csapatait, friss erőket dobott át az 5. számú Munkástelepülés körzetébe. A hitleristák az 1. és az 5. számú Munkástelepülés körzetében állandóan ellenlökéseket folytattak a 2. csapásmérő hadsereg csapatai ellen, hogy mindenáron megakadályozzák a leningrádiak és a volhoviak egyesülését, s hogy megőrizzék a folyosót a csapatok kivonására.

Január 17-én az 5. számú Munkástelepülés előterében fontos esemény ment végbe. Erre V. Z. Romanovszkij vezérezredes, a 2. csapásmérő hadsereg parancsnoka a következőképpen emlékezik vissza:

„Nappal közölték velem, hogy a folyosóban nem teljesen közönséges harckocsi mozog. Könnyű lövegeink eltalálták. De még a telitalálatok sem állították meg a nehéz, nyilvánvalóan vastag páncél által védett gépet.

A fasiszta harckocsi Schlüsselburg irányában haladt. Ebben az időpontban az úthoz ért 18. lövészhadosztályunk. A harckocsi közvetlenirányzású lövegeink erős tüzébe került. De a lövedékek nem tették harcképtelenné, a harckocsi vezetője azonban valószínűleg megijedt,

letért az útról, és a szinyavinói magaslatra szándékozott távozni. A fasiszta harckocsi, amikor megfordult, a tőzegmezőbe került, s elakadt. A fasiszták kezdtek kimászni a harckocsiból. Valamennyiüket lelőtték. A hullákat megvizsgálták. Kiderült, hogy a harckocsiban valami hitlerista tábornok volt, de dokumentumokat nem találtak nála.

Viszont a fasiszta gépet »elevenen« kaptuk meg. Harckocsizóink, élükön G. A. Mironovics ezredessel, január 18-án a hadsereg harcálláspontjára vontatták a harckocsit. K. J. Vorosilov, G. K. Zsukov és K. A. Mereckov úgy rendelkezett, hogy haladéktalanul Moszkvába kell szállítani.

Mint később kiderült, az elfogott harckocsi a hírhedt »Tigris« volt, amelyhez a hitleristák nagy reményeket fűztek... Moszkvában a Tigrist lőtéren kipróbálták, s 1943 májusában a Vörös Hadsereg valamennyi egysége ismertetést kapott róla, a többi között sebezhető helyeiről is. Amikor a fasiszták a kurszki kiszögellésben tömegesen bevetették a Tigriseket, megjelenésük csapatainkat nem hozta zavarba."[81]

A kibontakozott szívós harcokban mindkét félnek nagy veszteségei voltak. Mint az előző napokon, a főterhet most is a gyalogság viselte, mert az erdős-mocsaras terep miatt a tüzérség és a harckocsik nem nyújthattak megfelelő támogatást. A sebesültek szüntelenül érkeztek a kötözőhelyekre. A katonaorvosok és az egészségügyi személyzet önfeláldozóan küzdöttek a harcosok életéért és egészségéért.

Sok műtétet végzett Fjodor Grigorjevics Leszkov, másodosztályú katonaorvos. Újból és újból nagy megelégedést érzett, amikor azt látta, hogy erőfeszítéseinek eredményeként szovjet harcosok térnek vissza az arcvonalba, s megint a haza védelmezői lehetnek.

S most is, amikor a közeli robbanások zaja megrázkódtatta az operációs sátort, amikor az imbolygó, pislákoló lámpa sötétségbe borította a sebesültet és a műtősnővért is, a sebész szívósan küzdött a harctéren felszedett harcos életéért és egészségéért.

A műtőasztalon Mihajlov harcos. A felrobbant akna súlyos lábsérülést okozott. Amputálás szükséges. Már kifőzték az eszközöket, a nővér az orvos kezébe adja a sebészkést.

Fjodor Grigorjevics habozik. Fiatal ember van előtte, még az élet vár rá, örömök, boldogság, harc. De ha levágják a lábát, akkor nem lesz teljes értékű...

Leszkov ellenőrzi a sebesült pulzusát. Kitűnő, telt pulzus. Úgy látszik, a szervezet erős, kibírja a harcot.

— Nem lesz amputálás — szól hátra nyersen.

— De hát ez kockázatos — jegyzi meg halkan az egyik jelenlevő orvos.

Fjodor Grigorjevics nagyon jól tudja ezt.

Másfél órás bonyolult műtét, aztán pedig a beteg állandó gondozása meghozza a kívánt eredményt. A harcos lábsebei fokozatosan gyógyulnak, s Mihajlov a messze hátországba utazik, ahol egészségét véglegesen helyreállíthatja.

— Hova írjak magának, doktor, kérdezi fiúi szeretettel tekintve Leszkov arcába, s nagy-nagy hálával szorítja meg a kezet, amely megmentette a nyomorúságtól.

Fjodor Grigorjevics megadja neki tábori postai számát.

— No és a háború után?

— Leningrádba, csakis Leningrádba — válaszolja meggyőződéssel Leszkov.

Ugyanilyen önfeláldozóan harcoltak a szovjet harcosok életéért más egészségügyiek is.

A sátornál, ahol Anna Afanaszjevna Legyencova ügyeletes szolgálatot tartott, ellenséges lövedékek robbantak. A bátor asszony hozzáfogott, hogy a sebesülteket az előre elkészített óvóhelyre hordja. De egy robbanás utáni légnyomás ledöntötte és földdel szórta be Legyencovát. Anna Afanaszjevna azonban gyorsan felállt, és továbbra is segített a sebesülteknek.

— Hová való születésű? — kérdezte az egyik sebesült harcos.

— Leningrádi! — válaszolta büszkén Legyencova.

A BLOKÁD ÁTTÖRÉSE

Január 18-án délben a 67. hadsereg 136. lövészhadosztályának felderítői keresztülhatoltak az 5. Munkástelepülés körzetében levő kiserdőn. Egyszerre csak szovjet harcosokat láttak maguk előtt.

— Kik vagytok? — kiáltotta az egyik felderítő.

— Volhoviak — hangzott a válasz.

— Mi meg leningrádiak!...

Mellig érő hóban egymás felé rohantak a harcosok. Összeölelkeztek, összecsókolóztak, sokaknak könnyek csillogtak a szemében.

— Várjatok — mondották a leningrádiak —, hiszen mi csak felderítők vagyunk. Mindjárt idevezetjük a többieket, elvtársaink már alig várják!

S a felderítők visszaindultak övéikhez, hogy közöljék velük az örömhírt, a felderítők közül pedig hárman, a parancsnok utasítására, a volhoviakhoz mentek.

A vasúti töltésnél rövidesen találkoztak két zászlóaljnak a harcban felhevült harcosai. A Néva felől a 136. lövészhadosztály 269. lövészezredének zászlóalja ért oda,

Volhov felől pedig a 18. lövészhadosztály 424. lövészezredének zászlóalja közeledett.

A katonaköpenyek, a katonabekecsek, az álcázó köpenyek összekeveredtek. Hatalmas „Hurrá!"-kiáltás dübörgött, „Dicsőség a Hazának!", „Éljen Leningrád!" kiáltások hallatszottak.

A volhoviak Leningrádról kérdezősködtek. Nyikolaj Belozerov, a géppisztolyos század parancsnoka, donyecmedencei bányász, Pavel Szalascsenkóval beszélgetve a következőket mondotta:

— Tudtuk, mi ment végbe Leningrádban. Tudtuk, hogy a hitleristák szakadatlanul bombázzák a várost, s hogy lakosai éheznek. Sokat beszéltek nekünk a leningrádiak bátorságáról és állhatatosságáról. Minden lehetőt megtettünk, hogy meggyorsítsuk a találkozást, hogy áttörjük Lenin városának blokádját...

— Mihelyt lecsaptak lövegeink, rohamra indultunk — mondotta mosolyogva a leningrádi Ivanov az élemedett korú Alekszej Nyeszkoblinov volhovistának. — A fritzek igyekeztek lehetőleg messzire lógni Leningrádtól, de belétek ütköztek...

— És hány fritzet öltél meg, apácska? — kérdezte kíváncsian Ivanov.

— Ki tudja? A harcban nem számolod meg. De egyet biztosan tudok. Ezreket terítettünk le. Várj csak, még megfizetnek mindenért!

S néhány órával ezt megelőzően az 1. számú Munkástelepülés keleti peremén találkoztak és testvériesen összeölelkeztek a Leningrádi Front 123. lövészdandárának és a Volhovi Front 372. lövészhadosztályának harcosai.

Leningrád blokádja át volt törve!

A Leningrádi és a Volhovi Front csapatai találkozásának híre villámgyorsan elterjedt az egész országban.

Január 18-án Leningrád csaknem valamennyi lakosa az utcán volt. Ismeretlen emberek összeölelkeztek, gratuláltak egymásnak a blokád áttöréséhez, s mindenütt zászlókat lehetett látni. A vállalatoknál és az intézményeknél gyűléseket tartottak. 1943. január 19-ére virradó éjjel a leningrádi rádió a következőt közölte:

„A blokádot áttörtük! Régóta vártuk e napot. Mindig hittük, hogy elérkezik. Meg voltunk győződve erről Leningrád legsötétebb napjaiban — a múlt év januárjában és februárjában is. Azokban a napokban elpusztult hozzátartozóink és barátaink, azok, akik már nincsenek közöttünk, életük utolsó perceiben is makacsul susogták: »Győzni fogunk«. Leningrád becsületéért, életéért, győzelméért adták életüket. És nekünk magunknak, akik kővé meredtünk a fájdalomtól, nem volt erőnk arra, hogy könnyekkel könnyítsünk lelkünkön, amikor a megfagyott földbe, közös sírba, minden tiszteletadás nélkül temettük el őket, s búcsúszó helyett megesküdtünk nekik: »Áttörjük a blokádot! Győzni fogunk!« Megfeketedtünk és felfúvódtunk az éhségtől, felfordultunk a gyengeségtől az ellenség által feldúlt utcákon, s csakis a hit tartotta bennünk a lelket, hogy eljön a felszabadulás napja. És szembenézve a halállal, mindegyikünk a győzelemért, városunk életéért dolgozott, s mindegyikünk tudta, hogy ütni fog a leszámolás órája, hogy hadseregünk áttöri a kínzó blokádot."

Szakadatlanul mentek Leningrádba a levelek és az üdvözlő táviratok. A hátország dolgozói élelmiszergyűjtést kezdeményeztek a hős város számára. A történelmi jelentőségű győzelemtől lelkesülten a leningrádiak megesküdtek: nem kímélik erejüket, míg az ellenség felett teljes győzelmet nem aratnak.

A blokád áttörésének hadművelete nagy katonai-po-

litikai jelentőségű volt. Lenin városa szárazföldi összeköttetést kapott az országgal. Megszűnt a veszély, hogy a német és a finn csapatok a Ladoga-tótól keletre egyesülnek. A Leningrádi és a Volhovi Front csapatai között könyökszerű kapcsolat jött létre, ami jelentősen megnövelte hadászati jelentőségüket s fokozta harcképességüket.

A blokád áttörésénél vívott harcokban tanúsított bátorságukért és merészségükért a Leningrádi, a Volhovi Frontnak és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flottának körülbelül 22 ezer harcosa rendjeleket és érdemérmeket kapott, a különösen kiemelkedők pedig megkapták a Szovjetunió Hőse címet. A Leningrádi Front 136. lövészhadosztályát a 63. gárdahadosztállyá változtatták át, parancsnoka pedig, a polgárháború veteránja, 1941-ben a Hanko-félsziget védelmének egyik vezetője, N. P. Szimonyak vezérőrnagy, kiérdemelte a Szovjetunió Hőse magas címét. A Volhovi Front 327. lövészhadosztályából a 64. gárdahadosztály lett, parancsnokát pedig II. fokú Szuvorov-érdemrenddel tüntették ki. A 61. harckocsidandárt 30. gárda harckocsidandárrá változtatták át.

1943. január 18-án, a blokád áttörésének napján, az Állami Honvédelmi Bizottság határozatot hozott, hogy erőltetett ütemben építeni kell azt a vasúti szárnyvonalat, amely Leningrádot a Nagyfölddel összeköti. Nyomvonalául az ellenségtől éppen elhódított Schlüsselburg és az Északi-vasút Nazija—Zsiharjevo-szakasza közötti szűk sávot jelölték meg.

Még füstölögtek Schlüsselburg romjai, a Néván még nem voltak betömve a bomba- és lövedéktölcsérek, de már megérkeztek oda a vasúti mérnökök, az építőmunkások, a 2. számú katonai helyreállító munkák parancsnokságának személyi állománya, élén I. G. Zubkovval,

valamint V. J. Matyisov és G. P. Gyebolszkij vasúti brigádjai.

Rövid idő, mindössze 18 nap alatt, szakadatlan bombázások és tüzérségi tűz közepette, megépítették a 33 kilométer hosszúságú vasútvonalat, s cölöp-jégvasutat hoztak létre a Néván keresztül, amely 1300 méter hosszú ívet alkotott. Magas fokú hazafiságról, óriási munkabírásról, alkotó kezdeményezésről és bátorságról tettek tanúbizonyságot N. P. Arhipov, P. I. Bogomolov, A. M. Dmitrijev, N. K. Krajevszkij, N. V. Kurakin, N. A. Narinyan mérnökök és mások.

Noha az ellenség a szinyavinói magaslatokról áttekintette és lőtte az újonnan épített vasútvonal egyik szakaszát, a vasúton megindultak a szállítmányok Lenin városa részére. Február 7-én reggel a leningrádiak lelkesen fogadták a Nagyföldről érkezett első vasúti szerelvényt. Az újonnan megépített vasútvonalon 1943 februárjától decemberig 3104 vonat haladt át. A hős város lakosait a Szovjetunió más városainak fejadagjai szerint látták el. A leningrádi üzemek és gyárak nyersanyagot és fűtőanyagot kaptak, s ennek következtében jelentősen megnőtt a hadiipari termelés. A Leningrádi Front csapatait feltöltötték, fegyverzettel, haditechnikával s lőszerrel látták el.

Kialakították a feltételeit annak, hogy Leningrádnál véglegesen szétzúzzák a német fasiszta csapatokat.

A NAGY TÁMADÁS

KÖZELEDIK A LESZÁMOLÁS ÓRÁJA

Az 1943-as esztendő a gyökeres fordulat éveként került bele a Nagy Honvédő Háború történetébe. A szovjet nép és fegyveres erői, a kommunisták lenini pártjának vezetésével mind az arcvonalon, mind pedig a hátországban igen jelentős győzelmeket értek el.

A szovjet fegyveres erők, miután február 2-án Sztálingrádnál befejezték Paulus vezértábornagy 330 ezer főnyi körülzárt hadseregcsoportjának felszámolását, szilárdan magukhoz ragadták a hadászati kezdeményezést, s elkezdték az ellenfél tömeges kiűzését a hazai földről. 1943 folyamán a szovjet csapatok áttörték Leningrád blokádját, felszabadították Észak-Kaukázust, vereséget mértek az ellenségre a kurszki csatában, megtisztították a megszállóktól a Donyec-medencét, a Balparti Ukrajnát, Észak-Tauriszt, Kelet-Belorussziának jelentős részét, a Kalinyini Terület egy részét és az egész Szmolenszki Területet. Menet közben kierőszakolva az átkelést a legnagyobb vízi akadályon, a Dnyeperen, az Ukrán Frontok Kijev és Dnyepropetrovszk környékén két nagy felvonulási területet hoztak létre, ahonnan kiindulva, 1944 elején, a Jobbparti Ukrajnában grandiózus támadást bontakoztattak ki.

1942 novemberétől 1943 decemberéig a Vörös Hadsereg elkeseredett harcokkal 500-tól 1300 kilométernyire nyomult előre nyugatra, s felszabadította az ideig-

lenesen megszállt terület felét, amelyen 40 millió ember élt a háború előtt. Ennek az évnek a sikereit a kommunista párt fáradhatatlan tevékenysége révén érték el, amely egyesíteni és az ellenség szétzúzására tudta irányítani a szovjet emberek minden erőfeszítését.

1943-ban befejeződött a népgazdaság átállítása hadivágányokra. Nagymértékben megnövekedett a fegyverzet és a haditechnika gyártása. A hadiipar 1943-ban 35 ezer repülőgépet, 24 ezer harckocsit és 4 ezer rohamlöveget, továbbá mintegy 130 ezer tüzérségi löveget, aknavetőt és reaktív felszerelést, csaknem 3,4 millió puskát és karabélyt, mintegy 2,4 millió géppisztolyt, golyószórót és nehézgéppuskát, 82,1 millió lövedéket, 75,3 millió aknát s a reaktív tüzérség részére mintegy 4,12 millió lövedéket termelt. Míg a front 1942-ben 1,5 millió tonna lőszert kapott, addig 1943-ban 3 millió tonnát.

A munkások, a kolhozisták, a mérnökök, a konstruktőrök, a tudósok éjjel-nappal dolgoztak, hogy mindennel ellássák a hadsereget, ami az élethez és a harchoz szükséges. A hősi erőfeszítések eredményeként 1943 végén a szovjet csapatok mind a fegyverzet mennyisége, mind pedig minősége tekintetében fölénybe kerültek a német fasiszta csapatokkal szemben.

1943-ban az ostromlott Leningrád helyzete is jelentősen megjavult. A blokád áttörése és a szárazföldi összeköttetés helyreállítása az országgal jótékony hatással volt a hős város védelmezőinek életére s harci tevékenységére. Csupán a Ladoga-tó déli partja mentén megépített vasútvonalon 5,4 millió tonna különféle szállítmány jutott el Leningrádba, a többi között nagy mennyiségű élelmiszer, fűtőanyag, nyersanyag, lőszer és fegyverzet.

1943 nyarán Leningrádban 212 szövetségi és köztár-

sasági alárendeltségű üzem és gyár működött, s ezek 400-nál többféle haditerméket bocsátottak ki. Egyetlen év alatt Leningrád 2,5 millió lövedéket, aknát és repülőbombát, 166 ezernél több géppisztolyt, golyószórót és nehézgéppuskát adott a frontnak. A hadiipari termékek jelentős részét a szovjet—német arcvonal más szakaszaira küldték. Ezenkívül óriási javítóműhely is volt Leningrád. A blokád évei alatt összesen 2 ezer harckocsit, 1500 repülőgépet, 250-nél több hajót, hajó- és tábori lövegek ezreit termelték és javították meg. A leningrádiak 225 ezer géppisztolyt, 12 ezer aknavetőt s mintegy 10 millió lövedéket és aknát gyártottak.

Mindazonáltal Leningrád továbbra is az ellenséges ostrom súlyos feltételei között élt és harcolt. Utcáin és terein továbbra is ellenséges bombák és lövedékek robbantak, s óriási kárt okoztak a városnak. Az ellenség, miután minden reményét elveszítette, hogy elfoglalja Leningrádot, tehetetlen dühében arra törekedett, hogy a lehető legnagyobb pusztítást idézze elő, s felgyújtsa a várost. 1943-ban a városra 600 repeszbombát és 2600-nál több gyújtóbombát dobott.

Az ellenség Leningrád elleni légitámadásai nem maradtak büntetlenek. A Leningrádi Légvédelmi Hadsereg csapatai, melyeknek parancsnokává 1943. július 4-én P. F. Rozskov tüzér-vezérőrnagyot nevezték ki, 1943 folyamán az ellenség 350 repülőgépét lőtte le, 63-at pedig megrongált. A légvédelmi tüzérek, N. D. Antonov ezredes légvédelmi repülőhadteste akcióinak eredményeként 1943 második felében nagymértékben csökkentek az ellenség légitámadásai Leningrád ellen. Az utolsó bomba az október 17-re virradó éjjel esett a városra.[82]

A haza nagyra értékelte Leningrád ege védelmezőinek hőstetteit. A honi légvédelem 7. vadászrepülő hadtestét 1943. július 7-én a honi légvédelem 2. gárda va-

dászrepülő hadtestévé változtatták át, s megkapta a megtisztelő Leningrádi elnevezést. Sok légvédelmi tüzér- és vadászrepülő egység és alegység részesült magas kormánykitüntetésben.

A honi légvédelem sok ezer harcosának a mellén csillogtak harci érdemrendek és érdemérmek, s az olyan vadászrepülők, mint A. T. Karpov, a Szovjetunió kétszeres Hőse, Sz. G. Litavrin, I. P. Nyeusztrujev, I. M. Siskany, V. A. Macijevics és I. D. Pidtikan, a Szovjetunió Hősei és mások az ország légvédelmi erőinek és az egész szovjet népnek büszkeségeivé váltak.

Nagy kárt okozott az ostromlott városnak az ellenség nehéztüzérsége. 1943 folyamán az ellenség 68 316 tüzérségi lövedéket lőtt Leningrádra, amelyek 1410 embert megöltek és körülbelül 4600-at megsebesítettek. Az ütegek elleni harc a Leningrádi Fronton a csapatok egyik legfontosabb harci formájává vált, amelyet nemcsak a haditanács követett állandó figyelemmel, hanem a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása is.

A Leningrádi Front parancsnokságának kérelmére a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának 1943. szeptember 16-i parancsa elrendelte, hogy „a Leningrádi Front és a Belorusz Front parancsnoksága tüzérségi eszközeinek a Leningrád városát lövő ellenfél tüzérsége elleni leghatékonyabb felhasználása végett”[83] hozzák létre (186 lövegből) az ütegek elleni, N. N. Zsdanov vezérőrnagy parancsnoksága alatt, a Leningrádi Tüzérhadtestet. Ugyanezen parancs alapján a hadtestparancsnoknak, a tűzpontosító légierő és a megfigyelő léggömbök elleni harc céljából, rendelkezésére bocsátottak két külön evégett megalakított 12—12 repülőgépből álló repülőszázadot. Az ellenséges tüzérség elleni harcba a front és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta repülőerői is aktívan bekapcsolódtak.

A leningrádi és a volhovi arcvonalon az aktív harci cselekmények folytatódtak Leningrád blokádjának az áttörése után is. 1943 január végén és február elején a 67. és az 55. hadsereg csapatai, a Ladoga-tótól délre, támadó hadműveleteket folytattak, melyek során elfoglalták Krasznij Bort, Popovka vasútállomást, a városi ellenállási csomópontot, a 8. számú állami erőművet és néhány falut.

1943 július második felében a kurszki kiszögellésnél folyó csata tetőfokán, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a Volhovi s a Leningrádi Frontnak megparancsolta, hogy új támadó hadműveletet valósítsanak meg, zúzzák szét az ellenfél szinyavino—mgai csoportosítását, a lehető legtöbb erőt kössék le e területen, és ne engedjék meg, hogy ezeket az erőket a szovjet—német arcvonal központi szakaszára dobják át.

E hadművelet megvalósítása során — július 22-től augusztus 24-ig — a Volhovi és a Leningrádi Front csapatai, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának értékelése szerint „az ellenfél jelentős hadműveleti tartalékait vonták magukra, és súlyos veszteségeket okoztak csapatainknak".[84] A frontok csapatai az ellenség mintegy tíz gyalogoshadosztályát tették harcképtelenné, s nem adtak lehetőséget az ellenségnek arra, hogy Leningrád alól erőket dobjon át a kurszki ív körzetébe.

A szinyavinói magaslatokért vívott harcokban részt vett N. P. Szimonyak vezérőrnagy 30. gárda-lövészhadteste, melyet a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának parancsa alapján 1943 áprilisában szerveztek meg. A hadtesthez tartozott a Leningrádi Front 45. és 63. gárda-lövészhadosztálya és a Volhovi Front 64. gárda-lövészhadosztálya. A főhadiszállás olyan utasítást adott, hogy a hadtest csapatait „a támadó hadműveletben a főcsapás irányában az áttörésre, a védelmi had-

műveletben pedig, ellenlökés céljából, a front tartalékaként" kell felhasználni.[85]

Leningrád védőinek nagy segítséget nyújtottak a megszállt Leningrádi Területen működő partizánok. Az „Észak" hadseregcsoportnak valósággal rémei voltak. Az A. V. German nevét viselő 3. partizándandár harcosai 15 ellenséges szerelvényt siklattak ki, 10 ezernél több sínt robbantottak fel, s az ellenség 7 helyőrségét zúzták szét. N. A. Brednyikov partizándandárja, amely a Leningrádi és a Volhovi Front csatlakozásánál működött, 1943 áprilisától az év végéig kisiklatott 75 német katonai szerelvényt és 9 hidat felrobbantott.

A partizánok elleni harcra az „Észak" hadseregcsoport parancsnoksága a külön erre a célra alakított 207., 281. és 285. őrhadosztályt s nagyszámú tábori kommandót, harcoló egységet és magasabbegységet vetett be. Így például 1943 június-júliusában a Pszkov, Luga és Gdov vidékén működő partizánok elleni hadműveletekben részt vett mindhárom őrhadosztály, továbbá azok a csapatok, amelyek abban az időben Pszkovtól keletre tartózkodtak vagy azért, mert pihentek, vagy mert a kiegészítő pótkerethez tartoztak.

De a hitleristák büntető expedíciói nem jártak döntő sikerrel. „A partizánoknak kitűnő felderítésük következtében — tanúsította von Below vezérőrnagy, a 207. őrhadosztály 374. gránátos ezredének volt parancsnoka — mindig sikerült tudomást szerezniük a tervezett hadműveletekről, és sikeresen kisiklottak kezeink közül, kihasználva azt az előnyüket, hogy a helyszínt és az utakat jól ismerték. Ha ez nem sikerült nekik, akkor a következő taktikát alkalmazták: egy helyen vonták össze erőiket, csatárláncba fejlődtek, s várták, míg a német csapatok közelednek hozzájuk. Aztán géppisztolyos és géppuskás pergőtüzet nyitottak... ölték embe-

reinket, és keresztültörve harcrendünkön, nyomtalanul eltűntek. Mire a legközelebbi tartalékok megérkeztek, a partizánok már a körülzárás határain kívül voltak, és számunkra elérhetetlenné váltak."

1943 őszén a Leningrádi Terület egész megszállott földje égett a hódítók talpa alatt. Válaszként a német parancsnokság parancsára, hogy a lakosságot teljes egészében evakuálni kell az ellenséges hátországba, a szovjet emberek fegyvert fogtak, s a kommunista párt illegális bizottságai és a partizánok vezetésével több körzetben fegyveres felkelést robbantottak ki. A partizánmozgalom leningrádi törzsétől repülőgépekkel 14 266 puskát, 7013 géppisztolyt, 1179 géppuskát, 123 páncéltörő puskát, 112 aknavetőt, 10 730 aknát, 80 ezer kézigránátot, 114 tonna robbanóanyagot s 17 millió töltényt kaptak a partizánok. A felkelők így nagykiterjedésű területeket tisztítottak meg az ellenségtől, ahol szovjethatalmat hoztak létre. A nép bosszúállói állandóan csapásokat mértek az ellenség közlekedésére, a városok helyőrségeire és a vasútállomásokra.

A Leningrádi Terület megszállt övezeteiben a partizánmozgalom magvát 13 partizándandár alkotta, melyeknek együttes létszáma 1943 decemberében elérte a 35 ezer főt.

A szovjet—német arcvonalon a hadászati helyzet jelentős megjavulása a Vörös Hadsereg előnyére lehetővé tette, hogy a kommunista párt és a szovjet kormány a szovjet fegyveres erők elé fontos katonai-politikai feladatot tűzzön ki: az egész szovjet föld felszabadítását a hódítóktól 1944-ben, a hadműveletek színterének áthelyezését hazánk határain túlra és segítség nyújtását Európa leigázott népeinek, hogy felszabaduljanak a fasiszta iga alól. E grandiózus feladatok megvalósítását úgy tervezték, hogy frontálisan és mélységben több,

egymást követő hadműveletet hajtanak végre. Ezzel meg kellett fosztani az ellenfelet annak a lehetőségétől, hogy a fenyegetett irányokban csapásaink kivédésére tartalékaikat idejében összpontosítsa. A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság, minthogy a fegyveres harc irányításának kezdeményezése az ő kezében volt, kiválaszthatta az ellenségre mérendő csapások irányát és időpontjait.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai elé azt a feladatot tűzte ki, hogy Leningrád blokádját teljesen felszámolják, a Leningrádi Területet felszabadítsák a megszállás alól, és létrehozzák a feltételeket a megszállók teljes kiűzésére a szovjet Baltikumból. Segítséget kellett kapniuk a 2. Balti Front erői egy részétől, a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti-tengeri Flottától, továbbá a Leningrádtól délre működő partizánosztagoktól.

A Leningrádi Front haditanácsa még 1943 szeptemberében a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása elé terjesztette a további harci cselekményekre vonatkozó javaslatait, s itt, a többi között, a következőt mondta: „Az általános helyzettel kapcsolatban a Leningrádi Front haditanácsa úgy véli: időszerű felvetni a 18. hadsereg mint az ellenség keleti arcvonala északi szárnya szétzúzásának kérdését, és azt, hogy ne csak Leningrádot szabadítsuk fel véglegesen, hanem elfoglaljuk az egész Lugai Területet, s mint a Baltikum elleni további hadműveletek előfeltételét, elérjük a Luga folyótól a Luga városáig húzódó vonalat.

1943. október 6-án a Leningrádi Front parancsnoksága a neki alárendelt csapatoknak hadműveleti direktívát adott, amelyben a következő általános feladatot tűzte ki: „... *a)* szívósan és állhatatosan ki kell tapogatni az ellenség védelmét ... *b)* egyidejűleg hozzá kell fogni

az arcvonal általános áttörésének előkészítéséhez".[86] A lövészcsapatok, a tüzérség, a légierő, a különleges fegyvernemek csapatai konkrét harci feladatokat kaptak. A főhadiszállás december 12-én a direktívát jóváhagyta,[87] s egyben a front parancsnokát figyelmeztette, hogy az ellenség esetleg szándékosan visszavonul Leningrádtól, s hogy ezzel kapcsolatban nemcsak az ellenség védelmének az áttörésére, hanem az ellenség üldözésére is fel kell készülni.

A leningrád—novgorodi támadó hadművelet általános terve a következő volt: a 2. Balti Front Neveltől északra megsemmisíti az ellenség csoportosítását, aztán pedig Idrica irányában és Novoszokolnyikitől északra a balszárny csapatainak a csapásával átvágja a Dnóba és a Novgorodba vezető vasútvonalakat, leköti a 16. hadsereg főerőit és az „Észak" hadseregcsoport hadműveleti tartalékait, s ezáltal harci feladataik teljesítésében támogatást nyújt a Leningrádi és a Volhovi Frontnak. A Leningrádi és a Volhovi Frontok csapásmérő csoportosításaikkal Oranienbaum, Pulkovo és Novgorod körzetében áttörik az ellenfél védelmét, szétzúzzák a 18. német hadsereg szárnyait, aztán pedig egybehangolt csapásokkal a lugai általános irányban megsemmisítik az ellenség főerőit.

E tervnek megfelelően a Leningrádi Front parancsnoksága — parancsnoka L. A. Govorov hadseregtábornok[88], a haditanács tagja A. A. Zsdanov, törzsfőnök D. N. Guszev altábornagy volt — elhatározta, hogy Ropsa általános irányában két ellencsapást mér az ellenségre: az oranienbaumi területről a 2. csapásmérő hadsereg erőivel és Pulkovo körzetéből a 42. hadsereg erőivel. A csapásmérő csoportosításoknak Ropsa környékén történő egyesülése s az ellenségnek Peterhof, Sztrelna körzetében való felszámolása után, a front csapatainak egy-

mástól eltávolodó irányokban: Ropsa, Kingiszepp, Narva és Ropsa, Gatcsina (Krasznogvargyejszk), Luga irányában kellett támadásukat kibontakoztatniuk.

„Az áttörés formájának megválasztását két koncentrikus csapásként, amelyeket a pulkovói magaslatokról és az oranienbaumi területről mértek viszonylag keskeny szakaszokra — írta L. A. Govorov — az a törekvés indokolta, hogy a két csapásmérő csoportosítás egyesülése útján széles áttörést érjünk el, amely már a hadművelet kezdeti szakaszában a védelem arcvonalának teljes összeomlására vezessen, s kedvező feltételeket hozzon létre a csapás mélységi kifejlesztéséhez, valamint az ellenség megelőzésére a Luga folyó menti előkészített hátsó védelmi vonalon."[89]

A 67. hadseregnek Mga irányában aktív harccselekményekkel le kellett kötnie az ellenfél erőit, s egyidejűleg csapást készítenie elő Mga és Uljanovka ellen, hogy a Volhovi Front 8. hadseregével együttműködve, körülzárja és megsemmisítse az ellenség csapatainak mgai csoportosítását.

A Leningrádi Front főerői támadását támogatta Sz. D. Ribalcsenko altábornagy 13. légi hadserege, N. D. Antonov vezérőrnagy honi légvédelmi 2. „Leningrádi" gárda-vadászrepülő hadteste, D. P. Juhanov és V. J. Nyesztyercev vezérőrnagyok 1. távolbombázó gárda repülőhadteste és 7. távolbombázó repülőhadteste, valamint M. J. Szamohin altábornagy általános parancsnoksága alatt a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta repülőerőinek egy része is.

A Volhovi Front parancsnoksága — parancsnoka K. A. Mereckov hadseregtábornok, a haditanács tagja, T. F. Stikov altábornagy, a törzsfőnök pedig F. P. Ozerov altábornagy volt — ugyancsak azt határozta, hogy Ljuboljadi általános irányában két csapást mér, de csupán

az 59. hadsereg erőivel: a főcsapást a Volhov folyó nyugati partján levő hídfőből kiindulva (Novgorodtól 30 kilométernyire északra) és a kisegítő csapást Novgorodtól délkeletre, az Ilmeny-tavon keresztül, a Novgorodtól délkeletre fekvő területről.

Novgorodtól nyugatra egyesülve, a két csapatcsoportosításnak körül kellett zárnia és meg kellett semmisítenie az ellenség novgorodi csoportosítását. Ezt követően az 59. hadseregnek ki kellett fejlesztenie a támadást Batyeckaja és Luga irányában, a 16. és a 18. hadsereg csatlakozásán szét kellett szakítania az „Észak" hadseregcsoportot, át kellett vágnia a Luga—Pszkov s az Orjegyezs—Batyeckaja vasútvonalat, s ily módon megfosztani a 18. német hadsereget a lehetőségtől, hogy csapatait Leningrád alól délre és délnyugatra vonja vissza.

A 8. és az 54. hadsereg a következő feladatot kapta: aktív harci cselekményekkel akadályozza meg az ellenséget abban, hogy erőit a tosznói és a ljubany—csudovói irányból a leningrádi és novgorodi irányba dobja át: a továbbiakban fel kellett szabadítania az Októberi vasút Toszno—Csudovo közötti szakaszát, s Ljubany és Luga irányában kellett támadnia.

A Volhovi Front csapásmérő csoportosításának harctevékenységét I. P. Zsuravljov 14. légi hadseregének repülőerői, valamint a távolbombázó repülőerők egy része biztosította.

A Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta — parancsnoka V. P. Tribuc tengernagy, a haditanács tagja N. K. Szmirnov altengernagy, a törzs főnöke pedig A. N. Petrov altengernagy volt — azt a feladatot kapta, hogy biztosítsa a Leningrádi Front csapásmérő csoportosítása tengermelléki szárnyát; hogy a hajó- és a parti

tüzérség tüzével s a légierő csapásaival segítse elő a földi erők támadását.

Csapatainknak az erdős-mocsaras síkság nehéz viszonyai között kellett a hadműveletet folytatniuk. A síkság nyugati része már dombvidék volt, ahol a mocsarak még a szigorú télben sem fagytak be. Ez megnehezítette, egyes szakaszokon pedig kizárta nehéztüzérség és nehézharckocsik alkalmazását. Az utakat — ezekből kevés volt —, hatalmas támpontok és ellenállási csomópontok zárták le, az erdőben pedig nagy számban emeltek torlaszokat és fatörzsekből akadályokat. Nagy nehézséget jelentett az erőszakos átkelés a Volhov, a Narva, a Luga, a Pljussza s más folyókon, amelyek partjain a német fasiszta csapatok védővonalakat építettek ki. Emellett az 1943—1944-es tél enyhe volt. A mocsarakat csak vékony jégkéreg borította, amelyen személyi fegyverével még a gyalogság sem mindig tudott átmenni. A folyókon és a tavakon a jég vastagsága nem haladta meg a 25 centimétert, s a haditechnika átszállítása végett a jeget fel kellett hizlalni.

Az ellenség védelmének általános mélysége a leningrádi irányban elérte a 230—260 kilométert, de főerői 20—30 kilométeres mélységben helyezkedtek el.

Az ellenség fő védőövezetének peremvonala a Kernovo, Zakornovo, Urick, Jam-Izsora, Uszty-Toszno, Arbuzovo és Gontovaja Lipka irányban haladt. A védelem ezen övének összes arcvonalhosszúsága körülbelül 160 kilométer, mélysége pedig mintegy 6 kilométer volt. A peremvonal előterét nagyszámú aknamező és szögesdrótakadályok fedezték, a harckocsiveszélyes irányokban pedig harckocsiárkok, -akadályok és ellenakadályok helyezkedtek el. Az első két lövészárokban, gyalogsági fegyverek részére nagyszámú fa-föld kiserőd és nyílt tüzelőállás volt. A vasbeton s a fa-föld kiserődök

sűrűsége az oranienbaumi területen, Uricknál, Pulkovónál és Puskinnál, 1 kilométerre számítva, mintegy 8—12 egységet ért el; körülbelül 10 százalékuk vasbetonból épült. A legerősebb ellenállási csomópontokat — Kernovót, Gosztyilicit, Porozskit, Peterhofot, Urickot, Puskint, Uszty-Tosznót és másokat — mintegy 100 méter mélyen szögesdrótakadállyal vették körül, s körülbelül 2 kilométer mélységben aknamezőkkel védték.

A második védőövben támpontok és ellenállási csomópontok voltak Koporjében, Gyatliciben, Ropsában, Krasznoje Szelóban, Puskinban, Pavlovszkban, Uljanovkában és Mgában, hatalmas műszaki berendezésekkel. Ezek a legfontosabb útkereszteződéseket és az erdőségek közötti részeket fedezték.

Az ellenséges fővédőöv a novgorod—lugai irányban a századtámpontok és a zászlóalj védelmi csomópontok olyan szerteágazó, egymással kapcsolatos rendszere volt, mint Tyeremec Kurlandszkij, Ljubci, Kopci, Tyutyici, Zapolje, Podberjozje, Bolsévodszkoje, Kotovici, Krecsevici és mások.

A peremvonalban teljes mélységű lövészárkokat létesítettek, amelyeknek falait rőzsével átfont fémhálóval fedték be. Az ellenség a legkisebb védelmet az útkereszteződésekben, a helységekben s a mocsarak közötti földszorosokban építette ki. Az erdőkben nagyszámú torlasz és akadály volt, amelyeket aknamezők és botlódrótos aknák fedeztek. Az arcvonal 1 kilométerére az ellenségnek 15—18 fa-föld- és vasbeton kiserődje s páncélkupolája jutott.

Az ősi Novgorodot a hitleristák hatalmas megerődített körzetté változtatták, amelyet a támpontok övezete — Gyerevenyici, Kolmovo, Hutiny, Zarelje, Pulkovszkaja Szloboda s a Kirill és a Jurjev kolostorok — vett körül. Az ősi épületek vastag falai mögé rejtett nagy-

számú tüzelőállás s nagy mennyiségű műszaki akadály valóban bevehetetlenné tette Novgorodot.

Jelentős mennyiségű tüzelőállást építettek mélységben a Nyetyilszki és a Zamosei mocsarak, valamint Pityba, a Kereszty, a Poliszty, a Verjazs, a Veronda és a Luga folyók körzetében.

A Finn-öböl és a Csud-tó között az ellenség sietve építette a „Tannenberg"-vonalat, Pszkov és Osztrov körzetében pedig a nagymértékben megerősített „Párduc" védelmi vonalat.

Az ellenség hatalmas, mélyen lépcsőzött védelmét, amely szárnyaival a Finn-öbölre és az Ilmeny-tóra támaszkodott, a hitlerista propaganda mámorosan „bevehetetlen északi sáncnak" nevezte. Németország szárazföldi csapatai főparancsnoksága műszaki csapatainak haditudósítója, a Leningrádnál foglyul ejtett Rudolf Harig, a következőt vallotta: „Leningrád körzetébe küldtek, ahol meg kellett ismerkednem a német utászok munkájával. Novemberben érkeztem a frontra. Az 50. hadtest törzsénél ... megkaptam a megfelelő adatokat, s a Lugai-csatornánál, valamint Puskin város környékén jártam ... Mindenki teljesen meg volt győződve arról, hogy erődítményeink bevehetetlenek, s a szovjet csapatok bármiféle támadásának ellenállnak."[90]

Az északi sánc mögött az „Észak" hadseregcsoport 18. hadserege helyezkedett el, s 4500 löveggel és aknavetővel (nem számítva a légvédelmi és a sorozatvető tüzérséget), mintegy 200 harckocsival és rohamlöveggel rendelkezett. A levegőből a hadsereget az 1. légiflotta 200-nál több repülőgépe támogatta.[91]

Az „Észak" hadseregcsoport parancsnoksága a szovjet csapatok támadását Leningrád alatt várta. Lindemann vezérezredesnek, a 18. hadsereg parancsnokának 1943 decemberében kiadott utasítása azt mondotta, hogy

Leningrád felszabadítása „mindig is a bolsevikok rendkívül fontos célja lesz. A bolsevik rendszer szempontjából Leningrád felszabadítása egyértelmű lenne Moszkva megvédésével s a harccal Sztálingrádért".[92] Ezért a német fasiszta csapatok azt a legszigorúbb parancsot kapták, hogy mindenáron tartsák az általuk elfoglalt állásokat, s minden támpontért, minden megerődített állásért, minden méternyi földért az utolsó szál emberig harcoljanak.

A Leningrádi és a Volhovi Front, az arcvonalakon végrehajtott átcsoportosítások s annak révén, hogy bátran összpontosította a fő irányban az erőket és az eszközöket, az ellenféllel szemben döntő fölénybe került. A két front (a Leningrádi Front 23. hadseregét nem számítva) a lövészcsapatoknál 375 ezer emberrel, továbbá 14 300 löveggel és aknavetővel (nem számítva a légvédelmi és a sorozatvető tüzérséget), 1200-nál több harckocsival s rohamlöveggel rendelkezett. A levegőből ezeket több mint 1200 repülőgép támogatta. A Leningrádi Front áttörési szakaszain gyalogságban több mint 2,7-szeres, tüzérségben 3,6-szeres s harckocsikban 6-szoros volt a fölény. Ugyanitt összpontosították a front lövegeinek és aknavetőinek mintegy 70 százalékát és egész sorozatvető tüzérségét.

A Leningrád és Novgorod alatti támadással egyidejűleg nagy hadműveletnek kellett kezdődnie a Jobbparti Ukrajnában, ahová a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása fő tartalékait irányította. De ennek ellenére, a Leningrádi és a Volhovi Front megsegítésére a távolsági légierő nagy erőit, az önjáró tüzérség és a különleges fegyvernemek egységeit és magasabbegységeit bocsátotta rendelkezésre. Sok tüzér-, harckocsi- és repülőegység jelentős mennyiségű új harci technikát kapott a támadás előtt.

Két és fél hónapon keresztül éjjel-nappal, mindenfajta időben folyt a megfeszített harci kiképzés az arcvonalakon. Ugyanúgy, mint amikor a blokád áttörését készítették elő, a hátországban olyan kiképző harci táborokat építettek, amelyek reprodukálták az ellenség védelmét a jövendő áttörési szakaszokon. A katonák tanulták, hogy rohamozzák meg a vasbeton és a fa-föld kiserődöket, hogyan küzdjék le a szögesdrótakadályokat és az aknamezőket. A parancsnokok kidolgozták a terepen a gyalogság, a harckocsik és a tüzérség együttműködését. A hadseregek, a hadtestek és a hadosztályok törzseiben nagyszámú parancsnoki-törzsvezetési gyakorlatot és hadijátékot hajtottak végre.

Nagy figyelmet szenteltek a lövészegységek és parancsnokaik kezdeményező akcióinak s a gyalogság és a rohamcsoportok együttműködésének, amelyeknek az ellenséges vasbeton és fa-föld kiserődjei ellen kellett harcolniuk, valamint a műszaki akadályok leküzdésének is. Ezenkívül a lövészalegységek tanulták a menetből való tüzelést, s hogy közvetlenül a tüzérségi gránátok robbanása után támadjanak, tanulták a kézitusát a lövészárkokban s az éjszakai harcot.

A hadművelet előkészítésének időszakában, a frontok parancsnoki kara előtt álló egyik fő feladat a személyi állománynak a támadásra való harci előkészítése volt. Segíteni kellett a katonáknak abban, hogy megszabaduljanak a lövészárokbeli szokásoktól és hangulattól, s hogy higgyenek saját erejükben, a haditechnika s a fegyverek erejében.

I. I. Fegyunyinszkij, a Szovjetunió Hőse, aki abban az időben a 2. csapásmérő hadsereg parancsnoka volt, a következőre emlékezik vissza:

„Egy alkalommal, december közepén, a 90. hadosztály 286. lövészezredébe érkeztem. Fomenko ezredes ezred-

parancsnok az alegységeket az ellenség gyalogsága és harckocsijai ellenlökésének a visszaverésére tanította. A foglalkozást jól, tanulságosan szervezte meg.

A megbeszélés után megparancsoltam, hogy az ezredet állítsák fel az erdő tisztásán, röviden összegeztem az eredményeket, megdicsértem azokat, akik kitűntek bátorságukkal, s több észrevételt tettem.

— Szívósan tanulni kell, hogyan harcoljatok az ellenség harckocsijai ellen — mondtam nyomatékosan. — Az okos és a merész katona nem ijed meg a harckocsitól. Ti ma a gyakorlaton helyesen tényked tetek. No és ha majd a harckocsik valóban ellenetek mennek? Vajon képesek lesztek-e velük szemben fedezni magatokat, például ebben a lövészárokban?

S rámutattam egy kis árokra, amely a tisztástól nem messze volt látható.

A katonák hallgattak. Az arcukról lerítt: nem nagyon hisznek abban, hogy életben lehet maradni, ha az árkon harckocsik mennek keresztül. Azonnal el kellett oszlatni a bennük levő kételyt.

— Ki akarja megmutatni bátorságát? — kérdeztem.

A sorból kilépett egy nem magas, kissé szeplős katona.

— Kérek engedélyt, tábornok elvtárs!

— Hogy hívnak?

— Iljin közkatona vagyok.

— Nem ijedsz meg? Az árokban maradsz, amikor az árokra rámegy a harckocsi?

— Ki fogok tartani, tábornok elvtárs, nem fogok megijedni.

— Próbáljuk hát meg. De mit fogsz csinálni, amikor az árkon átmegy a harckocsi?

A katona magabiztosan jelentette, miként fog csele-

kedni, odaszaladt az árokhoz és beleugrott. Most a fedezékből csak fülvédős sapkája látszott.

Motorzúgás hallatszott, s az egyik harckocsi a fagyos földön csikorgó lánctalpaival az árok felé indult. Soktonnás súlyával a harckocsi a mellvédre nehezedett. Valamennyi jelenlevő lélegzet-visszafojtva figyelte. A harckocsi átgördült az árok felett. S ugyanebben a pillanatban Iljin épen, egészségben felemelkedett, és gyakorló kézigránátot dobott...

— Ki nem fél még az árokban maradni?

A kezek erdeje emelkedett a magasba az alakulat felett. Éppen ezt akartam elérni. A katonák megértették, hogy a mély árok megbízható fedezék a harckocsival szemben."[93]

A Volhovi Fronton kiállítást szerveztek a zsákmányolt harcászati eszközökből és fegyverekből. A harcosok, akik a kiállítást meglátogatták, saját szemükkel győződhettek meg arról, hogy az okos és bátor katona bármiféle „Tigrist" és „Párducot" megzabolázhat. Ugyanitt azt is megmagyarázták, miként kell felhasználni az ellenségtől zsákmányolt fegyvereket és technikai eszközöket.

Nagyon sokat kellett dolgozniuk a műszaki csapatoknak. Az ellenség hatalmas, nagyszámú különféle akadállyal kiépített, aknamezőkkel fedezett védelmének a leküzdése az erdős-mocsaras terepen nemcsak az utászoktól követelt óriási erőfeszítést, hanem a lövészektől, a tüzérektől és a harckocsizóktól is. Minden szakaszban néhány embert megtanítottak arra, hogyan kell átvágni a szögesdrótakadályokat, felszedni és hatástalanítani az aknákat, a torlaszoktól megszabadítani az utakat, utat építeni rőzséből a mocsáron át, s kimenteni az elakadt hadieszközöket. Több mint 30 ezer ember részesült ilyen kiképzésben a Leningrádi Fronton.

A Leningrádi Front műszaki csapatai által végzett munka óriási méreteiről az alábbi adatok tanúskodnak. Körülbelül 260 kilométernyi utat javítottak meg, s csaknem 100 kilométernyi új utat építettek, kiindulási körzeteikben 926 aknamezőt aknamentesítettek, s eközben 324 ezer aknát szedtek fel. 1943 decemberének második felében a 2. csapásmérő hadsereg és a 42. hadsereg az ellenség peremvonalában 43 kilométernyi szögesdrót-akadályt semmisített meg, s 9 ezer aknát és botlódrótos aknát hatástalanított.[94]

Az ellenséges tüzérség és aknavetők elleni harcra hatalmas tüzércsoportokat szerveztek. A tüzérség sűrűsége az áttörési szakaszokon az arcvonal 1 kilométerére számítva a következő volt: a 2. csapásmérő hadseregben — 123, a 42. hadseregben — 138 és az 59. hadseregben — 106 löveg és 76 milliméteres vagy ennél nagyobb űrméretű aknavető. Az ellenség peremvonalbeli tüzelőállásainak a megsemmisítésére és elnyomására a 42. hadseregben, közvetlen irányzású tüzelésre 492 löveget, az 59. hadseregben pedig 221 löveget jelöltek ki. A tüzérfelderítők bemérték és tanulmányozták a célokat; ezek megsemmisítésére vagy lefogására a megfelelő számú löveget kikülönítették.

A harckocsizók tanulták, hogyan kell harcolni erdős-mocsaras terepen a gyalogsággal, a tüzérséggel s az utászokkal együttműködve. Géppisztolyosok csapatszállító csoportjai erősítették a harckocsizókat.

Erőteljes felderítés folyt. Pontosabban meghatározták a peremvonal helyzetét, a tűzrendszert, a műszaki berendezések jellegét, valamint az ellenség erőinek csoportosítását s egységei és alegységei csatlakozási pontjait és szárnyait. Csapdákat állítottak, hogy foglyokat szerezzenek. Állandó megfigyelés alatt tartották a hit-

leristák ténykedését. Nagy jelentőségű volt az ellenséges védelem légifényképezése.

A szovjet csapatokat rejtetten, az álcázás szabályainak szigorú betartásával a megindulási állásokban összpontosították a támadásra. A 2. csapásmérő hadsereget Leningrádból az oranienbaumi hídfőbe hajókon és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta egységein szállították át. A tengerészek a szállítást a jégzajlás nehéz viszonyai között, rendszerint sötétben és gyakran az ellenség parti tüzérségének tüzében hajtották végre.

1943. november 5-től 1944. január 21-ig a Balti-tengeri tengerészek 53 ezer embert, körülbelül 2500 gépkocsit és vontatót, 658 löveget, sok harckocsit, nagy mennyiségű lőszert, üzem- és kenőanyagot, valamint az anyagi biztosítás más eszközeit szállították az oranienbaumi hídfőbe. A személyi állomány és a hadieszközök átszállítását V. F. Tribuc tengernagy és N. K. Szmirnov altengernagy irányította.

A politikai szervek, a párt- és a Komszomol-szervezetek gyűléseken, előadásokon s beszélgetésekben ismertették Leningrádnak mint az Októberi Forradalom bölcsőjének, mint az ország egyik legfontosabb politikai és gazdasági központjának a jelentőségét; a gyakorlatokon és a foglalkozásokon megmagyarázták a harcfeladat pontos teljesítésének s a szigorú fegyelemnek a szükségességét. Segítettek a parancsnokoknak abban, hogy a harcosokat megtanítsák hozzáértéssel kezelni a fegyvereket, s legyőzni a műszaki zárakat.

Az áttörés gyors ütemének szempontjából igen jelentős szerepet játszottak a frontharcosok találkozásai a leningrádi munkásokkal. A harcosok és a parancsnokok, a helyi szervezetek meghívására a városba utaztak, a leningrádi dolgozók küldöttségei pedig csapato-

kat látogattak meg. A gyűléseken és összejöveteleken, a lövészárkokban és a földfedezékekben tartott bensőséges beszélgetésekben A. Galuskina, M. Vasziljeva, J. Budnyik és más munkásnők a harcosoknak és a parancsnokoknak felindultan beszéltek arról, hogy miként él, dolgozik és harcol Lenin városa. Beszéltek nekik az átélt nélkülözésekről és szenvedésekről s az embertelen kegyetlenségről, amellyel a hitleristák az emberek százezreit módszeresen kiirtották.

A leningrádi és a hadosztály-, hadsereg- és frontújságok gyermekek, nők és öregek pusztulásáról szóló leveleit közölték leningrádiaknak. Fényképeket hoztak és tényeket ismertettek a megszállók kegyetlenkedéseiről; partizánok elbeszéléseit s hadifoglyok vallomásait hozták nyilvánosságra a szovjet emberek ellen alkalmazott megtorlásokról. December első napjaiban a frontújság közzétette a Szovjet Tájékoztató Iroda közleményét arról, hogy a hitleristák módszeresen tüzérségi tűzzel árasztják el Leningrád lakónegyedeit és olyan objektumait, melyeknek semmi köze a katonai célpontokhoz, hogy minél több embert elpusztítsanak és minél nagyobb kárt okozzanak a hős városnak.

Mindez a harcosok dühét és gyűlöletét váltotta ki a hívatlan jövevényekkel szemben, s szenvedélyes vágyukat, hogy kiűzzék és kikergessék őket a hazai földről. A Leningrádi Front harcosai a következőt írták a leningrádiaknak: „Olvastuk leveleiteket, drága anyák, feleségek, testvérek, szeretett gyermekeink. Papíron, szavakban nehéz kifejezni a gyűlöletet, amely szívünkben forr... Halljuk bosszúra hívó szavatokat, látjuk ártatlan véreteket, amely Leningrád utcáit öntözi, olvastunk a négyesztendős Zsenyecska Baty ősz hajfürtjeiről, osztozunk Alekszandra Arjefova bánatában. De ne feledjétek, drága leningrádiak, a németek gaztettei nem ma-

radnak büntetlenek. Mi, a Leningrádi Front harcosai, megesküszünk nektek, hogy megfizetünk az ellenségnek. Könyörtelenül ölni fogjuk a fasisztákat, nem kímélve erőnket és életünket, hogy elérjük szent célunkat — a német megszállók szétzúzását."[95]

E napokban sok harcos, hazafias érzülettől áthatva, kérte felvételét a kommunista párt és a Komszomol soraiba. 1943. október 1-től december 31-ig a Leningrádi Front pártszervezetei 12 ezer embert vettek fel az SZK(b)P tagjai sorába, valamint ugyanennyi tagjelöltet is. Két nappal a támadás kezdete előtt a 63. gárda-lövészhadosztályban 630 tagfelvételi kérelmet nyújtottak be a pártba s körülbelül 130-at a Komszomolba. 1944. január 9-től 13-ig a Volhovi Front 65., 239. és 310. lövészhadosztályában 680 ember kérte felvételét a pártba.[96]

A kommunisták és a komszomolisták száma csak a Leningrádi Front csapataiban 148 ezer, illetve több mint 101 ezer fő.[97] A párt- és a Komszomol-gyűléseken ezek az emberek megesküdtek a hazának, hogy a leninista büszke nevet becsülettel fogják viselni, személyes példájukkal hőstettekre magukkal ragadják a harcosokat, és kíméletlenül szétzúzzák az ellenséget, bármilyen hatalmas erődítmények mögé rejtőzik is, és végleg felszabadítják a blokád alól Lenin nagy városát.

AZ ORANIENBAUMI HÍDFŐRŐL

Az oranienbaumi hídfőt a leningrádiak Kisföldnek, védelmezőit pedig kisföldieknek nevezték. A kisföldiek 1941 augusztustól 1944 januárig, a német fasiszta csapatok és a Finn-öböl vize által Leningrádtól elvágva, Oranienbaumtól (jelenleg Lomonoszov) délre megőriz-

tek egy kis területet. Az ellenség nemegyszer kísérelte meg e hídfő elfoglalását, hogy innen kiindulva Kronstadtra vesse magát, de a szovjet harcosok a Kronstadti-erőd tüzérségének, a Krasznoflotszki és a Peredovoj erődök támogatásával,[86] mindannyiszor visszaverték a hitleristák támadásait.

S éppen a kisföldieknek, akiknek területére a 2. csapásmérő hadsereget átdobták, jutott osztályrészükül a megtiszteltetés, hogy elsőként mérjenek csapást azzal a céllal, hogy a hős város falainál szétzúzzák a német fasiszta csapatokat.

Az 1944. január 14-re virradó éjjelen az oranienburgi hídfőben szokatlan élénkséget lehetett megfigyelni. Minden irányban lövedékekkel, aknákkal, töltényekkel, élelmiszerrel és felszereléssel telt ládákkal megrakott gépkocsik haladtak. Az erdőben, nem messzire az első vonaltól, a tüzérek és a harckocsizók ellenőrizték a felszerelés felkészültségét a harcra, pontosították a tűzvezetési adatokat és a harckocsik menetirányait. Az erdőből folytonos szalagként húzódtak a lövészalegységek. Az összekötőárkokon át a peremvonalbeli lövészárokhoz vonultak, ahonnan gyors iramban el kellett érniük az ellenség védelmét. Az égben pedig V. J. Nyesztyercev repülő vezérőrnagy 7. repülőhadtestének bombázói zúgtak. A szovjet repülők a rossz idő ellenére bombázták az ellenséges csapatokat s Bezzabotnij helység körzetében a nehéztüzérséget.

A reggel borús volt. Az ólmos, sötét szakadozott felhők alacsonyan úsztak a föld felett. A sűrű köd megnehezítette a figyelést. Kilenc órakor kezdett szétoszlani a köd. Kilenc óra 35 perckor a lövegek és az aknavetők döreje törte meg a csendet. Az ellenségre Kronstadtból, az erődítményekből és a hajókról tüzet nyitottak a nehéz hajólövegek, valamint a tábori tüzérség, a többi kö-

zött a nehéztüzérség lövegei is. A lövedékek és az aknák szögesdrótakadályokat romboltak szét; nagyszámú harckocsi- és gyalogság elleni aknát robbantottak fel, szétzúztak vasbeton és fa-föld kiserődöket, megsemmisítve bennük az ellenséges katonákat és tiszteket. A nehéztüzérség az ellenség tüzelőállásaira, törzseire, harcálláspontjaira, raktáraira és csapatcsoportosításaira zúdította csapásait. Az utászok az aknamezőkben és a szögesdrótakadályokon keresztül átjárókat készítettek, amelyeken harckocsijainknak és gyalogságunknak kellett támadásba menniük.

A 2. csapásmérő hadsereg csapatainak támadása 10 óra 40 perckor kezdődött. A Kolokolnya-hegyről, ahol L. A. Govorov hadseregtábornok és I. I. Fegyunyinszkij altábornagy figyelő-harcálláspontja volt, jól lehetett látni A. I. Andrejev és P. A. Zajcev vezérőrnagyok 43. és 122. lövészhadtestei harcosainak csatárláncait. Büszkén lobogtak a harci zászlók a támadók sorai felett, s a katonák „Hurrá"-kiáltása egybeolvadt a zenekarok hangjával.

Az elsők között tört be az ellenség lövészárkaiba a P. L. Romanyenko parancsnoksága alatt álló 131. lövészhadosztály 482. ezredének lövészszázada, élén Marcsenko századossal. A század kézitusában mintegy harminc ellenséges katonát és tisztet semmisített meg, elfoglalta az első lövészárkot, és az ellenséges védelem mélysége irányában nyomult előre. Sikeresen támadtak a 48. és a 90. lövészhadosztályok egységei is, melyeknek parancsnoka A. I. Szafronov vezérőrnagy, illetve N. G. Ljascsenko ezredes volt. A gyalogosok nyomában az ellenség állásaiba betörtek A. N. Kovalevszkij alezredes 222. harckocsiezredének tankjai is.

Tüzérségünk orkánszerű tüze, a harckocsik és a gyalogság lendületes támadása az első pillanatban meg-

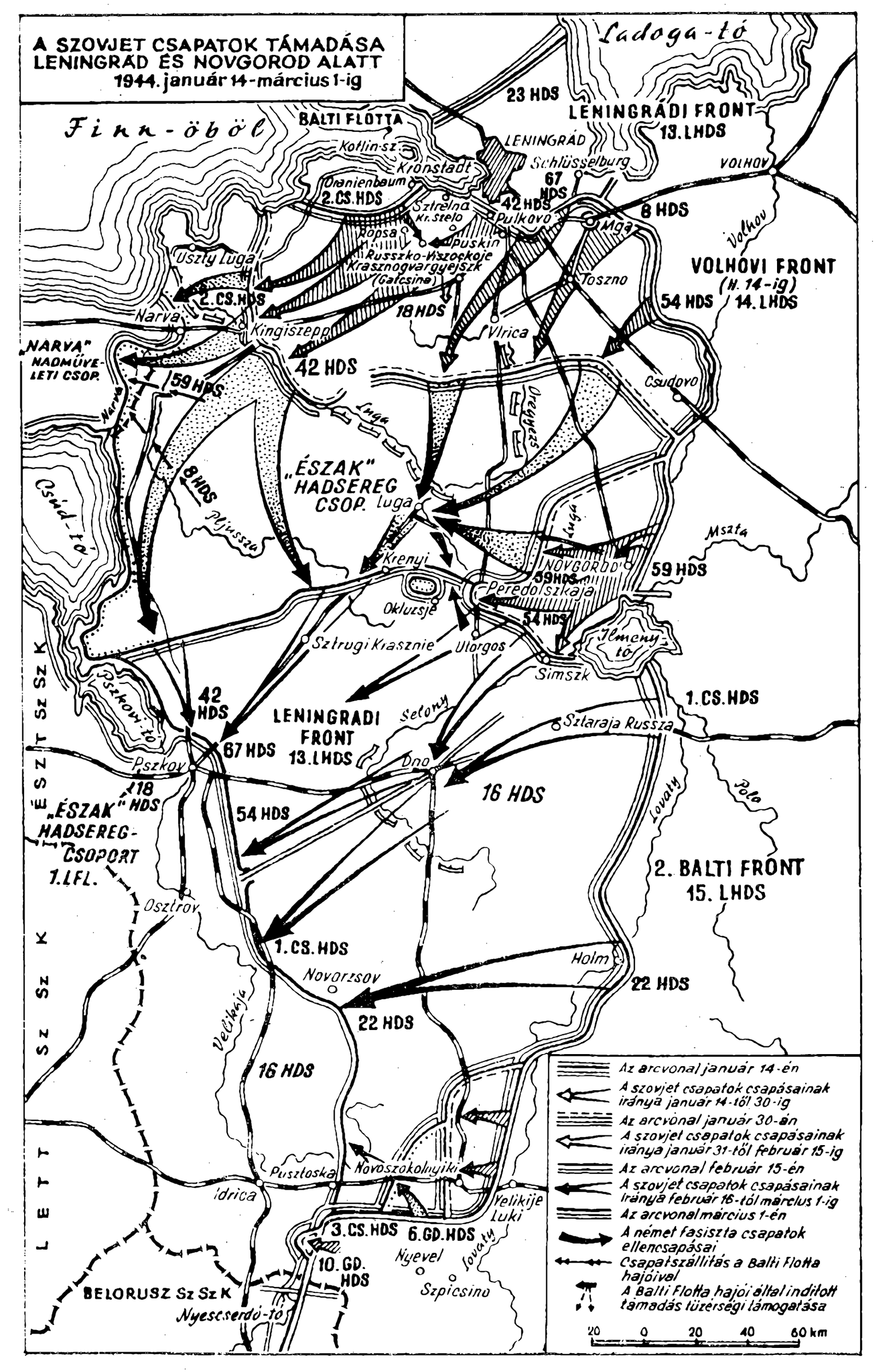
A SZOVJET CSAPATOK TÁMADÁSA LENINGRÁD ÉS NOVGOROD ALATT 1944. január 14-március 1-ig
Ladoga-tó
Finn-öböl
BALTI FLOTTA
Kotlin-sz.
Kronstadt
Oranienbaum
2. CS. HDS
LENINGRÁD
Schlüsselburg
67 HDS
42 HDS
Sztrelna
Kr. Szelo
Pulkovo
Popsa
Puszkin
Russzko-Viszockoje
Krasznogvardejeszk
(Gatcsina)
Uszty Luga
2. CS. HDS
Narva
Kingiszepp
18 HDS
Vlrica
23 HDS
LENINGRÁDI FRONT
13. LHDS
VOLHOV
8 HDS
Mga
Volhov
VOLHOVI FRONT
(H. 14-ig)
14. LHDS
Toszno
54 HDS
„NARVA" HADMŰVELETI CSOP.
59 HDS
42 HDS
Csudovo
Luga
Orlyavas
„ÉSZAK" HADSEREG CSOP.
Luga
8 HDS
Pljussza
Csúd-tó
Krenyi
NOVGOROD
59 HDS
59 HDS
Peredolszkaja
Okluzsje
54 HDS
Msztá
Sztrugi Krasznie
Utorgos
Simszk
Jemeny-tó
Pszkov-tó
42 HDS
LENINGRADI FRONT
13. LHDS
Selony
1. CS. HDS
Sztaraja Russza
Pszkov
67 HDS
Dno
16 HDS
118 HDS
54 HDS
Lovaty
Polo
„ÉSZAK" HADSEREG-CSOPORT
1. LFL.
2. BALTI FRONT
15. LHDS
Osztrov
1. CS. HDS
Holm
Novorzsov
22 HDS
22 HDS
Velikaja
16 HDS
Pusztoska
Novoszokolnyiki
Idrica
Yelikije Luki
3. CS. HDS
6. GD. HDS
Lovaty
Nyevel
10. GD. HDS
Szpicsino
BELORUSZ Sz Sz K
Nyescserdó-tó
LETT Sz Sz K
ÉSZT Sz Sz K
Az arcvonal január 14-én
A szovjet csapatok csapásainak iránya január 14-től 30-ig
Az arcvonal január 30-án
A szovjet csapatok csapásainak iránya január 31-től február 15-ig
Az arcvonal február 15-én
A szovjet csapatok csapásainak iránya február 16-tól március 1-ig
Az arcvonal március 1-én
A német fasiszta csapatok ellencsapásai
Csapatszállítás a Balti Flotta hajóival
A Balti Flotta hajói által indított támadás tüzérségi támogatása
20 0 20 40 60 km

döbbentette a hitleristákat. A 9. és a 10. tábori repülőhadosztályok összeköttetési vonalain hallani lehetett segélykiáltásaikat és pánikszerű jelentéseiket: „Óriási erejű orosz tüzérségi tűz, a közvetlen irányzású tüzérségtől nagy veszteségeim vannak. Hol marad a mi tüzünk?" „A lövészárkokat az egész szakaszon szétrombolták. Az orosz gyalogság támadásba ment át. Siessetek a tüzérségi tűzzel!" „Az oroszok áttörtek. Kénytelenek vagyunk visszavonulni. Adjatok zárótüzet!" A hitlerista tüzérek közölték: „Gyalogosaink elhagyják a lövészárkokat..."

De a 3. SS páncéloshadtest parancsnokságának sikerült rövidesen helyreállítania a harci rendet és megszerveznie az ellenállást. Amikor csapataink a harmadik lövészárokhoz értek, tűzeső fogadta őket; az ellenség, a közben megérkezett tartalékok segítségével, néhány ellenlökést kísérelt meg. Elkeseredett harcok bontakoztak ki.

A szovjet csapatoknak nehéz feltételek között kellett a támadást folytatniuk. A rossz idő miatt a légierő nem adhatott támogatást, a harckocsik s a kísérőlövegek az utak járhatatlansága miatt lemaradtak. Ennek ellenére a 2. csapásmérő hadsereg csapatai, leküzdve az ellenség szívós ellenállását, szétzúzták peremvonalát, az áttörés egész 10 kilométeres szakaszán, kiverték néhány lövészárokból a hitleristákat, s már a nap közepére elfoglalták Pereleszje, Zrekino és Porozski helységeket. Kifejlesztve a sikert, napnyugtára elfoglalták Zserebjatki, Gosztyilici, a „Krasznaja Baltika" szovhoz és Novaja fontos támaszpontokat, s 3—5 kilométernyire beékelődtek az ellenség védelmébe. Mindazonáltal a támadás első napján csapatainknak nem sikerült teljesen áttörniük az ellenség fő védőövét.

Éjszaka az ellenség új tartalékokat vont össze az át-

törési szakasznál, és január 15-től kezdve a harcok még elkeseredettebbekké váltak. A hitleristák az egész nap folyamán ellenlökéseket hajtottak végre, s feltartóztatták a 2. csapásmérő hadsereg előnyomulását. Erősebb csapásokat a német fasiszta hadvezetés nem tudott szervezni: e napon támadásba mentek át a 42. hadsereg csapatai, s ezért az ellenségnek a központi Krasznoje Szelo-i irányban kellett tartania fő tartalékait.

I. I. Fegyunyinszkij altábornagy, a 2. csapásmérő hadsereg parancsnoka, a csapás erejének fokozása végett megparancsolta a második lépcső lövészhadosztályainak harcbavetését. Egy nap alatt csapataink mindössze 2—3 kilométerre nyomultak előre, mert a felhős, alacsony égbolt, a hóesés és a hóvihar miatt a légierő nem támogathatta őket.

Január 16-án folytatódott az ellenséges védelem áttörése. Egyidejűleg csapataink visszaverték az ellenség számtalan ellenlökését.

Háromnapi elkeseredett harcok eredményeként a 2. csapásmérő hadsereg csapatai 7—8 kilométerre nyomultak előre, áttörték az ellenfél fő védőövét, s lehetőségük nyílt arra, hogy kibontakoztassák a támadást Ropsa felé.

A 2. csapásmérő hadsereg harcosai nagy hősiességet tanúsítottak a támadásban. A harcosok és a parancsnokok, akiket lelkesített a gondolat, hogy véglegesen megszabadítsák a blokádtól a hős Leningrádot, nem kímélték magukat. Szívósságuk, magas fokú támadó lendületük, önfeláldozásuk s a kölcsönös segítség a harcban, sok tekintetben meghatározta a támadás sikerét.

Az egész Leningrádi Fronton ismertté vált T. I. Morozov, a 90. lövészhadosztály 286. ezrede páncéltörő ütegének szakaszvezetője. A támadás tüzérségi előkészítése során az üteg parancsnoka a páncéltörő löveg

kezelőinek, akiknek parancsnoka a szakaszvezető volt, megparancsolta, hogy az ellenség első és második lövészárka között semmisítsen meg két fa-föld kiserődöt. Morozov és az irányzó Dunajev gondosan tanulmányozta a célpontokat, meghatározta távolságukat, és előkészítette a lőadatokat. A megállapított időben a tüzérek egymás után öt lövést adtak le az első célpontra. A fa-föld kiserőd fölött láng- és füstoszlop emelkedett a magasba: az egyik lövedék a lőrésbe talált, és felgyújtotta a lőszert. Morozov megparancsolta, hogy irányítsák át a tüzet a második fa-föld kiserődre. E pillanatban a lövegpajzstól mintegy húsz méternyire gránát robbant. Dunajev kezeivel eltakarta arcát, és lassan a lövegtalpra ereszkedett.

Mi történt? — kérdezte aggodalommal Morozov, elvtársához rohanva.

Dunajev nem válaszolt. Leengedte a kezét, s a löveg parancsnoka látta, hogy arcát vér öntötte el. A lőszeres láda kezelője, Burakov, gyorsan bekötözte a sebesültet, maga a szakaszvezető pedig az irányzék mögé állt, és három lövéssel az ellenség másik tűzfészkét is megsemmisítette.

Az ellenfél második lövészárkát Morozov már maga mögött hagyta, amikor ellenséges aknaszilánk fúródott a hátába. A szakaszvezető éles fájdalmat és gyengeséget érzett. Sztarikov töltőtüzér támogatta elvtársát, hogy el ne essen, nagynehezen kihúzta hátából a szilánkot, elővette az egészségügyi csomagot, s kötést készített. Burakov talált egy eldobott síbotot, s Morozov erre támaszkodva ment tovább.

A tüzérek újból előrevonszolták lövegüket. Megsemmisítettek olyan tűzfészkeket, amelyek akadályozták a gyalogság előnyomulását. A nap végére hatan maradtak

a kezelőkből. A vérveszteségtől legyengült Dunajevet kórházba szállították.

Késő este az ellenséget kiverték Gosztyiliciből. Morozov azt a parancsot kapta, hogy helyezkedjék el az útelágazásnál, és fedezze a csatlakozást a szomszédos alegységgel. A harcosok egész éjjel nem hunyták le szemüket. Hajnalban a hitleristák négy harckocsi segítségével ellenlökést hajtottak végre. Az útkereszteződéshez, ahol a löveg volt, mintegy hetven ellenséges katona rohant. Gyalogságunk idejében nem érkezhet meg, s csupán gránátokkal nem lehet őket visszaverni — gondolta Morozov, és bátor elhatározásra jutott.

— Burakov, Klasko, Polekusin, Szajmagombetov! — vezényelt a szakaszvezető. — Fogjatok géppisztolyt és kézigránátokat, s feküdjetek le a lövegtől kétoldalt, tizenöt-húsz méternyi távolságban. Lőjétek az ellenséget géppisztollyal, s dobáljatok rá kézigránátokat. Sztarikov velem marad.

Mihelyt az ellenség katonái közel kerültek, négy géppisztoly ontotta rájuk a tüzet. Morozov és Sztarikov pedig a lövegből repeszgránáttal lőtt. Mindez váratlanul érte a hitleristákat, futásnak eredtek, s halottakat és sebesülteket hagytak hátra. Az odaérkezett lövészegység betetőzte az ellenfél szétzúzását.

Estére embereivel Morozov szakaszvezető már Gosztyilicitől néhány kilométerre délre járt. A tüzéreknek még nem volt idejük arra, hogy a tüzelőállást berendezzék, amikor újból ellenlökést hajtottak végre. A löveg ellen egy ellenséges harckocsi nyomult előre, s ágyújával és géppuskájával menet közben tüzelt. A tüzérek felvették a harcot. Három lövéssel felgyújtották a harckocsit, a gyalogosok pedig foglyul ejtették a harckocsiból kiugrott hitleristákat.

A német fasiszta parancsnokság, látva, hogy peter-

hof—sztrelnai csoportosítását a körülzárás veszélye fenyegeti, kezdte csapatait kivonni e körzetből. A visszavonulás fedezésére a 61. gyalogoshadosztályt és különleges alegységeket vetett harcba.

Az idő megjavult, ami lehetővé tette, hogy légierőnk hatékony segítséget nyújtson gyalogságunknak. Még a január 17-re virradó éjjel a távolbombázó légierő repülőgépei csapást mértek Krasznoje Szelo és Gatcsina körzetére, valamint azokra a vasútállomásokra, amelyeken az ellenség tartalékait rakták ki. Nappal a harctér felett légicsaták zajlottak le.

Január 17-én nagy hőstettet hajtott végre M. F. Saronov főhadnagy, a 191. vadászrepülő-ezred századparancsnoka. Repülőgépét az ellenség által elfoglalt terület felett lelőtték. A gép kigyulladt. Ha kiugrik ejtőernyővel, akkor fogságba kerül. S a szovjet harcos a lángbaborult repülőgépet egy ellenséges gépkocsioszlopra irányította. Lőszerszállító gépkocsik és üzemanyag-tartálykocsik robbantak fel, amelyeket a Leningrád alatti hitleri csapatok ellátására szántak.

Mihail Fjodorovics Saronovot halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A szívós harcok az egész napon át tartottak. Harckocsizóink és gyalogosaink állhatatosan nyomultak előre. Estére, az ellenség elkeseredett ellenállása ellenére, a hadsereg csapatai elfoglalták Kozserici, Gyatlici, Szokuli és Gljagyino helységeket. A Gyatliciért vívott harcokban A. I. Szpirinnek a 98. önálló harckocsiezred főhadnagyának harckocsija előretört, tüzével és lánctalpaival megsemmisített néhány páncéltörő löveget s faföld tűzfészket, és kilőtt két harckocsit. A tüzérségi párbajt a Tigrisekkel maga Szpirin folytatta. De egy ellenséges lövedék eltalálta harckocsiját. A sebesült, kábult főhadnagy harcostársaiért kiáltott, de senki sem

válaszolt. Szpirin kinyitotta a harckocsi nyílásfedelét, fogta a géppisztolyt s majdnem kiesett a harckocsi mellé, a hóra. A hitleristák a harckocsihoz futottak, remélve, hogy foglyul ejthetik a harcosokat. Szpirin néhány percen keresztül egyfolytában lőtt rájuk. A helyszínre érkezett bajtársai a harckocsi körül mintegy hatvan megölt hitleristát számoltak össze. De a bátor harckocsizó Szpirin sebei is halálosak voltak.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének rendelete szerint Alekszandr Ivanovics Szpirin főhadnagynak a Szovjetunió Hőse címet adományozta.

Gyatlici előterében újból kitűntek Morozov törzsőrmester páncéltörő ágyújának kezelői. A harc tetőfokán előbukkant az erdőből egy Tigris. Morozov lövege azonnal tüzet nyitott rá. Az első lövések nem jártak sikerrel: a lövedékek nem ütötték át a harckocsi homlokpáncélját. Ugyanekkor rohamlöveg indult a harckocsi segítségére. Morozov észrevette, hogy egy nehéz harckocsink el akarja vágni a Tigris útját, s ezért tüzét átirányította a rohamlövegre. A bátor tüzérek néhány lövéssel harcképtelenné tették. Amikor pedig a Tigris jobb oldalával fordult a löveg felé, akkor Morozov néhány páncéltörő gránátot lőtt rá. Az ellenséges harckocsi füstölni kezdett, aztán pedig kigyulladt.

A német fasiszta hódítók elleni harcokban tanúsított vitézségéért és bátorságáért a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége Tyimofej Ivanovics Morozov törzsőrmestert a Szovjetunió Hőse magas címmel tüntette ki. A lövegkezelők érdemrendeket és érdemérmeket kaptak.

Január 18-án J. J. Fegyunyinszkij altábornagy ütközetbe vetette hadserege második lépcsőjét — M. F. Tyihonov vezérőrnagy 108. lövészhadtestét. Önfeláldozó harcot folytatva az ellenséggel, a 108. és a 122. lövész-

hadtest magasabbegységei szívósan nyomultak előre, hogy találkozzanak a 42. hadsereggel, és január 19-én rohammal elfoglalták Ropsát.

CSAPÁS A PULKOVÓI MAGASLATOKRÓL

A 42. hadsereg támadása, melynek parancsnoka I. I. Maszlennyikov vezérezredes volt, 1944. január 15-én kezdődött. Minthogy azonban a hadsereg szakaszán az ellenfél fővédőöve tele volt tartós védelmi létesítményekkel, melyeknek szétzúzására hosszú idő volt szükséges, a hadsereg nehéztüzérsége már január 14-én, a 2. csapásmérő hadsereg szakaszán végrehajtott tüzérségi előkészítéssel egyidejűleg megnyitotta a tüzet.

Január 15-én 9 óra 20 perckor Leningrád déli peremétől Pulkovóig villogtak a tüzérségi össztüzek lángjai. Nehézlövegeink a Húskombinát, a Metallosztroj, Moszkovszkaja Szlavjanka és Kolpino körzetéből tüzeltek. A tengeri messzehordó tüzérség össztüzeinek robaja egybeolvadt a legkülönbözőbb űrméretű tábori lövegek és a Katyusák mennydörgésével.

A tüzérségi előkészítés dübörgését jól lehetett hallani Leningrádban. Az emberek kimentek a házakból, s örömteli izgalommal hallgatták. Megértették: elkezdődött az ellenség szétzúzása a város falainál. A leningrádiak a kimerítő blokád alatt 900 napig vártak e pillanatra.

Az ellenség védelme felett 1 óra és 40 percig tombolt a tűz, s fekete füstoszlopok emelkedtek az ég felé. Az ágyúdörej még el sem hallgatott, amikor gyalogságunk már az ellenséges védelem felé nyomult előre. Gárdista harcosaink géppisztolyaikkal menet közben lőttek.

A levegőben, a lövészek támadó csatárláncai felett,

csoport csoport után, elhúztak F. Sz. Hatminszkij ezredes 277. csatarepülő-ezredének Il—2. típusú repülőgépei. A „fekete halál", amint a hitleristák páncélozott repülőgépeinket elkeresztelték, az ellenséget fő védőövében pusztította, s megtisztította az utat a gyalogságnak. A bombázó légierő mélységben mért csapásokat az ellenséges csapatokra.

Az a megtisztelő feladat, hogy a főirányban áttörjenek, a 30. gárdalövészhadtest magasabbegységeinek jutott osztályrészül, amely hadtestnek N. P. Szimonyak gárdavezérőrnagy, a Szovjetunió Hőse volt a parancsnoka. A hadtest soraiban harcoltak Hanko-félsziget hős védelmezői, s olyan harcosok és parancsnokok, akik részt vettek a leningrádi ostromgyűrű áttörésében.

A lövészek csatárláncai betörtek az ellenfél első lövészárkába. Kézitusa kezdődött. Kétórai harc során lövészalegységeink elfoglalták a fő védőöv három lövészárokból álló első állását, s leküzdötték a harckocsiárkot. Az utászok, a gyalogság nyomában haladva, az ellenség tűzorkánja közepette, átjárókat nyitottak a harckocsik részére, feltöltötték a gránáttölcséreket, hatástalanították az aknákat és a botlódrótos aknákat, robbanóanyag segítségével szétrombolták a harckocsiárok öt-nyolc méter mély falait.

Leküzdve az erős tűzellenállást és visszaverve a hitleristák ellenlökéseit, a 30. gárdahadtest magasabbegységei az első napon 4,5 kilométerre vonultak előre. I. P. Alferov és I. V. Hazov vezérőrnagyok 109. és 110. lövészhadtestei, amelyek a 42. hadsereg áttörésének a szárnyain harcoltak, már kevesebb sikert értek el. Erős védelmi terepszakaszra támaszkodva, az ellenség szívósan ellenállt.

Január 16-án és 17-én a 42. hadsereg csapatai, fokozva a támadást, keresztülvágták magukat az ellenséges

védelmen. Január 16. napjának végén, a 30. gárdalövészezred áttörte az ellenség fő védőövét és 8 kilométert nyomult előre. A szomszédos szakaszokon is sikereket értek el. J. J. Fagyejev vezérőrnagy 125. lövészhadosztályának egységei kiverték az ellenséget Finszkoje Kojrovóból, K. V. Vegyenszkij ezredes 85. hadosztályának egységei pedig elfoglalták Alekszandrovka helységet, az ellenség erős támpontját Puskin előterében. Az e helységekért vívott harcokban különösen kitűnt H. M. Krasznokutszkij ezredesnek, a Szovjetunió Hősének 59. lövészezrede. Ily módon a Krasznoje Szelo —Puskin műút közelében éket vertek az ellenség második védőövébe. Lehetőség nyílt arra, hogy a támadást Ropsa irányában továbbfejlesszék. A német fasiszta hadvezetés kezdte visszavonni megtépázott csapatait, azt remélve, hogy sikerül megvetnie lábát Krasznoje Szelo körzetében s megállítania csapataink előrenyomulását.

A csapás fokozására és Krasznoje Szelo felszabadítása végett, a hadseregparancsnok harcba vetette a második lépcső erőinek egy részét — a 123. lövészhadtest 291. lövészhadosztályát, V. K. Zajoncskovszkij vezérőrnagy parancsnoksága alatt.

Krasznoje Szelo és Duderhof, amelyek a védelmi berendezések és a tűz egységes rendszerét alkották, fedezték a Gatcsinához vezető útvonalat. E sajátos erőd kulcsa a Voronya-gora nevű 173,3 méteres magaslat volt, ahol azok a figyelőpontok helyezkedtek el, amelyekről nemcsak állásainkat lehetett áttekinteni, hanem Leningrád déli peremét is. A magaslatot jól megerősítették. A hitleristák tartós tüzelőállásokat és fa-föld kiserődöket építettek, páncélkupolákat létesítettek, lövész- és közlekedőárkokat ástak ki. A hegyen levő erdőt megbízható védelmi berendezések építésére használták fel.

Tüzérségi tüzelőállások voltak a hegyen, s az állásokhoz vezető utakat aknamezők és szögesdrótakadályok zárták el. A magaslat elfoglalása nélkül Krasznoje Szelo sikeres megrohamozására és Ropsa irányában további előnyomulásra számítani nem lehetett.

Voronya-gorát a 63. gárda-lövészhadosztálynak kellett elfoglalnia, melynek A. F. Scseglov gárdaezredes volt a parancsnoka. 190. és 192. ezredei január 18-án a nap végére elérték a magaslat keleti lejtőit, de a jól megerődített támpontot arcból való támadással elfoglalni nem lehetett. Pedig nem volt szabad csökkenteni a támadás ütemét: a balszárnyon a 64. gárda-lövészhadosztály már Krasznoje Szelót rohamozta; Krasznoje Szelo s Duderhof körzetéből Rapsa irányában előre kellett nyomulniuk a hadsereg gyorsan mozgó csapatainak. És Scseglov ezredes elhatározta, hogy megkerülő manővert hajt végre, északról a 190. ezreddel, délről pedig a 192. ezreddel, s hogy kombinált éjszakai támadással arcból és hátulról foglalja el a magaslatot. A 190. megkerülő ezred élén V. G. Masszalszkij gárdaszázados géppisztolyos századának kellett haladnia. A géppisztolyosok feladata az volt, hogy magukra vonják az ellenség figyelmét, s ezáltal megkönnyítsék az ezred többi alegységének a támadást.

Masszalszkij százados úgy döntött, hogy a sötétség leple alatt a szárnyon a Voronya-gorán levő ellenség hátába kerül. Amint besötétedett, a géppisztolyosok, leküzdve a szögesdrótakadályokat, betörtek az ellenséges árkokba. A sötétségben a tisztek olykor nem látták katonáikat. Természetesen ilyen feltételek között gyakran zavar támadt a harc vezetésében. De a szovjet harcosok, önállóan cselekedve, ésszerű kezdeményezésről és nagyfokú katonai tudásról tettek tanúbizonyságot. Észrevétlenül a tűzfészkekhez, a fa-föld kiserődökhöz és a

figyelőpontokhoz lopóztak, kézigránátokat dobáltak a hitleristákra, s géppisztollyal lőtték őket. Előnyomulva, a géppisztolyosok pánikot keltettek az ellenség soraiban, s folyosót vágtak a védelmében. Masszalszkij százados alegysége az éjszakai harcban száznál több hitleristát semmisített meg.

A folyosóba benyomultak harckocsijaink géppisztolyos deszanttal. A 190. és a 192. gárdalövészezred közös éjszakai támadását, amelyet harckocsik és a 13. műszaki utászdandár alegységei támogattak, siker koronázta. Voronya-gora elesett.

A harcokban kitüntette magát a 188. gárda-lövészhadosztály rajparancsnoka, N. A. Zaletov törzsőrmester és V. Sz. Ivanov, a 190. gárdalövészezred géppisztolyos századának harcosa.

Az ellenség harmadik lövészárka elleni rohamnál Zaletov egy ellenséges tűzfészekbe ütközött. Harcosai géppuska- és géppisztolytüzének védelme alatt, a törzsőrmester észrevétlenül az ellenség tűzfészkéhez kúszott, s a lőrésen keresztül három kézigránátot dobott be. E hőstettéért N. A. Zaletovot a dicsőségrend III. fokozatával tüntették ki. Voronya-gora megkerülésekor Zaletov raja nemegyszer bocsátkozott kézitusába, s így nyitott utat századának.

V. Sz. Ivanov géppisztolyos annak a századnak a kötelékében vett részt a Voronya-gora elleni támadásban, amelyet a már kétszer megsebesült Masszalszkij százados vezetett. A harc tetőfokán a százados harmadszor is megsebesült, és eszméletlenül esett össze. Viktor Ivanov támadásba vezette társait. A hitleristák visszavonultak. A bátor géppisztolyos bekötözte parancsnokát, az egészségügyi szánhoz vitte, s újból a támadók közé állt. A hős katona mellét a Vörös Csillag Rend díszítette.

Éppen a 63. gárda-lövészhadosztály e két harcosát érte a megtiszteltetés, hogy a hadosztály legbátrabb harcosainak nevezhették magukat. A Nagy Honvédő Háború során Nyikolaj Andrejevics Zaletov és Viktor Szergejevics Ivanov lettek a Dicsőség Érdemrend mindhárom fokozatának első tulajdonosai.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége, 1944. február 13-i rendeletével Afanaszij Fjodorovics Scseglov gárdaezredesnek, a 63. gárda-lövészhadosztály parancsnokának, továbbá Andrejevics Budanov gárdaezredesnek, a hadosztály tüzérfőnökének és Vlagyimir Grigorjevics Masszalszkijnak, a 190. gárdalövészezred századosának a Szovjetunió Hőse magas címet adományozta.

Kemény harcok bontakoztak ki Krasznoje Szelóért. I. D. Romancov vezérőrnagy 64. gárdahadosztályának s a 291. lövészhadosztálynak a csapatai, harckocsik támogatásával, szívósan rohamozták az ellenségnek ezt az ellenállási csomópontját.

A német fasiszta parancsnokság szempontjából Krasznoje Szelónak nagy jelentősége volt: a városon vezettek keresztül azok a vasutak és közutak, amelyeken a Leningrádnál harcoló csapatokat látták el, a Krasznoje Szeló-i és a duderhofi magaslatok pedig a gatcsinai és a ropsai irányt fedező hatalmas természetes védelmi vonalat alkottak.

A Krasznoje Szelo-i ellenállási csomópontot jól megerődítették. A hitleristák a várost harckocsiárokkal vették körül, amely mögött nagyszámú szilárdépítményű és fa-föld tűzfészek volt, s valamennyi kőépületet alkalmassá tették a védelemre, a város peremén torlaszokat, barikádokat építettek, az utakon pedig harckocsiakasztókat hoztak létre. A Duderhofi, a Dolgoje, a Bezimjannoje tavak és a Duderhofka folyócska az el-

lenállási csomópontot két részre osztották. A keleti részhez tartozott Bolsoj-lager, a nyugatihoz pedig Pavlovszkaja Szloboda déli része és Krasznoje Szelo.

A Krasznoje Szelo-i ellenállási góc leghatalmasabb támpontja Bolsoj-lager volt. Nagyszámú állandó tűzfészekből keletről és északkeletről belőtték a városhoz vezető valamennyi megközelítési utat, az átszeldelt terepen pedig a tüzérség tüzelőállásait rejtették el.

Még január 17-én N. I. Menysov alezredes 197. lövészezredének alegységei betörtek Bolsoj-lagerbe, s visszaverték a hitleristák minden kísérletét, hogy e körzetben visszaállítsák az előző helyzetet. A január 18-ra virradó éjjel, a sötétség leple alatt, a gárdisták a völgyön át titokban behatoltak Krasznoje Szelo keleti peremére, s harcot kezdtek a vasútállomásért, amely összeköti Urickot, Krasznoje Szelót és Gatcsinát. A vasútállomásért és a hozzá kapcsolódó épületekért folytatott harc néhány óráig tartott. A hitleristák felrobbantották a Duderhofka hídjait és a gátat. A víz elöntötte a völgyet s a vasútállomástól nyugatra a terep jelentős részét. De ez nem állította meg a gárdistákat. Az utászok által készített hidakon átkelve a folyócskán, a gárdisták kiverték az ellenséget az állomásról s a hozzátartozó épületekből, délre pedig utcai harcokat kezdtek a tüzektől füstfelhőbe burkolt városban.

A város elleni rohamban szorosan együttműködtek a gyalogosok, a tüzérek, a harckocsizók, az utászok és a repülők. Az utászok robbanóanyagot szállítottak, s megsemmisítették az ellenséges szilárdépítményű és faföld tűzfészkeket. A gyalogosok, házról házra törve előre, kiverték a hitleristákat a pincékből és a padlásokról. A tüzérek kézzel vonszolták tovább a lövegeket, s közvetlen irányzással rombolták a gyalogság előrehaladását akadályozó tűzfészkeket. A harckocsik, rajtuk gyalogos

deszanttal, betörtek az utcákba, s menet közben lőtték az ellenséget, és elszigetelték az állandó s a fa-föld tűzfészkeket. A repülők bombacsapásokat mértek s rohamoztak, és védték saját csapataikat az ellenfél légierejének csapásaitól.

Január 19-én reggel a szovjet csapatok elfoglalták Krasznoje Szelót. Az ellenfél második védőöve egész mélységében át volt törve. A siker továbbfejlesztésére Ropsa irányában, a 2. csapásmérő hadsereg csapataival való egyesülés végett, J. J. Maszlennyikov vezérezredes, a 42. hadsereg parancsnoka, ütközetbe vetette a hadsereg második lépcsőjét — G. I. Anyiszimov vezérőrnagy 123. lövészhadtestének főerőit és a hadsereg gyorscsoportját.

A gyorscsoport, melyhez az 1. és a 220. harckocsidandár, két önjáró tüzérségi és egy légvédelmi tüzérezred, valamint páncéltörő tüzérüteg és két utászszázad tartozott, V. L. Procenkónak, a 2201. harckocsidandár parancsnokának együttes parancsnoksága alatt, Kipenyen és Tyelezin keresztül, előrenyomult, hogy találkozzék a 3. csapásmérő hadsereg csapataival. Az élen a 220. külön harckocsidandár M. D. Kononov őrnagy vezette zászlóaljának harckocsiszázada haladt A. Sz. Mnacakanov hadnagy parancsnoksága alatt.[99] Bekapcsolva a fényszórókat, a harckocsizók az ellenség mögé nyomultak. Nem számítva ilyen vakmerőségre, s a mi harckocsizóinkat a sajátjaiknak nézve, a hitleristáknak nem volt idejük arra, hogy az ellenállást megszervezzék. Krasznoje Szelo déli előterében M. D. Kononov őrnagy zászlóalja teljesen megsemmisített egy ellenséges gépkocsioszlopot, Tyelezi faluban pedig szétzúzta az ott összegyűlt gyalogságot, valamint néhány tucat gépkocsit és csapatlégvédelmi lövegeket.

Január 19-én este a 42. és a 2. csapásmérő hadsereg

csapatai egyesültek Russzko-Viszockoje körzetében, és körülzárták az ellenség peterhof—sztrelnai csoportosítását. A két hadsereg közös erőfeszítéseivel január 20-án a csoportosítást megsemmisítették. A német fasiszta csapatok körülbelül 20 ezer katonát és tisztet vesztettek halottakban. Ezer hitlerista megadta magát. Csapataink 265 löveget, 159 aknavetőt, 30 harckocsit, 18 lőszerraktárt és sok más katonai felszerelést zsákmányoltak.

A Legfelsőbb Főparancsnokság háláját fejezte ki mindazoknak a csapatoknak, amelyek az áttörést megvalósították, s részt vettek a Krasznoje Szelóért és a Ropsáért vívott harcokban. A győzelem megünneplésére hazánk fővárosa 1944. január 19-én 224 löveg 20 tüzérségi össztüzével üdvözölte a Leningrádi Front csapatait.

AZ ŐSI NOVGORODNÁL

Az ebben az időben Novgorodnál kibontakozó harctevékenység, noha az ostromlott Leningrádtól jelentős távolságra folyt, mégis nagy hatással volt a blokád végleges felszámolására. A német fasiszta hadvezetés attól tartva, hogy a Volhovi Front csapatai elvágják Leningrádnál harcoló alakulatai összeköttetéseit, kénytelen volt sok erőt összpontosítani Novgorodnál.

1944. január 14-én reggel, tüzérségi előkészítés után a Volhovi Front 59. hadserege csapatainak északi csoportja, a Volhov folyó nyugati partján levő hídfőből támadásba ment át. A hóesés és a hóvihar megakadályozta a célzott tüzérségi tüzet, a légierő nem működhetett, s ezért az ellenség támpontjainak és tüzérségi ütegeinek egy részét nem sikerült elnyomni. Sz. P. Mikulszkij vezérőrnagy 6. lövészhadosztályát, amely tá-

madásba ment át, erős tűz fogadta. A támadás első napján a 310. és a 239. lövészhadosztálynak csak 600—1000 méterre sikerült beékelődnie az ellenséges védelembe, azaz a fő védőövnek még az első állását sem törte át.

Másként alakult a helyzet az 59. hadsereg déli csoportjának támadási sávjában, T. A. Szviklin vezérőrnagy általános parancsnoksága alatt. A január 14-ére virradó éjjel az 58. önálló lövészdandár a 225. lövészhadosztály egy lövészezrede, két légcsavarhajtású szánzászlóaljjal megerősítve, a sötétség és a kezdődő hóvihar leple alatt, az Ilmeny-tavon keresztül titokban eljutott az ellenséges állásokhoz, s tüzérségi előkészítés nélkül rohamra ment. A legnagyobb hatást a légcsavarhajtásos szánzászlóaljak tették. A szánokon elhelyezett géppuskák nagy veszteséget okoztak a hitleristáknak. A rajtaütés következtében a hitleristák kezdtek visszavonulni. A nap második felében, nem nagy erőkkel, néhány ellenlökést hajtottak végre, de sikertelenül. A déli csoport csapatai szilárdan tartottak egy 6 kilométernyi széles és 4 kilométernyi mély hídfőt, s ezzel veszélyeztették a Novgorod—Simszk vasútvonalat és műutat.

J. T. Korovnyikov altábornagy, az 59. hadsereg parancsnoka, a helyzet értékelése alapján a hadsereg második lépcsőjéből egy lövészhadosztályt küldött a hídfőbe. A január 15-re virradó éjjel a hadosztály szinte járhatatlan terepen, Bolsoje Vjazsiscsi körzetéből erőltetett menetet hajtott végre, s reggel harcba bocsátkozott.

Az ellenség fővédőöve áttörésének betetőzése végett az északi csapatcsoport sávjában harcba vetették G. J. Kalinovszkij vezérőrnagy Vörös Zászló Renddel kitüntetett 65. hadosztályát és a 16., valamint a 29. harckocsidandárt.

Január 15-én és 16-án az 59. hadsereg csapatai Novgorodtól északra egész mélységében áttörték az ellenfél

fővédőövét, s a hídfőt a várostól délre 6 kilométerre, mélységben pedig 5—7 kilométerre növelték.

A német fasiszta csapatok novgorodi csoportosítását a bekerítés veszélye fenyegette. Ettől tartva, a hitlerista hadvezetés az arcvonal más szakaszairól mintegy 18 gyalogos zászlóaljat dobott át az áttörés körzetébe. Az ellenség csapataink ellen szüntelen ellenlökéseket hajtott végre, s igyekezett megakadályozni az 59. hadsereg déli és északi alakulatainak egyesülését.

De a hadsereg csapatai elkeseredett harcokban megtörték az ellenség ellenállását, s január 17—19-én a Novgorodból kiinduló valamennyi vasúti és közúti összeköttetést átvágták. Január 20-ának éjjelén R. J. Panyin vezérőrnagy 7. lövészhadtestének és P. A. Artyusenko vezérőrnagy 14. lövészhadtestének csapatai elfoglalták Novgorodot. Elsőként jutott el a Novgorodi Kreml falainál levő Lenin-emlékműhöz Ivan Kalacsov törzsőrmester, Mihail Karpusin őrmester és Grigorij Szkulatov vöröskatona. A város központja felett 11 óra 25 perckor a magasba emelkedett a V. A. Nyikolajev és A. P. Svagirev tisztek által kitűzött vörös zászló.

Január 20-án reggel az 59. hadsereg csapatainak északi és déli csoportja egyesült Gorinyevo körzetében. Az ellenfél novgorodi csoportosítása körül volt zárva, s a nap végére felszámolták. Az ellenség több mint 15 ezer katonát és tisztet vesztett halottakban, a 3 ezer hitlerista megadta magát. Csapataink 200 löveget, 120 aknavetőt, 28 élelmiszer- és hadfelszerelési raktárt zsákmányoltak.

A Novgorodért vívott harcokban tanúsított hősiességükért és bátorságukért a legfelsőbb főparancsnokság háláját fejezte ki mindazon csapatoknak, amelyek e harcokban részt vettek, azoknak az egységeknek és alegységeknek pedig, amelyek leginkább kitűntek, a meg-

tisztelő Novgorodi címet adományozta. 1944. január 20-án Moszkva üdvlövésekkel köszöntötte a Volhovi Front csapatait, amelyek az ősi orosz várost felszabadították.

Hét napon át vívott elkeseredett harcokban a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai áttörték szárnyain a 18. német hadsereg jól megerődített védelmét, és ily módon a leningrádi irányban megingatták az ellenség egész védelmének szilárdságát.

A Leningrádi Front csapatai mintegy 30 kilométernyire nyomultak délre, s ezáltal megszüntették a Leningrádot közvetlenül fenyegető veszélyt. A 42. hadsereg és a 2. csapásmérő hadsereg, Ropsától délkeletre egyesülve, közösen támadott, ami jelentősen megjavította a csapásmérő csoportosítás hadműveleti lehetőségeit.

A Leningrádi és a Volhovi Front csapatai lehetőséget kaptak arra, hogy kifejlesszék a támadást Narva és Luga irányában.

FUT AZ ELLENSÉG

1944. január 22-én a Leningrádi Front haditanácsa a következőt jelentette a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának: „A front csapatai Krasznogvargyejszk irányában megvalósított sikeres akciónak és a Tengermelléki Csoporttal közös arcvonal létrehozásának eredményeként az ellenség védelmében a Kozserici—Puskin-szakaszon 60 kilométernél nagyobb szélességű és 30 kilométer mélységű áttörés keletkezett, ami közvetlenül fenyegeti Gatcsinát, az ellenfél vasúti és közúti fő összeköttetési csomópontját”.[100]

Figyelembe véve, hogy az ellenség csapatai a mgai frontszakaszról kezdtek az Októberi-vasút mentén hú-

zódó közbenső védelmi vonalra visszavonulni, a front parancsnoksága elhatározta: elsősorban Gatcsinát foglalja el, s ezáltal nem engedi meg az ellenségnek, hogy ezen a vonalon megvesse a lábát. Egyidejűleg az volt a terv, hogy délnyugati irányban, Jelizavetyino állomásig elmélyítik az áttörést, s hogy a 67. hadsereg balszárnyának el kell érnie az Uljanovka—Toszno-vonalat. Ezt követően azt irányozták elő, hogy a főcsapást „a Zaosztrovje—Jelizavetyino állomás vonalától délnyugati irányban, Kingiszepp felé" fejlesszék tovább, s „kisegítő csapást mérve Sziverszkijre, átkarolják az ellenfél 18. hadseregének balszárnyát és megfosszák a lehetőségtől, hogy kijusson a narvai irányba".

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása még ugyanazon a napon jóváhagyta a Leningrádi Front parancsnokságának a hadművelet további megvalósítására vonatkozó elgondolásait.

A 2. csapásmérő hadsereg csapatai Jelizavetyino vasútállomás irányában már január 21-én csapást mértek az ellenfélre. Január 25-én elérték a Zaosztrovje—Kljaszina—Bolgovo—Szmolkovo-vonalat, aztán pedig megfordították az arcvonalat, s kezdtek nyugatra előnyomulni. Január 27-én V. J. Skel ezredes 11. lövészhadosztálya, a gyalogság és a harckocsik éjszakai rohamával s tüzérségi támogatással, elfoglalta Voloszovót, az ellenség fontos védelmi csomópontját, a Kingiszepp—Gatcsina vasútvonal e nagy állomását.

A legfelelősebb feladatot a 42. és a 67. hadsereg kapta. Útjukban olyan hatalmas ellenállási gócok voltak, mint Puskin, Pavlovszk, Gatcsina, Mga, Ljubany és más városok.

Krasznoje Szelo elfoglalása után a 42. hadsereg 123. és 117. lövészhadosztályai a gatcsinai irányban bonta-

koztatták ki támadásukat, a 110. lövészhadtest pedig délnyugatról megkerülte Puskint és Pavlovszkot.

A hitleristák jól megerődítették Puskint, valamint a vele határos Pavlovszkot és a környező helységeket is. A város magasabban fekvő északi, északnyugati és északkeleti peremén harckocsiárkokat ástak, néhány sor lövészárkot s nagyszámú állandó fa-föld tűzfészket, továbbá szögesdrótakadályokat és aknamezőket létesítettek. A védelemre a város valamennyi kőházát alkalmassá tették, s tüzérséget helyeztek el a parkokban.

Csapataink mélyen megkerülve Puskint és Pavlovszkot, elvágták a Gatcsinába vezető vasutat és közutat. Az ellenség helyőrsége ezzel be volt kerítve. Január 24-én reggel a 42. hadsereg 110. hadtestének csapatai arcból és hátulról megvalósított támadással e városokat felszabadították.

Szomorú kép tárult itt a szovjet harcosok elé. Az Alekszandrovszkij-park évszázados fáit csaknem teljesen kivágták, s torlaszok építésére használták fel, a megmaradt fák között pedig szögesdrótot feszítettek ki. Kilőtt töltényhüvelyek, lövedékládák s különféle limlom szanaszét hevertek. A fasiszták lerombolták a csatornák szép hidacskáit, a parkot díszítő gyönyörű öntöttvas kerítést pedig Németországba szállították. A Katalin Nagypalota falaiban rések tátongtak, a palota belsejében mindent összetörtek, szétzúztak, bemocskoltak. E barbár rombolás láttán ökölbe szorult a katonák és a tisztek keze. Eltűnt a fáradtság, s egyetlen vágy maradt meg: üldözni az ellenséget, bosszút állni!

A Puskin és Pavlovszk felszabadításáért vívott harcokban különös bátorságot és hősiességet tanúsítottak az 56., 72. és 85. lövészhadosztály harcosai, amely hadosztályok parancsnokai Sz. M. Bunykov vezérőrnagy,

I. I. Jasztrebov vezérőrnagy és K. V. Vegyenszkij ezredes voltak.

A 123. és a 117. lövészhadtest csapatai, amelyek a gatcsinai irányban támadtak, szívós ellenállásba ütköztek. A német fasiszta hadvezetés számára Gatcsina fontos közlekedési csomópont volt, amelyen keresztül csapatokat lehetett átdobni s hadi felszerelést, fegyverzetet és lőszert szállítani az arcvonal bármely szakaszára. A város a narvai és a lugai irányt is fedezte. Gatcsinát minden oldalról lövész- és közlekedési árkok hálózata vette körül, nagyszámú támponttal. A tűzrendszert a hitleristák úgy szervezték meg, hogy tüzével minden támpont támogatta a szomszédokat, a tüzérség és az aknavetők pedig bármely szakaszra összpontosíthatták tüzüket. Az egész ellenállási gócot mély harckocsiárkok, aknamezők és szögesdrótakadályok védték.

Előrenyomulva a szovjet csapatok elérték a Taici nevű nagy települést, amely egy magaslaton fekszik. A 117. lövészhadtest csapatai, melynek parancsnoka V. A. Trubacsov vezérőrnagy, a Szovjetunió Hőse volt, megkísérelték éjszakai támadással elfoglalni a települést, de visszaverték őket. Ekkor a 120. lövészhadosztály lövészezrede körülzárta Taicit. Egy sízászlóaljat a település hátába küldtek. Az ezred parancsnoka F. I. Galijev alezredes, tapasztalt tiszt volt, Galijev még 1918-ban Pszkovnál az Első Lovashadsereg soraiban harcolt a fehérgárdisták ellen. Galijev figyelőpontját az élzászlóalj harcrendjében helyezte el. A helyzet úgy alakult, hogy a számbeli túlsúlyban levő ellenfél nyomására a zászlóalj kezdett lassan hátrálni. A szabályzat ebben az esetben azt követelte, hogy az ezredparancsnok változtassa meg figyelőpontjának helyét. Megértve, hogy távozása e pillanatban demoralizálná a harcosokat, Galijev a helyszínen maradt, s a támadó ellenség hátába

küldött egy lövészszázadot. A zászlóalj visszaállította helyzetét. Ezalatt pedig a sízők megkerülték Taicit, s elvágták a Gatcsinába vezető műutat. A hadosztály két ezrede elkeseredett harcban csaknem teljesen megsemmisítette az ellenséges helyőrséget. Az életben maradt hitleristák az Izsora folyó mögé vonultak vissza.

Az Izsora partján a német fasiszta csapatok, a körkörös védelemre alkalmassá tett part menti falvakra támaszkodva, két napig álltak ellen. Az épületekben kiépített szilárdépítményű és a fa-föld kiserődök tüze akadályozta gyalogosaink előnyomulását. Az ellenség védelmének megtöréséhez a tüzérek nyújtottak segítséget.

Bolsaja Orovka faluban gyalogságunk útját egy nagy házban levő szilárdépítményű tűzfészek géppuskatüze zárta el. Néhány ütegünk lőtt rá, a lövedékek szétzúzták a házat, a tűzfészekben azonban nem okoztak kárt. Ekkor Mihail Vasziljev szakaszvezető kigurította lövegét, hogy közvetlen irányzással lőjön. A lőrést ért egyik lövés igen sikeresnek bizonyult. A lövedék a szilárdépítményű tűzfészek belsejében robbant, s a tűzfészek a hitleristákkal együtt a levegőbe repült. A gyalogosok folytatták a támadást.

Kierőszakolva az átkelést az Izsorán, csapataink három oldalról kezdték átkarolni Gatcsinát. A hitleristák makacsul védekeztek. Visszavonulva felrobbantották a hidakat, szétrombolták az utakat, felgyújtották a helységeket, aláaknázták a városhoz vezető utakat. Csaknem minden útkereszteződésnél szilárdépítményű és fa-föld kiserőd volt.

A Gatcsina elleni roham a január 26-ra virradó éjjel kezdődött. Kiverve az ellenséges katonákat a kőházak padlásaiból és pincéiből, a szovjet harcosok az egyik lakónegyedet a másik után szabadították fel, és szívó-

san nyomultak előre. Reggel a város egyik legmagasabb épületén a P. H. Szilin törzsőrmester által kitűzött vörös zászló lengett. A városért vívott harcokban kitűntek A. V. Batluk ezredes 120. lövészhadosztályának, F. A. Burmisztrov ezredes 224. lövészhadosztályának, V. P. Jakutovics vezérőrnagy 201. lövészhadosztályának, A. P. Ivanov vezérőrnagy 123. lövészhadosztályának a harcosai, továbbá G. I. Ivanov alezredes harckocsizói és A. F. Gorobec ezredes, N. D. Szilin alezredes s Sz. P. Borovikov őrnagy tüzérei.

A Gatcsináért folytatott harcokban óriási segítséget nyújtott a földi csapatoknak a 13. légi hadsereg repülőereje, valamint a légvédelmi repülőerő és a Balti Flotta repülőerejének egy része. Csupán január 24—25-én repülőink 432 bevetésben vettek részt. Különösen sikeres akciókat hajtottak végre A. P. Andrejev vezérőrnagy 276. bombázó repülőhadtestéből a P. I. Szircsin és N. I. Kuzmenko parancsnoksága alatti bombázó repülőcsoportok.

A szovjet legfelsőbb főparancsnokság háláját fejezte ki mindazoknak a csapatoknak, amelyek részt vettek a Gatcsináért vívott harcokban.

Gatcsinában — a paloták, a múzeumok és a parkok e városában — a megszállók körülbelül két és fél évig garázdálkodtak. Kirabolták és felgyújtották a kastélyt, lerombolták a műemlékeket, kivágták a park fáit. Gúnyt űztek a városban maradt lakosokból, s megkínozták őket. A hitleristák csaknem az egész fiatalságot Németországba hajtották. Akiket nem ért el ez a sors, a tőzegkitermelésen végzett, erejüket meghaladó munkától haltak lassú halált. A megszállás első napjától kezdve kegyetlen rendszert vezettek be a városban. Szögesdrótsövénnyel zártak le egész lakónegyedeket, s halállal büntették azokat, akik innen eltávoztak. A piac bejá-

ratánál az akasztófákon néhány napon keresztül lógtak a megkínzott szovjet hazafiak holttestei. Különösen kegyetlenül bántak a hitleristák a fogoly vöröskatonákkal. De a megszállóknak nem sikerült térdre kényszeríteniük a szovjet embereket. Sokan beálltak a partizánok közé, és hősiesen harcoltak a szovjet csapatok megérkezéséig.

Elfoglalva Gatcsinát, a szovjet csapatok elvágták a Narvába és Tosznóba vezető vasútvonalat, s ezáltal igen fontos összeköttetéstől fosztották meg az ellenfelet.

A Volhovi Front a Leningrádi Fronttal szoros együttműködésben folytatta a hadműveleteket. Az ellenfél novgorodi csoportosításának megsemmisítése után azt a feladatot tűzték a front csapatai elé, hogy vágják át a Leningrád—Batyeckaja—Dno és a Leningrád—Luga—Pszkov vasútvonalat. A csapatok január 21-én támadásba mentek át az egész arcvonalon.

A 8. hadsereg csapatai, F. N. Sztarikov altábornagy parancsnoksága alatt, együttműködve a Leningrádi Front 67. hadseregének csapataival, melynek parancsnoka V. P. Szviridov altábornagy volt, elfoglalták Mga állomást, január 26-án pedig Tosznót. Az 54. hadsereg, Sz. V. Roginszkij altábornagy parancsnoksága alatt, január 28-án felszabadította Ljubanyt, a következő napon pedig Csudovót. A Leningrádot Moszkvával összekötő vasútvonal egész hosszában felszabadult.

A 8. és a 67. hadsereg sikeres harcai a körülzárás veszélyével fenyegették a német fasiszta csapatok egész ljubany—csudovói csoportosítását. S a hitlerista parancsnokság megparancsolta csapatainak, hogy vonuljanak vissza a körzetből.

Az 59. hadsereg csapatai január 21-től kezdve támadást bontakoztattak ki Batyeckaja és Luga felé, s megtörték az Oregyezs—Dno vasútvonalat tartani igyekvő

ellenség makacs ellenállását, amely vasúton ljubany—csudovói csoportosításának kellett visszavonulnia. Csapataink a nap végére elérték a Luga folyó felső folyását, hídfőt foglaltak el a folyó nyugati partján, és a Predolszkaja—Utorgos-szakaszon átvágták a Leningrád—Dno vasútvonalat. Harcok kezdődtek Utorgos, Medvegy és Simszk városokért.

1944. január 27. napjának végén a Leningrádi és Volhovi Front csapatai 300 kilométeres arcvonalszakaszon áttörték a 18. német hadsereg védelmét, harcokkal 60—100 kilométert nyomultak előre, s átvágták az ellenség igen fontos közlekedési vonalait. Az „Észak" hadseregcsoport parancsnoka, látva, hogy a 18. hadsereg maradványait a körülzárás reális veszélye fenyegeti, kezdte a csapatokat nyugati és délnyugati irányban visszavonni.

A LENINGRÁDI DÍSZÖSSZTŰZ

Puskin, Gatcsina, Ljubany, Csudovo városok és az Októberi Vasút felszabadításával Leningrád ostromát teljesen felszámolták. Befejeződött a hős város 900 napig tartó ostroma.

1944. január 27-e örökre a leningrádiak emlékezetébe vésődött. A köd s az ebben az időszakban szokatlan locspocs ellenére az emberek tízezrei az utcákon, a tereken a nagyszámú hangszórók köré gyűltek, amelyeket annak idején azért állítottak fel, hogy értesítsék a lakosságot a légiriadókról és az ágyúzásról. Sokan, megszokásból, a házak falához lapultak, s megkerülték az utcáknak azokat a szakaszait, amelyeken ilyen feliratok voltak: „Ágyúzáskor ez a legveszélyesebb hely!"

A bemondó a Leningrádi Front csapataihoz intézett parancsot olvasta:

„A Leningrádi Front csapatainak vöröskatonái és tisztjei, elvtársak! A Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta tengerészei! Lenin városának dolgozói!

A Leningrádi Front csapatai tizenkét napi megfeszített harcok eredményeként Leningrádnál az egész arcvonalon áttörték és leküzdötték a németek jól megerősített, mélységben lépcsőzött védelmét, Leningrád alatt rohammal elfoglalták az ellenség ellenállási csomópontjait és támpontjait: Krasznoje Szelo, Ropsa, Urick, Puskin, Pavlovszk, Mga, Uljanovka, Gatcsina s más városokat, és sikeresen kibontakoztatva a támadást, 700-nál több helységet szabadítottak fel, s az egész arcvonal hosszában Leningrádtól 65—100 kilométernyire vetették vissza az ellenséget. Csapataink támadása folytatódik.

A támadás során csapataink ellenséges csapatokat zúztak szét, amelyek ostrom alatt tartották Leningrádot, és nagy zsákmányt ejtettek.

A harcok eredményeként történelmi jelentőségű feladatot oldottak meg: Leningrád városa teljesen megszabadult az ellenség ostromától és barbár ágyúzásától.

A győzelem megünneplésére és Leningrádnak az ellenséges blokád alóli teljes felszabadulása tiszteletére a mai napon, január 27-én, 20 órakor Lenin városa 324 löveg 24 össztüzével köszönti a Leningrádi Front dicső csapatait.

A kiváló harci tevékenységért hálámat fejezem ki a front valamennyi egységének és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta tengerészeinek, akik Leningrádnak a blokád alóli felszabadításában részt vettek.

Leningrádi polgártársak! Bátor és állhatatos leningrádiak! A Leningrádi Front csapataival együtt meg-

védtétek szeretett városunkat. Hősies munkátokkal és acélkemény kitartásotokkal, a blokád minden nehézségét és kínját leküzdve, az ellenség felettí győzelem fegyverét kovácsoltátok, s minden erőtöket a győzelem ügyéért adtátok.

A Leningrádi Front csapatai nevében a Leningrádnál aratott nagy győzelem napja alkalmából üdvözöllek benneteket!

Dicsőség a Leningrádi Front harcosainak!

Dicsőség Lenin városa dolgozóinak!

Örök dicsőség a harcosoknak, akik Lenin városáért, hazánk szabadságáért és függetlenségéért estek el...

Halál a német megszállókra!"[101]

A parancsot L. A. Govorov hadseregtábornok, a Leningrádi Front parancsnoka, A. A. Zsdanov altábornagy, A. A. Kuznyecov altábornagy, N. V. Szolovjov vezérőrnagy, a haditanács tagjai, valamint D. N. Guszev altábornagy, a front törzsfőnöke írták alá.

Eldördültek a 324 löveg össztüzei. Az ágyúkból a Mars-mezőn, a Néva partjain és a Vörös Zászló Renddel kitüntetett Balti Flotta hajóin lőttek. Az égen szétszóródtak a rakéták sokezernyi, sokszínű csillagai. A fényszórók sugarai, amelyek még nemrégen az ellenséges repülőgépeket kutatták, a Palota tér felett keresztezték egymást, s óriási fénysátrat alkottak az esti Leningrád felett. A huszonnyolc hónapon át tartó kimerítő blokád után, éles fényben ragyogott a nemrég még elsötétített, zord Leningrád.

Leningrád ujjongott. Ismeretlen emberek összeölelkeztek, összecsókolóztak, örömkönnyek csillogtak a szemekben. Öntevékenyen gyűléseket tartottak. A leningrádiak tiszta szívükből hálát adtak a hazának, a nagy szovjet népnek és a szeretett kommunista pártnak a blokád idején nyújtott segítségért s az ellenség szétzú-

zásáért. Az emberek mély hálaérzéssel beszéltek a város dicső pártszervezetéről, amely a lakosságot egységes, egyöntetű kollektívába tömörítette, amely kiállta a kemény megpróbáltatásokat.

Mindjárt az üdvlövések elhangzása után a mikrofonhoz lépett Vasziljeva, a „Szkorohod" gyár munkásnője, és a város valamennyi lakosa nevében a hála szavaival szólt a Leningrádi Front harcosaihoz.

— Drága fivéreink, apáink, szeretett harcosaink! — mondotta. — A leningrádiak nevében az üdvözlet és a nagy-nagy hála szavaival fordulok hozzátok. A ti hősteteitek tiszteletére dördült el ma az ünnepi díszössztűz. Leningrád a hitleri fenevad feletti győzelmeteket ünnepelte... De Leningrád nem az ellenséges lövedékek robbanásait, hanem a mi ágyúnk üdvlövéseit hallgatta. Utcáink világosak és a hangulat ünnepi. Ti csináltátok ezt, drága harcosaink. Titeket áldanak a nagy város gyermekei. Üssétek a vérszomjas hitleristákat, űzzétek őket tovább nyugatra, ne engedjétek ki őket élve a leningrádi földről. Holnap új erővel látunk hozzá a város helyreállításának örömteli munkájához. Dicsőség hős harcosainak!...

A levelek ezreit küldték Leningrád védőinek. Alább következik egy ilyen levél:

„Govorov hadseregtábornoknak. Forró üdvözletemet küldöm Önnek és harcosainak, s szívből mondok hálát a szeretett Leningrádnál az átkozott szörnyetegeken aratott győzelemért. Szeretteim, egész lelkemből további sikereket kívánok Önöknek. A Balti Flotta három matrózának anyja, Szenyuskina Anasztaszija..."

A leningrádi blokád felszámolásának örömhíre villámgyorsan elterjedt az egész országban. A szovjet emberek a büszkeség érzésével beszéltek leningrádi fivé-

reik és nővéreik bátorságáról és hősiességéről. Mindenfelől érkeztek Leningrádba az üdvözlő táviratok és levelek.

A NARVAI ÉS A LUGAI IRÁNYBAN

A harc döreje eltávolodott Leningrádtól. A Leningrádi és a Volhovi Front csapatai Kingiszepp, Narva, Luga és Pszkov irányában kitartóan üldözték az ellenség 18. hadseregét.

A 2. csapásmérő hadsereg három nap alatt szakadatlan harcokban mintegy 70 kilométert nyomult előre, január 31-én harcolva átkelt a Luga folyón, s február 1-re virradó éjszaka rohammal elfoglalta Kingiszepp városát. Kifejlesztve a sikert, a hadsereg február 3-án, menet közben, az ellenfél sarkában, Kingiszepptől északra és délre, átkelt a Narva folyón.

A folyó nyugati partján a harcok február közepéig tartottak. Friss erőket vonva be a harcba, a 2. csapásmérő hadsereg Narva városától délre, szélességben 18, mélységben pedig 15 kilométerre növelte a hídfőt, s jobbszárnyán harcoló magasabbegységei egészen a Narva folyó torkolatáig megtisztították az ellenségtől a Finn-öböl partját. A front parancsnokának parancsára a hadsereg február 15-től védelemre tért át.

A 42. hadsereg január 30-án Ivanovszkoje—Gosztyanino-vonalán elérte a Luga folyót, menet közben átkelt rajta, s kifejlesztve a támadást, február 3-án a partizánokkal együttműködve, felszabadította Gdov városát. A front parancsnokának parancsára február közepén e hadsereg is az elért vonalon védelemre tért át.

A 67. hadsereg, megtörve a német fasiszta csapatok szívós ellenállását, január 30-án felszabadította Szi-

verszkaja állomást, február 12-én pedig, együttműködve a Volhovi Front 59. hadseregével s a partizánokkal, rohammal bevette Luga városát.

Támadó csapatainknak nagy segítséget nyújtottak a partizánok. A Leningrád teljes felszabadításáért vívott döntő harcok napjaiban különösen megmutatkozott a partizánmozgalom céltudatos, szervezett, pontosan irányított ereje.

A partizánok akadályozták az ellenség visszavonulását. A hidakat és a vasútvonalakat felrobbantva a partizánok a batyeckaja—szolici szakaszon megbénították az ellenség mozgását. A január 16-ra virradó éjszakán a népi bosszúállók harccal elfoglalták Szerebrjanka vasútállomást, s a Luga—Sztrugi Krasznije-szakaszon megelőzték az ellenséget. A Szovjetunió Hőse, A. F. Tarakanov parancsnoksága alatt álló partizánezred harccal elfoglalta, s csapataink megérkezéséig tartotta Peredolszkaja vasútállomást. A Szovjetunió Hőse, K. D. Karickij parancsnoksága alatti partizándandár szívós harcokkal elfoglalta Utorgos járási székhelyet és vasútállomást.

A partizánezredek és dandárok gyakran a reguláris szovjet csapatok elővédcsapataiként működtek. A partizánok voltak a legjobb felderítők és vezetők, s ügyesen az ellenség hátába kerültek. Csupán a szovjet csapatok Leningrád alatti hathetes támadása során a partizánok 58 563 sínt és 300 hidat robbantottak fel, és 133 ellenséges szerelvényt siklattak ki. Aktívan részt vettek Gdov, Ljadi, Luga, Oregyezs, Szlanci és más városok felszabadításában.

A német fasiszta csapatok, miután a megerősített lugai körzetet elvesztették, kezdtek gyorsan visszavonulni Pszkovhoz. Üldözve őket, hadseregeink február vé-

gére elérték a Narva—Csud-tó—Pszkov—Osztrov-vonalat, a szovjet Baltikum határait.

Lindemann vezérezredes, a 18. német hadsereg parancsnoka, aki csapatainak maradványaival együtt a Balti-tengermellékre menekült, 1944. március 1-i parancsában kénytelen volt beismerni, hogy a szovjet csapatoknak sikerült visszavonulásra kényszeríteni őket.

A Leningrádi és a Volhovi Front csapatainak támadása során az ellenség halottakban 90 ezer katonát és tisztet, valamint 7200 foglyot vesztett. Csapataink a harcokban 97 repülőgépet, 280 harckocsit, 1962 löveget és az ellenség sok egyéb technikai eszközét semmisítették meg. Ezen kívül 189 harckocsit, 1852 löveget, óriási mennyiségű lőszert, élelmiszert és katonai felszerelést zsákmányoltak.

A másfél hónapon át tartó elkeseredett harcokban a Leningrádi és a Volhovi Front csapatai a német fasiszta megszállás alól felszabadították a Leningrádi Területet, a Novgorodi Területet, a Pszkovi Terület egy részét, és a hitlerista csapatokat Leningrádtól 250 kilométernyire vetették vissza délre, s teljesen megszüntették a hős város blokádját.

BEFEJEZÉS

A Nagy Honvédő Háború úgy került bele hazánk történetébe, mint a Szovjetunió népei munka- és harci hőstettének, az anyaföld s a nagy kommunista párt iránti határtalan szeretetének és odaadásának egyik legragyogóbb lapja.

Nehéz volt a szovjet emberek sora a háború idején. De talán a legsúlyosabb megpróbáltatások a leningrádiaknak jutottak osztályrészül. Leningrád hős védelmének 900 napja mindörökre a szovjet nép s a világ valamennyi szabadságszerető népének az emlékezetébe vésődött mint nagy szocialista hazánk legyőzhetetlenségének szimbóluma, mint a bátorság és a hősiesség legnagyszerűbb mintaképe.

A blokád ideje alatt az ellenség több mint 107 ezer romboló- és gyújtóbombát dobott Leningrádra, s 150 ezernél több lövedéket zúdított rá.[102] A város lakosai s a frontharcosok pusztultak az ellenség golyóitól, lövedékeitől s bombáitól, meghaltak az éhségtől s a hidegtől. De a névai erődítmény védői nem inogtak meg, nem vesztették el a győzelembe vetett hitüket.

A Leningrádi Front 350 ezer katonáját és tisztjét tüntették ki érdemrendekkel és érdemérmekkel, s a 226 legjobb leningrádi harcos megkapta a Szovjetunió Hőse kitüntető címet, a front és a Balti Flotta 8 dicső repülője pedig e címet kétszer érdemelte ki.

A hálás haza nagyra értékelte Leningrád védőinek hőstettét. A város dolgozóinak a blokád súlyos feltételei között a haza iránti kiemelkedő szolgálataiért, a német

fasiszta megszállók elleni harcban tanúsított bátorságukért, hősiességükért, fegyelmükért és állhatatosságukért az ellenséges csapatok szétzúzásának első évfordulóján Leningrádot Lenin-renddel tüntették ki, és megkapta a hős város megtisztelő elnevezést.

1944. március 29-én az Állami Honvédelmi Bizottság határozatot hozott „Leningrád iparának és városi gazdaságának 1944. évi helyreállítására vonatkozó legfontosabb rendszabályokról". A háborús idők nehézségei ellenére, az ipari vállalatok, a lakóházak s a kulturális intézmények helyreállítására 790 millió rubelt utaltak ki.

A német fasiszta hódítók óriási kárt okoztak Leningrádnak. Leromboltak vagy nagymértékben megrongáltak körülbelül ezer ipari épületet és csaknem 5 millió négyzetméternyi lakterületet. Ezért 1945-ben a leningrádi ipar teljes termelési értéke csupán 30 százaléka volt az 1940. évinek, a villamos erőművek teljesítőképessége pedig csak mintegy 38 százaléka, s csaknem a felére csökkent a munkások és az alkalmazottak száma.

A blokád megszüntetése után a leningrádiak azonnal erélyesen hozzáláttak szeretett városuk helyreállításához. A leningrádi pártszervezet állt annak a mozgalomnak az élére, amely a „Tegyük Lenin városát még jobbá, még szebbé, mint amilyen a háború előtt volt" jelszó alatt bontakozott ki.

Megszokott jelenséggé vált a szombati és a vasárnapi tömeges önkéntes munka. A leningrádiak, elsajátítva a kőműves, a vakolómunkás, a mázoló, az ács mesterségét, lebontották a megsérült házakat, és újakat építettek. Az emberek tízezrei tisztították meg a kis tavakat és a parkokat, s zölddel ültették be az utcákat, a sugárutakat és az udvarokat. A beépítetlen területek helyén

lerakták a Primorszkij és a Moszkovszkij győzelmi parkok alapjait. A város helyreállításáért, s azért, hogy visszaadják neki a világ egyik legszebb városának hírnevét, 50 millió óra társadalmi munkát végeztek a leningrádiak. A lakosság hős munkáját teljes siker koronázta.

A Moszkvai kerületben, Avtovóban, Semilovkában, Novoj Gyerevnyében, Gavamiban, Ohtában, Lesznijben és másutt új lakónegyedeket emeltek, s új sugárutak és utcák jelentek meg. A lerombolt, a maguk nemében egyedüli műemlékeket nemcsak a városban állították helyre, hanem a környék palotáiban, múzeumaiban és parkjaiban is. Csaknem valamennyi ipari és lakóépületbe bevezették a gázt. Sok ház kapott távfűtést a villamos hőerőműtől. Jelentősen kibővítették a vízvezeték- és a csatornahálózatot. 1956-ban működni kezdett a városban a Metro — e palotaszerű állomásokkal ellátott nagyszerű létesítmény, melynek Vlagyimir Iljics nevét adták.

A leningrádi ipar teljesítőképességét rövid idő alatt helyreállították. Leningrád újból a műszaki haladás egyik központjává, a tudomány és a technika s az élenjáró termelési módszerek élvonalába került. A városban építették meg a világon az első atomjégtörő hajót, melyet Leninről neveztek el. Itt készülnek a hatalmas turbinák és generátorok az ország legnagyobb villamos erőművei részére, valamint a legújabb fémforgácsoló és fémmegmunkáló gépek. A leningrádi tengeri kikötő mólóinál szinte a világ valamennyi országának hajóival találkozni lehet.

Nagyra értékelik a leningrádi vállalatok munkáját. Nemcsak országunkban, de határain messze túl is jól ismerik az olyan leningrádi üzemek termékeit, mint a Kirov nevét viselő üzem, az Izsorszki, a Fémművek, az

„Elektroszila", az Ordzsonyikidzéről elnevezett Balti Hajóépítő, a Lenin nevét viselő Névai, a „Szvetlana", a „Pnyevmatyika" és más üzemek.

Leningrád a szocialista kultúra és tudomány legnagyobb központjainak egyike. Mintegy 80 ezer tudományos dolgozó 400-nál több tudományos kutatóintézetben, tervező-szerkesztő intézetben és irodában a legfontosabb problémákat kutatja. Az 1969—1970. tanévben Leningrád 41 felsőoktatási intézményében 272 ezernél több hallgató tanult, a 86 középfokú szakiskolában 115 ezer diák volt, s 588 iskolában 419 ezerre rúgott az iskolai tanulók száma. A leningrádi egyetemeken és főiskolákon a szovjet fiatalságon kívül a világ sok országából való fiatalember és leány tanul.

Leningrádban nagyszámú múzeum, színház, filmszínház, művelődési palota és művelődési otthon, klub és könyvtár található.

A város szépsége, történelmi emlékművei és dicső forradalmi hagyományai sok turistát és kirándulót vonzanak Leningrádba. A szovjet emberek s az egész világ dolgozói mély tisztelettel látogatják Vlagyimir Iljics Leninnek, a világ első munkás- és parasztállama megalapítójának az életével és forradalmi tevékenységével kapcsolatos történelmi helyeket.

A leningrádiak gondosan őrzik azok emlékét, akik életüket adták a német fasiszta megszállók elleni harcban. A városi temetőkben, ahol a blokád áldozatainak hamvai nyugosznak, közös sírok állnak. A Piszkarjovói temetőben pedig emlékművet emeltek a város védelmében elpusztult leningrádiaknak. Ide, a bánatos Anyaföld emlékművéhez, a földkerekség minden részéről jönnek emberek.

A város sok utcája az elmúlt harcok hőseinek nevét viseli. A határvonalat, amelyen 1941 őszén a hódítókat

megállították, a dicsőség emlékezetének határvonalává nevezték el.

1957. június végén ünnepelte országunk Leningrád fennállásának 250. évfordulóját. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1957. június 21-i rendeletével Leningrádot második Lenin-renddel tüntették ki. 7214 leningrádit és a Leningrádi Terület mezőgazdaságának 716 dolgozóját a Szovjetunió érdemrendjeivel és érdemérmeivel tüntették ki. 20 munkás, mérnök és tudós s a mezőgazdaság 7 élvonalbeli dolgozója a Szocialista Munka Hőse magas címet kapta.

A szovjet népnek a Nagy Honvédő Háborúban aratott győzelme 20. évfordulója megünneplése napján, 1965. május 7-én, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa rendeletet adott ki, melynek értelmében a hős városoknak, a többi között Leningrádnak is, át kell nyújtani az Arany Csillag érmet. E magas kitüntetést L. I. Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára nyújtotta át Leningrádnak, s ekkor a következőt mondotta:

„A történelem nem kevés példáját ismeri erődítmények és városok hős védelmének... De az ősrégi legendák s a nem is oly régi múlt tragikus lapjai elhalványulnak az emberi bátorság, állhatatosság és önfeláldozó hazafiság ama példa nélküli hősi eposzához képest, ami a Nagy Honvédő Háború napjaiban az ostromlott Leningrád 900 napos hősi védelme volt.

A föld háborúinak egész történelmében ez volt a nép és a hadsereg tömeges hőstetteinek egyik legkiemelkedőbb, legmegrázóbb hőstette. A leningrádiak bátorsága, Lenin városa védelmezőinek vitézsége mindörökre megmarad a szovjet emberek mostani és jövendő nemzedékeinek emlékezetében."

JEGYZETEK

[1] A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50 esztendeje. Az SZKP KB tézisei. Politizdat, Moszkva. 1967. 21. old. (oroszul).
[2] *Lenin* Összes Művei. Kossuth Könyvkiadó 1972. 35. köt. 2. old.
[3] Ugyanott, 216. old.
[4] *M. D. Boncs-Brujevics:* Minden hatalmat a Szovjeteknek. Visszaemlékezések. Vojenizdat 1958. 246—247. old. (oroszul).
[5] *Lenin:* Háborús levelezés (1917—1920). Vojenizdat, Moszkva 1956. 211. old. (oroszul).
[6] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! Dokumentumok és anyagok. Nauka, Moszkva. 1967. 151—152. old.
[7] Ugyanott, 167—168. old.
[8] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 48/A. op. 1554. 90. ügyirat. 257. old.
[9] Leningradszkaja Pravda, 1941. június 22. Rendkívüli kiadás.
[10] Na sztrazse Rogyini, 1941. június 24.
[11] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 72. op. 273 714. 1. ügyirat. 1. old.
[12] 1941. július 24-én a Leningrádi Katonai Körzetet Északi Fronttá alakították át.
[13] A Balti-tengermelléki Különleges Katonai Körzetet 1941. június 22-én Északkeleti Fronttá alakították át.
[14] *E. Mannstein:* Elvesztett győzelmek. Moszkva 1957. 172. old. (Fordítás, németből oroszra.)
[15] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 48. A. op. 1554. 9. ügyirat. 165—177. old.
[16] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! 252. old.
[17] Ugyanott, 263. old.
[18] 1940 áprilisában a leningrádi pártszervezet soraiban 115 ezer tag és 37 ezer tagjelölt volt. A Komszomol csaknem 280 ezer tagot számlált. (Lásd Ocserki isztorii Leningrada. [Tanulmányok Leningrád történetéből.] IV. köt. Nauka, Leningrád 1964. 394. old.)

[19] Leningradszkaja Pravda na oboronnoj sztrojke, 1941. augusztus 10.
[20] Ugyanott, 1941. szeptember 11.
[21] Leningradszkaja Pravda, 1941. július 6.
[22] Az Októberi-vasútat az ellenség még augusztus 20-án elvágta, amikor sikerült Csudovót elfoglalnia.
[23] Leningradszkaja Pravda, 1941. szeptember 7.
[24] A csata Leningrádért, Vojenizdat, Moszkva 1964. 198. old.
[25] A jelenlegi közigazgatási felosztás szerint.
[26] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! 269. old.
[27] Ugyanott.
[28] Az 1939—1945. évi második világháború. Vojenizdat, Moszkva 1958. 206. old. (oroszul).
[29] Vojenno-polityicseszkij zsurnal, 1966. 1. sz. 75. old.
[30] *VNOSZ* — a légi megfigyelés, jelzés, híradás harcosainak posztjai.
[31] A népfelkelő hadosztályok némelyikét a gárdahadosztály megtisztelő elnevezéssel tüntették ki.
[32] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 1258. 4. ügyirat. 19—20. old.
[33] *B. V. Bicsevszkij:* A frontváros. Vojenizdat, Moszkva 1963. 78. old. (oroszul).
[34] Leningrád védelme, 1941—1944. Nauka 1968. 236. old.
[35] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! 128. old.
[36] *G. K. Zsukov:* Emlékek és gondolatok. Kossuth Könyvkiadó—Zrínyi Katonai Kiadó 1970. 248., 249. old.
[37] *K. Tippelskirch:* A második világháború története. Inosztrannaja Lityeratura, Moszkva 1956. 197. old. (Fordítás, németből oroszra.)
[38] Így nevezték a hitleristák a város lakosait és fegyveres védelmezőit.
[39] A Szovjetunió 1941—1945. évi Nagy Honvédő Háborúja. Rövid történelem. Vojenizdat, Moszkva 1970. 86—87. old. (oroszul).
[40] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 1258. 7. ügyirat. 99—100. old.
[41] Ugyanott, f. 279. op. 11 190. 281. ügyirat. 2. old.; 1. ügyirat. 54. old.
[42] *M. Bogatov—V. Merkurjev:* A leningrádi tüzérség. 1946. 70. old. (oroszul).
[43] Tanulmányok Leningrád történetéből. V. köt. 171—176. old.

[44] A német szárazföldi hadsereg tüzérségi felügyelője volt.
[45] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! 360. old.
[46] Az I—153. típusú vadászrepülőgépről van szó, amelyet a sirályhoz hasonló lebegő szárnyai miatt neveztek így.
[47] A jelszó — „Győzelem". A Leningrádért vívott csata résztvevőinek visszaemlékezései. Lenizdat 1969. 238. old. (oroszul).
[48] Moszkovszkij bolsevik, 1941. augusztus 28.
[49] *M. I. Kalinyin:* Mindent a frontnak! Mindent a győzelemért! Cikkek és beszédek. Goszpolitizdat, Moszkva 1942. 41. old. (oroszul).
[50] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 487 957. 15. ügyirat. 36—38. old.
[51] A csata Leningrádért. 568—569. old.
[52] Pravda, 1941. június 19.
[53] Leningrád védelme. 1941—1944. 549—550. old.
[54] Láng a Néva felett. 1964. 389. old. (oroszul).
[55] A csata Leningrádért. 195. old.
[56] Tanulmányok Leningrád történetéből. V. köt. 202. old.
[57] Olyan munkások, akik egy műszakban 2 normát teljesítettek.
[58] Pravda, 1942. június 19.
[59] A Nagy Honvédő Háború. Politizdat, Moszkva 1970. 104. old. (oroszul).
[60] *T. F. Stikov* ebben az időben a bekerítésen kívül tartózkodott, és irányította az élelmiszer-szállítást az ország belsejéből a Ladoga-tóhoz.
[61] Vojenno-isztoricseszkij zsurnal, 1962. 11. sz. 30. old.
[62] Leningrád a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújában. Dokumentum- és anyaggyűjtemény. I. köt. Lenizdat 1944. 120. old. (oroszul).
[63] Tanulmányok Leningrád történetéből. V. köt. 237—241. old.
[64] Ugyanott, 237. old.
[65] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! 353. old.
[66] A Leningrádi Front csapatainál az 1942. január 12-i időpontban hiányzott a harcos és a tiszti állomány 45 százaléka, az 55. hadseregben pedig a hiány mintegy 63 százalékot ért el. A front valamennyi hadosztályának csaknem a fele (harminckettőből tizennégy) csupán 30 százalékos létszámmal rendelkezett, egyes lövészezredek pedig mindössze 17—21 százalékkal. (A második világháború. 2. könyv. 159. old. [oroszul].)
[67] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 205 361. 2. ügyirat. 394. old.

[68] 1942. április 23-tól június 8-ig a Volhovi Front jogilag nem létezett. Csapatait a Leningrádi Front csapatai volhovi csoportjának kezdték nevezni. 1942. június 8-ig a Leningrádi Front és a volhovi csoport csapatainak parancsnoka M. Sz. Hozin altábornagy volt. L. A. Govorov altábornagy 1942. június 9-én vette át a Leningrádi Front parancsnokságát.
[69] Szigorúan titkos! Kizárólag a parancsnokságnak! 390. old.
[70] Ugyanott.
[71] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 204. op. 97. 78. ügyirat. 164—166. old.
[72] Ugyanott, f. 132A. op. 2642. 32. ügyirat. 207. old.
[73] A 67. hadsereget 1942 októberében a Névai Hadműveleti Csoport alapján hozták létre.
[74] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 32. op. 44 031. 10. ügyirat. 321. old.
[75] Ugyanott, f. 217. op. 205 354. 11. ügyirat. 120. old.
[76] Ugyanott, f. 217. op. 205 354. 11. ügyirat. 168. old.
[77] *V. M. Jarjuhova:* A Néván keresztül. Vojenizdat, Moszkva 1960. 50—51. old. (oroszul).
[78] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 1217. 385. ügyirat. 55. old.
[79] Ugyanott, f. 217. op. 1217. 402. ügyirat. 137. old.
[80] Pravda, 1943. január 20.
[81] A jelszó: „Győzelem!" 298—299. old. (oroszul).
[82] Az ország légvédelmi csapatai. 206. old.
[83] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 132A. op. 2642. 33. ügyirat. 188—191. old.
[84] Ugyanott, f. 132A. op. 2642. 34. ügyirat. 202. old.
[85] Ugyanott, f. 132A. op. 2642. 33. ügyirat. 89. old.
[86] Ugyanott, f. 217. op. 1221. 2186. ügyirat. 151—156. old.
[87] Ugyanott, f. 48A. op. 2. 18. ügyirat. 363. old.
[88] A hadseregtábornoki rangot L. A. Govorov 1943. november 18-án kapta.
[89] Pravda, 1949. január 27.
[90] A csata Leningrádért. 295. old.
[91] A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának a története. 1941—1945. 4. köt. Vojenizdat, Moszkva 1962. 33. old. (oroszul).
[92] A csata Leningrádért. 299. old.
[93] *I. I. Fegyunyinszkij:* Riadóztatás. Vojenizdat, Moszkva 1961. 170—171. old. (oroszul).

[94] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 270 212. 6. ügyirat, 15. és 19. old.

[95] Leningrád a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújában. Dokumentum- és anyaggyűjtemény. II. köt. Lenizdat 1947. 123. old.

[96] A Lenin-renddel kitüntetett Leningrádi Katonai Körzet. 351. old.

[97] Ugyanott.

[98] A Krasznoflotszk-erődöt azelőtt Krasznaja Gorkának, a Peredovoj erődöt pedig Szeraja Losagynak nevezték.

[99] 1945 elején M. D. Kononov és A. Sz. Mnacakanov megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

[100] A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára. f. 217. op. 1227. 92. ügyirat. 73—74. old.

[101] Leningradszkaja Pravda, 1944. január 27.

[102] Tanulmányok Leningrád történetéből. V. köt. 687. old.

TARTALOM

A Nagy Október bölcsője 7

VESZÉLYBEN LENIN VÁROSA 16

Az ellenség Leningrád felé tör 16
A szeretett város megvédése 33
A hódítókat megállították 45

A FRONTVÁROS 72

Leningrádot nem adjuk fel! 72
A jégút 95
Aktív védelem 105
A Leningrád elleni újabb roham összeomlása 116

AZ „ISZKRA"-HADMŰVELET 129

A csapatok az „üvegnyak" széttörésére készülnek 129
A „névai Izmail" ostroma 144
Találkozni a leningrádiakkal 166
A blokád áttörése 176

A NAGY TÁMADÁS 181

Közeledik a leszámolás órája 181
Az oranienbaumi hídfőről 202
Csapás a pulkovói magaslatokról 212
Az ősi Novgorodnál 220
Fut az ellenség 223
A leningrádi díszössztűz 230
A narvai és a lugai irányban 234

Befejezés 237

JEGYZETEK 243

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Feles Györgyné
A sorozatterv Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Szécsi Andor
Műszaki szerkesztő Jordán Gusztávné
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1974. III. 12-én kezdték meg
Megjelent 1974. IX. 20-án, 10 000 példányban
Terjedelme 12,6 (A/5) ív + 1 ív képmelléklet

74.0981 Athenaeum Nyomda, Budapest
Íves magas- és mélynyomás
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató

NÉPSZERŰ TÖRTÉNELEM

21,— Ft

A könyv, melyet az olvasó kezébe vesz, a szovjet katonai kiadó „Hős városok”-ról szóló népszerűsítő sorozatának első kötete.

Ma is csodálattal tölti el az egész világot az a bámulatos lelkierő, melyet a leningrádiak tanúsítottak a második világháború alatt. A német fasiszta csapatok Leningrád körüli ostromzárja csaknem 900 napig tartott. Ez alatt az idő alatt a legnagyobb megpróbáltatásokat élték át a város lakói. Éheztek és fáztak, éhenhaltak és megfagytak; a szüntelen lövöldözések és bombázások is a végsőkig próbára tették a város lakóinak és a harcosoknak az erejét. De Leningrád kitartott, s végül is legyőzte a hitleri csapatokat.

Erről a hősi időszakról szól e könyvecske.

Ára: 21,— Ft

A sorozat legutóbbi kiadványai:

N. Halasz / R. Halasz:
„TISZTA SZÍVŰ" GYILKOSOK

Valentyin Berezskov:
TOLMÁCS VOLTAM TEHERÁNBAN

Remete László:
BARIKÁDOK BUDAPEST UTCÁIN, 1912

Harry Thürk:
SINGAPORE.
EGY ERŐD ELESTE

Ormos Mária:
A MATTEOTTI-ÜGY

Kerekes Lajos:
AZ OSZTRÁK TRAGÉDIA

Vörös Károly:
EGY VILÁGVÁROS SZÜLETÉSE

M. Merzsanov:
BERLINBEN, A HÁBORÚ VÉGÉN

N. N. Jakovlev:
PEARL HARBOR REJTÉLYE
2. kiadás

L. M. Szpirin:
EGY KALAND KUDARCA